

Vojno-strateška analiza rata protiv Turaka od 1787. do 1791. u spjevu Bazilija (Blaža) Bošnjaka

Stojić, Frano

Doctoral thesis / Disertacija

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:749769>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Fakultet hrvatskih studija

Frano Stojić

**Vojno-strateška analiza rata protiv Turaka od 1787. do 1791.
u spjevu Bazilija (Blaža) Bošnjaka**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2020.

Fakultet hrvatskih studija

Frano Stojić

**Vojno-strateška analiza rata protiv Turaka od 1787. do 1791.
u spjevu Bazilija (Blaža) Bošnjaka**

DOKTORSKI RAD

Mentori: Doc. dr. sc. Marinko Šišak

Prof. dr. sc. Zdravko Matić

Zagreb, 2020.

Faculty of Croatian Studies

Frano Stojić

**Military-Strategic Analysis of the War against Turks 1787-1791 in
Bazilije (Blaž) Bošnjak's Poem**

DOCTORAL THESIS

Supervisors: Assist. Prof. dr. sc. Marinko Šišak

Prof. dr. sc. Zdravko Matić

Zagreb, 2020.

ZAHVALE

Biti pripremljen za sve nepredvidljive situacije koje život donosi značajka je čovjeka velikog iskustva, ispravnog zaključivanja i neprekidno obnavljajuće energije za otkrivanjem novih spoznaja. Nakon napuštanja akademske zajednice davne 1989. godine našao sam se opet, ne slučajno, u fakultetskim klupama. Božja providnost me je formirala i vodila te stoga na prvom mjestu zahvaljujem Svevišnjem što mi je dao snagu i motivaciju da okončam ovaj moj petogodišnji put. Zahvaljujem se svim profesorima na Fakultetu hrvatskih studija koji su mi predavali i koji su mi otvorili jednu novu perspektivu povezanu s proučavanjem i razvojem hrvatske kulture dajući mi naslutiti kako proces konstituiranja hrvatske nacije još nije završen. Posebno se zahvaljujem svojim mentorima na vremenu koje su mi posvetili te na savjetima i primjedbama koje su mi uputili. Profesoru Matiću zahvaljujem na uvođenju u svijet arhiva i prepoznavanju vrijednosti arhivskog gradiva. Docentu Šišku kao prvom mentoru zahvaljujem na strpljivosti, posebno na pomnom čitanju i analiziranju mojih tekstova. Njegovo pronicljivo poniranje u dubinu stvari, uz istodobno racionalno ograničavanje širine, poslužilo mi je kao ogledni obrazac te u meni probudilo jedan novi instinkt.

Bez potpore obitelji ne bi išlo i zato se zahvaljujem svojoj supruzi Kati što je trpjela moju žeđ za istraživanjem pružajući mi potrebnu okrijepu i dijeleći sa mnom lijepe riječi. Ohrabrenje koje su mi davali sinovi Augustin i Ivan-Trpimir u sferi je Božjeg blagoslova.

Rad posvećujem:

posljednjoj suzi moje majke

PODATCI O MENTORIMA

Doc. dr. sc. Marinko Šišak

Dr. sc. Marinko Šišak, magistrirao je na Fakultetu političkih znanosti na poslijediplomskom studiju „Hrvatska – Europa“, a doktorirao na studiju kroatologije na Hrvatskim studijima.

Od 1993. do 2018. radio na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Pored ostalog, obavljao je dužnost pročelnika Odjela za kroatologiju, zamjenika predstojnika Centra za hrvatske studije, voditelja doktorskog studija kroatologije, izvršnog urednika časopisa „Kroatologija“, bio je član više povjerenstava za obranu doktorskih i diplomskih radova, mentor itd. Predavao je na studijskim smjerovima kroatologije, komunikologije i nastavničke naobrazbe na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, te na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti. Izabran je u zvanje višeg znanstvenog suradnika u interdisciplinarnom području znanosti i umjetnosti, polje kroatologija. Priredio je i uredio velik broj knjiga, sudjelovao na više znanstvenih skupova i objavio niz znanstvenih članaka iz područja filozofije politike i hrvatske kulturne povijesti.

Prof. dr. sc. Zdravko Matić

Prof. dr. sc. Zdravko Matić, redoviti je profesor na Odsjeku za vojnu povijest, Vojnih studija, Hrvatskog vojnog učilišta "Dr. Franjo Tuđman", Sveučilišta u Zagrebu. Na slijedno rastućoj vojnoj izobrazbi nositelj je kolegija Vojna povijest I., II., III., a na sveučilišnim preddiplomskim Vojnim studijima kolegija Vojna povijest i Hrvatska politička povijest, a na sveučilišnim diplomskim Vojnim studijima nositelj je kolegija Domovinski rat. Bavi se vojnom i ratnom poviješću s kraja 19. i 20. stoljeća te kulturnom, društvenom i crkvenom poviješću. Objavio je dvije knjige te niz znanstvenih radova s područja vojne, društvene, kulturne i crkvene povijesti. Sudjelovao je na više od trideset međunarodnih i nacionalnih znanstvenih simpozija.

SAŽETAK

Ovaj doktorski rad bavi se sedmim i posljednjim velikim ratom Habsburškog i Osmanskog Carstva (1787. – 1791.) te vojnim kapelanom Bazilijem (Blažom) Bošnjakom i njegovim spjevom koji tematizira taj rat. Sveobuhvatnim proučavanjem konteksta vremena, mjesta, ljudi, relevantnih dokumenata i hrvatskih književnih djela vezanih za ratove druge polovice 18. stoljeća osigurana je puno šira interdisciplinarna platforma za konkretniju i oživotvoreniju analizu rata. Ostvarena je interaktivna i korespondirajuća veza između vojno-povijesnih i književno-povijesnih znanosti. Kapelan Bošnjak kao izravni sudionik turskoga rata ključna je figura u ovoj analizi. On je u maniri pučkog pjesnika napisao svojevrsnu stihovanu kroniku rata. Opjevani događaji iz njegove perspektive više služe dočaravanju ambijenta vremena, prostora i ljudi ali i vjerodostojnosti događaja. Upitno je samo zašto nigdje nije spomenuo najkritičnije događaje a sigurno ga nisu mimoišli. Pojava zarazne bolesti od koje je samo na habsburškoj strani umrlo tri puta više vojnika nego što je poginulo i bilo zarobljeno, bila mu je tabu tema, ili se možda o tomu nije smjelo pisati. Kritički je pjesnik pjevao o vojsci koja je dugo vremena pasivno stajala utaborena kod Zemuna. Međutim, ni riječi o zaraznoj bolesti koju svi autori navode kao jedan od ključnih razloga habsburškog neuspjeha, a od koje je i sam car Josip II. umro. Također je samo kratko spomenuo zbrku koja je nastala u Banatu nakon panike prouzročene prijateljskom vatrom. Očigledno je Bošnjak razmišljao o tomu što bi moglo biti podložno cenzuri a što ne. Car Josip II. u rat je ušao s puno opreza i kalkulacija uzdajući se u pretpostavku kako će glavni teret rata pasti na ruske saveznike. Koncentrirao je glavninu snaga na Beograd, ali umjesto zauzimanja grada on se posvetio utvrđivanju vlastitog tabora. Nije uporabio snage zato što je računao kako prije Rusi moraju svojim vojnim operacijama na sebe privući glavninu turske vojske. Tadašnja strategija ograničenog ratovanja koja se temeljila na dugotrajnim opsadama utvrđenja i osiguranju komunikacijskih smjerova bila je pogrešna. Turci su preuzeli inicijativu i upali u Banat prouzročivši paničnu habsburšku reakciju. Ofenzivna strategija je odjednom postala defenzivna jer je car s velikim djelom glavnine snaga morao spašavati Banat. Osim sve većeg broja oboljelih i umrlih od zarazne bolesti, osmanska protuofenziva dovela je do panike čak i u Budimpešti. Ipak, pritisnuti uspjesima na lijevom i desnom habsburškom krilu Turci su se povukli iz Banata. Konsolidacijom snaga nakon prve kampanje ratna situacija se popravila, međutim izostanak ranog osvajanja Beograda bio je uzrokom konačnom habsburškom neuspjehu.

Ključne riječi: habsburško-osmanski rat, rusko-osmanski rat, vojna strategija, analiza, Bošnjak, vojni kapelan, spjev, ratnička književnost

SUMMARY

The dissertation deals with the seventh and last great war of the Habsburg and Ottoman Empires (1787–1791) and the military chaplain Basilius (Blaž) Bošnjak's poem that thermalizes the same war. By comprehensively studying the context of time, place, people, relevant documents and Croatian literary works related to the wars of the second half of the 18th century, a much broader interdisciplinary platform was provided for a more concrete and revived analysis of the war. An interactive and correspondent connection between military-historical and literary-historical sciences has been apprehended. Chaplain Bošnjak as a direct participant in the Turkish war is a key figure in this analysis. In the manner of the folk poet, he wrote a kind of verse chronicle of war. Sung events from his perspective serve more to conjure up the ambience of time, space and people than to establish the credibility of the event, because its credibility is unquestionable. It's only questionable why he didn't mention the most critical events anywhere and they certainly didn't miss him. The emergence of an infectious disease that have killed three times more soldiers on the Habsburg side than in the battle or being captured was a taboo subject, or perhaps it should not have been written about. The poet sang critically about an army that had been passively camped at Zemun for a long time. However, not a word about the infectious disease that all the authors cite as one of the key reasons for the Habsburg failure, of which Emperor Joseph II himself died. He also mentioned only briefly the confusion that arose in Banat after the panic caused by friendly fire. Apparently, Bošnjak was thinking about what might be subject to censorship and what might not be. Emperor Joseph II entered the war with a lot of caution and calculations, relying on the assumption that the main burden of war would fall on Russian allies. He concentrated most of his forces on Belgrade but instead of occupying the city he dedicated himself to setting up his own camp nearby. He did not use the force because he calculated that firstly the Russians had to attract the bulk of the Turkish army with their military operations. The then-strategy of limited warfare, which was based on protracted sieges of fortifications and the provision of communication routes, was wrong. The Turks took the initiative and stormed into Banat, causing a panicked Habsburg reaction. The offensive strategy suddenly became defensive because the emperor with much of the bulk of the forces had to save Banat. In addition to the increasing number of sufferers and deaths from infectious diseases, the Ottoman counteroffensive has led to panic even in Budapest. However, pressed by successes

on the left and right Habsburg wings, the Turks withdrew from Banat. With the consolidation of forces after the first campaign, the war situation improved, but the absence of an early conquest of Belgrade was the cause of the eventual Habsburg failure.

Keywords: Habsburg-Ottoman War, Russian-Ottoman War, Military Strategy, Analysis, Bošnjak, Military Chaplain, Poem, Warrior Literature

SADRŽAJ

POPIS SLIKA I TABLICA

I. DIO

UVOD	1
1. RAT IZMEĐU TRI CARSTVA	3
1.1. EUROPA PRED TURSKI RAT (1787. – 1792.).....	3
1.2. 18. STOLJEĆE I TRANSFORMACIJA RATOVANJA.....	6
1.3. POJAM I MISAO O RAZVOJU VOJNE STRATEGIJE	7
1.4. VOJNO STANJE U HABSBUŠKOM, RUSKOM I TURSKOM CARSTVU	13
1.4.1. Habsburška vojska	13
1.4.2. Ruska vojska.....	15
1.4.3. Turska vojska.....	16
1.5. RATNO STANJE 1787. – 1792.....	19
1.5.1. Kronologija najvažnijih događaja.....	19
1.6. SITUACIJA 1787. I PUT U RAT	22
1.7. PRVI RATNI POHOD 1788.....	23
1.7.1. Bitka kod Karansebeša	27
1.7.2. Operacije hrvatskog korpusa	28
1.7.3. Bitka kod Dubice	32
1.7.4. Bitka kod Gradiške	37
1.7.5. Osvajanje Hotina (Chotin/Chotzim).....	38
1.7.6. Grad Jaši kao stožerna točka na lijevom krilu	38
1.7.7. Turska protuofenziva u kolovozu 1788.....	39
1.7.8. Osvajanje Očakova	39
1.7.9. Transilvanijski korpus	40
1.7.10. Galicijski korpus.....	42
1.8. DRUGI RATNI POHOD 1789.	43
1.8.1. Operacije Hrvatskog korpusa	45
1.8.2. Banat – novi pokušaj Osmanlija	48
1.9. TREĆI RATNI POHOD 1790.	48
1.9.1. Osvajanje Ismaila	48
1.9.2. Operacije Hrvatskog korpusa	49

1.9.3. Osvajanje utvrde Cetingrad (Csetin, Zettin).....	49
1.10. PRITISCI EUROPSKIH SILA	50
1.11. EPILOG RATA.....	51
1.12. ANALIZA PREMA NAČELIMA RATA	52
1.13. UMJESTO ZAKLJUČKA	57

II. DIO

2. BLAŽ BOŠNJAK I NJEGOV SPJEV O RATU	59
2.1. BIOGRAFSKI PODATCI	59
2.2. PRIPOMENE U SVEZI S TRANSKRIPCIJOM	61
2.3. STIHOVI I INTERPRETACIJA.....	62
2.3.1. I. POGLAVLJE – O početku rata.....	64
2.3.2. II. POGLAVLJE – O bitci i osvajanju Šapca.....	69
2.3.3. III. POGLAVLJE – Opis ljetnjeg slučaja.....	80
2.3.4. IV. POGLAVLJE – O osvajanju Nove Palanke.....	96
2.3.5. V. POGLAVLJE – Slijedi 1789. godina	108
2.3.6. VI. POGLAVLJE – Opsjedanje i osvajanje Beograda.....	115
2.3.7. VII. POGLAVLJE – Slijedi opis drugih slučajeva.....	136
2.3.8. VIII. POGLAVLJE – Slijede slučajevi 1790. godine	141
2.3.10. X. POGLAVLJE – Opisi slučajeva u Hrvatskoj	162
2.3.11. XI. POGLAVLJE – Slijedi slučaj bitke i osvajanje Grada Novog.....	169
2.3.12. XII. POGLAVLJE – Opsjedanje i osvajanje Grada Bribira.....	175
2.3.13. XIII. POGLAVLJE.....	186
2.3.14. XIV. POGLAVLJE – O opsjedanju i osvajanju Cetingrada	192
2.3.15. XV. POGLAVLJE – O princu Koburgu i njegovoj Armadi	198
2.3.16. XVI. POGLAVLJE – Slučajevi 1789. godine.....	210
2.3.17. XVII. POGLAVLJE – Bitka princa Hohenloha i paše Kara-Mustafe	223
2.3.18. XVIII. POGLAVLJE – Slijede djela princa Koburga.....	233
2.4. UMJESTO ZAKLJUČKA	240

III DIO

3. HRVATSKA RATNIČKA KNJIŽEVNOST DRUGE POLOVICE 18. STOLJEĆA	246
3.1. AUTORI I NJIHOVA DJELA PREMA RATOVIMA.....	248
3.1.1. Sedmogodišnji rat (1756. – 1763.)	248
3.1.1.1. Josip Pavišević, „Kratkopis poglavitijih događaja“	248
3.1.1.2. Antun Mateša Kuhačević, „Plač Saksonije i veselje vile Slovinjkinje“	254

3.1.2 Bavarski nasljedni rat (1778. – 1779.).....	256
3.1.2.1. Josip Pavišević, „Polazjenje na vojsku prusko-bavarsku“.....	256
3.1.2.2. Filip Stanković, „Govorenje svima brodske regemente csetama“.....	257
3.1.2.3. Ivan (Johann) Vukasović, „Kratak govor“.....	258
3.1.2.4. Josip Stojanović, „Kratak pridgovor duhovni“.....	258
3.1.2.5. Šimun Štefanac, „Pisma od Ivana Salkovicha“.....	259
3.1.3. Habsburško-osmanski rat (1787. – 1791.).....	260
3.1.3.1. Josip Krmpotić, „Katarine i Jose put u Krim“, „Pjesma Crnogorcem“ i „Pjesma voevodam austrijskim i rusijskim“.....	261
3.1.3.2. Bono Mihaljević, „Kripost posli smerti xivi“.....	271
3.1.3.3. Đuro (Juraj) Ferić, „Uzetje Očakova“ i „Zgode od boja oko Spuža“.....	273
3.1.3.4. Petar Bašić, „Slave Katarine“ i „Česar i cesarica boj biju s Turcima“.....	273
3.1.3.5. Josip Stojanović, „Pisma od slavne regimente gradiške“.....	274
3.1.3.6. Juraj Malevec, „Neztranchno vezdassnyega tabora izpiszavanye“.....	274
3.1.3.7. Antun Ivanošić, „Pjesma od junačtva Peharnika“ i „Pisma od uzetja Berbira“.....	274
3.1.3.8. Francisko Paul Fustinioni, „Razgovor u prilici slavodobicha Csetina“.....	277
3.1.3.9. Grgur Peštalić, „Dostojna plemenite Bacske starih uspomena.“.....	278
3.1.3.10. Blaž Bošnjak, „Ispisanje rata turskoga“.....	279
3.1.3.11. Ivan Matković, „Novi i stari svetodanik“.....	279
3.1.3.12. Ivan Velikanović, „Molitve u vrime vojske protiv turkom“.....	287
3.1.4. DJELA BEZ UTVRĐENOG AUTORSTVA.....	288
3.1.4.1. „Pesma od cara Joseffa“ („Pesma od Josefa Czeszara“).....	288
3.1.4.2. „Hrvatski mirospis“.....	288
3.1.4.3. Anonimni stihovi „Die Heimkunft der Kroaten 1779“.....	290
3.1.4.4. „Pogibija pod Dubicom“.....	292
3.1.4.5. „Uzimanje Novoga“.....	294
3.1.4.6. „Urlaub der Kroaten von Loudon“.....	294
4. ZAKLJUČAK.....	297
5. IZVORI I LITERATURA.....	299
6. ŽIVOTOPIS.....	312

POPIS SLIKA I TABLICA

Popis slika

Slika 1. „Grčki projekt“ – plan podjele Balkanskog poluotoka nakon izгона Turaka.....	18
Slika 2. Operativni plan napada na desnom krilu, glavnom strateškom smjeru i banatskom smjeru....	29
Slika 3. Osvajanje Drežnika 9.02.1788. i napad na Dubicu 24.04.1788.	30
Slika 4. Brigadir Bajalić u obrani hrvatske granice kod Krstine.	31
Slika 5. Okršaji na Uni i Uncu.....	32
Slika 6. Napad i osvajanje turskih tabora kod Dubice i Gradiške.	37
Slika 7. Napadi na Željavu 6.10.1789. te od 7. do 13.11.1789. na više mjesta	46
Slika 8. Osvajanje Cetingrada 20. srpnja 1790.....	50
Slika 9. Naslovnica knjige <i>Ispisanje ratta turskoga</i> , kapelana Bazilija Blaža Bošnjaka	60
Slika 10. Pukovnijska „Revisions Tabella“ u travnju 1788., pukovnija Palffy u Ugrinovicima kod Zemuna.....	241
Slika 11. Kapelani Basilius Bosniack i Thodor Enderich, evidencija u travnju 1788.....	241
Slika 12. Pukovnijska lista „Monat Tabella“ 1789., zapovjedništvo pukovnije Palffy.....	242
Slika 13. Kapelani Basilius Bosniack i Thodor Enderich, u evidenciji za siječanj 1789.	243
Slika 14. Pukovnijska lista „Monat Tabelle“ za listopad 1798., evidencija pukovnije Johanna Jellachicha.	243
Slika 15. Kapelani Basilius Bozniak i Petrus Lukich, lista za listopad 1798., pukovnija Johanna Jellachicha	244
Slika 16. Izvješće o vizitaciji Bošnjakove kameničke župe, Đakovo, 29. kolovoza 1799.	245
Slika 17. Portret feldmaršala Loudona (Laudona).....	296

Popis tablica

Tablica 1. Ratni ciljevi.	18
Tablica 2. Odnos snaga u prvom pohodu.	23
Tablica 3. Sastav Hrvatskog korpusa na početku rata.	33
Tablica 4. Ukupna jačina Hrvatskog korpusa s topništvom.	34
Tablica 5. Sastav Transilvanijskog korpusa u rujnu 1787.....	40
Tablica 6. Sastav Galicijskog korpusa na kraju svibnja 1788.	42
Tablica 7. Slavonski korpus 1789. godine.....	47

UVOD

Cilj ovoga istraživanja je otkrivanje i razumijevanje događanja tijekom habsburško-osmanskog rata od 1787. do 1791. godine, te korelacije s paralelno vođenim rusko-osmanskim ratom, koristeći se podacima iz stihova Bazilija (Blaža) Bošnjaka u spjevu *Ispisanje rata turskoga*. Pritom se konkretno rasvijetljaju tri istraživačka problema: Prvi problem odnosi se na ratne planove suprotstavljenih strana, te tijek odvijanja rata, bitaka i ratnih operacija. Objašnjuju se strategije zaraćenih strana te se donosi konačan prikaz rezultata rata s relevantnim zemljovidima, prosudbama i komentarima. Drugi problem koji se istražuje usmjeren je na identifikaciju i profiliranje Bazilija (Blaža) Bošnjaka; njegov životopis, njegovo djelo, te djelovanja kao vojnog svećenika i provincijala. Događaji i osobe iz njegovog spjeva uspoređuju su i verificiraju kroz druge relevantne izvore te se rasvijetljuje njihovo značenje i uloga. Dakle, u fokusu rada je Bošnjakov spjev o turskom ratu te analiza ratnih zbivanja kroz tumačenje stihova iz spjeva. Treći problem koji se istražuje obuhvaća kontekst slavonske i šire hrvatske ratničke književnosti druge polovice 18. stoljeća. Sukladno ovim ciljevima ovaj rad je i podijeljen na tri dijela.

Priče i pjesme o povijesnim događajima nastajale se u specifičnim društvenim okolnostima i vremenima za koja se smatralo da ne smiju pasti u zaborav. Jedan takav prikaz davno prikupljenih podataka o habsburško-osmanskome ratu od 1787. do 1791. ovdje je podloga za ozbiljno kvalitativno istraživanje. Vojni svećenik Blaž Bošnjak na svoj je način doživio rat te ga prikazao svojim spjevom, međutim, od kud je crpio sve te informacije koje se odnose na njegova i na druga bojišta!? Narativno-epski obrađeno istraživanje i pjevanje može se promatrati s aspekta književne kritike, no za analizu ratnih događanja potrebno je osigurati čvrste dokaze. U tu svrhu provedeno je istraživanje u bečkom Ratnom arhivu te je pregledano iz rata proisteklo i sačuvano arhivsko gradivo ali i drugi relevantni izvori. Kako se radi o ratnim zbivanjima koja su prije više od 230 godina utjecala na skoro cijelu Europu najprije je procijenjen politički i društveno-povijesni kontekst. S obzirom da je promatrano povijesno razdoblje u hrvatskoj historiografiji vrlo malo istraživano, tom kontekstu uzroka rata u ovom radu posvećena je osobita pažnja. U tom smislu korištene su znanstvene spoznaje više inozemnih autora (Coxe 1847, Criste 1904, Kaunitz 1976, Bernhard 1983-1984, Ingrao 1994, Hochedlinger 2003, Beales 2009) iz područja političkih, povijesnih i društvenih znanosti, navlastito onih koji se bave politikom ravnoteže sila (Habsburška Monarhija – Osmansko Carstvo – Rusko Carstvo – Pruska, u manjoj mjeri Francuska i Engleska). Iz rečenog političkog okvira razvijeni su scenariji strategija i namjera velikih sila te su istaknuti

razlozi za sklapanje savezništva. U daljnjem tijeku rada koji se odnosi na vojno-stratešku analizu korišteni su arhivski materijali, izvješća i primarna literatura isključivo vojnog karaktera. Ovo je najzahtijevniji dio disertacije upravo iz razloga što u svjetskim relacijama ne postoji moderna literatura na temu ovoga rata. Dok kanadski autor Mayer (1997) tvrdi isto u svojoj magistarskoj tezi istražujući samo vojne operacije 1788. godine, ova disertacija ima puno širu i složeniju ambiciju – vojno znanstvenom metodologijom artikulirati i prezentirati cijeli rat od 1787. do 1791. godine. Glavnina posla bila je u domeni analiziranja i sintetiziranja informacija iz arhivskih knjiga i novina. Rat je prikazan kroz faze, odnosno jednogodišnje ratne pohode, koji su na kraju protumačeni kroz primjenu ratnih načela i evaluaciju rata.

Pri izradi ove disertacije korišteno je više primarnih i sekundarnih izvora podataka. Najopsežniji i najvažniji dio posla odvijao se u bečkom Ratnom arhivu (Kriegsarchiv, Vienna) kroz provjere mnogih podataka iz stihova Bošnjakovog spjeva. Što se tiče domaćih materijala vezanih za kontekst ratničke književnosti druge polovice 18. stoljeća, oni su u najvećoj mjeri bilo lako dostupni u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Kao polazna točka u istraživanju korišteni su radovi književnih povjesničara Tome Matića, Vladoja Dukata i Branka Vodnika. Podatci o ratu prikupljeni su *korak po korak*, uspoređivani uz veliku dozu opreza i kontinuirane korekcije, kontekstualno opisivani, potanko analizirani, sintetizirani i evaluirani. Kroz interdisciplinarni pristup istražena su složena problemska pitanja. Jedan mali dio podataka iz spjeva zanemaren je, a to su oni podatci za koje nije bilo moguće naći potvrdu u drugim izvorima ili literaturi.

I. DIO

1. RAT IZMEĐU TRI CARSTVA

1.1. EUROPA PRED TURSKI RAT (1787. – 1792.)

Vojnim napredovanjem koje je Rusija okončala mirom u Kučuk-Kainardžiju 1774. godine Osmansko Carstvo potisnuto je sa sjevernih područja Crnog mora. Rezultati ruskog vojnog jačanja podrazumijevali su ekspanzionističku politiku koja je u prvom redu uključivala širenje prema jugozapadu. Rusija se napokon dokopala obalnog područja Azovskog mora i Crnomorskog primorja između rijeka Dnjeper i Bug. Turci su u spomenutom sporazumu priznali navodnu neovisnost krimskim Tatarima. To je značilo kako se uskoro moglo očekivati daljnje rusko širenje i aneksija Krimskog poluotoka, što se na kraju i obistinilo mirom u Carigradu (Istanbulu) 1784. U oba mirovna sporazuma konsolidirana su i osvajanja u području Kaspijskog jezera, a u kasnijim godinama Turska je priznala rusku prevlast i u Gruziji.¹ Pruska je znajući za trajni ruski projekt obnove Bizantskog carstva sada saznala i za tajno novačenje habsburških snaga početkom 1782. godine. Stvar je bila službeno demantirana ali nije se vjerovalo službenom demantiju.²

Kratkotrajni rat za bavarsko nasljeđe (1778. – 1779.), također poznat kao „Krumpirski rat“, pokazao je da su mir i stabilnost u zapadnoj Europi doveli do povećanja napetosti u istočnoj Europi, počevši od podjele Poljske 1772. i nastavljajući do Francuskih revolucionarnih ratova.³ Rusi su posredovali u miru iz Tešena kojim je okončan habsburško-pruski sukob 1779. Time je osiguran *status-quo* uz dodatna ruska jamstva za stabilnost Svetog rimskog carstva. Jasno je da su godine nakon stupanja Katarine II. Velike (1729. – 1796.) na rusko prijestolje 1762. bile obilježene dovođenjem srednje Europe u fokus interesa. Katarina je uspjela uvjeriti Prusku i Habsburšku Monarhiju da sudjeluju u njenim planovima za diobu Poljske a zatim je u njemačkim poslovima intervenirala kao mirotvorac. Nadalje, koristila je svoj odnos s Habsburškom Monarhijom kako bi ostvarila koalicijski rat protiv Osmanskog Carstva 1787. godine. Rusko-habsburško-turski rat (1787. – 1791.) počeo je kao katastrofa za Austriju i veliki uspjeh za Rusiju.⁴

¹ Usp: Max Beloff, *The Age of Absolutism 1660-1815*, Harper Torchbook, New York, USA, 1962., str. 43.

² Gerson Wolf, Alfred Hölder, *Österreich und Preussen (1780-1790)*, K. K. Hof und Universitäts Buchhändler, Wien, 1880., str. 89.

³ Vidi: Hamish M. Scott, *The Emergence of Eastern Powers, 1756–1775*, Cambridge, 2001.

⁴ Virginia Aksan, *Ottoman Wars, 1700–1870: An Empire Besieged*, Harlow, 2007., str. 160–167.

U Europi se u drugoj polovici osamnaestoga stoljeća formiralo šest velikih sila: Francuska, Velika Britanija, Pruska, Habsburška Monarhija, Rusko Carstvo i Osmansko Carstvo. U sedamnaestom stoljeću tu se mogla pribrojati i Švedska, no tijekom osamnaestog stoljeća njezina moć je postupno opadala. Isto se dogodilo i Španjolskoj dok je Poljska pred kraj stoljeća prestala biti politički faktor. Zadnji pokušaj Švedske da se vrati u ligu velikih bio je napad na Rusiju za vrijeme dok je ona u savezu s Habsburškom Monarhijom od 1787. do 1791. vodila rat protiv Osmanskog Carstva. Pokazalo se kako Rusija može istodobno uspješno voditi i dobiti dva rata. Francuska je ipak 1789. bila najveća sila u Europi premda je, prema engleskom povjesničaru Maxu Beloffu, imala oko 5 000 000 stanovnika manje od Rusije. (Francuska: preko 25 000 000, Rusija: preko 30 000 000). U isto vrijeme u Habsburškoj Monarhiji živjelo je oko 27 000 000 stanovnika dok je teritorijalno proširena Pruska brojala od 8 000 000 do 9 000 000 stanovnika. Velika Britanija kao cjelina imala je možda 15 000 000 stanovnika.⁵ Pruska je ušla u ligu velikih nakon što je Friedrich II. (Veliki) osvojio Šleziju te time narušio opću ravnotežu sila u Europi. Tako je pokrenut niz ratova. „Prvi od njih je rat za austrijsku baštinu od 1740. do 1748. U njemu su na prusku stranu stale Francuska, Španjolska, Bavarska i Saska, koja je 1743. promijenila stranu, dok je Velika Britanija podržala Austriju. U drugom, tj. Sedmogodišnjem ratu 1756. – 1763., uloge su se izmijenile. Sada su se Austriji pridružile Rusija, Francuska, Saska i Švedska, dok su Velika Britanija i Hanover podupirale Prusku. Promjena strana proizašla je iz procjene neposredne koristi i određenih kompenzacija, ni u kojem slučaju iz nekog ključnog načela međunarodnog poretka.“⁶ Kissinger navodi dva razloga zbog kojih ta stalna ratovanja nisu bila razorna poput vjerskih ratova. Prvi je razlog što apsolutistički vladari 18. stoljeća nisu mogli mobilizirati tolika sredstva za ratovanje kao što to može vjera, ideologija ili narodna vlast kada uzburkaju emocije. Drugi razlog on je prepoznao u tradiciji ili nesigurnosti koja im je branila nametanje poreza na dohodak i druge moderne dažbine, ograničavajući tako količinu nacionalnog bogatstva koje je moglo poslužiti u ratne svrhe, dok je tehnologija naoružanja bila rudimentarna.⁷ Mađutim, čvrstu vanjsku politiku ravnoteže na kontinentu vodila je Velika Britanija koja bi uvijek priskočila u pomoć slabijoj i ugroženoj strani. Svi ratovi vođeni u 18.

⁵ Beloff, *The Age of Absolutism.*, str. 41-43.

⁶ Henry Kissinger, *Diplomacija*, Golden marketing, Zagreb, 2000., str. 59. (Kissinger A. Henry, *Diplomacy*, A Touchstone Book, New York, 1994.)

⁷ Kissinger, *Diplomacija*, str. 59.

stoljeću sadržavali su dinamiku različitih koalicija pod britanskim vodstvom, a protiv francuskog nastojanja da uspostavi europsku prevlast.⁸

Međutim, pred kraj stoljeća, 1790., britansku ulogu izjednačitelja koji pritječe u pomoć ugroženijoj strani preuzima Pruska. Sada ona vrši dominantni pritisak na Habsburšku Monarhiju koja je u savezu s Rusijom napredovala u protjerivanju Turaka s Balkanskog poluotoka. Britanska proturuska vanjska politika bezuspješno je 1791. pokušavala prisiliti Rusiju da Turcima vrati u ratu osvojeni Očakov na sjeverozapadnoj obali Crnog mora. Ovime je otkriven ograničen utjecaj britanske diplomacije na bitna događanja na kontinentu, posebno u istočnoj Europi.⁹ Francuska je zbog svoje revolucije bila zauzeta unutarnjim problemima, posebice u ranoj fazi, no već u drugom dijelu 1791. pokreće se lavina strahova od proširenja revolucija i ideoloških pitanja koja su potresala europsku diplomaciju. Na kraju ovoga razmatranja mogu se donijeti dva zaključka. Prvi se odnosi na činjenicu kako je upravo jačanje Pruske ključni razlog za još jedno stoljeće vladavine Turaka na Balkanskom poluotoku. Drugi zaključak se odnosi na geostrateško nadmetanje Habsburškog, Turskog i Ruskog carstva na Balkanu koje je nemoguće promatrati izvan političkih utjecaja drugih europskih sila i velesila.

⁸ Henry Kissinger, *Diplomacija*, str. 60.

⁹ Usp: Derek McKay, and Hamish M. Scott, *The Rise of the Great Powers 1648 – 1815*, Routledge, London and New York, 2014 (First published 1983 by Pearson Education Limited), str. 269-270.

1.2. 18. STOLJEĆE I TRANSFORMACIJA RATOVANJA

Vrsta ratovanja koju su Europljani poznavali do 1780. bilo je ograničeno ratovanje koje su vodile manje skupine profesionalaca koristeći se opreznim strategijama i taktikama u svrhu postizanja ograničenih političkih ili gospodarskih ciljeva.¹⁰ Ta tvrdnja nije u potpunosti točna jer se ovaj stari sustav tzv. pozicijskih ratova nastavlja još 12-ak godina, a napose vrijedi za habsburšku vojnu strategiju. „Pod pozicijskim sustavom podrazumijeva se stari način vođenja metodičkog rata, s vojskama u šatorima i sa zalihama pri ruci, borbom dok gledaju jedni u druge; dok jedni opsjedaju grad drugi ga pokrivaju; neki, možda, nastoje steći malu provinciju, drugi suprotstavljajući se tim naporima zauzimaju jaka uporišta. Takav je bio rat od srednjeg vijeka do ere Francuske revolucije. Tijekom ove revolucije dogodile su se velike promjene i nastali su mnogi sustavi manje ili više vrijednosti.“¹¹ Nakon najkrvavijeg, u osnovi vjerskog Tridesetogodišnjeg rata (1618. – 1648.), Europa je dakle ušla u doba u kojem je novačenje bilo ograničeno, stanovništvo podložno raznim bolestima i pothranjeno, cestovna infrastruktura bila je slabo razvijena i nepovezana čime je uvećavana važnost utvrda, utvrđenih gradova te opskrbnih središta i komunikacijskih smjerova. Opsade su bile dominirajući oblik ratovanja i bile su vrlo skupe, često dugotrajne, a također i logistički zahtjevne. Kao primjer služe mnogobrojna austrijska izvješća u kojima zapovjednici izvješćuju kako je opsada neke utvrde trajala *samo mjesec dana*. Dugo je trebalo da se usvoji moderniji sustav operativno-mobilnijih pohoda te da se pogrješni sustav pokrivanja svakog mjesta, s ciljem zaštite svakog mjesta zamijeni sa sustavom vojne pokretljivosti ili mobilnosti. Ovu ključnu promjenu donio je Napoleon, ako vjerujemo zapadnim vojnim teoretičarima i povjesničarima. Međutim, prije njega to isto je razumio i primijenio u ratovima protiv Turaka ruski vojskovođa Suvorov.

Što se tiče vojnih zemljovida u smislu planiranja vojnih operacija oni su tretirani kao vrlo tajni dokumenti. Premda još uvijek nepouzdana, glavni nedostatak im je bio u tomu što nisu rabljeni u vojnoj obuci i izobrazbi. Rezultat je bio loša uvježbanost časnika i zapovjednika u geoprostornom snalaženju kao i njihova loša međusobna koordinacija tijekom provedbe vojnih operacija. Car Josip II. u vremenu od 1764. do 1787. angažirao je kartografe na područjima Šlezije, Češke i Moravske pripremajući se i očekujući nove ratove protiv

¹⁰ Peter Browning, *The Changing Nature of Warfare. The Development of Land Warfare from 1792 to 1945*. Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2002., str. 17.

¹¹ Antoine-Henri de Jomini, *The Art of War, General and aid-de-camp of the Emperor of Russia*. A New Edition, with Appendices and Maps. Translated from the French by Capt. G.H. Mendell, Corps of Topographical Engineers, U.S. Army, and Lieut. W.P. Craighill, Corps of Engineers, U.S. Army. Originally published in 1862., str. 136.

Prusa. Kartografi su isto tako morali mapirati cijelo područje Habsburške Monarhije. Međutim, problem je bio u tomu što zemljovidi nisu prosljeđivani vojnom osoblju nego su držani pod ključem u Središnjoj zbirci zemljovida Dvorskoga ratnog vijeća. Tek pred rat zapovjednici pukovnija su, uz stroge administrativne procedure, dobijali zemljovide relevantne za njihove operacije. Važnost kartografije potvrđena je i tijekom odvijanja turskoga rata, odnosno privremenog zaposjedanja teritorija Turskog carstva, tako da su Austrijanci odmah mapirali sjevernu Srbiju (1789.) te Moldaviju i Vlašku (1790. – 1791.).¹²

1.3. POJAMI I MISAO O RAZVOJU VOJNE STRATEGIJE

Prosvjetiteljsko vrijeme do Francuske revolucije bilo je vrijeme ideja koje je dovelo do transformacije ratovanja na temelju primjene znanja, razuma i znanosti. Svijet je postajao sve razumljiviji i predvidljiviji te stoga sve više podložan zahtjevima mnogih kontrolnih mehanizama. Iza svake strategije skrivali su se izravni impulsi i želje da se budući događaji stave pod kontrolu. Tako je i vojna strategija podrazumijevala stremljenje prema boljem poznavanje stanja stvari od protivnika kako bi se vojnim djelovanjem postigao željeni politički cilj. Ušlo se u sferu proučavanja svih ljudskih i društvenih pitanja koja su pratila dosegnuti stupanj razvoja prirodnih znanosti. Transformacija načina vođenja rata pred kraj 18. stoljeća stoga se može nazvati vojno prosvjetiteljstvo. Pojavilo se i pitanje specifičnosti kultura u kontekstu vojne strategije kojim se u novije vrijeme bavio izraelski autor Azar Gat.¹³ Vojna strategija je napokon primjerenije definirana tek 30-tih godina 19. stoljeća i to nakon širokih i dugotrajnih rasprava u kojima su sudjelovali tadašnji vodeći europski vojni teoretičari, prije svih Jomini i Clausewitz.

Pred kraj 18. stoljeća na europskom kontinentu postojalo je nekoliko vrsta razmišljanja o vojnoj strategiji. Svim tim teorijama bilo je zajedničko promatranje i objašnjenje pojma strategije u odnosu prema pojmu taktike. Primjerice, pogled iz perspektive 1820. godine glasio je: „Taktika uči kako na najbrži način pobijediti uz minimalne gubitke dok strategija traži najzamašniju pobjedu. Taktika promatra samo poprište bojnog polja a strategija promatra izvan samog poprišta bojnog polja. Iz ovog proizlazi da se strateški cilj napada mora potpuno razlikovati od taktičkog. Strategija npr. može izazvati neprijatelja na situaciju da ga se na njegovom lijevom krilu zaobiđe i napadne što bi ga kroz uspjeh ovih napada odbacilo na

¹² Usp: Michael Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence; War, State and Society in the Habsburg Monarchy 1683-1797*, Routledge, London and New York, 2013., str. 308.

¹³ Vidi: Azar Gat, *The Origins of Military Thought: From the Enlightenment to Clausewitz*, Oxford University Press, 1989.

njegovo desno krilo. Na taj način neprijatelj bi bio odsječen od vlastite komunikacijske linije ili bi čak izgubio svoje baze.“¹⁴ Ovaj primjer vezan je za vrijeme nakon iskustva napoleonskih ratova, a i sam Napoleon vrlo uspješno se služio istom strategijom.

U isto vrijeme djelovao je, tada u ruskoj službi, i francuski general Antoine-Henri, baron de Jomini (1779. – 1869.). On je odvojio vođenje rata od politike, istaknuo ključnu vrijednost logistike, strateškog manevra i koncentracije snaga te je prvi upotrijebio termin operativnog umijeća, postavši tako ocem operativne razine ratovanja. Na učenju Jominia odgojeni su i mnogi američki generali koji su i na strani Konfederacije i na strani Unije vodili operacije u američkom Građanskom ratu (1861. – 1865.). Zanimljiva je njegova knjiga *The Art of War* iz 1862. u kojoj se u poglavlju o konjici komentira i uloga hrvatskih konjanika u Habsburškoj vojsci.¹⁵ Jomini je do novih spoznaja dolazio znanstveno proučavajući vojne operacije vođene u 18. i početkom 19. stoljeća kako bi potom iste spoznaje svodio na setove ratnih načela. Stoga je on prvi moderni vojni strateg koji je uspješno sjedinio vojnu znanost i vojno umijeće za razliku od mnogih drugih vojnih teoretičara koji više spadaju u kategoriju učenjaka ili filozofa ratovanja. Jomini je još bio malodoban u vrijeme odvijanja Habsburško-turskog rata (1787. – 1791.) kao i jednako tako važan njegov suvremenik pruski general i vojni teoretičar Karl von Clausewitz (1780. – 1831.). Ovom dvojcu potrebno je pridodati vojskovođu i teoretičara Karla Ludwiga Johanna Erzherzoga von Österreich (1771. – 1847.) koji je danas nepravredno zapostavljen u vojno-povijesnim krugovima. On je proveo temeljitu reformu Austrijske vojske koja se desetljećima odupirala bilo kakvoj promjeni a poznat je i po tomu što je nanio prvi vojni poraz Napoleonu (u bitci kod Asperna 1809.). Međutim, ovaj ulomak više se posvećuje teorijama njihovih manje poznatih prethodnika koji su relevantni za razdoblje prednapoleonskih ratova. Riječ je o autorima koji su živjeli u prosvjetiteljsko vrijeme novih vojnih ideja: Pierre-Joseph de Bourcet (1700. – 1780.), Friedrich II. (1712. – 1786.), Georg Friedrich von Tempelhoff (1737. – 1807.), Henry Lloyd (1720. – 1783.),

¹⁴ Usp: *Oestreichische militärische Zeitschrift*. Zweyte Auflage der Jahrgänge 1311 und 1812 Zweyter Band, Im Verlage der Redaction, und in Commiffion bey J. G. Heubner, Buchhändler, am Bauernmarkt Nr. 629. Wien, 1820., str. 4.

¹⁵ Vidi: Antoine-Henri de Jomini, Baron: *The Art of War, General and aid-de-camp of the Emperor of Russia*. A New Edition, with Appendices and Maps. Translated from the French by Capt. G.H. Mendell, Corps of Topographical Engineers, U.S. Army, and Lieut. W.P. Craighill, Corps of Engineers, U.S. Army. Originally published in 1862., str. 315.: „Austrijsko Carstvo u Mađarima, Transilvancima i Hrvatima ima resurse koje posjeduje malo koja država. Službe koje pružaju ove konjaničke milicije zapravo su dokaz kako ta vrsta konjice može biti vrlo korisna, ako ni za što drugo ono u svrhu oslobađanje redovne konjice od onih privremenih i dodatnih dužnosti koje treba provoditi u svim vojskama, poput formiranja pratnje, redarstva, štićenja konvoja, službe na izdvojenim predstražama itd. Mješoviti korpusi regularne i neregularne konjice često su korisniji nego kada bi bili u cijelosti sastavljeni od linijske konjice - jer strah od kompromitiranja kompaktnog tijela ovih potonjih često obuzdava generala da ih gurne naprijed u odvažnim operacijama gdje se ne bi ustručavao riskirati svoje neregularne odrede i tako možda izgubiti izvrsne mogućnosti postizanja sjajnih rezultata.“

Jacques Antonie Hippolite, Comte de Guibert (1743. – 1790.), Adam Heinrich Dietrich vom Bülow (1757. – 1807.) i Johann Georg Julius Venturini (1773. – 1802.).

Pierre-Joseph de Bourcet bio je francuski general, načelnik stožera, kartograf, ekspert za planinsko ratovanje i vojni pedagog. On je prvi osmislio strateški koncept za plan s ograncima ili rukavcima koji se i danas načelno primjenjuje u sustavu operativnog planiranja zemalja Sjevernoatlantskog saveza. Stvar je u zbunjivanju neprijatelja o namjeravanom vlastitom odredištu s ciljem da on mora razdvojiti svoje snage kako bi obranio više od jednog mjesta u isto vrijeme. Bourcet se zalagao za izobrazbu i uvježbavanje časnika poglavito u planinskim predjelima u kojima je velika vojska trebala biti organizirano disperzirana kako bi u odvojenim kolonama uzduž paralelnih cesta bila u mogućnosti brzo se koncentrirati za napad ili obranu ili formirati tri kolone od jedne i tako se brže razmjestiti na bojište. Kako su Turci u to vrijeme imali odličnu vojnu suradnju s Francuzima može se zaključiti da su dobro usvojili ova znanja koja su im prenijeli francuski vojni savjetnici. To se očitovalo i u tematiziranom ratu protiv habsburških snaga (1787. – 1791.) primjenom disperzirane protuofenzive na Banat 1788. u situaciji kad su habsburški vojskovođe previše kalkulirali oko zauzimanja Beograda. Bourcet je svojim rukopisom *Principes de la guerre de montagnes* iz 1775. (tiskano 1888.) značajno pridonio vojnoj izobrazbi Napoleona.¹⁶

Friedrich II. kao vojskovođa, pruski kralj i apsolutistički prosvjetitelj zaslužan je za uzdizanje Pruske na status velesile. Zbog malobrojnosti stanovništva (oko 5 000 000) i malog rascjepkanog teritorija nastojao je da ratna zbivanja nemaju veći utjecaj na život građanstva te je u vojsku primao strance, beskorisne, ljude s ruba zakona i sl. Potom bi unovačenima nametnuo željeznu stegu, osjećaj dužnosti i osobno bi predvodio postrojbe u bitkama. Naklonost i odanost postigao je tako što je nerijetko mjesecima boravio s vojskom u taborskim uvjetima. Strateške ideje iznenađenja ili primjerice dijagonalnog napada vukao je iz antičkih spisa te je tako razvio nevjerojatne manevarske sposobnosti svoje vojske. To je prvo osjetila Habsburška Monarhija kada joj je na samom početku vladavine 1740. godine iznenada napao i oduzeo Šleziju. Kao iskusan ratnik i strateg Friedrich II. ostavio je mnoga zanimljiva razmišljanja a, za propuštenu poduku caru Josipu II., najprimjerenije je ovo: „Vara se onaj zapovjednik koji misli da dobro vodi obrambeni rat kada ne preuzima inicijativu i ostaje neaktivan tijekom cijele kampanje. Takva obrana će završiti izgonom cijele vojske iz

¹⁶ Liddell Basil Hart, *The Ghost of Napoleon*, London, 1933. str. 36.

zemlje koju je general mislio zaštititi.“¹⁷ Friedrich II. je na kraju života stvorio i u nasljeđe ostavio jaku vojsku od 150 000 vojnika.

Georg Friedrich von Tempelhoff je kao vrstan matematičar, topnički časnik i fortifikacijski stručnjak služio pruskim kraljevima Friedrichu II. i Friedrichu Wilhelmu III. Potonji ga je, osim ostalih čina iskazivanja poštovanja, 1802. promaknuo i u čin general pukovnika. Pruskoj vojsci pristupio je 1756. kada je izbio Sedmogodišnji rat u kojem je potom i sudjelovao. Napisao je djelo: *Geschichte des siebenjährigen Krieges in Deutschland* koje je u šest svezaka u razdoblju od 1783. do 1801. tiskano u Berlinu. Djelo je na engleski preveo poznati general Henry Lloyd (1720. – 1783.) a potom je autor englesku verziju proširio i dopunio na njemačkom jeziku.¹⁸ Važniju dužnost Tempelhoff dobiva 1782. kada je u prusku vojsku uvedena nova formacija topničke bojne. Friedrich II. ga postavlja za prvog zapovjednika. Marljivim radom, Tempelhoff uvodi mnoge inovacije kojima se poboljšavaju tehničke i taktičke funkcije topničke potpore. Tempelhoff je predložen za člana pruske Akademije znanosti u koju je primljen 1787. godine. Međutim i dalje je bio angažiran kao voditelj i nadzorni motritelj vježbi vezanih za gradnju utvrda te tehnike i taktike opsade gradova. Kada je 1790. zaprijetio rat protiv Austrije Tempelhoff je bio razmješten u Šleziju ali ipak su napetosti završile mirom sklopljenim u Reichenbahu.¹⁹

Henry Lloyd je u svojoj potrazi za načelima rata dospio do racionalizacije, skoro paradije, opreza, strategije obrambenog manevra, što je uglavnom karakteriziralo europsko ratovanje prije Francuske revolucije. Jomini je uvažavao njegov rad, no što je Napoleon o tom mislio najbolje govore njegove natuknice nađene na marginama listova Lloydovih vojnih teorija: „neznanje ... apsurd ... nemoguće ... pogrešno ... loše ... vrlo loše ... kako apsurdno ... koji apsurd!“²⁰ To je razumljivo jer revolucija je proizvela strategiju odlučujuće pobjede koju je zagovarao i sam Napoleon.

¹⁷ Usp: Robert Roswell Palmer, *Origins of Modern War*. Chapter 3. Frederick the Great, Guibert, Bülow: From Dynastic to National War., str. 61. (u: Peter Paret, *Makers of modern strategy: from Machiavelli to the nuclear age*, Princeton University Press, Princeton, N.J. 1986.)

¹⁸ Georg Friedrich von Tempelhof, Johann Friedrich Unger, *Geschichte des Siebenjährigen Krieges in Deutschland zwischen dem könige von Preussen und der kaiserin königin mit ihren alliirten*, vom General Lloyd. Aus dem Englischen aufs neue übersetzt, mit verbesserten planen und anmerkungen, Berlin, 1783-1801. Djelo je značajno za hrvatsku vojnu povijest jer se u njemu opširno opisuju ratni angažmani hrvatskih postrojba koje su u sklopu Habsburške vojske sudjelovale u Sedmogodišnjem ratu.

¹⁹ Vidi: *INTELLIGENZBLATT der ALLGEM. LITERATUR – ZEITUNG* Num. 67. Nekrolog. Georg Friedrich von Tempelhoff. Sonnabends den 22ten August 1807., str. 537-542.

²⁰ Ariste Ducaunnès-Duval, *Notes médites de l'Empereur Napoleon Ier sur les mémoires militaires du Général Lloyd*, Bordeaux, 1901. Citirano u: Paret, Peter, *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, New Jersey, 1986., str. 149.

Jacques Antonie Hippolite, Comte de Guibert zaslužan je za novu i učinkovitiju vojnu organizaciju Francuske vojske kao i za novu vojnu strategiju i doktrinu koja je nakon njegove smrti, kroz odobravanje Napoleonovog Ratnog vijeća, doživjela primjenu u francuskim ratovima te doslovno osvojila Europu u vremenu od 1792. do 1807. Njegova nova pravila tiskana su 1791. godine u priručniku *Reglement*. Jomini se kasnije kao Napoleonov general proslavio koristeći Guibertove vojne zamisli koje su često prelazile okvire vođenja rata i nalazile čvrsto uporište u širem poznavanju područja sociologije i književnosti.

Adam Heinrich Dietrich von Bülow je razliku između strategije i taktike uglavnom vidio po tomu je li konkretna operacija poduzeta unutar ili izvan vidnog polja neprijatelja.²¹ Ovo je naravno usko promatranje termina strategije jer se vođenje rata ograničuje samo na zastarjelo pozicijsko određenje ratovanja. Bülow je svoje analize bazirao na geografiji i matematici ignorirajući djelovanja neprijatelja te fizičke i psihološke učinke borbe.²² Međutim, uočio je potrebu jednog unificiranog obavješćivanja monarha te da u uvjetima moderne strategije ne može biti podjele između politike i rata – dobar vojnik mora razumjeti vanjske poslove kao što i uspješan diplomat mora razumjeti vojna djelovanja.²³ Premda je imao mnoga shvaćanja koja je i Clausewitz ismijavao, Bülow je vrijedan proučavanja prvenstveno zbog pionirske uporabe pojma strategije koji je preko njega dospio u tadašnje vojne rječnike a time i u modernu vojnu terminologiju. Vojna transformacija je kontinuiran proces sa stalnim propitivanjem novih ideja i inovacija. Clausewitz je u duhu svoga vremena gradio savršenije vojne teorije čitajući i analizirajući Bülowa i druge prethodnike koji su sazrijevali u ranije doba ograničenog ratovanja.

Johann Georg Julius Venturini bio je austrijski inženjerijski časnik koji je dobar dio svog rada posvetio nadvojvodi Karlu a pisao je o uporabi terena na taktičkoj i strateškoj razini ratovanja. Kurikul Vojne akademije u Bečkom Novom Mjestu (utemeljeno: 1751.) posvetio je dosta pažnje uporabi topografije zahvaljujući upravo Venturinijevim konceptima. Nadvojvoda Karlo nastavljaajući na njegovim idejama kasnije je definirao termin *odlučujuća točka* (eng. „decisive point“) koji je i danas u službenoj uporabi u zemljama NATO saveza. Prema Venturiniju, strategija Austrijske vojske je umijeće šticećenja zemlje, isto kao i umijeće

²¹ Malorti de Martemont, *Dietrich Heinrich von Bülow, The Spirit of the Modern System of War*, trans. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2013. Citirano u: Lawrence Freedman, *The Meaning of Strategy*, Part II: The Objectives, „Texas National Security Review:“ Volume 1, Issue 2 (March 2018)., str. 37.

²² Peter Paret, *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, New Jersey, 1986., str. 190.

²³ Usp: Robert Roswell Palmer, „Origins of Modern War. Chapter 3. Frederick the Great, Guibert, Bülow: From Dynastic to National War“, str. 72. (u: Peter Paret, *Makers of modern strategy: from Machiavelli to the nuclear age*, Princeton University Press, Princeton, N.J. 1986.)

postizanje samih ciljeva rata. Proučavanje terena postalo je primarna aktivnost u Austrijskoj vojsci, a održalo se sve do sredine 19. stoljeća.²⁴

Na kraju ovog kratkog pregleda europske vojne misli i vojnih mislilaca druge polovice 18. stoljeća, a u kontekstu odvijanja habsburško-turskog rata 1787. – 1791., dolazi se do najvažnijeg zaključka: Austrijski car Josip II. htio je očuvati glavninu svoje vojske što je završilo vrlo lošom strategijom velikih ciljeva bez pokrića u provedbi. Ušao je u ofenzivni rat a glavninu svoje vojske držao je defenzivno čime je proizveo zbunjenost, strah i nesigurnost. Mogao bi možda i naći opravdanje da je na raspolaganju imao ograničena sredstva za rat jer bi mu tada i ciljevi morali biti ograničeni. Ovako, na početku nije primijenio ofenzivnu strategiju nego je izabrao ono najgore – čekanje. Rezultat je bio prepuštanje inicijative neprijatelju dok se on bavio utvrđivanjem tabora kod Zemuna. Pojava velikog broja oboljelih i od zaraznih bolesti umrlih vojnika došla mu je kao dodatna kazna za neaktivnost. Josip II. jednostavno nije bio dorastao vođenju rata. To je i priznao dana 23. kolovoza 1789. pišući feldmaršalu Loudonu od kojeg je sada očekivao da čim prije zauzme Beograd: „Ništa ne može biti gore ili nesretnije nego da se ništa ne događa u ovom ratnom pohodu.“²⁵

U suvremenom poimanju termina vojne strategije, Habsburške snage primjenjivale su protiv Turaka strategiju građenu na četiri glavna temelja: (1) strateško odvracanje i obrana – pouzdane snage odvracanja koje imaju ofenzivne i defenzivne sposobnosti, (2) prednja nazočnost – stalno stacionirane snage na granici, (3) odgovor na krize – sposobnost brze reakcije na bilo kojem kriznom području i (4) regeneracija – sposobnost obnove snaga i opreme te reizgradnje vojne moći.

²⁴ Vidi: Aaron Wess Mitchell, *The Grand Strategy of the Habsburg Empire*, Princeton University Press, Princeton & Oxford, 2018., str. 93-95.

²⁵ Citirano u: Karl A. Roider, Jr. „Kaunitz, Joseph II and the Turkish War“, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 54, No. 4 (Oct., 1976), pp. 538-556., str. 552.

1.4. VOJNO STANJE U HABSBUURŠKOM, RUSKOM I TURSKOM CARSTVU

U vrijeme ruske aneksije Krima 1783. godine car Josip II. mobilizirao je preko 100 000 Hrvata te 100 000 vojnika iz ustrojenih vlastitih regularnih snaga. Ostalih 180 000 vojnika nalazilo se u Češkoj, Moravskoj, Austriji i Galiciji.²⁶ Od mjeseca travnja do kolovoza 1783. car je osobno inspicirao cijelu 1 500 km dugu granicu koja je dijelila njegove zemlje od Turskog carstva. Ovo pokazivanje austrijske vojne spremnosti dovelo je do povećanog vojnog angažmana Turaka na zapadnom dijelu Carstva što je ruskom knezu Potemkinu olakšalo operacije osvajanja i anektiranja Krima. Isto tako, Rusi su iskoristili i obiteljske nesuglasice u susjednom Kanatu te su tamošnjeg kana potaknuli da u ime carice Katarine II. stupi na Krimski poluotok. Knez Potemkin je odmah nakon toga započeo s izgradnjom Sevastopola za rusku Crnomorsku flotu. Agilna ruska diplomacija nametnula je međunarodni pritisak te je u siječnju 1784. sultan Abdul Hamid I. morao priznati rusku aneksiju Krima.²⁷ Provokacije su se nastavile otkrivanjem tzv. projekta obnove Bizantskog carstva (Grčki projekt) te u tu svrhu organiziranog susreta Katarine II. i Josipa II. na Krimu 1787. godine. Josip II. se obvezao s 30 000 vojnika poduprijeti Katarinin projekt u zamjenu za očuvanje savezništva protiv Pruske. Međutim, Josip II. imao je i vlastite planove te je angažirao ogromnu vojsku. Za vrijeme prvog ratnog pohoda, sredinom 1788., maksimalan broj kretao se do skoro 300 000 vojnika, kao nikad prije u povijesti Austrije.

1.4.1. Habsburška vojska

Habsburški ratni sastav u početnom rasporedu sastojao se od glavnine vojske u Mađarskoj, kod Futaka na Dunavu, te dva korpusa na desnom krilu (Hrvatskog i Slavenskog) i tri korpusa na lijevom krilu (Banatskog, Transilvanijskog i Galicijskog). Glavnina Austrijske vojske pod vođenjem feldmaršala Lascyja razmještena je iz Futaka u tabor kod Zemuna. Bilo je tu sedam njemu podređenih podmaršala i 14 general-bojnika koji su zapovijedali sljedećim postrojbama i njihovim vlasnicima:

- 2 ratne bojne nadvojvode Ferdinanda, te postrojbe sljedećih vlasnika: Anton Esterhazy, Niko Esterhazy, Samuel Guilay, Nadasdi, Palffy, Allvintzi, De Vins, D'Alton, Thurn, Reisky, Neugebauer, Terzi, Durlach i Lattermann.

²⁶ Alfred von Arneth, Ritter, Jules Gustave Flammermont, (Hrsg.), „Correspondance secrète du Comte de Mercy-Argenteau avec l'Empereur Joseph II et le Prince de Kaunitz.“ 1. Band, Paris 1889., str. 153 f. Beč, 12. siječnja 1783.

²⁷ Derek Beales, *Joseph II.* Band 2, Cambridge 2009., str. 376.

- *Kurasiri* (Kürassiers): Kavanayh, Carameli, Iaguemin, Czatorisky, Harrach i Czeschwitz.
- *Ševoležeri* (Chevaux Legers): Kinsky, Lobkowitz i Modena.
- *Draguni* (Dragoner): Josef Toskana i šest bojni *grenadira* (Grenadiers).

Sveukupno, ove postrojbe su činile jednu armiju od 55 199 vojnika.

Slavonskim korpusom zapovijedao je podmaršal Mitrowsky te njemu dodijeljeni generali Brentano i Papilla. Korpus se sastojao od treće bojne nadvojvode Ferdinanda te postrojba iz sastava vlasnika Teutschmeister, Preis, Samuel Guilay, Nadasdi, Palfi, Karoli, Niko Esterhazy, zatim pet divizijuna husara Wurmser i dva divizijuna husara Gräven. Sveukupno: 12 412 vojnika.

Hrvatskim korpusom zapovijedao je podmaršal De Vins a njemu podređeni general-bojници bili su: Wallisch, Klebek, Schlaune i Kuhn. Oni su pod svojim zapovjedništvom imali ukupno 26 bojni graničara. Svakoj graničarskoj pukovnici pridodano je 256 strijelaca i 343 topnika tako da je jedna pukovnica na kraju brojala 3 433 vojnika. Sveukupano je bilo 44 629 pripadnika hrvatskog korpusa.

Banatskim korpusom zapovijedao je podmaršal Wartensleben. Korpus se sastojao od tri bojne (Allvintzi, De Vins i Anton Esterhazy), tri divizijuna draguna Würtemberg i tri divizijuna husara Gräven. Sveukupno: 6 042 vojnika.

Transilvanijskim korpusom zapovijedao je podmaršal Fabris uz asistenciju podmaršala Ralla, a njima podređeni bili su generali: Enzenberg, Pfefferkorn i Bruchlagg. Njihov korpus sastojao se od dvije ratne bojne te treće bojne Franza Guilaya i Orosza, zatim šest bojni transilvanijskih graničara, tri divizijuna draguna Savoy, pet divizijuna husara Leopolda Toskane i tri divizijuna husara Szekler. Sveukupno: 23 423 vojnika.

Galicijским korpusom zapovijedao je general konjice princ Koburg. Njemu su pridruženi podmaršali Sauer, Spleny i Drechsler te general-bojници Harrach, Metzger i Harnankurt. Njihove postrojbe bile su: treća bojna Kaunitz i jedna ratna bojna Schröder, Winzel Collorado, Pellegrini, Karl Toskana, te dvije bojne transilvanijskih graničara, zatim četiri divizijuna Erdödi i dva divizijuna husara Szekler. Carska husarska pukovnica Barko i *ševoležeri* (laka konjica) (Chevaux Leger) Leweneber bili su razmješteni prema šlezijskoj granici. Ovaj korpus je imao 11 802 vojnika.

Dakle, kad se zbroji cjelokupni sastav Austrijske vojske nemijenjen za početno vođenje vojnih operacija dobijemo zbroj od ukupno 153 507 vojnika.²⁸ Uz očigledno prvotno izostavljanje graničarskih i drugih postrojba koje su iznijele glavni teret rata, kasnije se pojavljuju puno veće i objektivnije brojke. Profesor iz Hamburga Johann Georg Büsch kroz svoje analize koje je provodio od 1796. do 1810. spominje sljedeće: „Car je iskoristio svo vrijeme koje mu je bilo potrebno kako bi u Mađarsku povukao strašno veliku vojsku od 217 416 ljudi. Sila koja je možda bila tri puta veća od one kojom su Turci ikada prijetili Austrijskom Carstvu.²⁹ Najvjerojatnije je autor pribrojio postrojbe koje su na bilo koji način sudjelovale u logističkoj potpori ili u pozadini. Oskar Criste, prvi autoritet kada je u pitanju ovaj rat, navodi angažman od 245 000 austrijskih vojnika i 37 000 konja (ukupno 98 bojni i 67 divizijuna).³⁰ No, bez obzira na ukupne brojeve koji su se tijekom ratnih godina mijenjali udio graničarskih postrojba u ratu nevjerojatno je velik. Samo na području tadašnje hrvatsko-slavonske Vojne granice živjelo je oko 350 000 stanovnika a u ratu je sudjelovalo više od 100 000 od kojih je više od 24 000 poginulo.³¹ Angažirajući i raspoređujući ogromnu vojsku na dugačkoj granici car Josip II. otupio je njezinu oštricu. Nije razumio da pozicijskim ratovanjem gubi vrijeme i dovodi do još većeg trošenja ljudi i resursa.

1.4.2. Ruska vojska

Krajem 18. stoljeća Rusko Carstvo imalo je najveću vojsku u Europi. Većina povjesničara slaže se kako su Rusi svoje oružane snage najznačajnije jačali u razdoblju od 1762. do 1825. godine. Najbolje vojne analize napravio je ruski (sovjetski) povjesničar Beskrovnyi na temelju mnogostrukih arhivskih i primarnih izvora te je više zapadnih vojnih studija sastavljeno upravo na njegovom učenju. Prema Beskrovnyju, na početku vladavine Katarine II. 1763. godine rusko pješništvo brojalo je 104 654 vojnika. Već u predvečerje prvog Rusko-turskog rata 1768. godine taj broj je narastao na 135 403, da bi na kraju ratnog pohoda 1774. Rusija raspolagala sa 180 879 vojnika. Drugi Rusko-turski rat od 1787. do 1791.

²⁸ Usp: *Vollständige Geschichte des itzigen Krieges zwischen Oesterreich, Rußland und der Ottomanischen Pforte von 1788*. Erstes Heft, Wien, zu finden bey Sebastian Hartl Buchhändler in der Singerstrasse, und gedruckt mit Edl. von Schuidbauerischen Schriften, str. 231-234.

²⁹ Johann Georg Büsch, *Grundriß einer Geschichte der merkwürdigsten Welthändel neuerer Zeit* in einem erzählenden Vortrage von ehemahligem Profellor der Mathematik, und Vorsteher der Handlungs Akademie in Hamburg. Neueste Ausgabe, durchgesehen und von 1796 bis 1810 fortgesetzt von G. G. Bredow. Zweyte Abtheilung. Wien, 1811. Verlegt bey B. Ph. Baner., str. 496.

³⁰ Oscar Criste, *Kriege unter Kaiser Josef II.* Wien, 1904., str. 155.

³¹ Carl Schmarda, *KURZGEFASSTE GESCHICHTE DES K. U. K. OTOČANER INFANTERIE-REGIMENTS GRAF JELLAČIĆ NO. 79 UND SEINER STAMMREGIMENTER*. IM AUFTRAGE DES HERRN K. UND K. OBERSTEN UND REGIMENTS-COMMANDANTEN HEINRICH HENNEVOGL VON EBENBURG ZUSAMMENGESTELLT VON CARL SCHMARDA. K. U. K. HAUPTMANN. IM SELBSTVERLAGE DES REGIMENTS. DRUCK VON C. ALBRECHT (JOS. WITTASEK). AGRAM, 1898., str. 32. („Vojnička zemlja, granica, dala je za ovaj rat 101 488 ljudi od kojih 24 000 nikad više nije vidjelo svoj zavičaj.“)

rezultirao je daljnjim povećanjem broja s 239 460 na 279 575 vojnika.³² Carica Katarina II. pod svojim žezlom imala je oko 30 000 000 stanovnika, od kojih je više od 95% živjelo zapadno od Urala. To navodi na zaključak o smjerovima njezinih budućih pretenzija, odnosno područja za širenje ruskih granica. Već mirom u Kučuk-Kainardžiju 1774. godine Rusija zaposjeda Azovsko more i crnomorski obalni pojas između rijeka Dnjeper i Bug. Istodobno Rusi diplomatski uređuju tursko priznanje neovisnosti krimskim Tatarima, što je samo potvrdilo kako nema zaprjeka za skoro pripojenje krimskog poluotoka. To je i ostvareno deset godina kasnije, mirom u Carigradu 1784. godine.

Katarina II. za vrhovnog je zapovjednika ruskih snaga postavila princa Potemkina koji je pod svojim zapovjedništvom imao maršala Romancova te generale Soltikova, Suvorova, Repnina, Kamenskog, Kakovskog i druge. Potemkin je formirao svoju vojsku te ju je podijelio na dvije armije. Pod zapovijedanjem maršala Romancova bila je Ukrajinska armija s određenim djelovanjem prema Moldaviji. Vlastitu armiju Potemkin je usmjerio na Očakov a nazvao ju je Katarinina armija (*Ekatarinskaja vojna*). Baš je njegova armija prije objave rata, napredujući pod general-bojnikom Rehbindrom, na Kavkazu ratovala s ukopanim Tatarima koje je vodio šaik Mansour. Žestok obračun je okončan razbijanjem tatarskih položaja i s 400 mrtvih Tatara. Šaik se ponovno pojavio sa svježim postrojbama i ovaj put krenuo napasti Ruse. Međutim, Tatari su odbijeni i nakon dolaska drugog pojačanja prigodom kojeg ih je general-bojnik princ Radišev potpuno razbio.³³ Dodatnu nadmoć ruskoj vojsci osiguravale su mnogobrojne neregularne postrojbe, tzv. Kozaci i Zaporošci.

1.4.3. Turska vojska

U isto vrijeme tvrdilo se iz pouzdanih i neovisnih izvora kako Osmansko carstvo raspolaže s ukupno 348 920 pripadnika kopnenih i pomorskih snaga.³⁴ Za 1786. godinu austrijski autori navode 390 000 ili 386 000 turskih vojnika. Same kopnene snage su proračunate na oko 205 000 i to za cijelo razdoblje ratova koje su Turci vodili od 1783. do 1792. godine.³⁵ Pruski autor navodi konkretnije brojeve turskih vojnika s obzirom na namjenu i razmještaj snaga: 30 000 janjičara, 10 000 egipatskih janjičara, 6 000 redovitih topnika, 4 000 topnika-graničara, 50 000 graničara, 20 000 konjanika-spahija, 75 000 konjičkih

³² Usp: Janet M. Hartley, *Russia, 1762-1825, Military Power, the State, and the People*. Praeger, Westport, Connecticut, London, 2008., str. 8.

³³ Usp: *The Royal Military Chronicle; or, The British Officer's Monthly Register, Chronicle, and Military Mentor*. Vol. I. A New Series. From May to October, London, 1814., str. 223.

³⁴ *Vollständige Geschichte*, str. 227.

³⁵ Vidi: Ernst Skork, *Das Volk und Reich der Osmanen*, In besonderer Darstellung ihrer Kriegs verfassung und Kriegswesens. Nach den besten ältesten und neuesten Quellen bearbeitet, Virna, bei August Robert Friese. 1829., str. 250.

opslužitelja i 10 000 graničara-konjanika.³⁶ Oskar Criste pribraja dragovoljce Albance, te kontingente Tatara, Vlaha i Moldavaca i u godini 1787. navodi brojku od 447 445 vojnika, kao sveukupnu jačinu Turske vojske. Od toga pješastvu je pripadalo 207 400 a konjaništvu 240 045 ljudi.³⁷

Drugi austrijski izvori također navode precizno utvrđeni zbroj vojnika ali bez konkretnije strukturalne podjele: „Cijela Turska vojska na početku rata u rujnu 1787. računala je na 447 454 vojnika, od čega je 240 954 pripadalo konjaništvu.“³⁸

1.5. CILJEVI RATA

Katarina II. i Josip II. kao saveznici dugo su se pripremali za rat protiv Turaka i konačno oslobađanje Balkanskog poluotoka. Dakako da je glavna tema njihovih razgovora bila buduća podjela osvojenog teritorija. Tijekom svojih susreta suglasili su se oko budućeg formiranja ili obnove Kraljevine Dacije koja bi obuhvaćala Moldaviju, Veliku Vlašku (istočno od rijeke Olt) i Besarabiju. Dacija bi bila svojevrsna *tampon zona* između dva carstva a za vladara carica Katarina bi postavila kneza Potemkina. Sve južnije zemlje bi nakon oslobađanja ušle u sastav obnovljenog Bizantskog Carstva s vladarom njezinim unukom kao carem koji je i odgajan s imenom Konstantin u grčkoj tradiciji i kulturi. Time bi napokon bio ostvaren ruski dugovječni „Grčki projekt.“ Također i Josip II. imao je ambiciozne planove u smislu proširenja teritorija svoje monarhije. Monarhiji bi nakon rata pripadali: grad Hotin (Chotyń, danas u Ukrajini), Mala Vlaška (zapadno od rijeke Olt), trasa zemlje s obje strane Dunava od Nikopolja (Bugarska) uzvodno, s Vidinom (Bugarska), Oršovom (Orsova u Rumunjskoj) i Beogradom, te područje zapadno od crte od Beograda do Jadrana, uključujući i zaljev rijeke Drin u Albaniji. Želio je zbog blizine teritorija Veneciji priključiti Peloponez, Kretu, Cipar i druge otoke u zamjenu za Istru i Dalmaciju.³⁹ Ciljeve nije ostvario u prvom redu zbog neodlučnog vođenja glavnih vojnih operacija.

³⁶ Usp: Ludwig-Friedrich von Ciriacy, Koenigl. Preuss. Major, *Versuch einer militärischen Beschreibung des osmanischen Reichs, in besonderer Darstellung seines Kriegswesens, und der topographisch – militärischen Beschaffenheit seiner europäischen Provinzen*, Gedruckt und verlegt bei G. Reimer, Berlin, 1824., str. 100.

³⁷ Criste, *Kriege unter Kaiser Joseph II.*, str. 158.

³⁸ Usp: *Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Rußland, Oesterreich und der Turkey, und des darans entstandenen nordischen Krieges*. Erster Band. Wien, 1791. Gedruckt und verlegt von Joseph Georg Oehler., str. 36.

³⁹ Alfred von Arneth, Ritter (Hrsg.), *Joseph II. und Katharina von Russland. Ihr Briefwechsel*. Wien 1869, S. 169–175 (Beč, 13. studenoga 1782.)

	OSMANSKO CARSTVO	RUSKO CARSTVO	AUSTRIJSKO CARSTVO
1.	Protjerivanje Rusa s Krimskog poluotoka i vraćanje nadzora nad sjeverom Crnog mora	Jačanje vlasti na Krimu i na Crnom moru uz osvajanje gradova: Očakov, Bender, Ismail, Braila i Silistra	Zauzimanje Bosne i Hercegovine, Srbije, dijela Moldavije i Male Vlaške (zapodno od rijeke Olt)
2.	Potiskivanje Rusa s ušća rijeke Dnjepar i sjevernog priobalja Crnog mora	Uspostava Dacije kao vazalne država s Potemkinom kao vladarom	Širenje do rijeke Drin u Albaniji
3.	Potiskivanje Rusa s Azovskog mora	Obnova Bizantinskog carstva sa sjedištem u Konstantinopolu	Širenje na mletačku Istru i Dalmaciju

Tablica 1. Ratni ciljevi.

Slika 1. „Grčki projekt“ – plan podjele Balkanskog poluotoka nakon izгона Turaka.⁴⁰

⁴⁰ Kao predložak korišten je isječak zemljovida: C. Schütz, 1788, Gestochen von F. Müller: 1788 - _Kriegstheater_ oder _Graenzkarte_ Oesterreichs, Russlands, und der Turkey, dostupno na: <https://www.zvab.com/karten/Kriegstheater-Graenzkarte-Oesterreichs-Russlands-T%C3%BCrkey-enthaltend/8409925070/bd> (pristup: 23.05.2020.)

1.5. RATNO STANJE 1787. – 1792.

U svjetskoj i europskoj historiografiji ovaj rat je poznat kao Rusko-austrijsko turski rat (1787. – 1792.) ali često se koriste i odvojeni nazivi, Rusko-turski rat 1787. – 1792., odnosno Austrijsko-turski rat 1787./1788. – 1791. Glavni uzrok ratu bila je aneksija Krima koju je 1783. izvršila ruska carica Katarina II. Ratne operacije i posljedično nastale zarazne bolesti prouzročile su velike gubitke na sve tri strane. Zbog oklijevanja i odugovlačenja kao i zbog loše koordinacije, posebice u prvom ratnom pohodu, rusko-habsburški strateški ciljevi nisu ispunjeni. Katarina II. nije uspjela ostvariti prvu fazu svojega „Grčkog projekta“ a isto se može reći i za njezine austrijske saveznike koji se nisu uspjeli proširiti na zapadni dio Balkana. Saveznici nisu uspjeli koncentrirati svoje vojne resurse i napraviti odlučujuću vojnu prednost na temelju koje bi mogli diktirati uvjete i zahtjeve prema Turskom Carstvu. U tomu su im naravno odmogle druge ne/prilike. Rusi su morali voditi još jedan rat protiv Švedske (1788. – 1790.) a Habsburgovci su morali gušiti pobunu u Belgiji i Nizozemskoj (1789. – 1790.). Na kraju je pruski vojno-politički pritisak doveo do svršetka rata te su Osmanskom Carstvu skoro u cijelosti vraćeni teritoriji izgubljeni u ratu.

1.5.1. Kronologija najvažnijih događaja

1787.

15. kolovoza 1787.: Osmanlije objavljuju rat Rusiji s ciljem vraćanja Krima.

10. rujna 1787.: Zapovijed za mobilizaciju i razmjestaj habsburških snaga na tursku granicu.

12. listopada 1787.: na ušću rijeke Dnjeper, kod Kinburna, Suvorov pobjeđuje tursku vojsku.

2/3. prosinca 1787.: Tajni napad na Beograd nije uspio zbog vremenskih nepogoda.

1788.

Siječanj 1788.: Drugi habsburški tajno pripremani napad na Beograd nije uspio.

8. veljače 1788.: Josip II. nakon višemjesečnog promišljenog odgađanja objavljuje rat Osmanskom Carstvu.

20. travnja 1788. – 25. travnja 1788.: General Liechtenstein poražen pri osvajanju Dubice.

25. travnja 1788.: Slavonski korpus generala Mitrovskog osvaja Šabac u Srbiji.

7. kolovoza 1788.: Turci silovito prodiru u Banat.

26. kolovoza 1788.: General Loudon uspijeva osvojiti Dubicu.

31. kolovoza 1788.: Turci osvajaju Veteransku pećinu u Banatu.

14. rujna 1788.: General Wartensleben izbjegao pred Turcima iz Slatine prema Temešvaru.

18. rujna 1788.: Princ Koburg uz pomoć Rusa osvojio utvrdu Hotin.

3. listopada 1788.: Feldmaršal Loudon osvojio Novi (Bosanski Novi).

17. prosinca 1788.: Ruski knez Potemkin osvojio utvrđeni grad Očakov na Crnom moru.

(U ovoj godini dogodila se i pomorska ofenziva švedskog kralja Gustava III. koji je koristeći zauzetost Rusije ratom protiv Turaka tijekom srpnja napao Rusiju s teritorijalnog mora Velike kneževine Finske što je prouzročilo reakciju Kraljevine Danske koja je s teritorija Kraljevine Norveške dana 23. rujna napala Kraljevinu Švedsku. Rusija je naravno bila u defenzivnom savezu s Danskom. Na kraju je pod pritiskom Engleske i Pruske došlo do primirja te se dana 16. studenoga danska vojska povukla iz Švedske a 27. studenoga švedska flota je napustila finsko more.)

1789.

11. veljače 1789.: Ruski general Kamenskoy porazio turskog pašu kod Akiermanna.

1. travnja 1789.: Brigadir Karaiczay osvojio grad Fokšan, na granici Vlaške i Moldavije.

7. travnja 1789.: U 64. godini umro sultan Abdul Hamid, naslijedio ga Selim III.

1. svibnja 1789.: Rusi zauzeli Galac na Dunavu otvorivši tako plovni put do Crnog mora.

22. svibnja 1789.: Habsburgovci (700-800) potpuno uništeni na prepad u Klancu (Klanacz).

23. lipnja – 9. srpnja 1789.: Loudon opsjeda i zauzima Berbir ili Tursku Gradišku.

31. srpnja/1. kolovoza 1789.: Princ Koburg i Suvorov dobili važnu bitku kod Fokšana.

3. kolovoza 1789.: Knez Hohenlohe potukao Turke na prijelazu Bozauer.

3. kolovoza 1789.: General Vatsy potukao Turke kod Mehadije.

5. kolovoza 1789.: Feldmaršal Haddik vrhovno zapovjedništvo predao Loudonu.

28. kolovoza 1789.: Važna pobjeda maršala topništva Klerfayta kod Mehadije.

22. rujna 1789.: Princ Koburg i Suvorov pobijedili osmansku glavninu vojske na rijeci Rimnik kod Martineštija.

7. i 8. listopada 1789.: Podmaršal Hohenlohe porazio turski korpus Rusčuk-paše kod Porčenijsa, Vorsenijsa i Veidenijsa.

8.-10. listopada 1789.: Loudon okončao tromjesečnu opsadu Beograda protiv Osman-paše.

13. listopada 1789.: Knez Potemkin prisilio utvrdu Akerman na ušću Dnjestra na predaju.

10. studenoga 1789.: Princ Koburg osvojio Bukurešt.

13. studenoga 1789.: Princ Koburg osvojio Krajevu.

15. studenoga 1789.: Knez Potemkin bez većih poteškoća zauzima garnizon Bender koji je branilo 16 000 turskih vojnika.

1790.

16. siječnja 1790.: Turska sklapa saveznički sporazum s Pruskom

20. veljače 1790.: Umire car Josip II. a nasljeđuje ga njegov brat Leopold II.

16. travnja 1790.: Grad Oršova predaje se habsburškoj vojsci.

27. lipnja 1790.: Posredovanjem Pruske, uz predstavnike Engleske i Nizozemske, održana mirovna konferencija u Reichenbachu u Šleziji (ratifikacija sporazuma 5. kolovoza)

22. lipnja – 20. srpnja 1790.: Opsada i zauzimanje Cetingrada.

27. srpnja 1790.: Klerfajt kod Florentine porazio seraskira Jusuf-pašu.

19. - 23. rujna 1790.: U Đurđevu sklopljeno primirje između Habsburgovaca i Osmanlija.

30. rujna 1790.: Za kralja izabran Leopold II. (okrunjen 9. listopada 1790. u Frankfurtu)

22. prosinca 1790.: Ruski general Suvorov uz pomoć princa *von Ligne*a osvaja Ismail.

30. prosinca 1790.: Leopold II. s Osmanlijama pokreće mirovnu konferenciju u Svištovu. (oduzila se sve do potpisivanja mira 4. kolovoza 1791.)

1791.

6. travnja 1791.: Knez Gallizin pobjeđuje Osmanlije kod Isakča (Isakteza, Isaccia).

9. srpnja 1791.: Knez Repnin i knez Gallizin razbijaju Osmanlije kod Mačina.

4. kolovoza 1791.: Habsburgovci i Osmanlije zaključuju konačan mir u Svištovu.

11. kolovoza 1791.: Ruski knez Repnin i veliki vezir zaključuju preliminarni mir u Galacu.

29. prosinca 1791.: Rusi i Osmanlije potpisuju konačni sporazum o miru u Galacu.

(Austrija u ovoj godini, od srpnja do prosinca, vodi i unutarnji rat s pobunjenicima u Belgiji i Nizozemskoj, tzv. Brabantska revolucija.)

1792.

9. siječnja 1792.: Mirovni sporazum Rusa i Osmanlija u moldavijskom Jašiju (današnja Rumunjska).

1.6. SITUACIJA 1787. I PUT U RAT

Car Josip II. svoj je strateški plan temeljio na osvajanju Beograda, ispravno smatrajući kako je upravo taj utvrđeni grad gravitacijsko središte turske moći na Balkanu. Također je smatrao kako će Turci gubitkom Beograda biti demoralizirani te da će s manje odlučnosti braniti ostale, strateški i operativno manje važne utvrde na granici dvaju carstava. Stoga je već ujesen poduzeo višestruke tajne pripreme za osvajanje Beograda i Oršave kao i dostavu topničkih materijala u nekoliko gradova: Temešvar, Petrovaradin, Osijek, Slavonski Brod, Gradišku i Karlovac. Isto je poduzeo i za jadranske pomorske luke Trst, Rijeku i Portorož a dodatno je ojačao i graničarske pomorske gradove Senj i Karlobag. Za potrebe planiranih vojnih operacija naoružao je riječnu flotilu na Dunavu. Poduzete su također i opsežne mjere za skrb o vojsci te prijam ranjenih i bolesnih vojnika.⁴¹

Prvi tajno pripreman napad na Beograd poduzet je u noći s 2. na 3. prosinca, no propao je zbog guste magle, vjetra i mraza ali i zbog manjkavosti u koordinaciji operativnog vodstva. Drugi pokušaj, koji je osobno planirao Josip II. također je završio bez uspjeha.⁴² Turcima je sada postalo jasnije kako ih, osim već početog rata s Rusima, čeka još jedan rat.

⁴¹ Criste, *Kriege unter Kaiser Josef II.*, str. 153.

⁴² Criste, *Kriege unter Kaiser Josef II.*, str. 153.

Počeli su se puno ozbiljnije pripremati za ratne operacije protiv Austrijanaca. Turska flota na Crnom moru već je vodila ofenzivni rat protiv ruske flote te se 6 000 turskih vojnika iskrcalo na obali i pokušalo zauzeti grad Kinburn. Međutim Suvorov ih je s 3 000 Rusa uspio potući pri čemu je i sam bio ranjen. Jedva 700 Turaka uspjelo se spasiti bijegom.⁴³

1.7. PRVI RATNI POHOD 1788.

Prvi ratni pohod pratio je značajan porast broja habsburških vojnika pa je 1. lipnja 1788. sveukupan zbroj iznosio 294 133 vojnika, uključujući i 6 249 vojnika u pomorskom sektoru pod zapovijedanjem Langloisa.⁴⁴

Rusi	Osmanlije	Habsburgovci (u zagradi stanje 1. lipnja 1788.)
Romancov – na Moldaviju Armija: 70 000 vojnika	Ismail – Armija 70 000 + 18 000 Tatara	HR korpus: 39 000 (62 566) SL korpus: 15 000 (27 913)
Potemkin – na Očakov Armija: 70 000 vojnika	Očakov, Bender i Hotin – ukupno 28 000 vojnika	Glavnina vojske: Futak - Zemun 103 300 (96 174)
Suvorov – Herson i Kiburn Korpus: 30 000 + 2 flote	Srbija – 100 000 Bosna i Herc. – 60 000	Banatski korpus: 12 800 (39 542)
-flota Paul Jones	(Unutrašnjost) Sofija – Vidin:	Transilvanijski korpus: 22
-flota Princ Nassau-Siegen	Grupa armija – 130 000	300 (32 171)
-mala flota Sevastopol	Kapudan-paša -oko 80 ratnih brodova	Galicijski korpus: 25 800 (29 518)

Tablica 2. Odnos snaga u prvom pohodu.

Neuspjeli tajno pripremani habsburški napadi na Beograd rezultirali su daljnjim trošenjem vremena na sekundarne akcije i manje važne opsade. Tu se ubrajaju i operacije zapljene ili potapanja turskih brodova na Savi i Dunavu. Operacije je vodio general barun

⁴³ Carl von Martens, *Allgemeine Geschichte der Türken - Kriege in Europa, von 1356 bis 1812.*, Zweiter Band, von 1670 bis 1812. bei F. C. Löflund und Sohn. Stuttgart, 1829., str. 210. (Ove sukobe potanko je u „der öfter. milit. Zeitchrift 1829, 1tes Heft, S. 32 u. f.“ opisao c. i k. satnik von Schels pod naslovom: „die Treffen zu Lande und auf der See, bei Kinburn und Oczakow, in den Jahren 1787 und 1788“ i s jasnim prikazom područja Kinburn, Očakov i Herson).

⁴⁴ Usp: Matthew Z. Mayer, „Joseph II and the Campaign of 1788 against Ottoman Turks,“ *Master Thesis, McGill University*, July 1997., str. 23.

Magdeburg kojeg je car imenovao glavnim zapovjednikom cjelokupne riječne flotile. Plan je bio istjerati Turke iz gradova i utvrda u porječjima Une, Save i Dunava, sve do ušća Olte (Alute), te potom Timokom nastaviti operacije i zauzeti grad Niš. Također bilo je planirano da se u Vidinu spoje Koburgov Galicijski korpus (koji je trebao prodrijeti zajedno s ruskim saveznicima), Fabrisov Transilvanijski korpus i Wartenslebenov Banatski korpus. Međutim taj plan nije bio preciznije određen.⁴⁵ Manjkavost austrijskih planova ogledala se upravo u tomu što su to bili više nacrti nego planovi s jasnim zadaćama, vremenima izvršenja i kontrolnim mjerama. Habsburški maršali i generali stoga su svoju pasivnost i neodlučnost pokrivali ispraznom kombinatorikom. Vodili su dugotrajne opsade i sitne okršaje umjesto da vode isplanirane operacije i dobiju rat. Pripreme za operacije glavnine Habsburške vojske bile su kontinuirano ometane turskim provokacijama ali to nije razlog da se odustane od vlastitog plana i da se inicijativa prepusti Osmanlijama. Velika nadmoć ponekad se može pretvoriti u smetnju i prouzročiti uspavanost, jer kako drukčije protumačiti kada više od 100 000 vojnika opsjeda Beograd koji brani svega 9 000 vojnika. U ovom slučaju spominje se i lakomislenost habsburških generala. Tako je general Allvintzi triput namamljen na pregovore kako bi na koncu prigodom trećeg dolaska na mjesto sastanka bio ranjen iz postavljene zasjede.⁴⁶ Za vrijeme okršaja u blizini Bežanije kod Beograda smrtno je ranjen i podmaršal barun Johann Becharadt. Potvrđujući svoju hrabrost u bitkama i taktičkim situacijama habsburški generali su u drugi plan stavili operativne i strateške ciljeve svoga Svetog Rimskog Carstva.

Sredinom mjeseca travnja habsburška glavnina vojske prešla je iz Futaka prema Beogradu kako bi zaprijetila ovom gradu ali nije učinila ništa značajno nego se utvrdila u taboru kod Zemuna u kojem su postupno zbog zaraznih bolesti izgubljeni mnogi ljudi. Dalje nizvodno na Dunavu, Habsburgovci su pod zapovijedanjem podmaršala Wartenslebena zauzeli Staru Oršavu i nastavili izviđati osmansko ponašanje nasuprot ovoga mjesta. Od

⁴⁵ Criste, *Kriege unter Kaiser Josef II.*, str. 156.

⁴⁶ „Marta 1. hteo je general Alvinci sastati se sa Turčinom Mehmed-Agom (ili Deli-Ahmed), zbog nekog dogovora. Radi toga ode Alvinci u opredeljeno vreme i na naznačeno mesto kod ostrva preko puta od Višnjice (ada „Žuja“?), ali gde je badava čekao od 5 sahata posle podne do 2 sahata posle ponoći. Tek sad mu javi uhoda Krsta Skivro, da je od strane Turske bio neki nesporazum, i da je zbog toga nužno utanačiti novi sastanak za 3. mart oko 3-4 sahata posle podne kod ovčanskog čardaka, niže Višnjice. Alvinci dođe i na ovo mesto, ali sad pod zaštitom jedne patrole šajke. No Turčin opet ne dođe, već poruči, da se general nađe sutra dan između 7 i 8 sahata izjutra na istom mestu. Skivro je izvinjavao sad Turčinov nedolazak tim, što je general doveo sobom naoružanu šajku. Alvinci odveze se i treći put, 4. marta, između 10 i 11 sahata pre podne, sa svojim poverenikom Breningerom, potporučnikom Petropoljcem od petrovaradinske krajiške regimente i 6 šajkaša, u jednoj oranici (čun) na određeno mesto. Ali oni naidu sad na jedan turski brod koji je po svoj prilici na njih čekao. Sad zapucaše puške, koje su namenjene bile posadi oranice; vojni poverenik i krmanoš (Šajkaš Jovan Petrić) padnu mrtvi, a general Alvinci i jedan drugi Šajkaš budu ranjeni. Austrijanci se jedva izbaviše na savskom ušću, s kog su mesta ubili pet Turaka.“ Avram Đukić, *Učešće titelskog krajiškog šajkaškog bataljona u austro-turskom ratu godine 1788.-1791.* 1891., str. 101-102.

ožujka nadalje osmanska vojska usmjeravala je svoje napade na transilvanijske granične prijelaze, posebno Rothen Thurme i Törzburg, ali ipak Habsburgovci su ih uspješno odbijali. Potonji su jedanput prodrli duboko u Vlašku, ali morali su se potom ograničiti na obranu spomenutih graničnih prijelaza sve dok u kasnu jesen nisu na više smjerova ovladali ovim područjem.⁴⁷ Kako je već rečeno, prevladavajuća vojna strategija u to vrijeme bila je strategija ograničenog ratovanja pa je i feldmaršal Lasey pripadao toj staroj školi. Kao glavni vojni zapovjednik, savjetovao je svoga cara kako je najekonomičnije i najjeftinije odgoditi zauzimanje Beograda najesen. Čekali su se planirani vojni uspjesi na lijevom i desnom krilu ratišta, ali glavni razlog je ipak bio kašnjenje ruskog napada na Očakov kao i kašnjenje napredovanja Rusa u Moldaviji.

Rusi još nisu bili spremni za ofenzivu jer su znali za jaku osmansku vojsku od 70 000 vojnika koji su bili razmješteni u području grada Ismaila. Ta vojska imala je važnu operativno-stratešku funkciju jer je bila namijenjena da priskoči u pomoć u slučaju ruskog napada na bilo koje od tri važna osmanska utvrđenja: Očakov, Bender i Hotin. Ova tri utvrđenja branilo je sveukupno 26 000 do najviše 28 000 osmanskih vojnika. Ovim snagama potrebno je pridodati i 18 000 Tatara stacioniranih kod Mohikowa.⁴⁸

Svojevrsno pozicioniranje snaga na sve tri suprotstavljene strane uzelo je dosta vremena koje su Turci iskoristili za bolje utvrđivanje svojih pograničnih gradova. Tako je početkom lipnja 1788. u Zemunu Josip II. pasivno promatrao svoju utaborenu vojsku kako počinje obolijevati a istodobno očekujući aktivno djelovanje, kako svojih saveznika tako i neprijatelja. Ovakvo reaktivno rezoniranje u provedbi planirane ofenzivne strategije u najmanju ruku dovelo je do gubljenja operativnog vremena kao najvažnijeg resursa. Paralelno s vremenom izostala je i inicijativa a zbog neizvjesnosti prevladala je kombinatorika što je na kraju oslabilo moral ljudi. Svoja predviđanja Josip II. objasnio je svojem budućem nasljedniku Leopoldu II. u pismu od 14 lipnja:

Trenutačno nemam boljeg izbora nego mirno čekati i vidjeti što će učiniti veliki vezir. Hoće li razdvojiti svoje snage ili neće? Gdje će ići?... Hoće li Rusi djelovati i što će se onda dogoditi?... Hoće li veliki vezir krenuti na mene ovdje ili u Banat? Hoće li napasti ili hoće li mi dati prigodu da ja napadnem njega? Napokon, mi moramo uzeti u

⁴⁷ Usp: Carl von Martens, *Allgemeine Geschichte der Türken - Kriege in Europa, von 1356 bis 1812.*, Zweiter Band, von 1670 bis 1812. bei F. C. Löflund und Sohn. Stuttgart, 1829., str. 215.

⁴⁸ Usp: *Augsburgische Ordinari Postzeitung*, „Turkische Grenze, den 23. März.“Nro. 96. Montag, den 21. April. Anno 1788., str. 1.

obzir i to bi li bilo bolje poduzeti opsadu Beograda i Oršove najesen, kad Turska vojska više ne bi mogla ratovati.⁴⁹

Kao što je poznato veliki vezir je riješio carevu dvojbu i udario na Banat. Veliki vezir Jusuf-paša osjetio je ovo habsburško oklijevanje i izbjegavanje odlučujuće bitke za Beograd te je manirom pravog vojskovođe odlučio preuzeti inicijativu i napasti Banat. Već početkom mjeseca kolovoza osmanske postrojbe na više smjerova probile su habsburški kordon i prodrle u Banat. Tako su 7. kolovoza napali i zauzeli Staru Oršovu i Županek a tamošnja habsburška vojska povukla se prema Mehadiji. Wartenslebenov Banatski korpus branio se s oko 10 000 pripadnika, međutim veliki vezir je samo kod Oršove raspolagao s 50 000 ljudi. Postupno uzmicanje Habsburgovaca trajalo je sve do ispred Karansebeša i završilo je 29. kolovoza. Dana 3. rujna između Slatine i Ilove sjedinili su se korpus podmaršala Wartenslebena i 40 000 vojnika glavnine habsburške vojske koje je na vijest o prodoru Osmanlija u dijelove Mehadije doveo car Josip II. dolazeći iz Zemuna preko Banovaca, Bele Crkve i Karansebeša.⁵⁰ Povlačenje habsburških postrojba koje su bile stacionirane uz Dunav prisililo je Josipa II. da se i on 13. rujna povuče iz svog tabora u Ilovi te odustane od napada na osmansku glavninu vojske.⁵¹ Borbe koje su napokon uslijedile završile su povlačenjem Osmanlija početkom listopada tako da su na kraju ovoga mjeseca Osmanlije držali još Mehadiju, Županek i Oršovu. Banat i Transilvanija sada su bili oslobođeni od Turaka te se car sa svojom glavninom vojske uputio preko Dente i Opove, a potom prešao na desnu obalu Dunava, kako bi se ponovno smjestio u Zemunu.⁵² Dana 4. studenoga, nakon što je general Karl Klerfayt izbacio Osmanlije iz Mehadije, Josip II. objavio je kako se vojska treba povući u svoja zimska obitavališta. I on sam napustio je bojište 18. studenoga te se bolestan vratio u Beč.⁵³ Ishodi prvog ratnog pohoda bili su vrlo loši jer umjesto očekivanog napredovanja Habsburgovci su se morali nositi s velikim brojem oboljelih. Jedino zimsko obitavalište Austrijanaca na osvojenom teritoriju bilo je ono u Moldaviji sa zapovjedništvom u Romanu.

Prvi habsburško-ruski ratni pohod 1788. godine završio je osvajanjem osmanskih utvrđenih gradova: Očakova, Hotina, Šapca, Dubice (Bosanska Dubica), Novog (Bosanski

⁴⁹ Usp. Matthew Z. Mayer, Department of History McGill University July 1997 (The Master of Arts Thesis), „JOSEPH II AND THE CAMPAIGN OF 1788 AGAINST THE OTTOMAN TURKS“, str 32. (Pismo Josipa II. za Leopolda, 14 June 1788. Alfred Ritter von Arneth, JuL., II., str. 183.)

⁵⁰ Usp. Carl von Martens, *Allgemeine Geschichte der Türken - Kriege in Europa, von 1356 bis 1812.*, Zweiter Band, von 1670 bis 1812. bei F. C. Löflund und Sohn. Stuttgart, 1829., str. 224.

⁵¹ Matthew Z. Mayer, „The Price for Austria's Security: Part I – Joseph II, the Russian Alliance, and the Ottoman War, 1787-1789.“ *The International History Review*, Vol 26. No. 2 (Jun., 2004), pp. 257-299., str. 282.

⁵² Usp. Carl von Martens, *Allgemeine Geschichte der Türken - Kriege in Europa, von 1356 bis 1812.*, Zweiter Band, von 1670 bis 1812. bei F. C. Löflund und Sohn. Stuttgart, 1829., str. 226.

⁵³ Usp. Matthew Z. Mayer, „The Price for Austria's Security: Part I – Joseph II, the Russian Alliance, and the Ottoman War, 1787-1789.“ *The International History Review*, Vol 26. No. 2 (Jun., 2004), pp. 257-299. str. 279.

Novi) te većeg dijela teritorija Moldavije uključujući i glavni grad Jaši. U ovom prvom pohodu car Josip II. izgubio je najmanje 57 000 vojnika i 45 000 podanika koje su osmanski vojnici sa sobom odveli kao roblje. (Zarazna bolest razvijala se tako brzo da je u razdoblju od lipnja 1788. do kraja svibnja 1789. godine umrlo 33 000 habsburških vojnika dok je u lazaretima ležalo još 172 000.)⁵⁴ Primjerice, u cerničkom samostanu bila je uređena vojna bolnica u koju su od samog početka rata, a time i ofenzive na Berbir, dana 9. veljače 1788. počeli pristizati bolesni i ranjeni vojnici gradiške pukovnije te *Caroliani* i *Palfiani* (Karlova i Palfijeva pukovnija). Neki vojnici iz dviju potonjih pukovnija smješteni su i u vojarnu te u vlastelinski dvorac. Od 16. veljače u samostanu su zauzete sve sobe i hodnici izuzev deset soba koje su ostavljene redovnicima. Dana 17. veljače u Cernik je došao i sam car Josip II. te je pregledao bolnice. Među bolesnim vojnicima zavlada je nepoznata i opasna zaraza. U župnom arhivu još se čuva popis vojnika koji su u toj bolnici umrli 1788. i 1789. U početku su upisivani umrli svih vjera a kasnije su nekatolici prekriženi i nadalje upisivani samo katolici. Pretpostavlja se kako su ostale upisivali kapelani drugih vjera. Od 17. veljače 1788. do 29. travnja 1789. umrlo je preko 800 vojnika iz raznih pukovnija. Skrbeći za te bolesne vojnike zarazili su se i sami svećenici te je u kratko vrijeme u kronici zabilježeno šest umrlih otaca i dva umrla brata, među njima i sam gvardijan Silvester Hungar, 5. siječnja 1789.⁵⁵

Kako Josip II. unatoč ogromnoj vojnoj nadmoći nije osvojio glavni strateški cilj Beograd, prvi ratni pohod njegov je vlastiti poraz od kojeg se do smrti nije oporavio. S druge strane, veliki vezir Jusuf-paša, premda se na kraju morao povući preko Dunava, uspio je invazijom na Banat postići veliko iznenađenje i Habsburgovcima dodatno pomrsiti planove.

1.7.1. Bitka kod Karansebeša

Jedna od najkontroverznijih i vojno-povijesno najzanimljivijih bitaka uopće odigrala se kod Karansebeša u Banatu. Puno događaja vezanih uz ovu bitku ostalo je nerazjašnjeno. U stvari, radilo se o nesretnom incidentu s prijateljskom vatrom u redovima habsburške vojske koji se dogodio tijekom povlačenja pred ofenzivnim osmanskim vojskom u noći 21/22. rujna 1788. u blizini Slatine ili Karansebeša. Osmanska vojska nakon što je provalila u Banat i počela napredovati prema sjeveru proizvela je popriličnu konfuziju i paniku u redovima Wartenslebenovog Banatskog korpusa. Korpus se sastojao od pripadnika različitih naroda koji su govorili različitim jezicima, a osim toga neopreznost i nedisciplinarnost doveli su do incidenta

⁵⁴ Usp. Johann Georg August Galletti., *Geschichte des Oesterreichischen Kaiserthumes*. Leipzig, bei Johann Friedrich Gleditsch, 1810., str. 487.

⁵⁵ Usp. Julije Jančula, *Franjevci u Cerniku*, Drugo izdanje, ARCA d.o.o., Nova Gradiška, Cernik, 2011., str. 173-175.

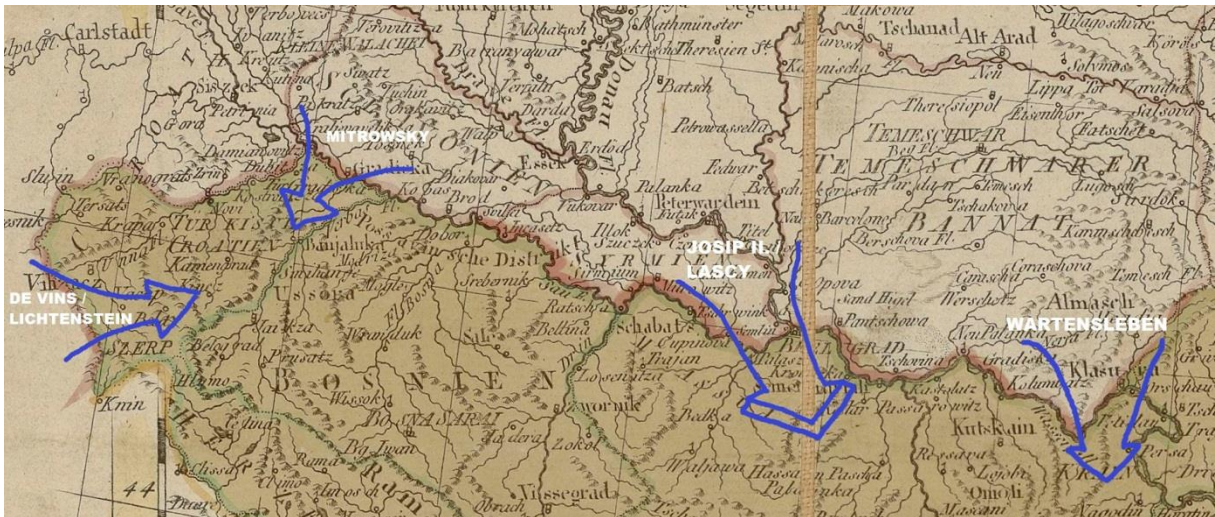
prigodom kojeg je poginuo značajan broj vojnika dok je jedan veliki broj dospio u tursko zarobljeništvo. Postoji nekoliko autora koji opisuju taj događaj ali kritički pregled literature ukazuje na sumnju da su izvješća i dokumenti iz prve ruke uništeni. Većinom se autori slažu kako je sukob među habsburškim vojnicima prouzročen kupovanjem alkohola od Vlaha ili Roma. Međutim, sama činjenica da se kao vrijeme nastanka događaja spominje i 20. rujna te kao mjesto događaja Lugoš ukazuje na nagađanja koja su zasigurno imala povod i odjek u velikoj pomutnji. „Noć kod Lugoša 20. rujna bila je jezovita, ne zbog stvarnog progona Turaka, nego zbog običnog raširenog straha među carskom vojskom zbog kojeg su pojedinačne pukovnije još i pucale jedna na drugu, a Turcima je dala neizrecivi ratni plijen i druge potrepštine. Prema kasnijim vijestima ova noć je koštala zdravlja a potom i života i samog monarha koji je bio ostavljen od svojih postrojba.“⁵⁶

1.7.2. Operacije hrvatskog korpusa

Guldescu navodi kako je princ Lichtenstein, koji je zamijenio De Vinsa, za operacije ofenzivnog prijelaza preko Une i napredovanje prema Savi u najvećem broju koristio hrvatske graničare (12 800 vojnika – združenih snaga Hrvata, Srba i Vlaha).⁵⁷ U glavama habsburških vojnih planera to su bile pokusno-potrošne snage koje ne donose razliku ali zato proizvode reakcije Osmanlija nakon kojih je potrebna ozbiljnija vojna prosudba i akcija. Hrvatski i Slavonski korpus uz optimalne vojne napore trebali su već u prvom pohodu 1788. zauzeti cijelo područje do rijeke Vrbas. Car Josip II. planirao je dvostrukim obuhvatom zauzeti to područje i uopće je neshvatljivo zašto je veći dio Slavonskog korpusa preusmjeren na Šabac i Beograd umjesto na Bosansku Gradišku i Banja Luku. Možda zato što se baš tamo *vrtio* sam car Sv. Rimskog Carstva! Stanje na hrvatskoj granici se pretvorilo u oružane okršaje i osvajanje ili obranu graničnih utvrda ili stražarnica. Habsburški planeri su jednostavno odustali od glavnih operacija i prešli na minorne vojne pothvate u tadašnjoj Turskoj Hrvatskoj.

⁵⁶ Büfch, *Grundriß einer Geschichte der merkwürdigsten Welthändel neuerer Zeit..* Wien, 1811., str. 498.

⁵⁷ Usp. Stanko Guldescu, *Studies in European History, XXI, The Croatian-Slavonian Kingdom 1526-1792*, Mouton, The Hague – Paris., 1970., str. 217.

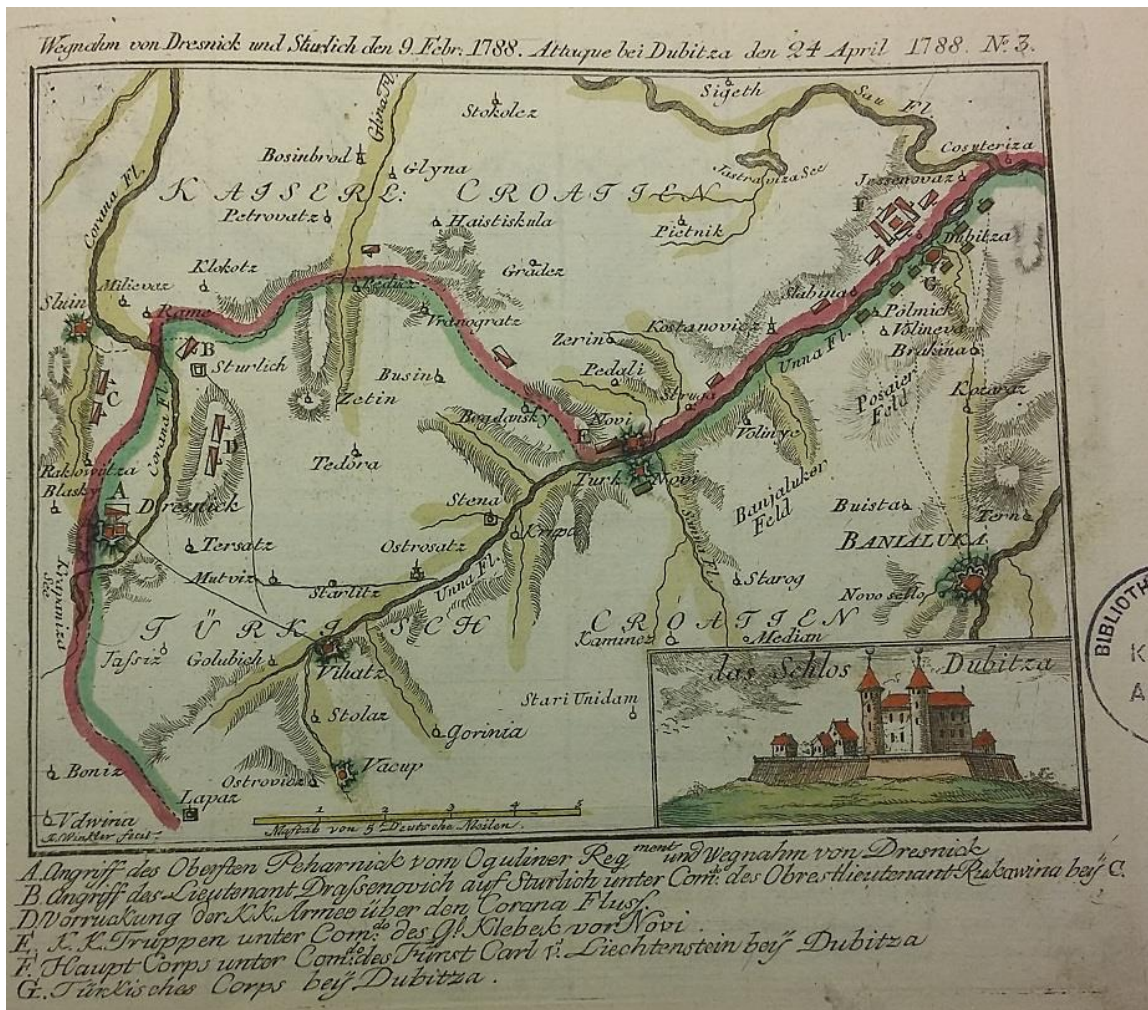

Slika 2. Operativni plan napada na desnom krilu, glavnom strateškom smjeru i banatskom smjeru.⁵⁸

Primjerice, ujutro, 9. veljače, na cijelom hrvatsko-bosanskom kordonu razglašena je objava rata Osmanskom Carstvu. Brigadir Peharnik s jednom bojnom svojih Ogulinaca te bojnom Ličana, bojnom Križevčana, bojnom Svetog Jurja, divizijunom varaždinskih husara i jednim divizijunom konjanika Kinsky, upao je na protivničko područje prema Drežniku pri čemu su se Turci povukli sa svojih predstraža. Peharnik je prodro do Drežnika te pozvao na predaju, međutim Turci su odgovorili topovskom paljbom. Borba je trajala vrlo kratko jer se već sljedeći dan utvrda predala. Poginulo je 30 Turaka, a 70 ih je dospjelo u zarobljeništvo u Karlovac. Na austrijskoj strani gubitci su bili vrlo mali, samo 1 mrtav i 1 ranjen.⁵⁹

⁵⁸ Kao predložak korišten je isječak zemljovida: C. Schütz, 1788, *Gestochen von F. Müller: 1788_- _Kriegstheater_oder_Graenzkarte_Oesterreichs,_Russlands,_und_der_Türkey*, dostupno na: <https://www.zvab.com/karten/Kriegstheater-Graenzkarte-Oesterreichs-Russlands-T%C3%BCrkey-enthaltend/8409925070/bd> (pristup: 23.05.2020.)

⁵⁹ Usp. *Vollständige Geschichte des itzigen Krieges zwischen Oesterreich, Rußland und der Ottomanischen Pforte von 1788*. Erstes Heft. Wien. 1788., str. 311-312.

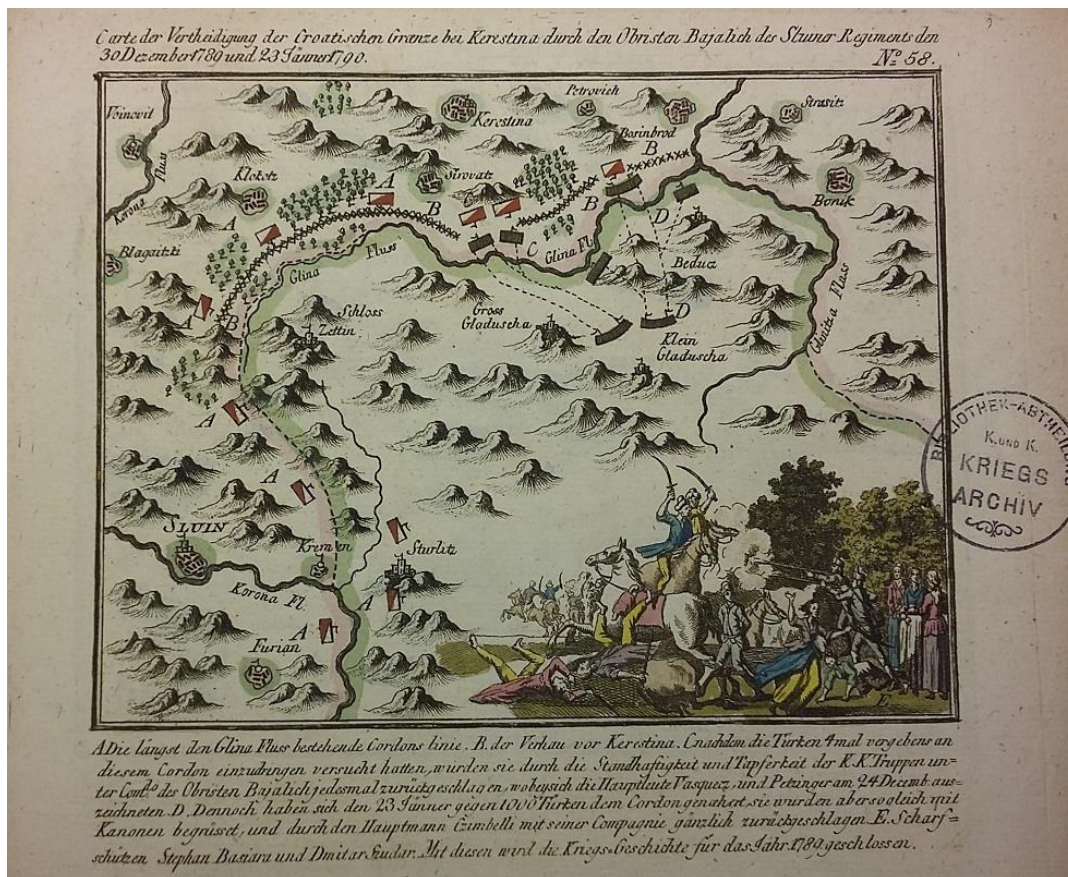
Slika 3. Osvajanje Drežnika 9.02.1788. i napad na Dubicu 24.04.1788.⁶⁰

Na suhom dijelu hrvatsko-bosanske granice okršaji su se dogodili 25. ožujka 1788. kod Klokoča (Klokoch) i 28. srpnja kod Kladuše (Gladusch/Kladusch), a na hrvatskoj strani zapovijedao je pukovnik Bajalić. Nedaleko od Bosanskog Novog 27. srpnja okršaje s Turcima vodio je bojnič Hiller. Okršaje na rijeci Glini dana 4. svibnja vodili su brigadir Pejačević (Bejacevich)⁶¹ i bojnič Knežević (Knesevich). Dana 18. kolovoza austrijske postrojbe pod zapovijedanjem brigadira Kulneka i Peharnika uznemirile su neprijateljska mjesta Kladušu,

⁶⁰ Preuzeto iz dvojezičnog njemačko-francuskog albuma u Odjelu biblioteke Ratnog arhiva u Beču: Vorstellung der Krieger Geschichte in Kupferstichen zwischen den drey Kaiserhöfen, P^{VII} g , 19. 1.Bd (Sammlung der merkwürdigsten Städte und Festungen welche in den Jahren 1788. 1789. und 1790. von den K.K. österreichischen, und Kais. Russischen Armee der Pforte abgenommen worden, nach ihrer wahren Lage gezeichnet und illuminirt von Anton Balzer, 1790.), Wien, 1795.

⁶¹ Antun Pejačević Virovitički, podmaršal (1750., Osijek – 25. rujna 1802., Vrbečić, Slavonija). Već s 18 godina bio je poručnik husarske pukovnije baruna Palffija, 1769. postaje kapetanom, a 1776. već je bio pukovnik i zapovjednik prve Banatske graničarske pukovnije. Vojevao je protiv Turaka kod Dubice, Novog i Cetina, a za boj (i pobjedu, op. a.) u Šancu "Černopotok", odnosno Crni potok primio je 1789. viteški red od Marije Terezije. Godine 1793. postaje general-major. Ratovao je protiv Francuza do Campoformijskog mira. Poslije rata bio je zapovjednik jedne brigade u Zagrebu, a 1801. postaje podmaršalom i zatim je umirovljen. Vladimir Laxa, u časopisu Odjela za prirodoslovlje i matematiku Matice hrvatske: *Prirodoslovlje*, 9(1-2), 113-142, 2009., str. 118.

Tržac (Tersatz) i Cetingrad (Zetin). Dana 3. listopada feldmaršal Loudon na juriš je zauzeo Bosanski Novi.⁶²

Slika 4. Brigadir Bajalić u obrani hrvatske granice kod Krstine.⁶³

Bojnik Kovačević je sa 600-tinjak krajišnika ličke pukovnije dana 26. veljače 1788. upao u Bosansko Grahovo kojom prigodom je došlo do trosatne borbe s Turcima. Dvojica paša i više Turaka su poginuli a zarobljena je i jedna turska ratna zastava.⁶⁴ Zapovjedništvo u ovom dijelu bojišta (rijeka Una i Unac) bilo je u Dobrom Selu a glavni zapovjednik je bio general-bojnik Wallisch. Dana 23. svibnja 1788. okršaje s Turcima kod mjesta Očigrije

⁶² Vidi zemljovid (bakropis) Vojnopovijesnog muzeja u Beču: „Carte der an der trockenen Granze von Croatien vorgefallenen Scharmützel,“ 25. Marz bis 3. Oktober 1788. No. 27. Künstler: Kilian Ponheimer der Ältere (1740-1792).

⁶³ Preuzeto iz albuma u Odjelu biblioteke Ratnog arhiva u Beču: Vorstellung der Krieges Geschichte in Kupferstichen zwischen den drey Kaiserhöfen, Wien, 1795., P^{vii} g, 19. 1.Bd

⁶⁴ Franz Julius Fras, *Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze mit besonderer Rücksicht auf die Beschreibung der Schlösser, Ruinen, Inscriptionen und andern dergleichen Ueberbleibseln von Antiquitäten nach eigener Anschauung und aus den zuverlässigsten Quellen dargestellt für Reisende, und zur Förderung der Vaterlandsliebe.* Ein Versuch von k.k. Schulendirektor der Karlstädter Militärgrenze, und mehrerer gelehrten Gesellschaften Mitglied. Agram, gedruckt bei Franz Suppan. 1835., str. 171.

(Ochigrie) imao je i satnik Orešković, a 1. lipnja zastavnik Budisavljević zapalio je dvije turske promatračnice kod Čerljevica (Czerlieviza).⁶⁵

Slika 5. Okršaji na Uni i Uncu.⁶⁶

1.7.3. Bitka kod Dubice

Od početka rata podmaršal barun De Vins, zapovjednik Hrvatskog korpusa, opsjedao je grad Dubicu a jedini uspjeh postigao je njegov najsposobniji general Brentano osvojivši utvrđeni tabor koji je štitio grad. U sljedećoj tablici navedene su postrojbe koje su se nalazile u sastavu Hrvatskog korpusa te njihovi zapovjednici, jačina i operativni raspored:

⁶⁵ Zemljovid 3: Bakropis Vojnopovijesnog muzeja u Beču: „Carte der Scharmützel an der Unna, Unnaz bei Wihatz.“ No. 26. Künstler: Johann Caspar Weinrauch (1765-1846), 28.2.1789.

⁶⁶ Preuzeto iz albuma u Odjelu biblioteke Ratnog arhiva u Beču: Vorstellung der Krieges Geschichte in Kupferstichen zwischen den drey Kaiserhöfen, Wien, 1795., P^{VII} g , 19. 1.Bd

General	Pukovnija, bojna, divizijun ili druga p.	Bojna	Satnija	Eskadron	Ljudstvo	Konji	Položaji postrojba
Bubenhofen	Kinsky Chevaux Leg.			4	750	750	U
	Gräven husari			3,5	623	623	taboru
	Waldek draguni			6	1 220	1220	
Schindler	Stein (zap. pješ. bojna)	1			1 146		kod
	Tillier (Zaštitna bojna)	1			1 396		
	Langlois pješ. bojna	1			1 396		
Schmakers	K. Toskana pješ. bojna	1			1 396		Cerovljana,
	Pellegrini pješ. bojna	1			1 396		
Brentano	Sv. Juraj pukovnija	2			2 000		kod
	Preiss pješ. bojna	1			1 080		
Kalkschmidt	Varaž.-križev. puk.	1			1 000		Bačina
	F. Toskana (zap.pj.b.)	1			1 396		
	Deutschmeister pješ.	1			1 080		
Schlaun	Nj. V. Ferdinand pješ.	1			1 200		i
	Niklas Esterhazy pješ.	1			1 000		
Klebek	2. banovinska puk.	1			1 000		Slabine. Izmeđ. Slab. i Kostajnice
		1			1 000		
	2. banovinska puk., 1. obrambeni divizijun		2		350		Dubica i Jasenovac
	1. obrambeni divizijun		2		350		Divuša i Dvor
	Varaždinsko Križevačka pukovnija	1			1 000		Za Novi a potom između Dvora i Javornika Od Javornika uzduž suhe granice preko Sirovca do Petrove Gore i Furjana
	Preiss (zapovijedna pješačka bojna)	1			1 394		
	Slunjska pukovnija	4/6 1+2/6			670 1 330 700		
	2. obrambena divizij.		4				
	2. banovinska pukovnija, 2. obrambena divizijuna	1	4		1 396 700		
	Varaž.-križevačka puk., 2. obram. diviz.		4		700		
	Gräven husari				1/2	89	
	Deutschmeister (zapovij. pješ. bojna)	1				1394	Za Glinu
	brigadir Peharnik	Kinsky Chevaux Leg.			2	370	370
Ogulinska pukovnija		2			2 000		
2 obramb. divizijuna			4		700		
Pukovnija Otočac		1			1 000		
Wallisch		1			1 000		Od Priboja do trostruke
	2 obrambena divizijuna		4		700		granice kod Drenovca
	Lička pukovnija	2			2 000		
	2 obramb. divizijuna		4		700		Karlovac
	Durlach pješ. bojna	1			1 360		
	Sv. Juraj, 2 obr. diviz.		4		700		Glavno
	Pontonirci s 3 ponton. i 1. korabnim mostom		1		145		
	Inž. s dva laka mosta		1		180		
Stožerno pješ. bojna		2		420		Zapovjedn. Cerovljani	
Dragovoljci (Freikor)				200			

Tablica 3. Sastav Hrvatskog korpusa na početku rata.

Osim postrojba iz gornje tablice, operativno je za vatrenu potporu poljskog topništva (koje je raspolagalo s ukupno 29 šest-funtnih i 87 tro-funtnih topova) bilo razmješteno:

Topničke postrojbe		4		800	
Brdsko topništvo				400	
Topnici graničari				350	
Ukupna jačina korpusa	29	40	16	43 979	3 052

Tablica 4. Ukupna jačina Hrvatskog korpusa s topništvom.

Pričuvno poljsko topništvo sastojalo se od: 15 tro-funtnih, 8 šest-funtnih i 8 dvanaest-funtnih topova te 8 deset-funtnih haubica.

Opsadno topništvo sastojalo se od: 14 osamnaest-funtnih topova, 2 šesnaest-funtne haubice, 2 šezdeset-funtna mužara i 6 trideset-funtnih mužara. Logističko skladište korpusa bilo je u Cerovljanima.⁶⁷

Nakon dulje bezuspješne opsade, general konjice knez Liechtenstein preuzeo je od de Vinsa zapovijedanje korpusom, te je s 8 000 habsburških vojnika započeo pripreme za osvajanje Bosanske Dubice koju je branio približno isti broj osmanskih vojnika. Opsada grada s ciljem konačnog osvajanja započela je u noći 19/20. travnja 1788. kada je Lichtenstein zapovijedio prijelaz vojske preko rijeke Une.

Hrvatski korpus rijeku je prešao na dva mjesta u dvije kolone. Prvom kolonom koja je trebala prijeći rijeku preko pontonskog mosta oko 1 500 metara (800 hvati) iznad mjesta te se utvrditi oko Begovog Stana zapovijedali su podmaršal de Vins i general-bojnik Schlaun. Druga kolona kojom je osobno zapovijedao knez Lichtenstein trebala je prijeći rijeku preko izgrađenog korabnog mosta 500 koraka ispod čardaka Crkvina te doprijeti do Aginog Brda. Ovu kolonu su preko mosta trebali slijediti topovi a siguran prijelaz su trebali omogućiti španjolski konjanici. U sumrak noći svi šatori bili su rasklopljeni i oko ponoći obje kolone bile su spremne za prijelaz rijeke. Gornji pontonski most bio je izgrađen u vrlo kratkom vremenu te je prva kolona brzo prešla, uz istodobno pokrivanje mostobrana. Kad je svanulo ova kolona je već bila na borbenim položajima oko Begovog Stana gdje je ubrzo bila izložena topovskoj paljbi s utvrde. Druga kolona kada je došla do Une nije zatekla nikakav most. Korabe na kojima je most trebao počivati još nisu bile sagrađene zbog poteškoća s vodenim strujama nabujale rijeke. Uz goleme napore pješaštvu je ipak uspjelo, s pojedinačnim kolima

⁶⁷ *Oesterreichische militärische Zeitschrift*. Siebentes Heft. Wien, Gedruckt bei Anton Strauss, 1823., str. 91-92.

i pod zaštitom brzo uspostavljenog mostobrana, smjestiti se s druge strane Une. Konjica se povukla prema gore na gornji most te je prije podne dospjela na položaje pod Aginim Brdom, ipak istodobno s prebačenim pješaćkim bojnama. Tijekom dana pod Aginim Brdom izgrađeno je jedno utvrđeno mjesto, a na Begovom Stanu tri.

Hrvatski korpus već je prvog dana rata, 9. veljače 1788. trebao osvojiti Drežnik, Dubicu i Šturlić. Brigadir Peharnik nije imao puno problema pri osvajanju Drežnika kao ni pukovnik Rukavina na Šturliću, međutim pukovnik Knežević nije bio te sreće. Dubica je bila vrlo dobro utvrđen i herojski branjen grad. Austrijanci su se morali povući nakon što im je poginulo 5 časnika i 82 vojnika dok su im 4 časnika i 349 vojnika bili ranjeni.⁶⁸

Nakon ovih napada zaredali su incidenti koji su uključivali i prebacivanje borbe na habsburški teritorij. Posade u turskim utvrdama češće su se okupljale s namjerom da zaustave ove austrijske prodore ali uglavnom su prolazile lošije u borbama. Turci su 25. ožujka s 4 000 vojnika provalili kod Klokoča koji je osiguravala straža od 36 ljudi. Poubijali su sve i barbarski zapalili Klokoč i selo Kušavu. Četiri satnije graničara iz Slunja brzo su reagirale i odbacile žestoko i uz velike gubitke Turke natrag u šumu. Dana 4. travnja ujutro tri su jake turske kolone popraćene zvukom svoje ratne glazbe krenule prema okrugu zauzetog Drežnika s namjerom da ga ponovno osvoje. Pukovnik Peharnik odbacio ih je na svim smjerovima, nakon čega su se Turci grupirali na uzvisinama oko Drežnika okruživši dvorac sa svih strana. Hrabra posada i dobar položaj dvorca omogućili su držanje neprijatelja na respektabilnoj udaljenosti, sve dok pukovnikova pukovnija i još jedna pukovnija graničara nisu mogli napasti. Turci su dovedeni u nepovoljniji položaj te su uz velike gubitke natjerani u bijeg. U ruke pobjednika pala je jedna ratna zastava, mnogo oružja i mnogo konja, kao i sva ukradena stoka. Austrijska strana imala je 5 mrtvih i 20 ranjenih.

Kada je knez Lichtenstein sa svojim postrojbama 17. travnja izbio kod Cerovljana odmah je započeo opsadu dubičke utvrde. S novim pojačanjem posada je brojala 12 000 boraca. Iz Gradiške je 21. travnja došao transport s gorućim kuglama, zapaljivim svjetiljkama i drugim materijalima za izazivanje požara. U noći 21/22. travnja dovršena je prva tranša, rov u duljini od oko 800 metara koji se protezao skoro do zidina Dubice, stotinjak metara ispred. Istodobno je podigao opsadnu bateriju od šest teških topova. Pristupio je održanju tako

⁶⁸ *Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Russland, Oesterreich und der Turkey.* Erster Band, Wien 1791., str. 81. (Die andre Unternehmung der Oesterreicher unter dem Obristlieutenant Knesevich war gegen Dubitzta gerichtet, lief aber unglücklich ab. Man hielt es für einen Ort, der sich nicht lange halten könnte, allein dessen Besatzung kämpfte wie Löwen. Die Oesterreicher mußten sich zurück ziehen, und verloren dabey 5 Offiziers, und 82 Mann, und 4 Offiziers nebst 349 Mann wurden verwundet.)

učinkovite paljbe da je već istog dana uspio probiti zidine grada, napravivši široki otvor za prolaz u grad. Oko 1 000 vojnika potom je poslano na grad sa zadaćom nasilnog izviđanja. Međutim, Turci su bili spremni ne samo zadržati grad nego i progoniti napadača u upornoj i nesmiljenoj borbi. Uspjeli su ubiti 5 časnika i 156 vojnika.

Bojnik Orenghi zapovijedao je s 4 eskadrona husara raspoređena u Hrvatskom korpusu te se 21. travnja pojavio s 2 eskadrona pri opsadi Dubice. U jednom krvavom boju s bosanskim Turcima doživio je težak poraz. Nakon što je jedan dio korpusa prešao Unu i nastavio izviđati teren prema Banjoj Luci, divizijun s Banovine odvojio se predaleko te je u prepadu posječen. Bojnik Škarica koji je zapovijedao ovim husarima bio je neoprezan, ali je uspio reorganizirati vojsku i odbaciti Turke. Slični gubitci eskadronu su se dogodili i 25. travnja u jednom okršaju s 3 000 turskih konjanika koji su žurili pomoći obrani Dubice. Pri okršaju na Uni 6. svibnja graničarima su pomogla dva voda husara rastjerati turski juriš preko rijeke. Prigodom osvajanja turskog tabora kod Dubice 9. kolovoza četiri eskadrona husara nalazila su se na lijevom krilu pod zapovijedanjem generala Schindlera. Istog dana jedan dio istih prešao je s drugim postrojbama preko Une.⁶⁹ To su bila dva divizijuna koja su sudjelovala u napadu na Begov stan iz kojeg su protjerali Turke, a isto to su napravili i u drugoj opsadi Dubice.⁷⁰

Napad je odbijen a nakon jednog žestokog protunapada general Lichtenstein se morao povući preko rijeke Une. Turski gubitci bili su 1 600 vojnika a austrijski 550, od čega 3 austrijska generala (među kojima general-bojnik grof Anton Khuen von Belasy koji je bio smrtno ranjen) i 18 časnika.⁷¹ Novi pokušaj osvajanja Bosanske Dubice pričekat će bolje vrijeme, više snaga i bolju pripremu opsade. Dana 4. kolovoza Turke su iz tabora pokraj grada Bosanske Dubice protjerali podmaršal De Vins te generali Brentano, Kaltschmid i Schindler. Grad Dubicu Turci su 26. kolovoza 1788. predali feldmaršalu Loudonu.⁷² Loudon je 18. kolovoza preuzeo zapovjedništvo nad desnim krilom Habsburške vojske a godinu dana kasnije i nad cijelom Habsburškom vojskom.

⁶⁹ Andreas Thürheim, Graf, *Die Reiter-Regimenter der k.k. österreichischen Armee*. II. Band. Die Hussaren. Zweite Auflage. Wien, 1866., str. 75-76.

⁷⁰ Thürheim, *Die Reiter-Regimenter*. str. 238.

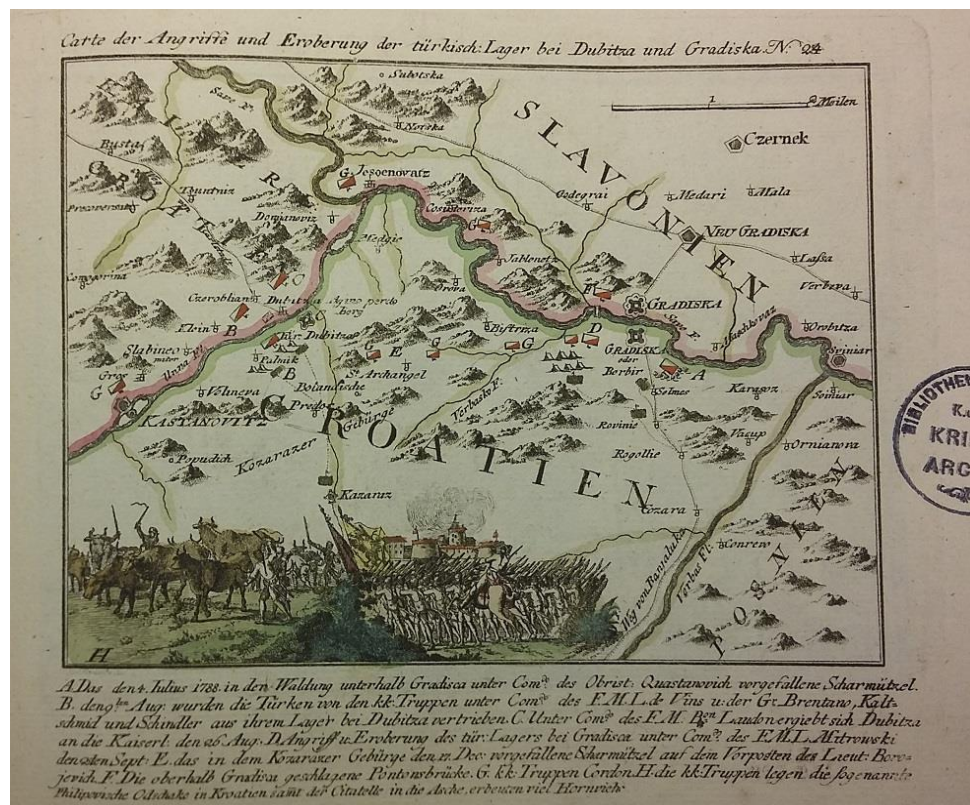
⁷¹ Gaston Bodart, Dr., *Militär-historisches Kriegs-lexikon*, (1618-1905), C. W. Stern., Wien und Leipzig, 1908., str. 263.

⁷² Vidi zemljovid (bakropis) Vojnopovijesnog muzeja u Beču: „Carte der Angriffe und Eroberung der türkisch Lager bei Dubitza und Gradiska,“ 1788. N. 24. Nepoznati autor.

1.7.4. Bitka kod Gradiške

Već od sredine travnja na desnom krilu su započela neprijateljstva i pokušaji prodora Turaka na više graničnih mjesta. Ovi okršaji bi uvijek završavali odbijanjem Turaka ili preotimanjem privremeno izgubljenih predstraža. Kad je feldmaršal Loudon preuzeo zapovijedanje sjedinjenim Hrvatsko-slavonskim korpusom okupio je vojsku kod Slunja te krenuo prema Okučanima i potom prema Staroj Gradišci u koju je stigao 20. lipnja. Za opsijedanje Berbira ili Turske Gradiške odredio je 15 600 pješaka i 300 konjanika te 34 topa.⁷³

Dana 4. srpnja 1788. u šumi ispod Bosanske Gradiške dogodili su se oružani okršaji pod zapovijedanjem brigadira Gvozdaničevića (Quostanovich). Uslijedila su napadna djelovanja na turske tabore kod Gradiške i konačno osvajanje tabora 2. rujna 1788. pod zapovijedanjem podmaršala Mitrovskog. Na Kozaračkim brdima 17. prosinca 1788. dogodili su se napadi na predstraže poručnika Borojevića. Iznad Gradiške je postavljen pontonski most. U Kozaračkim brdima postavljen je kordon.⁷⁴

Slika 6. Napad i osvajanje turskih tabora kod Dubice i Gradiške.⁷⁵

⁷³ Carl von Martens, *Allgemeine Geschichte der Türken - Kriege in Europa, von 1356 bis 1812.*, Zweiter Band, von 1670 bis 1812. bei F. C. Löflund und Sohn. Stuttgart, 1829., str. 232.

⁷⁴ Vidi zemljovid (bakropis) Vojnopovijesnog muzeja u Beču: „Carte der Angriffe und Eroberung der türkisch Lager bei Dubitzsa und Gradiska,“ 1788. N. 24.

⁷⁵ Preuzeto iz albuma u Odjelu biblioteke Ratnog arhiva u Beču: *Vorstellung der Krieger Geschichte in Kupferstichen zwischen den drey Kaiserhöfen, Wien, 1795.*, P^{VII} g, 19. 1.Bd

1.7.5. Osvajanje Hotina (Chotin/Chotzim)

Hotin je grad u Besarabiji (danas u Ukrajini), na gornjem toku rijeke Dnjestar, a nalazi se 48 km sjeveroistočno od Černivica (Czernowitz). Opsada grada započela je 2. srpnja 1788. a grad je združenim djelovanjem s ruskim postrojbama zauzet 19. rujna 1788. General konjice princ Koburg predvodio je 15 000 habsburških vojnika dok je grad branilo oko 7 000 Osmanlija.⁷⁶ Obranu grada vodila su dvojica turskih paša, Osman-paša i Druro Oglu-paša. Dugotrajna opsada Hotina bila je izravan povod za privremeno napuštanje glavnog grada Jašija kojeg je osvojio brigadir Fabris. Naime, došla je vijest o približavanju novog gospodara Moldavije Manolea Roszeta (Manole Rosetti) s 15 000 do 20 000 Tatara. Kako je prepoznata namjera Tatara da razdvoje Fabrisove snage u Jašiju od onih Karaczayevih u Hotinu, glavni grad Jaši je napušten. Fabrisove snage povukle su se 2. srpnja do Larga a 3. srpnja do Storeštija (Storreschti, Strojestie, Stroesci) kako bi se održala komunikacija s Batušanom. Koliko je ovdje bila loša koordinacija s Rusima govori nam podatak da je general Soltikof s 13 000 Rusa pristigao 28. lipnja 1788. Povrat Jašija je tad bio lako izvediv ali se postavlja pitanje koliko je to usporilo napredovanje saveznika prema Dunavu. Primjer koji dodatno obrazlaže sporost u provedbi strategije ograničenog ratovanja.

1.7.6. Grad Jaši kao stožerna točka na lijevom krilu

U prvom dijelu prve godine rata najviše se iskazao brigadir Fabris koji je ofenzivno prodro u Moldaviju zauzevši već 19. ožujka 1788. grad Botušani. Potom je nastavio napredovanje i 18. travnja osvojio glavni grad Jaši. Međutim, kako snage na njegovim bokovima (lijevi bok na opsadi utvrde Hotin i desni na granicama Banata) nisu postizale nikakve pomake a postojala je i mogućnost presjecanja komunikacije prema Hotinu, Fabris se početkom lipnja odlučio povlačiti prema Strojestiju. Kada mu je 15. srpnja pristiglo pojačanje od 5 430 vojnika na čelu s podmaršalom Splenyjem, i uz već spomenute ruske saveznike, 3. rujna ponovno zauzima grad Jaši. Ovu operativnu važnost glavnog grada Jašija nisu pozdravili ni car Josip ni princ Koburg jer su ispravno smatrali kako Turci žele navući Habsburgovce na Moldaviju kako bi to iskoristili i lakše prodrli u Banat i Transilvaniju. U ovom smislu stožerna točka Jaši ima manju važnost operativnog cilja u trenutku kada strateški cilj Josipa II. postaje obrana Banata i Transilvanije.

⁷⁶ Gaston Bodart, Dr., *Militär-historisches Kreigs-lexikon,(1618-1905)*, C. W. Stern., Wien und Leipzig, 1908., str. 263.

1.7.7. Turska protuofenziva u kolovozu 1788.

Turska protuofenziva na Banat poduzeta je s namjerom da se habsburške snage pokuša odvratiti i od opsade utvrđenog Hotina na tromeđi Poljske te Habsburškog i Osmanskog Carstva. Tako su osmanski stratezi planirali rasteretiti istočno krilo koje je bilo pod moćnim udarom drugog neprijatelja - Rusa. To je bio strateški manevar koji je razbio ionako preopreznu habsburšku strategiju ograničenog ratovanja. Habsburški general-bojnik Papilla u zoni Županeka morao je odstupiti pred nadmoćnim nadiranjem 16 000 Turaka koji su uspješno uz jaku topničku potporu desantirali s Dunava. Prigodom ove žestoke osmanske provale poginula su 1 372 habsburška vojnika.⁷⁷ Tom prigodom veliki vezir stajao je pokraj Kladova na Dunavu promatrajući osvajanje Nove Oršove i nadajući se konačnom uspjehu strateški osmišljene protuofenzive. Strateški plan dobro se razvijao i Osmanlije su s jakom vojskom uspjele prodrijeti duboko u Banat. Na svom lijevom boku Veliki vezir je računao na pomoć iz Beograda a na desnom iz Vlaške. Strateška ideja mu je bila osvojiti habsburški Banat i tako prisiliti habsburšku vojsku da se iz ofenzivnog djelovanja preusmjeri na defenzivno spašavanje vlastitog teritorija. Međutim, ova ratna majstorija umnogome je ovisila o razvoju situacije na krilnim područjima 1 500 km duge bojišnice. Na zapadnom krilu Hrvatski korpus je u međuvremenu osvojio Bosansku Dubicu i Bosanski Novi dok je na drugom kraju ratišta, istočnom krilu, Koburgov korpus uz pomoć Rusa osvojio Hotin, a i Rusi su bili pred osvajanjem Očakova na Crnom moru. Ovo su bili ključni razlozi zbog kojih je veliki vezir krajem listopada 1788. odlučio svoju vojsku povući iz Banata. Na kraju listopada održao je još samo Mehadiju, Županek i Oršovu.

1.7.8. Osvajanje Očakova

Očakov je s razlogom bio najjači utvrđeni grad Osmanskog Carstva na obalama Crnoga mora. Zbog blizine i mogućnosti nadzora pristupa Krimskom poluotoku za Turke je bio od iznimne geostrateški važnosti. Angažirali su i francuske vojne stručnjake koji su im pomagali u unaprjeđenju sustava obrane grada. Rusi su prigodom osvajanja Očakova izgubili više od 1 000 vojnika i više od 40 časnika, među kojima su se našli i general-bojnik knez Sergej Wolkonsky te brigadir Goritz. Ranjeno je 1 400 ruskih vojnika i 80 časnika.⁷⁸

⁷⁷ *Historische Darstellung der österreichisch – russisch – türkischen Kriegsbegebenheiten des Jahrs 1788.* In Briefen von J. W. Von Bourscheid, Zweyter Band. Grätz, verlegt bei Franz Xaver Miller, Buchhändler., str. 22.

⁷⁸ Daniel Wilhelm Sick, *Annalen der Geschichte des Ottomanischen Reichs von ihrem Ursprung bis auf Selim III.*, Wels in Oberösterreich, Wien, 1797. str. 67.

Prema nekim podacima koje iznosi poznati austrijski povjesničar i statističar dr. Gaston Bodart, navodi se skoro dvostruko više poginulih i ranjenih Rusa: 4 800, od čega 210 časnika.⁷⁹ Nakon što je od početka srpnja 1788. opsjedao grad, maršal knez Potemkin je 17. prosinca 1788. (na dan Sv. Nikole, zaštitnika ruske nacije) odlučio s 14 000 vojnika na juriš osvojiti grad. Seraskir Husein-paša branio je grad s približno istim brojem ljudi. Rusi su uspjeli osvojiti grad ali su zbog velikih gubitaka (35% ljudstva) za odmazdu napravili veliko krvoproliće. Masakrirali su 10 000 Turaka i u zarobljeništvo odveli preostalih 4 000. Ratni plijen bio je velik: 100 topova, 300 ratnih zastava i 9 insignija (tzv. *Roßschweife* - konjski rep) turskih viših dostojanstvenika.⁸⁰ Rusi su osvajanjem Očakova najavili svoju skoriju nadmoć na Crnom moru što je imalo velikog odjeka u europskim političkim i diplomatskim krugovima.

1.7.9. Transilvanijski korpus

U rujnu 1787. u Transilvaniju je bilo upućeno i na granicu razmješteno 10 bojni i 12 konjičkih divizijuna pod zapovjedanjem podmaršala Fabrisa, i to:

Postrojba	Vlasništvo	Broj vojnika	Broj konja
3 bojne	pukovnija Orosz	3720	
3 bojne	pukovnija Franz Gyulai	3568	
1 bojna	pukovnija Belgiojoso	718	
1 bojna	pukovnija Langlois	730	
1 bojna	pukovnija Anton Esterhazy	942	
1 bojna	pukovnija Allvintzy	926	
3 divizijuna	kurasiri - Ansbach-Kürassiere	701 konjanik	701 konj
3 i pol divizijuna	draguni - Savoyen-Drager	1165 konjanika	1165 konja
5 i pol divizijuna	husari - Toscana-Husaren	1845 konjanika	1845 konja

Tablica 5. Sastav Transilvanijskog korpusa u rujnu 1787.

⁷⁹ Gaston Bodart, Dr., *Militär-historisches Kriegs-lexikon*, (1618-1905), C. W. Stern., Wien und Leipzig, 1908. str. 264.

⁸⁰ Bodart, *Militär-historisches Kriegs-lexikon*, str. 264.

Ukupno je dakle bilo 10 604 vojnika i 3 711 konjanika kojima su na raspolaganju stajale još i sljedeće snage:

- 2 bojne I. šeklerske graničarske pješačke pukovnije: 2 640 vojnika,
- 2 bojne II. šeklerske graničarske pješačke pukovnije: 2 417 vojnika,
- 2 bojne I. vlaške graničarske pješačke pukovnije: 2 217 vojnika i
- 3 divizijuna šeklerskih husara: 990 konjanika

Transilvanijski korpus se prema tomu sastojao od 16 bojni i 15 konjičkih divizijuna, odnosno sveukupno 17 878 vojnika i 4 701 konjanika.⁸¹

U veljači 1788. zauzeo je podmaršal Fabris granične prijelaze: Tölgyes, Gyimes, Ojtoz, Bodza, Altschanz, Tömös, Törzburg, Roter-Turm i Vulkan te je s dolaskom boljih vremenskih prilika započeo prodore u Moldaviju i Vlašku.⁸² Turci su međutim, na više smjerova pokušavali prodrijeti u Transilvaniju. Tako su 10. svibnja iz mjesta Vajdeni s 4 000 konjanika i 1 000 pješaka pokušali osvojiti prijelaz Vulkan ali ih je tvrdokornom borbom pobijedio i odbacio brigadir Kray, zapovjednik I. vlaške graničarske pukovnije.⁸³

Od svih habsburških korpusa Transilvanijski je bio najuspješniji u vođenju vojnih operacija do početka lipnja 1788. godine. Već 19. travnja brigadir Fabris s dijelom svojih snaga zauzeo je glavni grad Moldavije Jaši (današnja Rumunjska). Pokušaji Jakub-age i njegovih 5 000 vojnika da povrate izgubljeni grad nisu urodili plodom. Dapače, brigadir Fabris naredio je daljnja ofenzivna djelovanja, prema načelu *pronadi i uništi*, uputivši svoje snage južnije na grad Vaslui. Dana 29. travnja Osmanlije su odbačene preko rijeke Vaslui izgubivši 15 vojnika a Jakub-aga je jedva izbjegao zarobljavanje.⁸⁴

⁸¹ Criste, str. 169.

⁸² Criste, str. 169.

⁸³ Criste, str. 170.

⁸⁴ Usp. „Feldzug des k.k. galizischen armee-korps gegen die Türken im jahre 1788.“ *Oestreichische militärische Zeitschrift*. Zehntes Heft. Gedruckt bei Anton Strauss, Wien, 1824, str. 31.

1.7.10. Galicijski korpus

Razmještaj Galicijskog korpusa generala konjice princa Friedricha von Sachsen-Koburga na kraju mjeseca svibnja 1788.:

	Zapovjednik	Pukovnija ili bojna	Bojna	Eska-dron	Sat-nija	Ljudi	Konji	Razmještaj	
DIVIZIJA	Brig. Fabris	Carska	1			1 162		Za Jaši	
		2. Vlaška	1			1 238			
		Erdödy husari			8		1 279		1 279
	Pukovnik Karaczay	Kaunitz	1				1 180		Ispred Hotina
		Levenehr Chev. Leg.			2		286	286	
		Carski husari			2		284	284	
Podmaršal Sauer	General-bojnik Schmerzing	Karl Toskana	1			1 041		U taboru kod Nedobojivaca	
		Mitrovsky	1			1 106			
		Colloredo	1			1 161			
		Khevenhuller	1			1 080			
		Levenehr Chev. Leg.			6		846		846
		Carski husari			6		834		834
DIVIZIJA	General-bojnik Jordis	Schröder	1			1 200		Od Okopi do Braha na lijevoj obali Dnjestra	
		Pellegrini	1			1 083			
		Barco husari			8		1 253		1 253
		1. garnizonska pukovnija				4	771		Černjivec
		Stožerno pješaštvo				4	721		Na crti kordona
		2. Vlaška	1				1 238		između Černjiveca
		Šekler. husari			4		893	893	i Transilvanije
	Ukupno:			10	36	8	18 582	5 675	

Tablica 6. Sastav Galicijskog korpusa na kraju svibnja 1788.

Svakoj bojni bila su pridodana četiri 3-funtna topa i jedan 6-funtni top.⁸⁵

Pričuvno topništvo: osam 3-funtnih, pet 6-funtnih, sedam 12-funtnih topova i šest 7-funtnih haubica.⁸⁶

Budući da je u studenom zaključen tromjesečni prekid vatre i da je oružje utihnulo, car Josip II. napustio je vojsku, opozvao Lascyja iz službe te predao maršalu Hadiku zapovijedanje glavninom vojske.⁸⁷ Ovime je postalo jasno što je car Josip II. nakon svega mislio o svom najpovjerljivijem savjetniku. Vrhovno zapovjedništva nad vojskom koja će prezimjeti u Ugarskoj preuzeo je konjički general grof Kinsky a zaposjedanje graničnih područja od Zemuna do Srijemske Mitrovice ostalo je pod zapovijedanjem podmaršal grofa Brownea i njegovih 13 bojni, 14 konjičkih eskadrona i srbijanskih dragovoljaca (*Freikorps*), dok je u Banatu pod maršalom topništva Klerfaytom bilo raspoređeno 18 bojni i 34 eskadrona.⁸⁸

1.8. DRUGI RATNI POHOD 1789.

Na otvaranju drugog ratnog pohoda Austrijanci su na desnom krilu imali Hrvatski korpus jačine oko 30 000 ljudi sa zapovjednikom de Vinsom na rijeci Uni. Uzduž Save od ušća Une do Šapca u Srbiji nalazio se Slavonski korpus jačine 21 000 ljudi a kojim je zapovijedao podmaršal Mitrovsky. Glavnina vojske, od početka pod vođenjem maršala Lascyja i konjičkog generala Kinskog, a sada feldmaršala Hadika, bila je jačine oko 25 000 ljudi, s pješastvom u sektoru između Rume, Zemuna, Osijeka i Petrovaradina dok se konjica nalazila između Dunava i Tise te prema sjeveru sve do ispred Gyöngyösa. U Banatu od Pančeva do Mehadije i Lugoša nalazilo se oko 24 000 ljudi pod zapovijedanjem maršala topništva Klerfayta. Transilvaniju je pokrivao podmaršal knez Hohenlohe s korpusom jačine oko 36 000 ljudi. Lijevo krilo činile su snage u Galiciji i u Bukovini te korpus koji je preko zime ostao u osvojenoj Moldaviji pod zapovijedanjem princa Koburga.⁸⁹

⁸⁵ Oznaka *funtni* podrazumijevala je masu topničke kugle (1 austrijska funta = 0,56 kg).

⁸⁶ *Oestereichische militärische Zeitschrift*. „Feldzug des k.k. galizischen armee-korps gegen die Türken im jahre 1788.“ Zehntes Heft. Gedruckt bei Anton Strauss, Wien, 1824. str. 32.

⁸⁷ Albert Andreas Wenedikt, *Kaiser Josef II. in seinem Leben und Wirken*. Historische Schilderung von Friedrich Steinebach. Mit 9 Original-Illustrationen. Verlag Lobkowitzplatz 1100, Wien, 1836., str. 74.

⁸⁸ Criste, str. 166.

⁸⁹ Usp. Carl von Martens, *Allgemeine Geschichte der Türken - Kriege in Europa, von 1356 bis 1812.*, Zweiter Band, von 1670 bis 1812. bei F. C. Löflund und Sohn. Stuttgart, 1829., str. 230-231.

Vrhovni zapovjednik ruskih snaga u ratu protiv Turaka i u ovoj godini bio je knez Potemkin kojem su prvopodređeni bili knez Repnin i general Suvorov.⁹⁰

Dana 7. travnja 1789. umire ili biva otrovan sultan Abdul Hamid. Na njegovo mjesto dolazi ratoborniji Selim III. koji najprije želi povratiti Moldaviju te u istom smjeru upravlja glavninu turske vojske. Istodobno, pokreće još dvije glavne operacije. Jedan poseban korpus djeluje iz Vlaške prema Transilvaniji a drugi korpus iz Bosne prema Hrvatskoj. S druge strane, strateška odluka cara Josipa II. nakon grčevitog spašavanja Banata bila je da u obrambenom rasporedu ostane u Srijemu i Banatu. Operativna ideja bila mu je čekati i započeti sukob u trenutku kada ruski saveznici prodru na donji tok Dunava i na sebe privuku Turke. Veliki vezir okupio je osmansku vojsku pokraj Rusčuka na Dunavu i usmjerio ju prema području najveće opasnosti – Moldaviji. Rusi su bili u pokretu za napad i time su se očekivanja Habsburgovaca ispunila. Pošto se sada veći dio osmanske oružane sile nalazio na donjem toku Dunava to je značilo da opsada Beograda sada može započeti i proteći bez većih problema.

Napokon je na graničnom području Vlaške i Moldavije došlo do prvih oružanih sukoba s Turcima. Prva velika bitka odvila se 1. kolovoza 1789. u vlaškom gradu Fokšaniju na rijeci Milkov (pritok rijeke Seret), 45 km sjeverozapadno od grada Galac. 30 000 Turaka pod zapovijedanjem seraskira derviša Mehmed-paše moralo se uz velike gubitke povući pred 23 000 habsburško-ruskih saveznika. Zapovjednik 17 000 Austrijanaca bio je general konjice princ Koburg, a na čelu 6 000 Rusa nalazio se maršal grof Suvorov. Austrijanci i Rusi su imali 30 mrtvih i ranjenih a Turci 1 000 mrtvih i ranjenih te ih je 100 dospjelo u zarobljeništvo. Turci su ostali bez 10 topova, 16 ratnih zastava i 200 šatora.⁹¹

Savezničko napredovanje nastavilo se do druge, još odlučnije bitke koja se odvila 22. rujna 1789. u vlaškom selu Rimnik (današnja Rumunjska) na istoimenoj rijeci (pritok rijeke Seret), 54 km sjeverozapadno od grada Braila. Združenim snagama 17 000 Austrijanaca pod vodstvom generala konjice princa Koburga i 10 000 Rusa pod vodstvom maršala grofa Suvorova postignuta je pobjeda nad 100 000 Turaka (od kojih je najmanje 50 000 pripadalo borbenim postrojbama) kojima je zapovijedao veliki vezir Hasan-paša. Austro-ruski gubitci bili su 600 vojnika dok su Turci imali 5 000 mrtvih i ranjenih a 100 ih je dospjelo u

⁹⁰ Martens, *Allgemeine Geschichte der Türken - Kriege in Europa*, str. 231.

⁹¹ Bodart, *Militär-historisches Kreigs-lexikon*, Wien und Leipzig, 1908., str. 264.

zarobljeništvo. Austrijanci i Rusi zaplijenili su 100 ratnih zastava, 71 top, 6 minobacača i 2 000 opskrbnih kola.⁹²

Klairfayt je u međuvremenu 28. kolovoza nanio težak poraz Jusuf-pašinoj vojsci kod Mehadije.⁹³

Konačne operacije nakon dugotrajnog bezuspješnog opsjedanja Beograda poduzeo je feldmaršal Loudon od 12. rujna do 8. listopada 1789. uz uporabu 10 500 pješaka i 2 500 konjanika. Beograd je branilo 6 000 turskih vojnika kojima je zapovijedao Osman-paša. Prigodom kapitulacije u austrijske ruke dospjelo je 411 topova, 34 minobacača i 65 manjih brodova. Austrijanci su imali ukupno 900 mrtvih i ranjenih.⁹⁴

1.8.1. Operacije Hrvatskog korpusa

Dana 26. veljače 1789. pod zapovijedanjem Ličana zapaljeni su tornjevi pokraj mjesta Vakuf (Vacup) i Ostrovica (Ostrovitza).⁹⁵

Dana 28. veljače 1789. kod Bihaca je provalio pukovnik Vukasović, ali planovi su se stalno mijenjali pa je sve završavalo pojedinačnim akcijama i taktičkim okršajima.

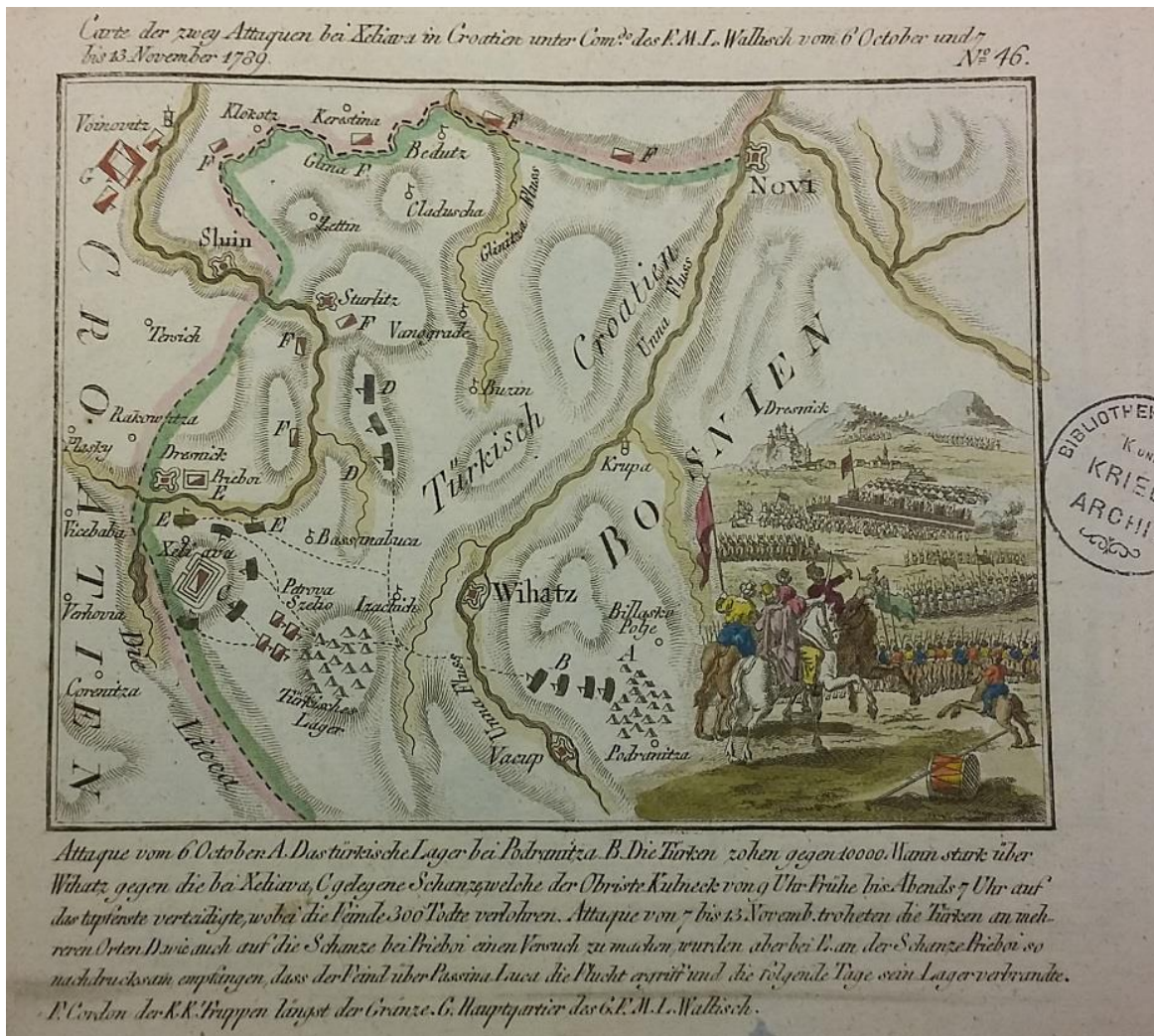
Na početku 1789. godine Hrvatski korpus imao je 20 bojni, 52 satnije i 10 eskadrona pod zapovijedanjem maršala topništva de Vinsa i bio je raspoređen na lijevoj obali Une od Drežnika, Slunja, Žirovca, Novog do Dubice, a lokalna milicija je bila izmještena sve do Berbira ili Bosanske Grabiške. Kad je 8. svibnja feldmaršal Loudon preuzeo zapovijedanje sada sjedinjenim Hrvatsko-slavonskim korpusom naredio je fingiranje ofenzivnog pohoda na Turke iz Like. U prvoj polovici lipnja s jednim dijelom Hrvatskog korpusa krenuo je prema Slavoniji a zapovijedanje u Hrvatskoj prepustio podmaršalu Wallischu sa zapovjedništvom u Slunju.

⁹² Bodart, *Militär-historisches Kreigs-lexikon*, str. 265.

⁹³ *Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Rußland, Oesterreich und der Turkey und des daraus entstandenen nordischen Krieges*. Fünfter Band. Joseph Georg Oehler. Wien, 1792., str. 42.

⁹⁴ Bodart, *Militär-historisches Kreigs-lexikon*, str. 265.

⁹⁵ Vidi zemljovid (bakropis) Vojnopovijesnog muzeja u Beču: „Carte der Scharmützel an der Unna, Unnaz bei Wihatz.“ No. 26. Künstler: Weinrauch Johann Caspar (1765-1846), 28.2.1789.

Slika 7. Napadi na Željavu 6.10.1789. te od 7. do 13.11.1789. na više mjesta.⁹⁶

Graničarske pukovnije preuzele su kordon a na krajnjem desnom krilu pukovnik Vukasović sa svojih 1 000 graničara uspio je napraviti pomake koristeći teritorij venecijanske Dalmacije.⁹⁷ Feldmaršal Loudon već 19. lipnja uspostavio je zapovjedništvo u Staroj Gradišci gdje se nalazila 21 bojna i dva eskadrona Slavenskog korpusa spremna za opsadu Bribira ili Turske Gradiške.⁹⁸ Slijedi pregled snaga za opsadu:

⁹⁶ Preuzeto iz albuma u Odjelu biblioteke Ratnog arhiva u Beču: Vorstellung der Krieges Geschichte in Kupferstichen zwischen den drey Kaiserhöfen, Wien, 1795., P^{VII} g, 19. 1. Bd.

⁹⁷ Usp. Criste, Oskar, str. 181-182.

⁹⁸ Usp. Criste, Oskar, str. 183.

Zapovjednik (general- bojnik)	Vlasništvo/postrojbe	Bojne	Eskadroni	Vojnici	Konji
Klebek	Bosanski dragovoljci			180	
	Graven-Husaren		2	300	300
	Erzherzog Ferdinand	2		1 400	
	Klebek	3		1 600	
Schindler	Deutschmeister	2		1 000	
	Nadasdy	2		1 600	
Smakers	Neugebauer	2		1 000	
	Karoly	1		720	
	Gyulai Samuel	1		800	
Brentano	Brođani	1		1 400	
	Erzherzog Karl Toskana	2		1 430	
	Nadasdy	1		850	
Gvozdanović	Preiss	2		1 200	
	Gradiškanci	2		2 500	
	Ukupno:	21	2	15 980	300

Tablica 7. Slavonski korpus 1789. godine.

Dana 24. lipnja 1789. Loudon je započeo opsadu Bribira te ju je uspješno okončao 8. srpnja 1789.

Dana 25. srpnja Loudon je došao sa svojih 16 bojni u Srijem gdje ga dočekuje princ de Ligne, također sa 16 bojni (ukupno oko 20 000 vojnika).

Dana 28. srpnja 1789. Josip II. razrješuje dužnosti feldmaršala Hadika i predaje vrhovno zapovjedništvo Loudonu te ga poziva da čim prije zauzme Beograd. Dana 2. kolovoza započinje Loudon premještaj većeg dijela postrojbi iz Stare Gradiške prema Srijemskoj Mitrovici i Banovcima. Hodnja se odvijala u pet kolona: I. kolona: general-bojnik Schindler (6 bojni), II. kolona: general-bojnik Smakers (6 bojni, zapovjedništvo stana, pionirci i inženjerci), III. kolona: general-bojnik Brentana (6 bojni i pričuvno topništvo), IV kolona: podmaršal Blankenstein (10 eskadrona) i V. kolona: podmaršal Mitrowsky sa svim odjelima zapovjedništva i 6 eskadrona. Zapovijed je dobio i podmaršal Wallisch u Hrvatskoj

da dođe u Belu Crkvu 17. kolovoza kad Loudon preuzima vrhovno zapovijedanje nad glavninom vojske od privremenog zapovjednika maršala topništva Colloreda.⁹⁹

1.8.2. Banat – novi pokušaj Osmanlija

Dok se odigravalo preuzimanje vrhovnog zapovjedništva počela su neprijateljstva južno od Mehadije, u dolini rijeke Černe. Klerfayt je veći dio korpusa smjestio južno od Karansebeša, prema Mehadiji i Željeznim Vratima (Eisernen Torpaß). Početkom kolovoza došla je vijest kako je jedan turski korpus upao do Černetija te se već četvrtog dana pojavilo nekoliko tisuća Turaka kod Mehadije. Međutim, Klerfayt odbacuje Turke te ofenzivno djeluje sve do toka Dunava i zauzimanja Kalafata.

Na kraju ovog ratnog pohoda rusko-habsburški saveznici osvojili su: cijelu Moldaviju, veći dio Vlaške, velik dio Srbije – od Drine do okolice Timoka i velik dio Bosne. S druge strane Turci su na lijevoj obali Dunava držali još: Novu Oršovu, Turnow, Đurđevo, Brailow, Isaktczu, Ismail i Kalia-Novu.

1.9. TREĆI RATNI POHOD 1790.

1.9.1. Osvajanje Ismaila

Knez Potemkin držao je Ismail pod opsadom punih sedam mjeseci. Napokon, izgubivši strpljenje naredio je Suvorovu da zauzme Ismail u roku od tri dana. Suvorov je okupio vojsku, kratko odriješio da nema zarobljavanja, te dao zapovijed za juriš. Rusi su uz značajne gubitke dvaput odbacivani od grada. Na kraju su, iz trećeg pokušaja, prodrli u grad i bez milosti sasjekli sve Turke. Gubitci su bili izrazito veliki te su procijenjeni na 35 000 mrtvih Turaka i 15 000 mrtvih Rusa. Suvorov je carici slavodobitno ali kratko opisao događaj: „Arogantni Ismail pod Vašim je nogama.“¹⁰⁰

Princ Galicin (Gallitzin) prešao je Dunav s korpusom koji se sastojao od 12 000 vojnika te porazio Turke u Bugarskoj, u blizini grada Mačina (Matzin, Matschin).¹⁰¹ Sveukupno je ruska vojska u toj bitci imala 27 000 vojnika a osmanska preko 70 000. Pozitivnom ishodu najviše je pridonio maršal Kutuzov koji je zapovijedao lijevim krilom.¹⁰²

⁹⁹ Usp. Criste, str. 186-187.

¹⁰⁰ Usp. *The Royal Military Chronicle*; or, The British Officer's Monthly Register, Chronicle, and Military Mentor. Vol. I. A New Series. From May to October, London, 1814., str. 309.

¹⁰¹ *The Royal Military Chronicle*. str, 309.

¹⁰² Carl von Martens, *Allgemeine Geschichte der Türken - Kriege in Europa, von 1356 bis 1812.*, Zweiter Band, von 1670 bis 1812. bei F. C. Löflund und Sohn. Stuttgart, 1829., str. 255.

1.9.2. Operacije Hrvatskog korpusa

Tijekom siječnja 1790. Turci su četiri puta pokušavali probiti granicu i prodrijeti na područje Krstinje ali svaki put su bili odbačeni. Podmaršal barun Walisch na tom području je angažirao dvije bojne slunjske pukovnije kojom je zapovijedao brigadir Bajalić.¹⁰³

Bitka kod Ljubine (Lyubina) prema izvješću brigadira Sporcka dogodila se 22. svibnja 1790. kada su Turci napali mjesto ali su uz gubitke odbijeni. Istog dana paša Šeranlija iz Bihaća poželio je s 4 000 vojnika napasti stražarnice na krajnjem, rubnom kordonu druge banovinske pješačke pukovnije, a s jednim drugim divizijunom prodrijeti do Ljubina. Međutim, brigadir grof Spork i pukovnik Jelačić doveli su neprijatelje u takav nered da ih je u odabranoj zoni uništenja ostalo ležati 47, dok su mnoge druge poginule Turci bježeći odvlačili sa sobom. Zarobljeno je sedam turskih vojnika a zaplijenjena su koplja, handžari, sve vrste oružja i jedna zastava. Austrijanci su imali sedam mrtvih.¹⁰⁴

1.9.3. Osvajanje utvrde Cetingrad (Csetin, Zettin)

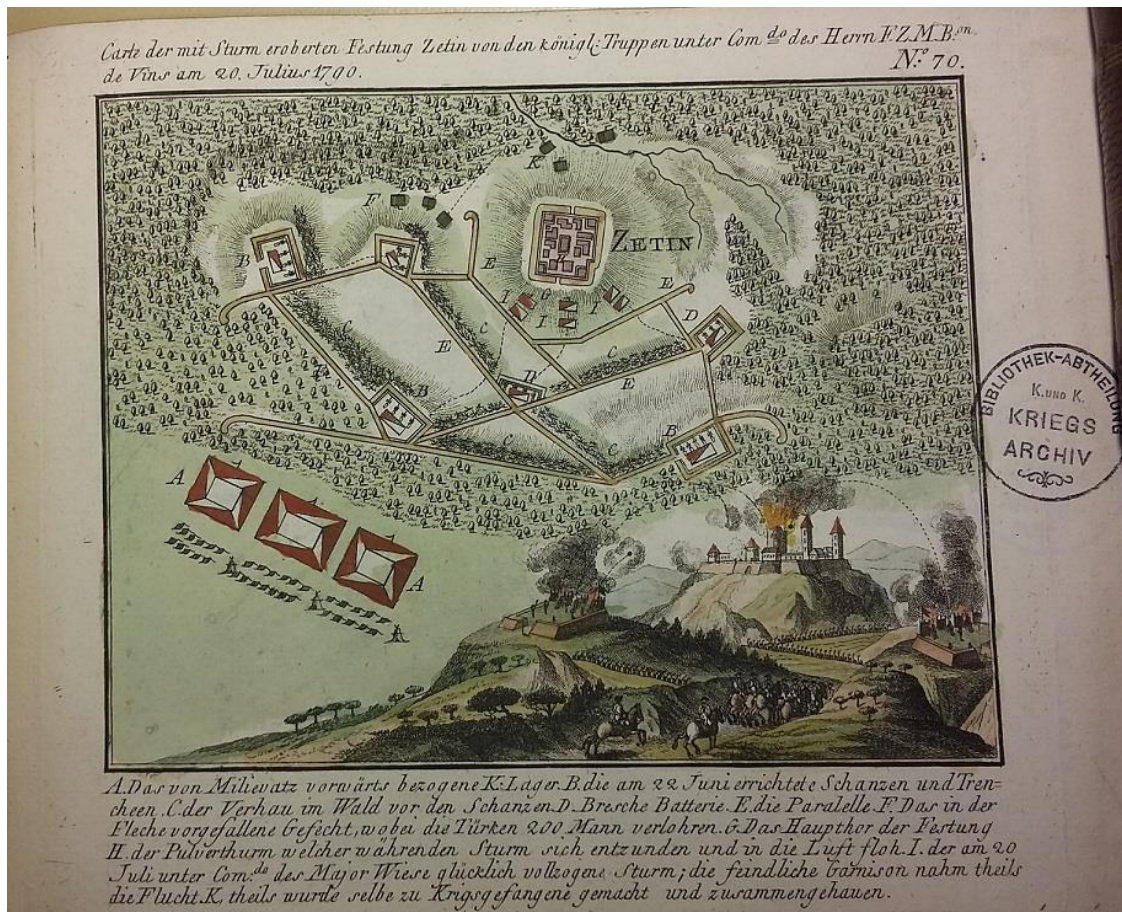
Maršal topništva barun de Vins kreće iz Beča 19. travnja 1790. kako bi od podmaršala Wallischa preuzeo zapovjedništvo nad Hrvatskim korpusom. Već 20. svibnja premješta zapovjedništvo korpusa iz Karlovca u Vojnić gdje okuplja snage.¹⁰⁵ Dana 22. lipnja de Vins započinje opsadu tvrđave Cetingrad. Turci su 26. i 30. lipnja poduzimali žestoke protuakcije ali su svaki put bili odbačeni. Također su se 1. i 11. srpnja vodile žestoke bitke pokraj tvrđave ali obje su bile na štetu Turaka. Napokon je de Vins, nakon što je tvrđava skoro u potpunosti izgorjela, odlučio napasti. To se dogodilo 20. srpnja i to s toliko hrabrosti da je u samo par sati utvrda bila osvojena. U požaru je izgorjelo puno neprijateljskih vojnika dok su 144 uhićena. Ukupni gubitak neprijatelja procijenjen je na 2 000 vojnika. Osvojeno je 17 topova, 3 tone barutnog praha, 1 067 topovskih kugla i 55 kilograma olovnih ploča. Tijekom opsade Austrijanci su imali 51 mrtvog i 229 ranjenih vojnika.¹⁰⁶ Među stradalima se našao i general-bojnik barun Lothar Bubenhofen koji je nakon teškog ranjavanja ubrzo umro.

¹⁰³ Usp. *Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Rußland, Oesterreich und der Turkey und des daraus entstandenen nordischen Krieges*. Fünfter Band. Joseph Georg Oehler. Wien, 1792., str. 62.

¹⁰⁴ *Kriegs Kalendar für das Jahr 1791* bey Löschenkohl in Wien. (bez broja str., naslov: Ausführlichere Erzählung der Kriegsbegebenheiten des Jahres 1790.)

¹⁰⁵ Gustav Amon von Treuenfest, Ritter, *Geschichte des k.k. Infanterie-Regimentes Hoch- und Deutschmeister Nr. 4*. Ergänzungs-Bezirks-Station Wien. Nach den Feldakten und sonstigen Originalquellen der k.k. Archive. Verlag des Regimentes. – Druck von Ludwig Mayer. Wien, 1879., str. 231-232.

¹⁰⁶ *Kriegs Kalendar für das Jahr 1791* bey Löschenkohl in Wien.

Slika 8. Osvajanje Cetingrada 20. srpnja 1790.¹⁰⁷

1.10. PRITISCI EUROPSKIH SILA

Pruski kralj Friedrich Wilhelm II. i Kabinet u Berlinu, sklopivši sporazum s Osmanskim Carstvom, istodobno su tražili od Habsburgovaca da Galiciju vrate Poljskoj. To je bilo popraćeno pojačanim naoružavanjem i gomilanjem pruske i poljske vojske na habsburškoj granici. Ruski položaj bio je još teži jer osim aktualnih ratova protiv Turske i Švedske bilo bi krajnje nepromišljeno pokrenuti još i rat protiv prusko-poljskog saveza. Stoga je Katarina II. poklonila svoju naklonost poljskom kralju Stanislavu Augustu računajući kako će u pravo vrijeme priskrbiti Rusiji veći dio Poljske. Istom diplomatskom lukavštinom služila se i Pruska. Kabinet u Beču zbog toga je naredio feldmaršalu Loudonu da u Moravsku i Češku premjesti 120 konjičkih eskadrona i 91 pješačku bojnu, a u Galiciju jedan korpus od 20 bojni pješaštva i 34 eskadrona koji bi pokrivali poljsku granicu. Princ Koburg preuzeo je zapovjedništvo nad preostalom vojskom u Banatu i Vlaškoj. Još jedan korpus nalazio se u

¹⁰⁷ Preuzeto iz albuma u Odjelu biblioteke Ratnog arhiva u Beču: Vorstellung der Krieges Geschichte in Kupferstichen zwischen den drey Kaiserhöfen, Wien, 1795., P^{VII} g , 19. 1.Bd

Hrvatskoj.¹⁰⁸ Prije Leopoldovog stupanja na prijestolje, tijekom siječnja 1790., najavljeno je sklapanje mira s Osmanskim Carstvom i to zbog prevelikog broja oboljelih habsburških vojnika.¹⁰⁹ U ovakvoj situaciji prenošenja težišta vojno-političkih interesa u središnju Europu, Rusija je morala poći stopama Habsburške Monarhije te prihvatiti mir s Osmanskim Carstvom.

1.11. EPILOG RATA

Na kraju svega važno je istaknuti kako je Habsburško Carstvo tijekom ovoga rata u izravnim borbama protiv osmanskog neprijatelja izgubilo ukupno pet časnika najvišega ranga. Jedan podmaršal poginuo je kod Bežanije u Srbiji 1788. godine (barun Johann Bechard de Rochepine), a živote su izgubila još četiri general-bojnika, i to: grof Johann Rhuen de Balasi kod Dubice 1788., grof Carl Pallavicini kod Armeniša iste godine, te grof Franz Josef Thurn-Valsassina kod Đurđeva (Giurgevo, Giorgiewo) 1790. i barun Franz Lothar von Bubenhoffen kod Kalafata iste godine.¹¹⁰

Međutim, postoji i širi obuhvat promatranja ovog rata. Thomas Hubmayer u svom diplomskom radu iz 2012. navodi puno više žrtava najvišega čina: 12 generala te 600 časnika i 130 000 vojnika.¹¹¹ Podatci su preuzeti iz *Ratnog kalendara za 1791. godinu* u kojemu su navedena sljedeća imena austrijskih generala, žrtava rata: 1. Andreas grof von Haddik, 2. Ernst Gideon barun von Loudon, 3. Karl knez von Lichtenstein, 4. Barun von Rouvroy, 5. Fabris, 6. Becharde, 7. Knez von Anhalt Röthen, 8. Rhun, 9. Grof Pallavicini, 10. Thurn, 11. Bubenhofen i 12. Schindler. Uz broj 130 000 navedeno je dočasnika i običnih vojnika. U bolnicama koje nisu slijedile ratne događaje umrli su sljedeći generali: Richecourt, D'Alton, Gräven i Langlois.¹¹² Treći izvor navodi opet kako je Turski rat Austriju koštao 16 generala, 600 časnika i 200 000 vojnika.¹¹³ Dakle broj mrtvih generala i časnika se točno poklapa dok značajno povećan broj poginulih vojnika nije točno ustanovljen već varira kod različitih analitičara. Sigurno je pribrojan svaki vojnik koji je tijekom rata iz bilo kojih razloga izgubio

¹⁰⁸ Usp. Carl von Decker, Ludwig Blesson (Redaktoren), *Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und Geschichte des Krieges*. Fünf und vierzigster Band. Erstes bis drittes Heft, Berlin, Posen und Bromberg, bei Ernst Siegfried Mittler. 1839., str. 109.

¹⁰⁹ Usp. Alfred Hölder, *Österreich und Preussen (1780-1790)*. Von Gerson Wolf. Wien, 1880., str. 198.

¹¹⁰ Bodart, *Militär-historisches Kriegs-lexikon*, str. 902.

¹¹¹ Thomas Hubmayer, „Hieronymus Löschenkohl im Kontext der Kultur- und Sozialgeschichte des Josephinismus“ (Diplomski rad, Universität Wien), Wien, 2012., str. 341.

¹¹² *Kriegs Kalendar für das Jahr 1791* bey Loschenkohl in Wien. Verzeichniß des Verluftes an Mannschaft im jetzigen Kriege. (bez broja stranice)

¹¹³ Vidi. *Sammlung aller Merkwürdigkeiten welche in meinem ganz neuen Kalender vom Jahre 1789 bis 1800 enthalten find*. Augsburg, gedruckt und zu finden bey Johann Bapt. Rösl Lit, B, Nro. 211. nächst St. Moriz, 1800., str. 23.

život. Broj mrtvih vojnika je realan ako se uzme u obzir sama činjenica kako je izvješćeno o tri značajnija novačenja tijekom rata:

- I. 160 000 vojnika, 14. veljače 1789.,
- II. 18 000 vojnika, u kolovozu 1789. i
- III. 120 000 vojnika, 15. siječnja 1790. godine.¹¹⁴

Zaključeni mir u Svištovu 4. kolovoza 1791. Habsburškom Carstvu donio je mali pogranični pojas u Hrvatskoj, u zoni rijeka Glina, Korana i Una. Također, Habsburgovcima je vraćena Stara Oršova preko koje se i odigrao osmanski glavni prodor tijekom protuofenzive na Banat u prvom ratnom pohodu 1788. godine.

Rusija je pripojila Krim i Jedisan s važnom utvrdom Očakov i rijeka Dnjestar je sada postala nova granica između dva carstva. Dakle, *Grčki projekt* nije realiziran a pritisak Engleske i Pruske natjerao je Ruse da vrate sve ostale teritorije koje su u ratu osvojili. Tako se Osmansko Carstvo uz pomoć vješte diplomacije uspjelo održati uz relativno male teritorijalne gubitke.

Turski sultan Selim III. nakon rata pokrenuo je vojnu reformu prihvativši novo ustrojstvo vojske i sustav uvježbavanja prema europskom modelu. Za to su mu trebali novi nameti i porezi. Tredicionalne postrojbe janjičara nisu više uživale sultanovo bezgranično povjerenje te su se osjećale sve ugroženijima.

1.12. ANALIZA PREMA NAČELIMA RATA

Sveobuhvatne analize ratova i bitaka moguće je provoditi na više načina. Najsuvremeniji bi bio pristup prema borbenim operativnim sustavima, u što spada: (1) zapovijedanje i nadzor, (2) obavještajno djelovanje, (3) manevar, (4) vatrena potpora, (5) pokretljivost-protupokretljivost-preživljavanje, (6) zračna obrana, (7) logistička potpora i (8) veza. Drugi pristup je fleksibilniji i prilagodljiviji te se najviše koristi za analizu bitaka, vojnih operacija i ratova prema konkretnim načelima rata, a to su: (1) cilj, (2) napad, (3) masovnost, (4) ekonomičnost, (5) manevar, (6) jedinstvo zapovijedanja, (7) sigurnost, (8) iznenađenje i (9) jednostavnost. Treći pristup pokriva dinamički razvoj borbene moći, što obuhvaća ove domene: (1) manevar, (2) zaštita, (3) informacije, (4) vatrena moć i (5) vodstvo. U ovom radu

¹¹⁴ Vidi. *Sammlung aller Merkwürdigkeiten welche in meinem ganz neuen Kalender vom Jahre 1789 bis 1800 enthalten find.* Augsburg, gedruckt und zu finden bey Johann Bapt. Rösl Lit, B, Nro. 211. nächst St. Moriz, 1800., str. 6., 11. i 16.

prednost se daje analizi prema načelima rata, prije svega zbog prikladnosti i primjerenog argumentiranja s obzirom na tehnološka dostignuća i povijesno vrijeme odvijanja rata:

1. CILJ (Usmjeravanje vojnih operacija na jasno definiran, odlučujući i dohvatljiv cilj)

Planom definirani vojni ciljevi Habsburške Monarhije u prvom ratnom pohodu 1788. nisu postignuti zbog neodlučnosti, oklijevanja i loše koordinacije habsburških vojskovođa. Naime, Beograd, Oršova i Vidin bili su strateški važni gradovi na Dunavu koje je u prvoj godini rata trebalo osvojiti i tako osigurati osnovicu za daljnje napredovanje prema jugu. Ne samo da se to nije dogodilo nego su Osmanlije iz šest smjerova prešli Dunav i prodrli duboko u Banat. Propuštanjem postizanja svojih ciljeva, careva glavnina vojske pokraj Zemuna sada je dobila neočekivano preusmjerenje na drugi prioritet. Morala je dijelom snaga biti angažirana u pokretnoj obrani kako bi se Banat oslobodio od Turaka. Banat je na kraju oslobođen ali glavni cilj, kao ratno načelo, nije ispunjen na vrijeme što je utjecalo i na konačan ishod rata. Vojni uspjesi u drugom i trećem ratnom pohodu došli su prekasno, a konačno vraćanje ratom osvojenih teritorija označilo je strategiju Josipa II. neuspješnom.

2. NAPAD (Osvajanje, održavanje i iskorištavanje inicijative)

Habsburgovci su ofenzivno krenuli u rat te uz manje ili više napora osvojili manje važne utvrde na granici (Drežnik, Šabac, Bosanska Dubica, Bosanski Novi) te dobar dio Moldavije što je Osmanlije navelo na održavanje stanovite fleksibilnosti u smislu slanja pomoći i pregrupiranja. Neučinkovito i neaktivno habsburško opsjedanje Beograda Osmanlije su iskoristili za prodor u Banat. Sada je car Josip II., umjesto da zauzme Beograd, morao priteći u pomoć Banatskom korpusu i utrošiti dragocjeno vrijeme na protjerivanje Turaka iz Banata. Mogućnost inicijative je izgubljena a operativna situacija se popravila zahvaljujući uspjesima na istočnom krilu, odnosno osvajanju većeg dijela Moldavije, prije svega gradova Botušani i Adšud, te združeno s Rusima, Hotina i Jašija. S druge strane, na Crnom moru Rusi su pred kraj godine uspjeli zauzeti Očakov. Tek na jesen 1789. Loudon opsjeda i zauzima Beograd, a u isto vrijeme princ Koburg i general Suvorov združeno nanose poraz glavnini osmanske vojske na granici Moldavije i Vlaške (Fokšani, Rimnik). Habsburgovci su propustili inicijativu pasivizirajući glavninu svoje vojske u Srijemu. Oklijevanje, nesigurnost i pojava zaraznih bolesti prouzročili su mnoge organizacijske probleme tako da su krilni korpusi preuzeli inicijativu dok je glavnina vojske koja je trebala poduzeti glavni ofenzivni napor ostala mirna. Podmaršal Klerfayt iskazao se u

oslobađanju Mehadije te potom iskorištavanju inicijative i napadima do Kalafata na Dunavu.

3. MASOVNOST (Gomilanje velike količine borbene moći u odlučujućem vremenu i na odlučujućem mjestu)

Mjesta od odlučujuće važnosti, Beograd i Oršova, svakako su bili prvi gradovi na koje je trebalo usmjeriti glavni napor i najveću borbenu moć. Potom je na red trebao doći Vidin, grad na Dunavu kao središte osmanske vojne moći na granici Srbije i Vlaške. Kako je habsburška uporaba velike borbene moći na glavnom naporu izostala, isto se dogodilo iz suprotnog smjera. S velikim brojem snaga osmanska vojska razbila je obranu na Dunavu te prodrli u Banat popalivši i porušivši sva mjesta kojima su prošli.

4. EKONOMIČNOST (Dodjeljivanje minimalno potrebne borbene moći za sekundarne napore)

Primarni napori nisu uspjeli zbog neekonomičnog kalkuliranja i pasivnosti vojnih resursa u Zemunu što se katastrofalno odrazilo na aktivnost sekundarnog napora Banatskog korpusa. Ovaj korpus koji je trebao poduprijeti glavni napor sada dolazi u prvi plan jer je napadnut. Car je bio primoran na podupranje svojeg sekundarnog napora u Banatu upravo zato što nije izvršio glavnu (primarnu) namjeru i cilj. Upao je u krajnje neefikasno rješenje zbog kojeg se našao u taktičkom vrtlogu. Car je izgubio mnogo vremena i živaca uređujući vojsku po Banatu, a tomu još treba pridodati i zbrku s prijateljskom vatrom kod Karansebeša. Ipak, mora se priznati kako je bio pokretljiviji u prisilnoj obrani Banata nego u planiranoj provedbi napada!

5. MANEVAR (Dovođenje neprijatelja u nepovoljniji položaj kroz fleksibilnu primjenu borbene moći)

Manevriranja su se svodila na kretanja do utvrda, dugotrajne opsade, te potom opet kretanja do sljedećih utvrda, dakle bila su od najmanje taktičke važnosti. Osmanski proboj u Banat primjer je operativnog manevra kojim su Habsburgovci privremeno dovedeni u nepovoljniji položaj. Habsburška ofenziva iz Transilvanije bila je privremeno zaustavljena u prvom pohodu jer su Osmanlije napadima podupirali protuofenzivu na Banat. U drugom ratnom pohodu tijekom ljeta Loudon je osvojio Bosansku Gradišku usporedo s prodiranjem Suvorova i Koburga na granicu Moldavije i Vlaške. Na kraju drugog pohoda 1789. došlo je do sinkroniziranog napredovanja banatskog, transilvanijskog i galicijskog korpusa koji su prodrli na donji Dunav.

6. JEDINSTVO ZAPOVIJEDANJA (Osiguranje jedinstva napora za svaki vojni cilj i pod jednim odgovornim zapovjednikom)

U prvoj godini rata (1788.) habsburškim snagama na ratištu izravno je zapovijedao Josip II. uz asistenciju feldmaršala grofa von Lascyja, a rezultati toga zapovijedanja bili su katastrofalni. Da je tomu tako najrječitije govore dvije činjenice: prodiranje Osmanlija u Banat i nezauzimanje Beograda. Rezultat je bio Lascyjevo odbijanje ponuđenog punog zapovijedanja u 1789. godini i odlazak u mirovinu. Za njegovog nasljednika car Josip II. postavio je feldmaršala grofa Hadika koji je bio prestar i bolestan te ga je 28. srpnja 1789. zamijenio feldmaršal von Loudon. I sam car se ozbiljno razbolio te se 4. prosinca 1788. vratio u Beč. Premda mu se zdravstveno stanje koncem ljete 1789. godine neko vrijeme poboljšalo, ipak je umro 20. veljače 1790.¹¹⁵ Njegov izbor, iz mirovine aktivirani Loudon, bio je poznati vojskovođa i veteran Sedmogodišnjega rata (1756. – 1763.) te ga je car doslovno molio da sa svoje 72 godine života preuzme vrhovno zapovijedanje ratom u slavu Habsburške Monarhije. Ispostavilo se kako je to bila vrlo dobra odluka s obzirom na vojne uspjehe koje je Loudon polučio, međutim, preveliko carevo pouzdanje u starije zapovjednike općenito je unazadilo djelotvornost habsburške vojske u ovom ratu. Tomu je zasigurno pridonio i poznati bunjevački Hrvat Josip Šišković koji je kao član bečkog Dvorskog ratnog vijeća od 1763. i feldmaršal od 1767. godine bio jedan od glavnih carevih savjetnika (uz Lascyja, Colloreda i Lichtensteina)¹¹⁶ po vojnim pitanjima. I on sam je pripadao kontingentu *starije garde* te je umro prije rata (1783.) kao glavni vojni zapovjednik u Češkoj. Godine starosti zapovjednika kao nedostatak u određenoj mjeri su i prednost zbog nepostojanja animoziteta, često prisutnog svojstva kod relativno mlađih zapovjednika. Naime, stariji habsburški časnici bili su realniji i disciplinirano su prihvaćali svoju nadređenu ili podređenu poziciju. Ipak, stvari je potrebno promatrati u kontekstu vojne učinkovitosti jer početni vojni uspjesi i funkcioniranje zapovjedne strukture od ključne su važnosti za provedbu vojnih planova i postizanje strateških ciljeva. S obzirom da su početni uspjesi izostali, rat nije dobio planirani zamah, a i koordinacija s ruskim saveznicima nije donijela željene rezultate. Nije postignut nijedan habsburški strateški cilj u pravo vrijeme kao ni jedinstvo u savezničkim naporima s Rusima.

7. SIGURNOST (Neprijatelju se nikako ne smije dopustiti postizanje neočekivane prednosti)

¹¹⁵ Derek Beales, *Joseph II: Against the World, 1780-1790*. Cambridge: Cambridge University Press. 2009., str. 587.

¹¹⁶ Usp. Alfred Hölder, *Österreich und Preussen (1780-1790)*. Von Gerson Wolf. Wien, 1880., str. 4-5.

Optužujući i otpuštajući generala Papillu zbog nesprječavanja prodora osmanske vojske na banatskom kordonu, car Josip II. zapravo nalazi alibi za svoje dugotrajno i neučinkovito opsjedanje Beograda. On je taj koji je Osmanlijama omogućio protuofenzivu, dopustivši im tako postizanje neočekivane prednosti. On i njegov vrhovni zapovjednik feldmaršal Lascy nisu zauzeli Beograd čime su Banat doveli u nepovoljan operativni položaj. Sigurnost vlastitih operacija lakše je održati kad se naprijatelju nametne tempo. Car i Lascy su pasivizirali glavninu vojske i Osmanlije su ih natjerale na reaktivno djelovanje, čime je i sigurnost habsburških operacija dovedena u pitanje.

8. IZNENAĐENJE (Udaranje na neprijatelja u vremenu ili na mjestu ili na način za koji je nepripremljen)

Habsburgovci su apsolutni gubitnici što se tiče primjene ovoga ratnog načela. Prije službene objave rata planirali su dva iznenadna napada na Beograd, ali oba su propala. Zbog neaktivnosti vlastitih snaga na glavnom naporu bili su krajnje nepripremljeni te su tako omogućili iznenadnu provalu Turaka u Banat. Ta nepripremljenost zrcali se i u najmalobrojnijem banatskom korpusu koji je postao slaba točka nakon što Beograd nije zauzet. Osmanlije su računajući na potporu s beogradske strane, kao i s istoka iz smjera transilvanijskog kordona, iznenada probili banatski kordon te opustošili Banat skoro do Lugoša. Umjesto habsburškog glavnog cilja prvog ratnog pohoda, Beograd se neočekivano pretvorio u tursko uporište za potporu protuofenzive na Banat. Da je car bio loš u provedbi iznenađenja pokazuje i neuspješna vojna operacija otvaranja južnog bojišta. Naime, bojnik Filip Vukasović sa svojih 400 Ličana uz sve napore nije uspio pokrenuti bunu u Crnoj Gori i Albaniji. Izgubljeno je oružje, blago za podmićivanje, a isto tako i glave pregovarača.

9. JEDNOSTAVNOST (Pripremanje nekomplikiranih i jasnih planova te konciznih zapovijedi kako bi se osiguralo cjelovito razumijevanje)

Bez dobre koordinacije i kontrolnih mjera, provedba najjednostavnijeg operativnog plana može biti dovedena u pitanje. Habsburški plan u osnovi je bio jednostavan: na glavnom naporu iz Beograda prodrijeti prema Nišu, a iz Oršove prema Vidinu, dok zapadno i istočno krilo vezuje Turke na pomoćnim naporima. Međutim, strateški važan Beograd nije osvojen i to je bila odlučujuća točka na kojoj je trebalo donijeti odlučujuće odluke. Car se tu pokazao kao neodlučan čime je izložio opasnosti, koja je potom i snašla, Banatski korpus. Fokusiranje na osvajanje gradskih utvrđenja i manje važnih utvrda uništilo je habsburšku operativnu ideju i slobodu djelovanja.

Jednostavnije je bilo strateškim manevrom prodrijeti dublje na turski teritorij i presjeći smjerove opskrbe osmanske vojske. Kako se habsburška strategija zasnivala na pozicijskom i ograničenom ratovanju ona je u sebi imala sadržanu neograničenu potrošnju vremena i resursa za dugotrajne opsade utvrđenih gradova i utvrda. Stoga je u austrijskim izvorima bilo uobičajeno pročitati kako je opsada neke manje važne utvrde trajala *samo* mjesec dana.

1.13. UMJESTO ZAKLJUČKA

Prvu retrospektivu pogrešne habsburške strategije u turskom ratu od 1787. do 1791. nije bilo moguće naći u austrijskim kritikama ili izvorima. Međutim, neizravno ju je dao Suvorov već u jesen 1798. i to kao vrhovni saveznički zapovjednik tijekom koalicijskih ratova protiv Francuza. Naime, Suvorov je i kod Engleza uživao veliki ugled te je diplomatskim kanalima angažiran iz mirovine, premda je imao 67 godina. Poznavajući dobro svoje habsburške saveznike dao im je na talijanskom ratištu sljedeće smjernice, isto kao i svojim Rusima:

1. Ništa drugo nego ofenziva.
2. Brzina pri hodnji, snaga pri napadima, hladno i nesmiljeno.
3. Bez prenapuhanih teorija – nosite se s problemima prema njihovom značenju.
4. Potpuna ovlast vrhovnom zapovjedniku.
5. Napadni na neprijatelja i udari ga na bojištu.
6. Ne gubi vrijeme na opsade.
7. Nikada ne zapostavljaj svoju nadmoć kako bi zaštitio različita mjesta. Ako neprijatelj zauzme ova mjesta tim bolje; tako je sve bliže da bude potučen.
8. Samo naprijed boreći se bez zaustavljanja i ravno u Pariz. Nikada se ne opterećujte praznim manevrima, protumjerama ili lukavštinama koje samo zadovoljavaju vojne teoretičare.
9. Bez odgađanja, dvoličnih opreznosti i ljubomore u kabinetima i ministarstvima. Mladi Marlborough će doći u prvi plan a ne neki mali Suvorovi.¹¹⁷

¹¹⁷ Vidi: Hubert Essame, Major General, British Army, Retired: „The Suvorov Legend,“ u: *Military Review*, U.S. Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas, Volume XLI, Number 1, January 1961. (14-23), str. 20.

Ovih devet ratnih smjernica ruskog vojskovođe Suvorova logično obrazlažu kako su Habsburgovci trebali djelovati tijekom turskoga rata 10-ak godina ranije. Međutim, strateško opredjeljenje na dugoročno očuvanje glavnine vojske odvelo ih je u pasivnost i bezinicijativnost. Zapovjednici koji su odlučivali nisu bili dovoljno agilni niti odlučni u provedbi ratnih planova. Potrebno je unaprijed odvagati kada i zašto je važnije uništenje protivničke vojske od zauzimanja nekog područja ili dugotrajnih opsada. Problem kao i uvijek kroz povijest treba tražiti u kreiranju i provedbi vojnih strategija. Vrlo jednostavna definicija: „čime i na koji način doći do cilja“ najčešće se pretvara u koloplet djela i utjecaja s kojima je teško upravljati i nadzirati ih. Takav koloplet pogodio je i cara Josipa II. te ga je na kraju stajao živaca, zdravlja i života. Najvažnija lekcija iz rata s Osmanlijama bila je napuštanje strategije ograničenog rata i prebacivanje na primjenu brzih i pokretljivih snaga. Najbolje je to demonstrirao Napoleon Bonaparte koji je, prema istraživanju i mišljenju mnogih povjesničara, otvorio novo poglavlje o mobilnom načinu ratovanja u svjetskoj povijesti. Međutim, prije je potrebno odati priznanje Suvorovu koji nije bez razloga tjerao svoju vojsku na dnevne hodnje od 70 km. U isto vrijeme Austrijanci su doktrinarno slijedili praksu od 20 km dnevno.

II. DIO

2. BLAŽ BOŠNJAK I NJEGOV SPJEV O RATU

2.1. BIOGRAFSKI PODATCI

Blaž (Bazilije ili Vaso) Bošnjak rođen je 10. srpnja 1743. u Vrbovi kod Nove Gradiške a umro je 1807. u Srijemskoj Kamenici. Svršivši Franjevačku gimnaziju u Požegi zaredio se i stupio u franjevački red Provincije Sv. Ivana Kapistranskoga a potom je od 1766. studirao teologiju na Bogoslovnoj školi u Temišvaru. Po odobrenju provincijala Ivana Velikanovića 16. veljače 1772. iz Slavenskog Broda otputovao je zajedno s Franjom Raketićem u Jeruzalem. Tri godine boravio je u Palestini, Betlehemu i na Cipru, a kad se vratio imenovan je 1776. blagdanskim propovjednikom u Petrovaradinu. Iste godine postaje vojni kapelan Palffyjeve pukovnije s kojom je sudjelovao u turskom ratu (1787. – 1791.). Zbog zasluga u ratu kao i zbog toga što je 72 protestantska, kalvinistička i pravoslavna vojnika uveo u zajedništvo s Rimokatoličkom crkvom, dodijeljen mu je naslov bivšeg provincijala 1794. godine. Vojnu službu napustio je krajem 1798. godine a potom je bio župnik u banatskom Svetom Miklašu i Srijemskoj Kamenici. Osim *Ispisanja rata turskoga* tiskao je i propovijed koju je na hrvatskom jeziku održao 1795. u franjevačkoj crkvi u Osijeku. Propovijed je tiskao pod naslovom *Sermo spiritualis de Passione Christi*, Essekini, 1795. i ona se smatra izgubljenom.¹¹⁸

Kao administrator i provincijal kameničke župe Blaž Bošnjak 1801. godine završio je gradnju župne crkve u Kamenici, gdje je živio do smrti. Svoje sudjelovanje u habsburško-turskom ratu prikazao je u djelu *Ispisanje ratta turskoga*, koje su neki autori (J. Forko, J. Bösendorfer) pogrešno pripisali franjevcu Tadiji Bošnjakoviću. Djelo je podijeljeno u dva dijela, ima 18 pjevanja a pisano je u osmercima, devetercima i desetercima. Prikazivanje je življe i zanimljivije u prvom dijelu, gdje Bošnjak opisuje osobne doživljaje, negoli u drugome, u kome suho izvješćuje o događajima što ih je crpio iz tuđih izvora. Stihovi nemaju umjetničke vrijednosti, ali otkrivaju temperamentna pučkog pjesnika. U djelu su točno i iscrpno prikazani ratni događaji te je zanimljivo ratno svjedočanstvo starije hrvatske književnosti; osjeća se utjecaj pučki pisane kronike A. Kačića Miošića.¹¹⁹ Knjiga *Ispisanje ratta turskoga* tiskana je 1792. godine u tiskari Martina Divalda u Osijeku, i to na 247 stranica u osminkom formatu (17 x 11; 8°). Autor nije napisao nikakav uvod, predgovor, posvetu,

¹¹⁸ Usp: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, ur. Vicko Kapitanović i Emanuel Hoško, 2001., str. 111.

¹¹⁹ *Hrvatski biografski leksikon*, Blaž Bošnjak, 2. svezak, str. 201-202.

kazalo ili pogovor kojim bi protumačio svoju motivaciju ili razloge koji su ga potakli na bilježenje ove stihovane ratne kronike. Ipak, spjev je tiskan u burna vremena, u godini nakon završetka turskog rata i na samom početku francuskog rata pa Bošnjak kao ratni kapelan sigurno nije imao puno vremena za uređivanje i oblikovanje teksta. Pjevanje je podijeljeno na 19 poglavlja i u svakom poglavlju stihovi se samo nižu jedan za drugim, bez grafičkog razmaka ili podjela na kitice. Ponekad je rima toliko banalna da je gotovo sigurno kako je nastala spontano i bez naknadnih dotjerivanja. Vođen vojničkom žurbom i željom da što vjernije opjeva događaje, Bošnjak nije dotjerivao svoje stihove, pazeći samo na rimu. Međutim, nerijetko je pjesnik robovao nekim klišeiziranim rimama, pa ih je često ponavljao, a rabio je i stereotipne formulacije kod opjevavanja događaja ili osoba (primjerice: pojdoše/dojdoše, dojde/projde, Turci/vuci, granatiri/muškatiri,.... U stereotipnim i klišeiziranim oblicima crno-bijelog karakteriziranja, Turci su mrski neprijatelji pa su uvijek u stihovima (ljuti, mamni, srditi) vuci, dok je kršćanska vojska oslikana isključivo u pozitivnim bojama, a neki zapovjednici (poput Loudona), kao vitezovi, dični junaci, mudri vojskovođe itd.

Slika 9. Naslovnica knjige *Ispisanje ratta turskoga*, kapelana Bazilija Blaža Bošnjaka, tiskane u Osijeku 1792.¹²⁰

¹²⁰ Primjerak iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Zbirka rukopisa i starih knjiga, sign. IIE-8*-91. Knjiga je tiskana u Divaldovoj tiskari u Osijeku (Dibald, Dibaldt, Diewaldt, Diwald, Diwaldt) koja je od 1775.,

2.2. PRIPOMENE U SVEZI S TRANSKRIPCIJOM

Bošnjakova grafija u djelu *Ispisanje rata turskoga* iz 1792. godine više-manje odgovara grafijskom sustavu većine drugih slavonskih pisaca njegova vremena. Zbog lakšeg čitanja i razumijevanja stihova iz njegovog spjeva za potrebe ovog rada napravljena je transkripcija na suvremeno standardno hrvatsko pismo. Ikavski izričaj, a ponegdje i ijekavski, te rijetko kad ekavski (zbog rime) kao i veliko/malo početno slovo i interpunkcija ostaju u izvorno napisanom obliku. Bilježi se i dočetno *h* na kraju nekih Bošnjakovih riječi, bez obzira je li to opravdano ili neopravdano, a ne bilježi se ako ga Bošnjak izostavlja. Bošnjakova grafija je prilično jednostavna te u njoj uopće nema miješanja različitih grafema za istu riječ ili nedosljednosti kao npr. kod M. A. Relkovića. On dosljedno koristi složene grafeme *nj* i *lj* te svugdje razlikuje *č* i *ć* (osim u slučaju riječi s osnovom *sreća* ili *srića* koje bilježi različito: *frečno*, *fricsno*, *frecha*, *frechian*, *frechiom*, *Srich'*). Usporedba njegove grafije sa standardiziranom je sljedeća: *f* umjesto *s*, *x* umjesto *ž*, *sh* umjesto *š*, *cf* ili *cs* umjesto *č*, *ch* umjesto *ć*, *gj* ili rijetko *dj* umjesto *đ*, *cx* umjesto *dž*. Samo u nekoliko navrata koristio je *ny* umjesto *nj* (*nyima*=*njima*), izostavio *i* iza *nj* (*knjga*=*knjiga*, *njma*=*njima*) te na kraju riječi koristio *i* umjesto *j* (*njoi*=*njoj*). Međutim, zbog male učestalosti ovih primjera prije će biti da je stvar u tiskarskoj pogrešci nego u piščevoj nedosljednosti. Pročišćeni su dvostruki grafemi prečesto korišteni u mnogim riječima: *bulle*, *dugga*, *etto*, *gorre*, *idde*, *silla toppovi*, *vozze*, *robbovi*, *ruppe* itd. Mnoge po Bošnjaku sastavljene pisane riječi odvajaju se u skladu s hrvatskim pravopisom; *shtofe*=što se, *kaks'*=kak s', *glaffe*=glas se, *nedojde*=ne dojde, *kakosuga*=kako su ga, *dvagah*=dva ga(h) itd. Grafem *i* uklanja se iz sljedećih riječi: *chiuprija*=ćuprija, *srechia*=sreća, *gradichia*=gradića, *mechiu*=meću, *chiu*=ću itd. Na isti način uklanja se i grafem *e* (*Cerkva*=Crkva, *cerveni*=crveni, *verlo*=vrlo, *ferce*=srce, *mertvi*=mrtvi, *tverd*=tvrđ, *gernu*=grnu itd.). Ostali pojedinačni slučajevi slovopisa koje je potrebno objasniti objašnjuju su u bilješkama ispod teksta. Ponavljajući slučajevi kao što je npr. riječ *kerstjani*=*krstjani* objašnjuju se pri prvom spomenju. Glede pisanja velikih slova, imena ljudi ili naroda, kod Bošnjaka Turci su svuda pisani malim slovom, a pretežito i „sriemci“ ili „nimci“ itd! S druge strane, on različite imenice piše početnim velikim a ne malim slovom (*Rujan*, *Carski*, *Cesar*, *General*, *Junaci*, *Stacie*, *Granatiri*, *Muškatiri*, *Lađe* itd.)

kada je osnovana, do 1857., kada je umro posljednji član obitelji, bila jedina tiskara u Slavoniji. Tiskala je čitav niz djela slavonskih pisaca (Katančića, Kanižlića, Relkovića, Lanosovića, Paviševića, Tomikovića i dr.). Vidi: *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4849> (pristup: 28.06.2020.)

2.3. STIHOVI I INTERPRETACIJA

Glavno obilježje Bošnjakovog spjeva je da se temelji na autobiografskim podacima. Književna teorija objašnjuje „autobiografiju kao pripovijest o vlastitom životu za razliku od biografije koja se bavi tuđim životom. Pritom vlastiti život postaje vrijedan priopćavanja iz sasvim drugih razloga nego tuđi! Autobiografija se pojavljuje u duljoj pisanoj formi za razliku od tzv. osobnih priča ili priča iz života koje podrazumijevaju kraće usmeno kazivanje užeg predmetnog raspona. Ustrojena je s integralne vremenske distance, koja dopušta pregled nad nekakvom cjelinom života.“¹²¹ U ovom slučaju *nekakva cjelina života* je turski rat koji je trajao četiri godine i u kojem je Bošnjak zaokružio svoje osobnu misiju. Smatrao je kako su ratni događaji u kojima je sudjelovao vrijedni priopćavanja te ih je svome narodu priopćio na njemu razumljiv način. Osmanski (turski) protivnik postao je njegov motiv i označitelj oblikujući tako njegov doživljajni svijet. Vlastite ratne doživljaje ali i druge ratne događaje, koje je doživio na sebi svojstven način, prometnuo je u stihove. Interpretirajući te i takve stihove moguće je ustanoviti kojom metodom se Bošnjak poslužio. U književnoj teoriji poznat je pojam *usmene književnosti* kao sastavnog dijela epskog pjesništva. „U usmenim kulturama kolektiv pamti svoju tradiciju neumornim ritualnim ponavljanjem njezinih ključnih intonacijskih, ritmičkih, glasovnih, frazeologijskih, metričkih, stihovnih, sintaktičkih i pripovjednih obrazaca. Budući da nema mogućnosti zapisivanja, reprodukcija je oslobođena od zahtjeva za doslovnošću te si u zadanim okvirima može dopustiti „improvizaciju“. O taj se uvid oslanja teza o *formulativnosti* Parryja i njegova učenika Lorda (i njegova učenika Bynuma).“¹²² Bošnjakov način pjevanja se dakle može sažeti na određenu formulu. To je formula nasljedene slavonske tradicije usmene epike u koju je on ugradio referentne informacije iz ratnih događaja. Taj koncept u literaturi je poznat kao *epika izvedena iz usmenosti* (oral-derived epic).¹²³ Elementi gotovih tekstova koje je Bošnjak čitao nisu zahtijevali memoriranje nego su mu predstavljali gradivni materijal. On bi ih obradio i kao referentni tekst uklopio u svoju predefiniranu tradiciju stihotvorbe. Kao ilustracija može poslužiti sljedeći primjer iz spjeva (u izvornom slovopisu, na str. 161.): *Ter da nebi tu Shicarah, / Gradiskanski, to Gizdara, / Pred kojma Mihich bishe / Dva Laitnanta joshter vishe, / Bischof Laitnant od Klebeka, / I Plang Laitnant od Brajfoka*. Dakle, prezimena ovih časnika su reproducirana iz nekog pisanog medija te prezentirana u formi usmene epike. Ova

¹²¹ Biti, Vladimir, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 15.

¹²² Biti, Vladimir, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000., str. 549-550. Vidi: Parry, Milman, Lord, Albert B. and Bynum, David E., *Serbocroatian Heroic Songs (Srpskohrvatske junačke pjesme)*. Collectors, eds., and trans., Cambridge, MA, 1953.

¹²³ Vidi: Currie, Bruno, *Homer's Allusive Art*, Oxford University Press, Oxford, U.K., 2016. str. 4-9.

metodologija tvorbe stihova vrijedi za cijeli spjev, bez obzira radi li se o opjevavanju ratnih događaja u kojima je Bošnjak sudjelovao ili o onima o kojima je kao suvremenik samo dobivao informacije. Također ni motivacija nije važna s obzirom na vrstu gradiva, aktere, lokalitete, ratne gubitke i zaplijene, konkretne operativne ili taktičke situacije. Način opisivanja uvijek je isti. Činjenica je da sve tematske cjeline u spjevu imaju usmene i pismene (pisane) karakteristike te da između njih ne postoji nikakva odmjerena ravnoteža. Stihovi usmenog podrijetla zastupljeni su u većoj mjeri iz jednostavnog razloga što se učestalo ponavljaju.

Namjera nam nije procijeniti umjetničke i estetske vrijednosti Bošnjakovog spjeva, jer se pjesnik nije ni potrudio pokazati ljepotu stiha ili umijeće baratanja riječima, čak štoviše na više mjesta pokazao se nespretnim. Kako je njegova namjera bila kroz jednostavne stihove i rimovane osmerce i deseterce zabilježiti ratne događaje u habsburško-osmanskome ratu, nama je namjera u ovom radu utvrditi istinitost njegovih stihovanih opisa i usporediti ih sa stvarnim ratnim događajima i kroz druge izvore provjeriti podatke o osobama koje su u njima sudjelovale. Usporedba s drugim izvorima daje nam dosta dokaza da je Bošnjak vrlo vjerno opisao sve ratne događaje, navlastito one u kojima je osobno sudjelovao. S obzirom da je opjevano jako puno zapovjednika i ratnika na svim razinama, naglasak se stavlja na one za koje je kroz druge relevantne izvore bilo moguće utvrditi vjerodostojnost informacija pročitanih iz stiha, kroz stih i sa stihom. Bošnjak se u spjevu drži kronologije događaja ali je selektivno prikazuje, iz osobnog kuta i prema vlastitim dojmovima pa se može govoriti o izvornom autorstvu spjeva. Postoji kohezivna povezanost među elementima njegovoga spjeva. Razvidno je kako je on kao vojni kapelan razumio međuovisnost svih operacija na cijelom ratištu od Like preko Bosne, Srbije, Banata i Vlaške pa sve do Moldavije i Besarabije. Da je tomu tako najbolji dokaz je njegovo pjevanje o ruskim zapovjednicima i slavljenje komplementarnosti s operacijama ruskih saveznika. Rat je vođen u ozračju politike ravnoteže sila i skrivenih težnji za proširenjem teritorija. Po tko zna koji put otkriveno je ključno značenje planiranja jasnih i nedvosmislenih ratnih ciljeva koji se mogu postići u realnom vremenu! Pošto Beograd nije osvojen u prvom ratnom pohodu raspao se i ratni plan Habsburške Monarhije. Rat je okončan vojnim pritiskom Pruske što pjesnik ne spominje ali ne spominje ni ogroman broj habsburških vojnika umrlih od zaraznih bolesti, ali ni neke druge ratne epizode koje nisu služile na čast carskoj vojsci, ponajprije alkoholizam i nedisciplina kod Karanšebeša u Banatu. Osmanska diplomacija pokazala se izuzetno vještom jer je uspjela

povratiti skoro sve u ratu izgubljene teritorije. Slijedi pregled i interpretacija svih osamnaest poglavlja Bošnjakovog spjeva, onako kako ih je on poredao u knjizi.

2.3.1. I. POGLAVLJE – O početku rata

U I. poglavlju pod naslovom *O početku rata (Od pocetka ratta)* kapelan Bošnjak pripovijedajući kroz stih upoznaje čitatelja o zapovijedi austrijskog cara i kralja Josipa II. kojom se vojska razmješta na granicu prema Turskom Carstvu u rujnu 1787. godine. Očekuje se početak rata protiv Turaka. Nabrajaju se *Liepe Regemente* i njihove pohodne na određena sve do mjeseca prosinca 1787. godine:

Liepa jesu sva vremenah,
Misec Rujan od imena,
On donáša svu litinu,
Reći mogu tu istinu,

U njem grozdjeh jurve zrie,
I novo se vino pije.
Al kad lanjski Rujan dojde
Tu zapovid Carska dojde,

Da se vojska odma kreće
Na Krajineh da se meće,
Na Krajinu baš na tursku
Svaki svoju nosi pušku.

Podiže se iz Budima,
I iz Pešte jošter s njima,
Granatiri tad' pojdoše
Ravnu Bačku svi pridoše.

Pod Varadin kad dojdoše
U novi Sad svi stadoše:
Ali za njima drugi slide
I madžarska vojska ide.

Liepe idu Regemente
Njima čine Komplemente,
Princ Ferdinand tad polazi
Niko, Anton Eszterházy,

Tad pojdoše Nadazdianci,
Iz košave još Alvinci,
Devinc ide iz Varada
Naglo iti prik' Arada,

Iz Segeda Karoliansci,
Sam' ostaše Palfyanci,

On' ostaše u Osieku
Sami sebe da isiku,

Jer misliš da će ostat
Silnoj vojski neće dostat;
Ali i oni tad' pojdoše
U Varadin svi dojdoše.

Al to ne bi vojske dosta
Jere turkom nije posta,
Troše ljude kako muhe,
Jer su Ljuti karamuhe.

Još pojdoše tam' i nimci,
K otom mlogi Konjanici;
Al kad projde tri miseca
Dojde misec jur' Prosinca,

Prvi danak kada dojde
Granatirska sila pojde,
Dva odoše Esterhazy
I Gjulay s njim' polazi,

Pjesnik u stihu nabraja postrojbe i njihove tadašnje vlasnike, a to su po redu navođenja: (1) nadvojvoda Ferdinand, pješačka pukovnija br. 48., stožer u Bratislavi (Pressburg), (2) knez Niclas Joseph Esterhazy, pješačka pukovnija br. 46., stožer u Budimpešti (Ofen), (3) knez Anton Esterhazy, pješačka pukovnija br. 45, stožer u Vesprinu u Mađarskoj, (4) grof Thomas Nadasdy, pješačka pukovnija br. 56., stožer u Prešovu u Slovačkoj (Eperies u Mađarskoj), (5) barun Joseph Alvinzi, pješačka pukovnija br. 44., stožer u Košicama (Čašau) u Mađarskoj, (6) De Vins, pješačka pukovnija br. 60., stožer u Oradeu u Rumunjskoj (Groswaradein u Mađarskoj), (7) grof Anton Karoly, pješačka pukovnija br. 51., stožer u Peći (Fünfkirchen) u Mađarskoj, (8) grof Johann Palfy, pješačka pukovnija br. 55., stožer u Osijeku (Esseck), (9) grof Samuel Gyulay, pješačka pukovnija br. 47., stožer u Budimpešti (Pest).¹²⁴ On opisuje njihovo ponosno kretanje, te ratni raspored *na granicu*. Međutim, otvoreno iskazuje negodovanje i prosvjed zbog odluke o pozadinskoj namjeni njegove postrojbe. Grize se što pukovnija Palfy ostaje u Petrovaradinu, u *bidi*,¹²⁵

Još Ferdinand za njim slidi
Ali Palfy osta u bidi;
Varadinski¹²⁶ grad on čuva
Pak u srcu jid¹²⁷ on kuva

¹²⁴ *Geschichte der kaiserl. königl. Regimente seit ihrer Errichtung bis auf gegenwärtige Zeiten*, bey Gräffer dem jüngern., Wien 1791., str. 131-148.

¹²⁵ bijeda, u bijedi

¹²⁶ Petrovaradin

Jere skupa hoć' da ide
Da s' junaci svi da vide.
Otidoše Granatiri
I za njima Muškatiri,

I još tome Konjanici
oni teški oklopnici,
I Zaira¹²⁸ ide k njima
Pune Lađeh topovima,

Kad dojdoh u Banovce
Svaki svoje primi novce,
Pak pojdoše kao na gradu
Da se spuste k Biogradu.

Beograd (Biograd) je geostrateški najvažniji grad u turskom dijelu Europe i to pjesnik prepoznaje dajući mu prvenstvo na samom početku spjeva. Na isti način on je bio upoznat i sa tajno pripremanom operacijom zauzimanja grada u prosincu 1787. godine koja je zbog lošeg snalaženja i koordinacije aktera propala:

Al nesreće eto nagle
Jer padoše na njih magle,
Ne znadoše kuda idu
K Biogradu kak' da pridu;

Svu noć dugu tu bludiše
Srićno vrime izgubiše,
Biela Zora kada začu
Tad se natrag oni vlaču

I potajno natrag hite
Da se turci ne osite.
Pak ostaše Granatiri
Sve po Sriemu na kvartiri,

Natrag drugi svi pojdoše
Na Stacie svoj' dojdoh,
Šest nediljah kad tom' projde
Alvincii glas tad' dojde,

Operacija nije uspjela kao što i sam pjesnik kaže, ističući vremenske nepogode kao razlog. Za drugi pokušaj sredinom siječnju 1788. godine ne navodi razloge neuspjeha ali zato navodi loše djelovanje operativnog zapovjednika *Alvincija* (Alvintzy) koji također ne uspijeva provesti drugu tajno pripremanu operaciju zauzimanja Beograda:

¹²⁷ jad

¹²⁸ hrana, sprema, opskrba

Vojsku opet da on spravlja
Na Biograd da j' upravlja.
Što se njemu zapovidi
Izpuniti on to slidi.

Al m' ne pojde to za rukom
Nek se kinji teškom mukom,
U Biograd on ne dojde
Već ga i ta sreća projde,

Pak se natrag svi vratiše
Nit viš' činit što hotiše.
Neg' kad niko vrime projde
Veljače deveti dojde,

Nakon planski odgađane objave rata Turskoj, što je svakako bilo povezano s tajnim planovima zauzimanja Beograda, car Josip II. dana 9. veljače 1788. godine objavljuje rat sultanu, što pjesnik opisuje na sljedeći način:

Tu s' naredba čini druga.
I Kraljevski poslan sluga,
Harpak Major u Biograd
Da navisti turkom on rat.

Baša njega liepo prima,
I glasove mirn' uzima,
Darove mu on poklanja,
Priateljski opominja

Da b se friško on vratio
S janičari izpratio,
Da se ne bi što slučajilo
Tursko mloštvo uzbunilo,

Što mu reče to učini
Nit se u tom on promini.
U taj danak kavga poče
Jer se vojska biti zače.

Napokon su započela otvorena neprijateljstva i to prvo napadima Slavonskoga korpusa na Berbir ili Bosansku (Tursku) Gradišku a potom i šire. Ovi okršaji, viđeni kroz Bošnjakov rakurs i opis, promatraju se kao oružane čarke, no uistinu se radilo o strateški planiranom vezivanju turskih snaga na cijeloj prednjoj crti bojišnice od Une do Dnjepra:

Gradiškanci udariše
Turkom kvara učiniše
Jer s topovi udariše
Turkom Berbir razrušiše,

I Brođani tad počeše
Turske lađe on' oteše,
Al što čine Varadinci?
Koj jesu ljuti sriemci,

On na Raču dobro paze
Turske lađe k sebi voze
Sve od Rače do surčina
Sava turkom ne bi mirna,

Dok se turci ne razbraše
Jer se vojski ne nadaše
Viće sobom učiniše
Priko Save još pridoše,

On' ne žale svog jaraka¹²⁹
Nego pale pet čardakah,
Još trgoše tu andžare
Udariše na Madžare

Mlogi Madžar poginuše
Dok se naši ne skupiše.
Cfopor statnik¹³⁰ kada dojde
On s' junaci turke projde,

Ali kroz njih kad promiče
Mloge turke on izsiče;
Još udari on otraga
Otira njih sve brez traga,

To s' dogodi sedmog Marta
Kad počima pucat maca,
To začuli Palfyanci
Oni tuže kao Majci

Ah ha tužni mi Slavonci!
Zar mi nismo dobri momci?
Ter nas tamo ne puštaju
Zar se na nas ne uzdaju?

Bošnjak opet negoduje zbog razmještaja u pozadini i nemogućnosti izravnog sudjelovanja u borbama. Ipak, sreća mu se osmjehnula, jer njegova pukovnija *Palffy* napokon biva uključena u operativnu zapovijed za pokret i opsadu Šapca u Srbiji:

Oni baš to kad govore
Eto Pošta dojde gore,
Na Pošti su zapovidi
Baš da Palfy tamo slidi.

¹²⁹ *yarak* (tur.), oružje, bojna oprema

¹³⁰ nepoznati satnik, pripadnik mađarske postrojbe (*statnik*: vjerojatno *stotnik*; tiskarska pogriješka)

Glasnim jekom podvikuju
Od radosti pohigruju,¹³¹
Svu noć oni ne stadoše
U Inđiu dotekoše,

Ondi malo od daniše
Al se dugo ne baviše
Nego hite dol Zemunu
Sam' da vide tursku bunu.

Tu najdoše Eszterhazy
I Gjulay k njim dolazi,
Dvi nediljeh ondi biše
Službu svoju učiniše

I odonud natrag idu
Šabcu bliže svi da pridu.

2.3.2. II. POGLAVLJE – O bitci i osvajanju Šapca

U II. poglavlju pod naslovom *O bitci i osvajanju Šapca (Od bitve, i predobitja Shabca.)* Bošnjak pjeva o zapovjednicima, postrojbama, te caru Josipu II. opisujući i svoju ulogu za vrijeme opsade Šapca. U prvom dijelu navodi točan nadnevak (20. travnja) kad se vojska skupila i prešla preko rijeke Save:

Malo vrime pretrpilo
Naredito jest njim bilo,
I zapovid svi imaju
Da na Savu maširaju.¹³²

Niko, Anton Esterhazy,
I Ferdinand da polazi,
Pak da idu Palfyanci,
I za njima Nadazdyanci.

S njim se družu Turn nimci.
S njima idu k tomu sriemci,
I Wurmzer Konjanici
Još k otomu oklopnici,

Jedna četa šarfšicerah¹³³
Koj' na glavi nose perah
Još k otomu Samovoljci
Kompaniom Sokolovci.

¹³¹ poigravaju se

¹³² *marširaju*, po Bošnjaku *mashiraju*

¹³³ Snajperisti, vrsni strijelci (njem. *scharfschütze*). Bošnjak ih piše na više načina: *Šarfšiceri*, *Scharffhiceri*, *Shorfshiceri*, *Shicari*, *Shicarah*.

Dvadesetog baš Aprila
Ta jest vojska skupa bila,
I na Savu pristupiše
Priko Save pribrodiše.

Turn nimci ili 37. pješačka pukovnija od 1767. u vlasništvu je podmaršala grofa Antona Thurna, a stožer postrojbe bio je u Ljubljani u Sloveniji (Laybach u Kraini Kranjskoj). *Wurmzer konjanici* ili 2. konjički divizijun Husara od 1775. u vlasništvu je konjičkog generala Dagoberta Sigmunda Wurmsera, a stožer je bio u Tarnowu u Galiciji. Pod *Samovoljcima* pjesnik podrazumijeva satniju iz Srbije kojoj je na čelu bio zapovjednik prezimena ili nadimka *Sokol*. Bošnjak ne zaboravlja skrenuti pozornost na sebe i svoga ratnog druga, pravoslavnog kapelana Tošu Enderića, ali ipak odanost i revnost prema caru Josipa II. na prvom je mjestu. Car Svetog Rimskog Carstva i velike Habsburške Monarhije upravlja vojskom po terenu u pratnji svojih generala kako bi zauzeo jednu *utvrđicu* na Savi:

Svi Junaci skupa biše
Al Misnika tu ne biše,
Neg' sam' Bošnjak Pater Vaso
I Enderić Popo Tošo.

To su dobra dva družnika,
Palfyanska dva misnika.
Pride vojska preko Save
Brez šatorah, i brez marve,

Oni Savu pribrodiše
Na travici prinočiše.
Jutrom danak osvanio
Cesar k njima uranio,

Dobro jutro njim naziva
Sinci mojih njih zaziva.
Na dva tala njih razstavi
I pod Šabac njih upravi.

Jutrom rano vojska pojde,
Al u devet k Šabcu dojde,
Ter pod Šabac kad dojdoše
Na oružje svi stadoše.

Pojde Cesar s Generali
Vridno to jest da se fali,
Mi ćemo njih pridobiti
I Šabac grad osvojiti.

Započinje planska opsada utvrde, prema pravilima i načelima opsijedanja i osvajanja fortifikacijskih utvrda, a borbu s Turcima kapelan Bošnjak vidi i doživljava optimistično, vjerujući u siguran ishod podupirući ga još zazivom: *Bog nam daće sriću ozgor*, te nastavlja:

Kako reče tak s' učini
Sila vojske tad s' umini.
Svi stadoše tad u logor
I čekaju pomoć ozgor.

Projde danak i noć dojde
Turkom sila još ne projde,
Nego biju sve s topovi
Koj tutnje kao gromovi.

U tom crna noć kad projde
I drugi nam danak dojde,
Udariše tad i naši
Agi prite kak i Baši.

Al ne mare za to Turci
Nego viju kano vuci,
Sve s topovi na nas biju
Al' na meidan on' ne smiju.

S otim danak čitav projde,
Ter nam s otim i noć dojde.
Turkom čudo učiniše
Noćom Varoš upališe.

Al' kad treći danak dojde
Misliš vojska sva da projde,
Jer tu nitko viš' ne puca
Neg junakom srce kuca,

Ne kuca jim to od straha
Niti žale oni praha,
Neg bi radi udariti,
S turcima se puškarati,

Cesar turkom glaseh šalje
Da s' pridadu biće bolje.
Ali turci svi govore
Nigda biti to ne more,

Turski zakon zapoveda,¹³⁴
Da se kauru turčin neda.
Tako vas dan nami projde
Nit' ta želja nas mimojde,

¹³⁴ Bošnjak ponegdje upotrebljava ekavski oblik radi rime.

Jer se noćjom mi skupismo
I Patrieh¹³⁵ načinismo,
Na njih tope navukosmo
I pod Grad se uvukosmo,

Ter osvanu Đurđev danak
Kad će turkom biti manjak,
Jer topovi udariše
I na Šabac navališe,

Tu topovi jako biju
Da se turkom čalme viju.
Cesar jaše tamo, amo,
Sam' da vidi kak je tamo?

Obilazi sve patrieh
Naređuje još smotrie.
Za njim idu Generali
Oficiri jošter mali,

Car Josip II. obilazi topničke baterije a za njim idu *Generali*, *Oficiri jošter mali*, kako Bošnjak oslovljava vojničku svitu koja ga u stopu prati. Kao kapelan, on nije bio naobražen prosvjetitelj niti vojni stručnjak pa mu nije bilo do kraja jasno zašto najbolje habsburške vojne postrojbe žele zauzeti jednu malu utvrdu. Neodlučnost pod Beogradom morala se nadoknaditi barem nekim manjim vojnim pothvatom mnogobrojne vojske. Između ostalih Bošnjak prezimenom oslovljava i nabraja ove časnike i generale:

Tu je Lasci Generale
Koga mlogi vrlo fale.
Princ Fürstenberg, Bunjatovsky
I Komendat još Mitrovsky,
Kail, Venkheim, Colloreda
I Rubroa top' ureda.

Feldmaršal *Lasci* (Lascy, Lacy)¹³⁶ bio je vrhovni zapovjednik habsburških snaga u prvom turskom pohodu 1788. i prvi vojni savjetnik cara Josipa II. Premda iskusan i dokazan vojskovođa u ovom ratu se, najvjerojatnije zbog poodmaklih godina (63), pokazao nesposobnim i car ga je smijenio. Princ Fürstenberg¹³⁷ bio je pukovnik i zapovjednik jedne mađarske grenadirske bojne a tijekom rata promaknut je u čin brigadira. Podmaršal

¹³⁵ Postolja, podloge za topove.

¹³⁶ Franz Moriz von Lascy, grof, bio je vitez Reda zlatnog runa (utemelj. 1430.) i nositelj Velikog križa Reda Marije Terezije. Rođen je 1725. u St. Peterburgu a umro u Beču 1801. Irskog je podrijetla i imao je blistavu vojnu karijeru tijekom koje je više puta ranjavan. U petnaestom ratnom pohodu zapovijedao je korpusom te je u savezništvu s Rusima 9. listopada 1760. zauzeo Berlin. Više informacija: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1865., sv. 13., str. 464-468.

¹³⁷ Karl Alois Fürstenberg von Stühlingen, princ, rođen je u Pragu 1760., a služio je kao satnik u mađarskoj pješačkoj pukovniji Esterhazy, br. 34. Na kraju turskog rata dobio je čin general-bojnika i preuzeo zapovijedanje jednom brigadom u Pragu. Poginuo je u bitci kod Stockacha 25. ožujka 1799. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1859., sv. 5., str. 20.

Mitrovsky¹³⁸ bio je zapovjednik Slavenskog korpusa. General-bojnik Wenckheim¹³⁹ tri mjeseca držao je pod kontrolom bežanijski prijelaz kod Zemuna, a 22. srpnja 1788. osujetio je sve vojne napore Turaka. Sudjelovao je u osvajanju Beograda u listopadu 1789. Colloredo¹⁴⁰ je bio maršal topništva kao i Rouvroy¹⁴¹ koji je pri opsadi lakše ranjen te se razbolio i umro tijekom opsade Beograda 1789. Bunjatovskog i Kaila teško je identificirati jer se ne nalaze u literaturi. Ova smotra snaga opsade pred konačno osvajanje grada Šapca pjesniku je i prigoda da skrene pozornost na sebe. Naime, slučajno je porazgovarao s carem osobno i pri tomu istaknuo časnu stranu svoje vojničke službe. Car i kralj Josip II. naravno, kako će se kasnije vidjeti, to nije zaboravio:

Jutrom rano urediš
Pak s topovi udariše.

Al poslušaj! nut to Kara
Pater moli Breviara,
Pater to jest Palfyanski
Ali rodom Gradiškanski,

U Kraini on se rodi
Zato s vojskom on sad hodi.
Kad počese topi pucat
U njem srce poče kucat,

Ostavi se Breviara
Jer se boji kakva kvara,
On se boji da izginu
Brez Misnika da priminu

On dotrka čak topovom
S voljom umrit baš gotovom.
Cesar njemu tu besedi
Idi Pater tu ne sedi,

Pater Caru odgovara
Da se ništa on ne mara,
Da učinim moju službu
Da prid Bogom nejmam tužbu,

¹³⁸ Joseph Anton von Mitrovsky, grof, od 1786. vlasnik pješačke pukovnije br. 43. sa stožerom u Cremsieru u Moravskoj (danas Kromeriž, istočno od Brna u Češkoj). *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter seit ihrer Errichtung bis auf gegenwärtige Zeiten, bey Gräffer dem jüngern.*, Wien 1791., str. 130.

¹³⁹ Franz Xaver Wenckheim, barun, vitez Reda Marije Terezije, rođen je u Grazu 1736. a poginuo je kao podmaršal u bitci kod Courtraya (Courtrai) 11. svibnja 1794. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1886., sv. 54., str. 269-270.

¹⁴⁰ Joseph Maria von Colloredo, grof, od 1778. generalni direktor habsburškog topništva. *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 243-244. Carski biografski leksikon bilježi ga kao Colloredo-Melz und Wallsee, ministar, feldmaršal i nositelj Velikog križa Reda Marije Terezije (1735. - 1818.). U carevoj pratnji osobno je nadzirao učinkovitost topničke vatre na utvrdu Šabac. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1857., sv. 2., str. 427-429.

¹⁴¹ Theodor Rouvroy, *Rubrow (kod Bošnjaka Rubroo)*, barun, poznati maršal topništva, od 1772. zapovjednik 2. ratne topničke pukovnije sa stožerom u Beču. *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 244.

Malo tomu projde vrime
Što taj govor biše s njime.
Tad se Šabac jurv' u pali
Vatra topov jer navali.

Potrkaše Samovoljci
Kompaniom Sokolovci,
I za njima vindbižeri¹⁴²
Još k otomu Šarfšiceri.¹⁴³

Pojde Niko Esterhazy
Ter on prvi tam polazi,
S desnu stranu Palfyanci
Iz pod njihu Nadazdyanci,

S livu stranu Varadinci
I kod njihu staše Nimci,
Okol staše tu Husari
A Dragoni baš na bari,

U ran Šabac okoliše
Na dvor turke on' hotiše,
Al se turci još ne dadu
Neg' po vatri pale bradu.

Al se Sokol tom' dositi
Pokraj Save on pohiti,
On povede svoju četvu
Da učini turkom štetu,

Svoi' Momci ljuto bije
Turk' od Save da od bije,
odbi turke od Bedema,
Jer jakosti viš' njim' neima.

Pater Bošnjak k njem dolazi
Priko šanca s njim prilazi,
Tu pod bedem on' dojdōše
I na bedem još popeše,

Sokol Patru glasno viče
Ne bojmo se ovdi striče,
On Sokolu odgovara
Da se ništa on ne mara,

Vidim Sokol' da si Momče.
Poljubljeni moj sinovce,
Dobro sada da s' držimo,
Ovdi mejdan održimo,

¹⁴² Vjerojatno snage određene za brzu reakciju.

¹⁴³ Snajperisti.

Momke gore da vučemo,
I prid turke navučemo.

Opsada utvrde zahtjevan je i dugotrajan posao koji uključuje svladavanje pristupnih opkopa, rovova, palisada, bedema i sl., a kapelan Bošnjak želi u svemu djelatno sudjelovati. Zbog takvog jednog događaja najvjerojatnije je zaslužio preporuku za carevo odličje. Naime, izlažući svoj život opasnosti na bedemima utvrde, pripomogao je princu De Ligneu:

Princip Delin¹⁴⁴ tamo dojde
Priko grede šanac projde,
I on njima tad govori
Kak ste došli vi tam gori?

Pater Princa tad povuče,
I na bedem k njim uzvuče.
K njim' dojdose samovoljci
I to samo sokolovci,

Sklanjaju se sve do boka,
Biju turke sve od oka
Dobra im se sreća nada
Princ, i Sokol s njima vlada.

Pater uze sebi viče
Sikiruše¹⁴⁵ k sebi viče,
Sikiruši hod te amo
Da mi bedem obaramo,

Njih uzvuče gore k sebi,
Gdi nesreće mal' njem ne bi,
Mloge kugljeh k njem' padoše
Al m' u tielo ne dojdose.

Sikirušom oštro viče,
Bedem s' njima skupa siče,
Ter tu bedem oboriše
U šanac ga orušiše.

Princ De Ligne (po Bošnjaku *Delin*) prije ove opsade u ožujku 1788. vodio je inženjerijske radove na utvrđivanju položaja kod Boljevaca na Savi, a u travnju je došao na opsadu Šapca.

¹⁴⁴ Karl de Ligne, princ, vitez Reda Marije Terezije, rođen je u Bruxellesu 1759. a poginuo je u bitci kod Croix aux bois 14. rujna 1792. kao brigadir inženjerijskog korpusa. Otac mu je bio feldmaršal knez Karl Franz Joseph (1735. - 1814.), vitez Reda zlatnog runa, nositelj Zapovjedničkog križa Reda Marije Terezije i vlasnik pješačke pukovnije br. 30. Pripadao je najutjecajnijem belgijskom plemstvu jer su mu i otac i djed bili habsburški feldmaršali. Car Josip II. poslao ga je 1787. u diplomatsku službu na dvor ruske carice Katarine II. gdje ju je pratio na njezinom putovanju u Herson (Cherson). U sklopu savezničkih ratnih planova 1788. Karl Franz Joseph de Ligne pratio je ruskog kneza Potemkina i rusku vojsku prije i nakon osvajanja Očakova u prosincu 1788. Više informacija u: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1858., sv. 3., str. 214-220.

¹⁴⁵ Opsadne snage namijenjene za rušenje drvenih ograda, palisada i bedema.

Nakon bitke odlikovan je viteškim Redom za iznimne pothvate te je promaknut u čin pukovnika. Sigurno je kako je i njega privukla monarhova osobna nazočnost na Šapcu. U pogledu taktičke situacije, zapovjednik Slavonskog korpusa Mitrovsky poziva Turke na predaju, ali turski odgovor bio je ranjavanje glasonoše. Bitka se nastavlja. Zaokupljen borbenom situacijom, kapelan se čak upušta i u bojno savjetovanje mađarskog grofa Sztaraya,¹⁴⁶ što ovaj ne prima blagonaklono:

Na to dojde i Mitrovsky
To General baš Slavonski,
Turkom šalje da s' pridadu,
Jer jakosti viš' ne imadu,

Da se s nama mogu borit
Sili našoj još odoliti.
U tom turkom ne bi fala
Nego viču hala! Hala!

Oštro na nas udariše
Glasonošu tud raniše,
Odbiše mu desno uho
Mislim bit će uvik gluho.

Na to s' naši uduriše
I u srcu uzbuniše,
Udariše na sve strane
Odkuda se turci brane.

Pater reče Grofu Sztaray
Tvoj s' momci ti njih ne daj,
Tud ćemo mi izginiti
Glave naše pogubiti,

Da s' udara sad na kule
Kud se šeću turske bule,
Od donuda turci biju,
Ak' na mejdan i ne smiju.

Tada reče i Grof Patru,
Usta imam kano vatra,
Vode nejmaš daj lemuna
Ak s' donio iz Zemuna.

Nakon druge oštre topovske vatre Turci se ponovno pozivaju na predaju utvrde. Uviđajući svoju lošu situaciju napokon se odlučuju na pregovore i predaju, ali traže zaštitu civila, žena i djece te vojnu pratnju u unutrašnjost zbog straha od osвете *raje*:

¹⁴⁶ Anton Sztáray, grof, brigadir (1740. - 1808.), kasnije maršal topništva i nositelj Zapovjedničkog križa Reda Marije Terezije. "Sztáray, Anton Graf" in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, 1894., sv. 37., str. 293-295.

U tom tope namistiše
I na kule udariše,
Oštru vatru na njih daju,
I bubnjevi još bubaju,

Bubnjih stanu, topi počmu,
Ukazuju silu moćnu.
Dugo vrime nama dojde
Od pol dana više projde,

Da s' jednako vatra sipa,
Jer naredba biše lipa.
Tada turkom šalju glase
Nek imadu pozor na se,

Carsku milost ev' imadu
Ako sebe sad pridadu.
Ne bi turkom to po volji
Al s' vidiše u nevolji,

Glasonoši rič dadoše
Sami sebe pridadoše;
Još k otome svi govore
Da to tako bit ne more,

Dva nek dojdu Oficira
Onda biti će prava vira.
Ode mladi Esterhazy
Prodanović s njim polazi,

Ovdje je bilo vrlo lako ustanoviti zašto Bošnjak u svojem stihu spominje stanovitog Prodanovića. Upravo zato što su se njih obojica našli na istoj stranici novina *Augsburgische Ordinari Postzeitung*, od 14. svibnja 1788., u kojima je opisano njihovu borbeno sudioništvo u članku pod naslovom „iz Ugarske, 2 svibnja. O važnom osvajanju utvrde Šabac u Srbiji primili smo od jednog očevidca sljedeće pismo.“ U istom članku i na istoj stranici Bošnjak je naveden kao ratni kapelan pukovnije Palffy (Feldpater von Palffi) a Prodanović kao poručnik pukovnije Esterhazy (Lieutenant Brodanovich von Niklas Esterhazy).¹⁴⁷ Čini se kako je Bošnjak redovito čitao ove novine pa je neke podatke preuzimao u svoj ratni dnevnik, na isti način kao i iz drugih izvora. Te informacije najvjerojatnije je koristio kao podsjetnik tijekom pisanja spjeva *Ispisanje rata turskoga 1792. godine*.

¹⁴⁷ *Augsburgische Ordinari Postzeitung*, „Aus Ungarn, den 2. May. Von der wichtigen Wegnahme der Festung Shabatz in Servien erhalten wir so eben von einem Angenzeugen folgendes Schreiben:“ den 14. May. Anno 1788., Nro. 115. (Prodanovića kao natporučnika spominje i Franz Vaniček u ulozi zapovjednika 270 gradiških snajperista prigodom opsade i zauzimanja Turske Gradiške ili Berbira 9. srpnja 1789. Vidi: Vaniček, Franz, *Specialgeschichte der Militärgrenze*, III. Band., Wien, 1875., str. 441.)

Turkom oni unidoše
Njih četiri izidoše.
Kad dojdoh Generalu
Ukazaše svoju falu,

Klanjaju se njemu dole
I ponizno njega mole:
Ne mor' ženah, ni dičice,
Mole njega svi ničice,

Poklon' nama naše dobro
I od Raje čuvaj dobro,
Preko međe nas odprati
Da se nami zlo ne vrati,

Da nas Rajeh ne potuku,
Na veliku metnu muku.
Al General veli njima
Cesarska je milost s njima

General nema ovlasti za tako nešto te čeka odluku cara. Car je naravno milostiv pa pušta sve osim ratnih zarobljenika, a i Bošnjak se tu slučajno zatekao. Ne propušta istaknuti kako ga je car pohvalio:

Odgovora da t neznaden
Jere oblast tu nejmadem.
Cesaru ću poručiti
Što on hoće odlučiti?

Tomu vrime malo projde
Ali Cesar sam tu dojde.
Što g' moliše to dopusti
Samo turke on ne pusti,

Neg jih šalje u Varadin,
Odonuda u Segedin.
Žene, dicu proste pusti
I dobra im sva dopusti.

Svim junakom Car zafali
Al i Patra tu pofali.
I još k tomu njemu reče
Zaboravit njeg se ne će.

Tu dva dana posli biše
Od umora počiniše

Turci su istodobno pokretali svoje oružane akcije nastojeći narušiti obrambeni kordon i osujetiti austrijsku ofenzivnu strategiju. Da su u tomu uspjeli govori činjenica o stalnom odgađanju opsade i osvajanja ključnog grada Beograda:

U tom' čuše drugu bunu
Kak s' dogodi u Zemunu,
Dvajest drugog baš Aprila
Udarila turska sila,

Na Ćupriju udariše,
Nemce mloge pomoriše,
I da ne bi tu Gjulaja,¹⁴⁸
Bilo b' više još belaja.

Od Šabca se podigoše
Ter Zemunu pohitiše,
Baš Aprila stražnji projde
Kada vojska dole dojde,

Ter pod Zemun skupa stade
I po polju logor pade.
Kad se drugi dan osviti
Što j' obećo Cesar s' ositi,

Kapelan Bošnjak zaključuje ovo poglavlje pjevajući o primanju zlatne medalje vrijedne 20 dukata kojom ga je Josip II. odlikovao za iskazanu hrabrost prigodom osvajanja Šapca. Bošnjak dijelom iskazuje svoju skromnost *da se daru kakvu nadao* ali ipak više ga preplavljaju osjećaji časti i ponosa:

Po svoj vojski znanje daje,
Pater Bošnjak ovo daje,
Koj s' pod Šabcom dobro vlado
Nit se daru kakvu nadao,

Evo šaljem njemu darak
Baš od Maja drugi danak
Medalja jest to od zlata
Dvajest teži ta dukatah,

Generalu da se nosi
Patru na vrat nek s obisi.
Što s' naredi, to s' namiri
Skupiše se Oficiri,

Pater tada k njima dojde
I General k njime pojde
Na prsa mu ruku stavi
I od Cara njegov pozdravi:

¹⁴⁸ Samuel Gyulai von Máros-Neméth und Nádaska (1723. - 24. travnja 1802.), grof, podmaršal od 9. siječnja 1768., Vidi: *Kaiserliche und k.k. Generale (1618-1815)*, Österreichisches Staatsarchiv/A. Schmidt-Brentano, 2006., str. 38., dostupno na: <https://www.oesta.gv.at/documents/551235/556044/Kaiserliche+bzw.+k.+k.+Generale+1618-1815+Liste.pdf/0439d680-3551-4c0f-839a-6a7effb821f9> (pristup: 29.05.2020.)

Zdravo Pater uvik budi
Što tko hoće neka sudi,
Ti na prsi ovo nosi
Da te znade svatko tko si.¹⁴⁹

2.3.3. III. POGLAVLJE – Opis ljetnjeg slučaja

U III. poglavlju naslova: *Opis ljetnjeg slučaja (Izpišanje litnjeg slučaja.)* pjesnik nalazi da se radi o slučaju jer koristi uobičajenu terminologiju za neočekivane situacije. Ono što nije bilo predvidljivo za njega je slučajno, ali radilo se o turskoj protuofenzivi velikih razmjera. Dogodio se pravi ispad koji je narušio austrijske strateške planove te prouzročio razbijanje austrijske ofenzivne strategije. Iz nepoznatih razloga glavnina austrijske vojske nije bila aktivirana na glavnom smjeru prema središnjem neprijateljskom teritoriju, pa se odjednom našla u obrambenoj situaciji. Pod pritiskom Turaka postala je reaktivna i defenzivna. U stvari radilo se o austrijskoj strateškoj pogriješki koja je rezultirala protuofenzivom turskih snaga na Banat s ciljem otupljivanja austrijskih ofenzivnih namjera. Bošnjak to prepoznaje referirajući se na situaciju stihom: *Tu to mloštvo dugo biše, Tri miseca tu sidiše*, opisujući dugotrajnu pasivnost glavnine austrijske vojske. Sad su Turci svojom invazijom diktirali operativni tempo, a Josip II. nije želio ulaziti u rizik, te je prepолоvio glavninu svoje vojske i krenuo u pomoć Banatskom korpusu koji se grčevito branio:

Što s' dogodi nut u Maju!
Silnu vojsku da imaju,
Tu dojdōše Konjanici
Oni teški oklopnici,

A to biš jaki momci
I stadoše pod Banovci.
Liepo biše njih pogledat;
Ali strašno u njih gledat,

¹⁴⁹ Prigodom juriša na Šabac 24. travnja kapelan pješačke pukovnije Palfy, Basilius Bossniack, franjevac iz provincije Kapistranske, zajedno s vojskom popeo se na drugi neprijateljski bedem, koji je nakon toga zauzet. Zbog ovoga hrabrog djela, Nj.Veličanstvo udijelilo mu je zlatnu medalju, vrijednu 20 dukata, koju mu je 1. svibnja oko vrata stavio brigadir, u nazočnosti svih časnika pukovnije. *Augspurgische Ordinari Postzeitung*, „Ein anders aus Wien, den 14. May.“ Nro. 121. Dienstag, den 20. May. Anno 1788., str. 1-2. Kapelan Basilius Bossniack bio je 24. travnja prigodom osvajanja Šapca prvi na pomoći inženjerskom bojniku princu De Ligneu pri penjanju na zidove kada je poveo tesare i dao srušiti bedeme kako bi pripremio drugima put u unutrašnjost grada. Car Josip II. osobno je svjedočio ovom slučaju te je hrabrog svećenika nagradio Medaljom časti vrijednom 20 dukata. Medalju mu je uručio zapovjednik pukovnije dana 2. svibnja u Zemunu. Andreas Thürheim, Graf, *Gedenblätter aus der Kriegsgeschichte der K.K. Oesterreichischen Armee*, I. Band. Wien und Teschen, 1880., str. 360.

Gvozdeni se ukazuju
Jer junačko src' imaju.
Do njih stade drugo krilo
Koje s kolina jeste bilo,

Oni voze tam' zairu
Gdi ni vojska u kvartiru.
Od njih malo kada pojdeš
Bataničkom drumu¹⁵⁰ dojdeš,

Tu počima desno krilo
Koje vidit biše milo;
Počimaju Konjanici
To s Husari oklopnici,

Tu Husari prvi biše
I Tuskana¹⁵¹ do njih niže
Do njih staše Šešovianci
Iz pod njih Palfyanci.

Nadazdy se niže pruži,
Karoli se s njima družu,
Gjulay niže doli pade,
I Ferdinand do njeg stade,

Anton, Niko Esterhazy
S livog krila stražu pazy.
Drugom redu desnog krila
Nemačka je vojska bila,

On' se redom svi pružiše
I liniju izpuniše,
Al ne biše sami Nimci
Neg' još Devins,¹⁵² i Alvinci,

Da si mogo tu pogledat
Ti bi imao šta tu gledat,
Jer gdi pusto polje bilo
Tu s' junačko mloštvo svilo,

I gdi nebi nikog vidit
Tu se gleda mloštvo sidit,
Tu s' junaka mloštvo miče
Ter iz zemlje misliš niče.

A kad pojdeš doli niže
To zemunu malo bliže,
Prid oči se mloštvo stavi
Naslidnici Cesarovi,

¹⁵⁰ Put od Batajnice, uz Dunav, prema Zemunu (Beogradu).

¹⁵¹ Carl von Toscana, nadvojvoda, od 1780. vlasnik pješačke pukovnije br. 34. sa stožerom u Beču. Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 114-115.

¹⁵² Joseph de Vins, barun, od 1784. vlasnik pješačke pukovnije br. 50. sa stožerom u Oradei (Groswardein) u Mađarskoj (danas u Rumunjskoj). Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 140-141.

To jest Cesar s Generali,
S oficiri jošter mali,
S desne strane vinogradih
Gdi saraor¹⁵³ Šance gradi.

Kad se spustiš dol Zemunu
Eto čuješ drugu bunu,
Niti oko ima mira
Videć mloštvo Granatirah,

Sedam Četah tu njih biše
Sedam hiljad, i još više,
Zemun misliš vas da s' miče
I iz zemlje ljustvo niče.

Tu to mloštvo dugo biše
Tri misecah tu sidiše,
U to vrime više putah
Bitva biše njima ljuta,

Jere turci navališe
Priko save prilaziše,
Udaraju tu na naše
Al se naši njih ne plaše,

Neg čekaju svi gotovi,
Puškom biju, i s topovi;
Od nas mlogo poginulo,
Al viš' turak izginulo.

Al kad jula Misec projde
Od turakah glas nam' dojde,
Da se mloštvo njih skupilo
I Vidinu uputilo.

Bošnjak pod *mloštvom turakah* misli na 200 000 turskih vojnika velikog vezira Jusuf-paše koji su se bili okupili kod Sofije da bi potom s većim dijelom snaga krenuli prema Vidinu. Drugi dio uputio se na donji Dunav s namjerom podupiranja svojih snaga u Moldaviji gdje su Turci bili u defenzivi. Turska strateška ideja bila je poduprijeti dva glavna smjera, jedan prema Srbiji i Beogradu, a drugi prema Vlaškoj i Moldaviji, ovisno o opsegu i dinamici prijetnje. Smjerovi prema Bosni i Transilvaniji bili su pomoćni, dakle od sekundarne ili podupiruće važnosti. Josip II. je, s druge strane, čekao na zakašnjelu ofenzivu ruskih saveznika ili, drugim riječima, da Rusi na sebe vežu glavninu turskih snaga. Kako su Rusi

¹⁵³ Radnik, najamnik, kulučar.

kasnili s napredovanjem prema Dunavu tako se otezalo i s osvajanjem Beograda koji je odavno trebao biti u austrijskim rukama. Neaktivnost habsburške vojske na očekivanom glavnom smjeru, što je trebalo biti osvajanje Beograda i napredovanje prema Vidinu, pružila je Turcima vremena da preuzmu inicijativu i provale u Banat. Bošnjak tu vojno-stratešku situaciju opisuje na sljedeći način:

Tad zapovid Carska pride
Da s' u Banat odma ide
Dvajest šestog Palfy ode,
I tu s njima Devinc pojde,

Još pojdoše s njima Nimci
To jest Harak¹⁵⁴ oklopnici.
Kad pridoše na Surduku¹⁵⁵
U Bančovu¹⁵⁶ čuše buku,

To jest buka od topova
Tutanj stoji kao gromova;
Tamo oni pohitiše
Al na vatru ne dospíše,

Jer se Čajke tu spustiše
I na turke udariše,
S njim se biše za pet sata
Njih odbiše tu od vrata,

Uz Dunavo njih odbiše
I dvi lađeh njim razbiše
Zadadoše turkom kara
Učiniše mlogo kvara,

Mloge turke izraniše
I lađeh njim izkvariše.
(Što je Jula stražnjeg bilo?
Mloštvo s' turak uzbunilo,

Svi na lađeh hitnjom idu
Da Zemunu bliže pridu;
On dojdoše baš Zemunu,
Učiniše nama bunu,

Jer na čajke udariše
I Galie jošter biše,
Ali zaludu turska sila,
Jer jest naša srećja bila,

¹⁵⁴ Ferdinand Harrach, grof, podmaršal, od 1786. do 1790. vlasnik postrojbe *Kürassier Regiment*, carski teški oklopnici. Vidi: Andreas Thurheim, Graf, *Gedenkbücher aus der Kriegsgeschichte der k. k. Oesterreichischen Armee*, II. Band, Wien und Teschen 1880., str. 52.

¹⁵⁵ Selo na Dunavu u općini Stara Pazova, 40 km sjeverno od Beograda.

¹⁵⁶ Grad Pančevo.

Da se stražeh sve čuvaše
I na turke ok' imaše;
Kada k nama on' dojdōše
protiv njima naš' pojdoše

Udarše se tu s topovi,
Koj tutnje kao gromovi.
Za tri satah, i još više,
Što s med sobom oni biše

Sve to srićno nas mimojde,
Jer brez krvi vatra projde,
Naši srićno njih nad biše
I ljuto njih tu od biše)

Zbog turske inicijative i neočekivane invazije trebalo je spašavati Banat te prijeći na defenzivnu strategiju. Car Josip II. nije bio spreman na ovakva iznenađenja te je oko procjene daljnjih aktivnosti došao u sukob sa svojim prvim savjetnikom, feldmaršalom Lascyjem. Nepobitno se radilo o paničnim reakcijama u redovima Habsburgovaca. Od velikih osvajačkih planova došlo se do situacije u kojoj je bilo potrebno izbaciti Turke s vlastitog teritorija:

U Bančovi pridanismo
I ondi se rastavismo,
Tude Devinc tada osta
Ter turčina čeka gosta,

Još dvi čete Konjanikah
Od Haraka oklopnikah,
Uz Dunavo njim su staze
Do Kubina¹⁵⁷ stražu paze.

Palfyanci niž' odoše
Oklopnici s njim' pojdoše,
Kod Palanke oni staše
Gdi Dunavo Ramu¹⁵⁸ paše,

Tu se oni razdiliše
I tri čete učiniše,
U Palanki jedna osta,
Koi Liptay¹⁵⁹ glava posta,

Beloj crkvi druga ode,
A Moldavi¹⁶⁰ treća pojde,

¹⁵⁷ Naselje na lijevoj obali Dunava, 50 km istočno od Beograda.

¹⁵⁸ Ram je utvrda na desnoj obali Dunava, s drugu stranu rijeke je Palanka.

¹⁵⁹ Anton Liptay (Lipthay), barun (1745. - 1800.), bio je bojnik u pukovniji Palffy, kasnije podmaršal i vitez Reda Marije Terezije. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1866., sv. 15., str. 235-236.

¹⁶⁰ Moldova, naselje na lijevoj obali Dunava (danas u Rumunjskoj), 40-ak km jugoistočno od Bele Crkve.

U Rupi¹⁶¹ su kraišnici,
A kod Rupe biše Nimci,

Kod Oršove druga sila,
Kojom vlada sam Papilla,¹⁶²
To je Papilla Generale
Koj' visine biše male,

Jere tielom nebi velik,
Al mu srce biše čelik,
Kod Praiza¹⁶³ se dobro vlada
Mloge Praize prioblada,

On Baronom onde posta,
Generalstvo jošter dosta;
Ali ovdi zlo s' učini,
Jer se sreća njem' promini,

Te baš osmog Augusta
Osta njemu slava pusta,
S mloštvom turci navališe
I na njega udariše

Naši biju turci ginu
Ali naši mlog' izginu,
Pobiše se vrlo s turci
Koj viju kako vuci,

Pak još viču hala! Hala!
Tu će biti naša fala,
Pak tu silno udariše
I Papillu tu razbiše,

S placa naše ta odbiše
I topove još oteše,
Staru oteše tu Oršovu
I Županek¹⁶⁴ još državu,

Bošnjak dakle pjeva o tomu kako su Turci probili banatski kordon te razbili vojsku generala Papille. Prešavši Dunav kod Oršove i Županeka nastavili su prodor te osvojili čuvenu Veteransku pećinu (Weteranische Hölle)¹⁶⁵ u Banatu:

¹⁶¹ Bošnjak se referira na Veteransku pećinu (*ruppa*) u Banatu, tzv. *Weteranische Hölle* (njem.) na lijevoj obali Dunava, a smještena je na pola puta između Donjeg Milanovca u Srbiji i strateški važne turske utvrde Oršove.

¹⁶² Paul Dimich von Papilla, barun, general-bojnik. Na dan objave rata 9. veljače 1788. preko Stare Oršove na juriš je osvojio Palanku. Vidi. *Die Donau von Turn-Severin bis Semlin-Belgrad*: aus anlass der reise ihrer K.u.K. Hoheiten des Kronprinzen und der Kronprinzessin, zusammengestellt in der Abtheilung für Kriegsgeschichte des K. K. Kriegs-Archivs. Wien: K.K. Generalstabes, 1884., str. 12.

¹⁶³ U ratu protiv Prusa (u Pruskoj).

¹⁶⁴ Supanek (Schupanek), mjesto u Banatu nedaleko od turske utvrde Nova Oršova gdje rijeka Černa (Czerna) utječe u Dunav. Bošnjak se referira na ovo mjesto pojmom *država* zato što su na tom nizinskom području djelovali državni službenici angažirani na graničnoj postaji za izolaciju zaraženih te transport roba, *Kontumaz-Anstalt* (njem.).

Tad se turci pomamiše
Ter na rupu navališe,
Udariše bisno turci
Navališe kako vuci,

Tu na Nemce navališe
I ljuto se tu pobiše
Mlogo turak mrtvi osta
Ali mejdan njima osta,

Jere Nemce tu nadbiše
Oko rupe njih razbiše
Nik' u rupu utekoše
Drugi u šumu izmakoše,

U rupi su Kraišnici,
K njim' dojdohše tam i Nimci,
Turci na njih navališe
Iz rupe se on' braniše

Iz rupe se dobro brane
S njim' Mahovac¹⁶⁶ Kapetane,
Turci viču da s' pridadu,
Naši viču das' ne dadu,

Nit će biti nama mane
Jer imamo dosta rane,¹⁶⁷
Dosta rane, i olova
Da s' bijemo s vas' gotova.

Ne znaš' turci što će počet,
Kako li će rupu otet?
Vatru na njih ljuto daju,
I kamenje još bacaju.

Vijest o turskoj invaziji brzo je doprla do cara Josipa II. koji s dijelom glavnine vojske kreće u pomoć Banatskom korpusu. Za lošu situaciju krivi generala Papillu kojeg otpušta iz vojske. Dio carske vojske je u pokretu prema Beloj Crkvi:

Tad s' učini svuda buna
Bi čuvena do Zemuna,
Jer taj glas se svuda diže,
I Cesaru kniga stiže,

¹⁶⁵ Veteranska pećina (*Weteranische Hölle*) ili *Bošnjakova rupa* u Banatu nazvana je po feldmaršalu grofu Weteraniju (Veterani) koji je tu ratovao 1692. protiv Turaka. Grofa Veterana spominje i A. K. Miošić u *Razgovoru ugodnom* (1988: 608); *Razbi vojsku bana Veterana / cesarova mlada đenerala / i uze mu Lipu na krajini / a upali Titul, varoš bili.*

¹⁶⁶ Na početku rata protiv Turaka 1788. satniku Mahovcu (Hauptmann Machovatz) bilo je naređeno da zauzme Veteransku pećinu s jednom satnijom, jednim odredom snajperista i s 10 topova. (Vidi. *Die Donau von Turn-Severin bis Semlin-Belgrad.* Wien: K.K. Generalstabes, 1884., str. 14.)

¹⁶⁷ hrane

Da su turci navalili.
I Papillu još razbili
Naši mlogo tu pobili,
I još rupu obkolili,

Kad to Cesar razumio
Vas s u srcu uzbunio,
Nit se more dost' načudit
Da se mora mloštvo gubit,

Jer je Otac milostivi
Pak Papillu vrlo krivi
Da ni pozor bolje imao
I naredbu bolje primao,

Od vojske ga tad' odpusti,
It' kud hoće to m' dopusti.
Car Armadu naređuje
Da s' u Banat maširuje,

Da prid tursku silu ide
Da još većja zlah ne slide,
Tu pojdoše Granatiri
I još š njima Muškatiri,

Mlog' pojdoše Konjanici
To najviše oklopnici,
Ne smišljaju niku muku
Dunav brode na surduku;

Ter pojdoše pram' istoka
Pohitiše brez rostoka,
Vojska hiti braći miloj
Dotekoše Crkvi biloj,

Augusta dvajest bilo
Kad to mlošvo onde bilo,
Onde malo odaniše
Jer šest dana počiniše.

Al' et' druga tu nesreća,
Jere turska biše sreća.

Za vrijeme šestodnevnog boravka u Beloj Crkvi stigla je vijest o daljnjem prodoru Turaka u Mehadiju.¹⁶⁸ Zapovjednik Banatskog korpusa Wartensleben kao podmaršal vodio je borbe 17. kolovoza 1788. u brdima Lasmare (Lašmare) i u dolini rijeke Černe (Czerna). Potom je do 29. kolovoza s ofenzivnim Turcima vodio žestoke okršaje tijekom povlačenja preko Kornia,

¹⁶⁸ Mehadia, grad u dolini Bele Reke (Bella Recca Fluss) nedaleko od ušća u rijeku Černu (Czerna Fluss), oko 25 km sjeverno od Nove Oršove (danas u Rumunjskoj). Mehadia, Uj-Palanku, Kubin, Pančevo a osobito Nova Oršova bile su najvažnije utvrde za obranu Banata.

Teregova prema Fenišu (10-ak km južno od Ilove). Nastavio se povlačiti sve do 21. rujna u istom smjeru prema Karanšebešu.¹⁶⁹ Stoga piše caru kako ne može odoliti nadmoćnijoj turskoj vojsci:

Mehadii oni hite
Wortenslebnu¹⁷⁰ vrlo prite,
Na njegov vrlo navaljuju,
Još mu gorje dosađuju.

Caru piše on tad' knjigu
Da na njega ima brigu,
Da j' od turak vas obkolit,
Niti njima mož' odoliti.

Kad tu knjgu Car primio
U licu se prominio,
U licu se reko minja
Ode s vojskom prek' planinah,

Pak mašira i dan, i noć
Da on njemu dade pomoć.
Međ' tim turci navališe,
Iz mista ga izgoniše,

On odstupi tad do Ravne
I kuraži Momke slavne;
Ne bojte se mojih sinci!
Vidim dobri da st' vojnici,

Da stanemo ovd' u logor,
Bog će nami pomoć ozgor,
Dok naš Cesar k nama pride,
Jer on s hitnjom k nama ide,

Budmo Momci kak smo bili
Da s' ne damo turskoj sili;
Stalno oni tu stadoše
Hrvaše se što mogoše,

Al' navali turska sila
Ka golema jeste bila,
Sil' odoliti ne mogoše
Neg se dalje odmakoše,

Do Hilove¹⁷¹ odstupiše
I ondi se svi skupiše,
Skupiše se ondi ob noć
Čekajući Carsku pomoć,

¹⁶⁹ Karansebesch, grad na cestovnom smjeru Oršova – Lugoš (danas u zapadnom dijelu Rumunjske).

¹⁷⁰ Wilhelm Ludwig Gustav Wartensleben, grof, maršal topništva i nositelj Zapovjedničkog križa Reda Marije Terezije (1734. - 1798.). Više informaciju u: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1886., sv. 53., str. 109-111.

¹⁷¹ Naselje Ilova (po Bošnjaku *Hillova/Jilova*) nalazi se oko 10-ak km južno od Karanšebeša.

Za tri danah tu stajaše
Tursku silu odbiaše,
Ter četvrti kad dan dojde
Cesar s vojskom k njima dojde,

Tu se u red svi staviše
Silu tursku uztaviše.
Ali druge nut' nesreće
Koj' u tugu Cara meće,

S desnu stranu od Dunava
Grnu turci po dubravach,
Jedni rupu tu čuvaju
Drugi dalje maširaju,

Iz rupe se naši brane
Ali njima nesta rane,
Nesta praha, i olova,
Neg' nesreća njim gotova;

Turci viču da s' pridadu
Naši viču da s' nedadu,
Dugo vrime tak stajaše
Nit se turkom pridavaše,

Al se videć potribiti
I baš skoro izgubiti,
Viće čine tad med sobom
Upraviti kak će sobom?

Kod Ilove vojska je čekala tri dana odbijajući turske napade. Četvrti dan car se pojavio sa svojim dijelom glavnine vojske te su zajednički organizirali obranu. Pjesnik opisuje i situaciju oko istodobne predaje Veteranske pećine, tzv. *rupe*, te posljedično daljnje napredovanje Turaka sve do Karanšebeša:

Jedni vele da s' pridamo
Drugi vele da s' ne damo,
Turci nama obećaju
Da nas proste sad puštaju,

A turska je tvrda vira
A od glada ni nam' mira;
S turci viće učiniše
I med sobom doključiše,

Da iz rupe svi izidu
Ter da natrag mirno idu.
Kak s' doključiti, tak s' dogodi
tude Baša k njim dohodi,

Ljubezno se sastadoše
I priateljski razstadoše,
K nama naše dopratiše
I natrag se on' vratiše.¹⁷²

Kad dobiše turci rupu
Učiniše silnu skupu,
Na sve strane udariše
I kao mravi popuziše,

Idu poljem, idu gorom
A Dunavom kako morom.
Na Koču¹⁷³ se namiriše
I četmu tu razbiše,

Njeg ranjena tu fataju
I na kolac nabijaju.
Naša vojska odovud bila
Pod oblastjom Bresanvila¹⁷⁴

Koj tilom biše velik
Al mu srce ne bi čelik,
Nego mejdan on odpusti,
Na Alibeg turke pusti,

Mi se natrag uklonismo
I Papagaj¹⁷⁵ ostavismo,
Tomu ne bi nama sila
Nego pamet nije bila,

Jer Aperman Generale¹⁷⁶
Ne bi vridan kakve fale,
Jere natrag on odstupa
Beloj crkvi s vojskom stupa,

¹⁷² Ovdje je opisana predaja nakon borbe koja je započela u noći 11. kolovoza 1788. kada je 10 000 Turaka napalo položaje bojne bojnika Steina koji se potom povukao u Veteransku pećinu u koju se ulazi kroz otvor u obliku rupe. Nakon 20 dana odolijevanja ponestalo im je streljiva i namirnica te su bili prisiljeni predati se, uz slobodan odlazak i Turcima predati pećinu dana 30. kolovoza. U junačkoj borbi Austrijanci su izgubili 450 a Turci 2 000 ljudi. (Vidi. *Die Donau von Turn-Severin bis Semlin-Belgrad*. Wien: K.K. Generalstabes, 1884., str. 15.)

¹⁷³ Koča Anđelković, bivši trgovac iz Panjevca kod Jagodine u Srbiji koji je u ljeto 1787. prebjegao u Habsburšku Monarhiju. „Kad je Austrija objavila rat Turcima Koča je, veoma hrabar i odlučan, učestvovao s jednom austriskom četom u prepadu na Smederevo, a onda je sa svojom četom napao i uzeo Požarevac. Posle tog uspeha napao je Hasan-pašinu Palanku, Batočinu i Bagrdan, pa je i odatle rasterao Turke.“ Vladimir Ćorović, *Istorija Srba.*, dostupno na: https://www.rastko.rs/rastko-bl/istorija/corovic/istorija/6_15.html (pristup: 30.05.2020.)

¹⁷⁴ Ludwig von Brechainville, barun, podmaršal, od 1783. vlasnik pješačke pukovnije br. 11., sa sjedištem i stožerom u Strakonici (Strackonitz) u Češkoj. Vidi: *Geschichte der kais. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 62.

¹⁷⁵ Najvjerojatnije naselje kod Vršca u kojem su se uzgajali papagaji.

¹⁷⁶ Grof Aspermont (d' Aspremont), general koji je nakon ovoga uzmaka otpušten iz habsburške vojske. Vidi: *Real Zeitung*, Erlangen, den 7. Oktober 1788., Num. 80., str. 727.

Turkom mejdan on odpusti
Dalj' u Banat on njih pusti.
Kad to Cesar sve razabra,
Viće sebi on odabra,

Da se natrag on odmakne
Da m se na leđah ne namakne;
Od Jilove on odstupi,
Karanšebešu¹⁷⁷ tad dostupi,

Prid Varošem tude stade
I kod njega vojska pade.
Uz Dunavo turci idu
Da Palanki bliže pridu,

Ista situacija događa se i u Novoj Palanci (Uj Palanka) koju su Habsburgovci napustili pod pritiskom Turaka. Car Josip II. namjerava vojsku povući do Lugoša kako bi Turke iz brdsko-planinskog područja izvukao na otvoreno polje:

Kad Palanki tad dojdōše
Niti vojske tu najdoše,
Kad se nitko tu ne najđe,
Uz Dunavo vuku lađeh,

Lađe vodom sve plivaju
Turci Zemljom maširaju,
Selah pale, kućeh gore,
Što je živo sve to more,

Dok Bančovi dostupiše
Svu krainu opustiše.
Cesar tada zgodu gleda
Da se s turci on ogleda,

Ali tu mista dobra ne bi
Neg Car viće uze sebi,
Da s' Lugošu vojska vuče
Iz planinah turke izvuče

Dvadesetog to septembra
Baš subotu od qvatembra,¹⁷⁸
Tu zapovid Carska dojde
I Lugošu vojska pojde;

Noćom ide da je šutnja
Al s' dogodi tude smutnja,
Jer s' med sobom ne razbraše,
Niti svoje još poznaše,

¹⁷⁷ Karansebes, već spomenuto mjesto u Banatu.

¹⁷⁸ Vrijeme od četiri godine.

Dolazi do kontroverzne situacije s prijateljskom vatrom koju Bošnjak opisuje na svoj način dodajući i angažman cara Josipa II. koji jedva uspijeva vratiti vojsku u red. Nesreću je umnožila i zla narav Vlaha koji se bijahu upustili u pljačku opustošenih sela i gradova pri čemu su im od pomoći bili i poneki nedisciplinirani habsburški vojnici:

Neg med sobom vatru daju
I s topovi još pucaju,
Kad to turci ositili
K nama oštro pohitili,

Zanimljiv je način na koji je u *Vojnom almanahu* iz 1792. prikazan ovaj nesretan slučaj, na temelju izvješća podmaršala grofa Brownea i general konjice grofa Kinskog. Naime, navedeno je kako su rano ujutro 21. rujna 1788. snage koje su štatile povlačenje glavnine habsburške vojske iz Karansebeša bile napadnute od Turaka. Nakon toga neprijatelj je zapalio grad i uslijedila je borba koja ih je stajala mnogo ljudi.¹⁷⁹ Ova ratna epizoda svakako je najzanimljivija u cijelom ratu upravo iz razloga što otkriva kako su Habsburgovci skrivali svoje ratne promašaje i neuspjehe. O događaju je napisano puno konstrukcija i neutemeljenih tekstova a neki idu tako daleko da spominju čak 10 000 mrtvih habsburških vojnika. Teško je u to povjerovati ali sigurno je kako je ovaj događaj na caru Josipu II. ostavio najteže posljedice.

Pak se smutnji vrlo smiju,
Otraga nas ljuto biju.
Kad to tužan Car spazio
Na konja jest uzjašio,

Vojsku svoju obtrkuje
I otčinski uređuje,
Jedva u red nju upravi
I iz smutnje nju izbavi,

On odredi tu Madžareh
I još Greven¹⁸⁰ baš Husareh,
Ter na turke udariše
I natrag njih tu odbiše.

Al toj smutnji ne bi svrha
Zli su vlasi preko vrha,
Med sobom se on' skupiše
S Furišici¹⁸¹ još sdružiše,

¹⁷⁹ Usp: *Militär-Almanach*. Nro. III., 1792. str. 142.

¹⁸⁰ Martin Gräven, podmaršal, od 1773. do 1791. vlasnik mađarske husarska pukovnija br. 4., sa stožerom u Osijeku (Esseck). Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenten*, Wien 1791., str. 232-233.

¹⁸¹ pripadnici vojske

I u vojski biše ljudih
U kojima zle su čudih,
Svi se skupa oni sbiše
Ter Lugošu pohitiše,

Učiniše ondi bunu,
Samo ljudeh da uzbunu,
Uzbunše se ondi ljudi,
Mora čovik da se čudi,

Sve pobiže brez obzira
Kako da njih turčin tira,
Na to vlasi i čekaše
Svoj' opako društvo zvaše,

Ter na varoš navališe
Čitav varoš upališe,
Ne pale ga oni ognjem
Nego blago traže po njem,

Jedan drugog zaklinjaše
Čitav varoš oplinjaše,
Robe kuće, robe Crkve
Učiniše mloge mrtve,

Svekoliko izharaše
I još vrtle izrovaše,
Ja ti izkazat to ne mogu,
Nit izpisat zloću mogu

Nego samo da s' vidio
Znadem dobro da b s' čudio;
I to njima ne bi dosta,
U njim veća zloća posta,

K Temesvaru oni idu
I još gdi god oni pridu,
Kao kurjaci pokasaše
Sel' i Varoš' poharaše;

Kad s' učini ova buna,
Selo i Varoš vlaha puna,
U tom sreću on imaju
Selo i varoš da plinjaju.

Kad Lugošu vojska dojde
Tad u varoš Cesar pojde,

Nakon ove pobune i pljački, vojska se povukla do Lugoša i tu se pojavio Josip II. koji napokon preustrojava vojsku s ciljem oslobađanja Banata. Vojsku dijeli na pet dijelova određujući svima zadaće i ciljeve:

Ovu zloću kad on zглеda
Prama nebu on pogleda,
Kapu s glave sebi skida
I odilo na seb' kida

Promotrivši ovu zloću
Božju ište, on pomoću,
Jer m' udari srce tuga
Teška m' biše kako kuga.

Tad u polju vojska stade
I na kare¹⁸² logor pade,
Stade Palfy na piketeh
Da on turkom pute smete,

On' čuvaju dobro staze
I na turke vrlo paze;
Dalje s' turci ne makoše,
Nit s' iz gorah izmakoše.

Tri nediljeh tu sidiše.
Nit se s turci tude biše;
Tada Cesar drugo odredi
I drugačie vojsku uredi,

Na pet talah nju razredi
Svakom misto svoj' odredi;
Wortenslebna Mehadii
Da on vlada njemadii,

Jer to biše samo Nimci
I Banacki Kraišnici.
Gdi Bresanvil glava biše
Ondi drugog narediše,

Tam se d'Alton¹⁸³ na ređuje
Da on Četom uređuje,
Da on pride tu dubravu
S četom ide na Moldavu.

S drugom vojskom Cesar pojde
Da Bančovo ne mimojde,
I tri danah kad idoše
Ter u Žebelj kad dojdoše

¹⁸² *Quarree* (Quarré), vojni raspored, borbena formacija, kvadrat, kvadratna formacija (po Bošnjaku *karre*). Quarré ili kvadrat u ratnoj taktici najvažnija je formacija koja određenoj skupini postrojbi osigurava moć najtrajnijeg održanja. Temeljna karakteristika ove formacije je da su postrojbe podijeljene na četiri jednaka dijela kojima će oblikovati četiri neprekidne linije te s blisko povezanim vojnicima (u 2-3 reda) zatvoriti jednakostranični i pravokutni četverokut. Budući da su postrojbe kroz svoje četiri strane postavljene kako bi odbacile napad sa svake strane, jedna strana mora ostati neaktivna u slučaju napada samo s jedne ili s dvije strane, jer bi u protivnom bila narušena čvrstina Quarré položaja. Više u: *Allgemeine Militär-Encyclopädie*. Vierter Band. Lambese – Zwolle. Verlag von Ernst Schäfer. Leipzig 1861., str. 149-150.

¹⁸³ Richard d'Alton, maršal topništva i od 1786. do 1790. vlasnik pješačke pukovnije br. 36., sa stožerom u Klagenfurtu u Austriji. *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 119.

Tu s' naredba druga meće
Da se k Vršcu četa kreće
Tamo Palfy da odlazi
S njima Niko Esterhazy

Jošter s njima tam' Madžari
To jest Greven baš Husari,
Lievo oni odstupiše
Tere Vršcu postupiše,

Vršac je već bio napušten grad. Oko 40 000 uglavnom njemačkih doseljenika pobjeglo je prema sjeveru potraživši zaštitu u Temešvaru (Temeschburg). Tijekom ljeta i jeseni 1788. Turci su popalili 147 banatskih gradova i naselja, uključujući Belu Crkvu i Pančevo. Sredinom mjeseca rujna feldmaršal grof Lascy zapovjedio je evakuaciju i spaljivanje grada Vršca kako Turcima ništa ne bi palo u ruke. Međutim, Johann Jakob Hennemenn odlučio je drukčije te je okupio 60 Nijemaca i 15 Srba spremnih za obranu grada. Kad se 21. rujna 1788. pred zidinama Vršca pojavilo 30 000 Turaka nisu se mogli odlučiti za napad jer je Hennemenn stvorio privid velike habsburške vojske u gradu (postavio je lutke u vojničkim odorama na zidine utvrde, ostavio je da se na više mjesta dimi vatra, dao je da se čuju bubnjevi, tutnjava i trube). Tako je pet tjedana osiguravajući se od uhoda držao Turke u zabludi, sve do dolaska carske vojske koja je Turke odbacila od grada.¹⁸⁴ Ova epizoda nam govori o Vršcu kao *točci odlučivanja* ili dugotrajnog odmjeravanja sukobljenih strana. Dakle, Vršac je kao prednji dio bojišta za Turke predstavljao veliki izazov jer u slučaju zauzimanja bili bi laka meta za opkoljavanje i uništenje. Bošnjak u svojim stihovima ne problematizira tu stratešku situaciju niti razglaba prednosti i nedostatke zauzimanja grada ali sa stajališta umijeća vođenja vojnih operacija lako je zaključiti da bi Turci bili uništeni bez vojne pomoći iz smjera Transilvanije. Pošto transilvanijski kordon nije probijen Turci su bili primorani na povlačenje iz Banata.

Tam njih Cesar naređuje,
Al njih Harak uređuje
Tere k Vršcu svi da idu,
I Palanki još da pridu.

S drugom vojskom Cesar pojde
K Tomaševcu¹⁸⁵ kada dojde,
Devetnajest baš Oktobra
Tude zgodna ne bi dobra,

¹⁸⁴ Hennemann je umro 16. studenoga 1792. u Vršcu a za svoje zasluge dobio je potvrdu o plemstvu (Edler von Hennemann) koju je 9. travnja 1794. preuzeo njegov najstariji sin Johann, također sudionik obrane grada Vršca. Usp: *Grabatzer Heimatblatt*, 4. Ausgabe, Heimatortsgemeinschaft Grabatz, 2006., str. 27-28., dostupno na: <http://www.grabatz.de> (pristup: 28.11.2020.)

¹⁸⁵ Naselje u Banatu, jugoistočno od Zrenjanina.

Šorfšiceri na pred biše
Na njih turci udariše,
Dok husari dotekoše.
Trideset njih izikoše.

Radivojvić¹⁸⁶ s njima biše
Koj Kapetan njihov biše.
Tvrđ' u službu da s' postavi,
Mlađan glavu tu ostavi,

Jer ga turci posikoše
Na komade izsikoše.

Real Zeitung navodi 63 mrtva habsburška vojnika zato što su zbrojeni svi poginuli u ovom okršaju dok Bošnjak navodi samo poginule snajperiste satnika Radivojevića, što je nedvosmisleno rečeno u stihu.

2.3.4. IV. POGLAVLJE – O osvajanju Nove Palanke

U IV. poglavlju *O osvajanju Nove Palanke koje se dogodilo 21. listopada 1788. Godine (Od pridobitja nove – Palanke, koje dogodife 21. Listopada, godine 1788.)* Bošnjak pjeva (u rimovanom desetercu) o ponovnom zauzimanju Nove Palanke slaveći i uzvisujući zapovjednike koji su se tom prilikom iskazali. Također se prisjeća bojeva koji su tu ranije vođeni protiv Turaka i tijekom kojih su izgubljeni mnogi junački životi:

Hej Palanko imenom nazvana
Koja jesi misto od mejdana,
U Banatu Kraj Dunava vode
Kud junaci na vojsku prohode;

Mloga krvca u teb' se iztoči
Kad promislim suzne su mi oči,
Jer u tebi mlogi Gavaliri
Izginuše, i još Oficiri,

Nisi vridna da se već spomeneš,
Iz Korena bolje da se kreneš,
Neću stari spominjat vrimenah,
Nit junački izbrajat imenah,

Što se zgodi pred mlogo godinah
Sedamdeset il' k tomu stotinah,
Nego same ove godinice
Gdi poginu mlogo Majkam dice,

¹⁸⁶ Usp. *Real Zeitung*. Num. 89. Erlangen, den 7. November 1788., str. 814. („Die Kaiferlichen hatten 63 Todte, worunter der Haupm. Radiwojovich ift und 40 Verwundete.“)

Promišljajuć domoroce moje,
Koi mrtvi sad u tebi stoje,
Tak žalosno tebe promišljamo,
I žalosno na te uzdisamo;

Žale Majke jedini sinovah,
Virne ljube, ljubljeni drugovah,
Zaručnica zaručnika svoga,
Uzdišući, nit ljubi drugoga,

Bratac Brata suzami obliva,
A sestrice žalosno opiva,
Koj u tebi izgubiše glavu,
Za zadobit tu junačku slavu.

To je opet prigoda da se oda čast i zahvalnost caru Josipu II. te Bošnjak poziva Palančane da se prisjete tko ih je oslobodio i od kakvog turskog jarma. Dakako da mu je važno što je car odredio i njegovu pukovnicu da sudjeluje u tom ratnom pothvatu:

Ti zafali Josipu drugomu
Poglavaru i caru dobromu,
Koj svoju vojsku sakupiše
Da te otme bije na juriše,

I izbavi od turskog Arača
I peciva pribieli pogača,
Da ne daješ šerbet, ni rakiju.
Na ku turci i danas vapiju,

Med, i maslo, i masnu ovčinu
Uvik ištu, neće da počina,
Za badava sve mu moraš dati
I još će te kaurinom zvati.

Zaludu mu još pokloneh daješ
Kano sužanj u ruke pridaješ,
Još bi svaka ova prigorio
I u svemu njemu podvorio,

Ali evo velike nevolje
Mlogo gorje neg da te zakolje,
Virnu ljubiu i dragu sestricu
Prikazat mu moraš za ljubnicu,

Jošter mloga druga nepristojnah
Da spomenem nisu ni dostojna,
Što b' od turak trpiti morala
Da s' pod turskim ti jarmom ostala.

Sad vas pitam Braćo Palančani!
Od starina silom varošani,
Poslušajte što ću vas pitati
Kom' imate vi sad falu dati?

Da st' od turskog robja izvađeni,
U slobodu staru postavljeni,
Baš to samo Josipu drugomu
Madžarskomu kralju, i srbskomu,

Kada dojde svojom silnom vojskom
Baš pod Žebelj selu karavlaškom.
Viće čini Generale zove
pak jih motri kako sokolove,

Slavu svima, i još dobro želi
Ter on njima svima tude veli:
Generali sivi sokolovi
Na mejdanu silni vitezovi!

Mi imamo ovde jedno dilo
Da Bog dade tebi srićno bilo,
Jedan mora tamo od vas iti,
I Palanku od turak oteti.

Po najprvo Harak Generale,¹⁸⁷
Kog junaci svi koliki fale,
Svu Carevu vojsku on izbira,
I tri čete za sebe odbira,

Kad Palfynsku on četu opazi
S njome družu Niklas Esterhazy,
Još Grevena odabra Katane,
Da on' naglo na turke napane,

Slijedi planiranje operacionalizacije, tzv. stožerni rad prema modernoj vojnoj terminologiji, u epskoj obradi vojnog kapelana koji prati vojsku preko Vršca do Palanke:

On ostavi veliku Armadu,
Tere motri kud ići imadu,
Motri puteh na četiri strane
Da mu pusta slava ne ostane,

Kud će ići na novu Palanku?
Da se bije s turci na sastanku,
Da ukaže on desnicu ruku
I vojnici da turke potuku,

Ode s vojskom preko Dente sela,
Sva mu četa biaše vesela.
Kolauzga¹⁸⁸ tamo vršcu vodi,
Niti hiti, neg polako hodi,

¹⁸⁷ General-bojnik Herrach, nakon bitke izvijestio je kako su Turci 23. listopada 1788. protjerani iz Uj Palanke. Vidi. *Oesterreichischer Militär – Almanach für das Jahr 1792*. Bey Graeffen dem jüngern. Wien, 1792., str. 212.

¹⁸⁸ Bošnjak koristi riječ *kolauzga* za kočiju ili poštanska zaprežna kola. Riječ nije zabilježena u Akademijinom rječniku.

Pade četa na polje Vršacko
Da s' odmori ide polagačko
Dok je vojska ondi počinula
Generalu knjiga dostignula,

Da su silni pod Palankom turci,
Viju ondi kano mamni vuci,
Ali Harak na to i ne hajje
Neg zapovid Oficirom daje,

Da s' svi k njemu imadu skupiti
Što će činit s njima dosuditi,
Ter po redu svakog izpituje
Od Liptaja više iziskuje,

I kad biše više doredio,
On je njemu tiho besedio,
O Liptayu desno krilo moje
Zarad slave i moje i tvoje,

Zarad slave svi dobri Momakah
I života vitezni junakah,
Ti si dugo kod Palanke bio
Od Palanke ti turke odbio,

Da nam ondi ne bude nesriće
Ukaži nam ovdi tvoje više,
Da idemo Palanku dobiti,
U Palanke turke zarobiti.

Ako Bog da i sreća junačka
Ter budemo svi srca momačka
Mi imamo praha, i olova
Bojni pušak, i malo topova

S ovim ćemo danas pohiteti,
Da možemo Palanku oteti;
Kad ovako više dovršiše
Da se ide stalno odrediše,

Da baš idu na Novu Palanku
Da se biju s turci na sastanku
Posli podna svi srićno pojdoše
Jasenevi na večer dojdoše,

Ne dojdoše da ondi prinoće
Neg' da vide udariti kako će?
Uredi se vojska na tri strane
U nevolji da se bolje brane,

Sa tri strane da Palanku biju
U koj' turci, kako vuci viju;
Pak odoše mućeć pologano
Al je srce u njima pomamno,

Jer vidiše selah popalita
I ostalog kvara poglavita,
Kad se istom zabili zorica,
I zvizda se ukaza danica,

Ter Palanki kada dostupismo
Sa tri strane na nju na stupismo.

Započinje dakle s tri strane napad na Novu Palanku (Uj Palanku), uz neizostavni pjesnikov refren *u koj' turci, kako vuci viju*, pri kojem prvo stradaju turske straže, a potom habsburška vojska ulazi u grad te Turke, kako pjesnik pjeva, *mrtve zemlji sastavljaju*:

Prid nama je Harak dika naša
A prid turci Arnautin Baša,
Pet Barjakah bojni razapeo
I topove na bedem napeo,

Na bedemi Barjaci se viju
Oni šerbet, i rakiju piju,
Oko šancah šatore razpeli
A pod bedem šajke su naveli,

Silni turci na okolo skaču,
Cikom, bukom po gradu halaču.
Al neznaju žalosna jim Majka
Kako jim se, tu zapinja zanka,

Kad Palanki blizu dojezdismo
I na tursku stražu nastupismo,
Turska puška odma tude puče
Al Katane na turke navuče,

Hitro tude na njih potrkaše
Tursku stražu hitro izsikoše;
Potekosmo kako siva munja
Jer med turci učini se buna,

Viču turci, podvikujuć hala
Naši viču Bogu budi fala,
Učini se buna iznenada
Zemlja misliš da na zemlju pada;

Na tri strane na njih udarismo
I Palanku svuda obkolismo,
Po sred ide Liptay Majuru
Prilikuje skenderba Đuru,

Kölbl Major s njima konja jaši
Nit se sile turske jako plaši,
Regemente liepo razrediše
Kud će iti mudro narediše,

S liva Palfy na turke dolazi
S desnu sranu Niklas Esterhazy,
Svi jednako na turke pojdosmo
U Palanku varoš unidosmo,

Po varošu turke naganjamo
Ter jih mrtve zemli sastavljamo,
Pod Harakom mrtav konj mu pade,
Ali srićom život mu ostade,

Tu raniše Fridburg Kapitana
Vukasović drugoga Ivana,¹⁸⁹
Fridburgu je zrno vrat probilo,
A Vukasu palac jest odbilo,

Desnu ruku Sigan Kapetanu
Lievo rebro Shmitu Kapetanu,
Još i k tome Brodanović¹⁹⁰ simu
Kada puška iznenada sinu,

Ter ga rani iz pod zubah doli
Ne zna Simo da ga što god boli,
Niti mari damu krvca lije
Sve jednako s turcima se bije,

Podložani tu nogu raniše,
Jerbo turci vatrom udariše;
Dva laitnanta mrtva tu padoše
Dost' momakah mrtvi ostadoše;

Bošnjak pjeva o još jednom hrvatskom junaku Pavlu Sučiću koji je također bio pripadnikom *Palfy* pukovnije, ali je u jurišu poginuo. Spominje da je plemićkoga roda te da je rođen u Subotici (Peštalić isto pjeva o Pavi Sučiću, a Bono Mihaljević se radije poziva na starog viteza Jakoba iz plemena Sučića):

Još se najde mlad junak serdare¹⁹¹
To jest Pavo Sučić Barjaktare,

¹⁸⁹ Biografski leksikon u članku o Filipu Vukasoviću navodi sljedeće podatke o Ivanu: Ivan Vukasović služio je u c. i k. vojsci te je 1799. bio bojnič u pješačkoj pukovniji br. 53., tada Jelačićevoj. Kao takav našao se u Italiji gdje je junačkom smrću poginuo za vrijeme bitke kod Verone 26. ožujka 1799. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1885., sv. 52., str. 27.

¹⁹⁰ Natporučnik Brodanović iz brodske pukovnije. Usp. *Real Zeitung*. Num. 89. Erlangen, den 7. November 1788., str. 813. (Ovdje je već više nego jasno da se kapelan Bošnjak služio ovim novinama jer se na istoj stranici spominju trojica ranjenih koje i on spominje u svojem spjevu: *Friedburg, Schmid i Brodanović*.)

¹⁹¹ Serdar (tur.), starješina, glavar, zapovjednik.

On jurišom udri na kapiju
Reko b' da će s turci pit rakiju,

I kapii junački dohodi,
Momke svoje na turke slobodi,
Ne bojmo se mila braćo moja
Razbićemo vrata obadvoja,

Biće moja znam, i sreća vaša
Dobro ime nek se nama glaša,
Ak' kapiju mi sad probijemo
I u gradu turke dobijemo,

Mejdan biće od naši vojnika
I Palfynske Regemente dika;
Sve ovako viče na vojake
Ne žalite ni oca, ni Majke,

Al ga sreća jako priskočiše
Dva gah zrnah u čelo zgodiše,
Kako su ga lako udarila
S crnom su ga zemljom sastavila,

Mrtav junak crnoj zemlji pade,
Bogu dušu, zemlji tielo dade,
Mladu momku od dvadeset litah
Plemenita krvca bi prolita,

Kog i danas otac s majkom žali
Sekom klarom plakat nepristali,
Domorodci i drugi jadišu
Dobri Pavle za tobom, uzdišu,

Da si Plemić, i junakom bio
U subotici jesi se rodio,
Opošteni svu rodbinu tvoju
Kano junak umro si u boju.

Nadalje se ukratko opisuje trosatna borba na Dunavu i na bedemima koja završava tjeranjem Turaka po Dunavu i mlaćenjem sabljama. Bošnjak ovdje izdvaja i hrvatskog junaka Ivu Bijankovića spominjući njegovog junačkog djeda: *da je Dida njegov Kapetanom bojak bio s turskim Sultanom*. Pjeva kako Ivo udara s desna a s *liva Vischbach Kapitane* dok je *Atanasović krajem baš otraga*. Borba završava isticanjem *tri bielah Barjakah* i predajom Turaka. Slijedi uobičajena praksa nakon bitke, što znači saniranje terena, a potom odmor na koji se nadovezuje samorefleksija kapelana Bošnjaka o njegovoj vojnoj ulozi i junaštvu:

Okol grada, sve turke ganjaju,
Na Dunav jih žive naganjaju,
Tu na Šajke hitro turci biže,
Ali mlogi na Šajku ne stiže

Neg' počeše Dunavom plivati,
Naši na njih iz pušak sivati,
Mlogi turčin na Dunav na pliva,
Al ni jedan Dunav ne pripliva.

Pet stotina njih u gradu biše
Silom sa svom na nas udariše,
Tri se sata tu s njima tukosmo
I od grada onda odbigosmo,

Za bedem se turci zakrivaju,
Zakriveni oštru vatru daju,
Al se naši pridobit nedadu.
Da su jaki dobro oni znadu,

U dariše kako ljuti lavi
Oštrom sabljom sve po turci mlavi,
S desnu stranu Bijanković Ivo
Kom' poginut ne čini se krivo,

Od starine junaštvo imade,
Za koje se još i danas znade,
Da je Dida njegov Kapetanom
Bojak bio s turskime Sultanom

Svoje momke na juriš vodio.
I svagda je turke pridobio,
Ivo biše i njemu nazvano
Ovo isto turkom bi poznano,

Al sadašnji Ivo Kapitane
Tvog imena biva spominjanje
Da se vladaš junaštvom Babajka
Veseli se tvoja stara Majka,

Bratac Stipo, i Sestrice mile
Tvoju slavu jedna drugoj dile,
Majka ti se još više spominja
I u srići često opominja,

Buduć Ivo jurve ovo bilo
Čuvaj indi tvoje desno krilo.
S livu stranu Vischbach Kapitane
Slab je tilom, al mu nije mane,

Athanosović krajem baš otragu
On udara tu po turskom tragu;
Ponesošē sobom merdevene
Al ne dadu turci na bedeme

Jer na bedem i oni ufaju
Tere na nas oštru vatru daju,
Niti znadu što počet imadu
Grada turci ni pošto ne dadu,

Silom na njih tude navalismo
I okolo vas grad upalismo,
Tu u vatri pale turci bradu
Ali u grad još nama ne dadu,

Gustu vatru tude na nas daju
Mloge mrtve zemljom sastavljaju,
Više vatru podnit ne mogosmo
Neg' od grada na trag odbigosmo,

Istina je natrag odstupismo
Al s' u srcu jako uzbunismo,
Ter skupismo opet četü veću
Da kušamo još jedan put sreću,

Pak srčano svi gradu pojdosmo
Al' na gradu mi biljeg najdosmo,
Na gradu su tri bielah Barjakah
Ter i turci stoje brez jaraka,

Niki rukom, niki glavom miču
Dajte Pardon oni nama viču
Spomenmo se da su i on' ljudi,
Prem ako su u prilika ludi,

Mi priateljstvo obećasmo njima
I priateljski jedan drugog prima,
I pogodbu s njima učinismo
Ter njih proste otiti hotismo,

Kao vojni kapelan Bošnjak iskazuje djela milosrđa iz kojih se može konstatirati kako on ne mrzi svog zakletog neprijatelja nego postupa kršćanski. Spreman je oprostiti ali ipak se ne može suzdržati te kaže kako su Turci *u priliku ludi*. To u ovom kontekstu ne bi trebala biti uvreda nego svojevrsna verbalna eskapada kojom se izražava civilizacijska neprihvatljivost turskih običaja.

Tri dana smo ondi poslovali
Mrtve turke dok smo pokopali.
Vojska stade Palanki otragu,
Straga i Patri ostaše u gradu

Jedan biše Pater Bošnjak Vaso
A drugi je Enderiću Tošo,¹⁹²
Jer obadva brez šatora biše
Ter u kući počinut hotiše,

Dvajest sedmi kad Oktobra dojde
Eto opet danak boja dojde,
Posli poldan u po drugog sata,
Trči Tošo Kwartiru na vrata

¹⁹² *Thofa*; kako se na njegov Bošnjak referira.

Jedva k vratma biše doletio
Svomu drugu Vasi besedio,
Ustan Vaso ne puši te lule
Eto šajke, da bi potonule!

Na šajka se sve barjaci miču
A u šajka turci hala viču,
Jedva Tošo te riči izusti
Iz grada se top na turke pusti,

Skoči Vaso kako i pomaman
Sedla konja da mu ne bud' Zaman,
Čile konjeh hitro osedlaše
I oružje bedru pripasaše,

Leti Tošo dol' krilu lievomu
Vaso osta na krilu desnomu,
Dokle vojska tad Dunavi stiže,
I dojdoše tamo šajke bliže,

Udarše se tu ljuto s topovi,
Grme ovi ko strašni gromovi.
Pater Vaso oštro konja jaše
Još slobodi da se ništ' ne plaše

Moj sinci strašit se nemojte
Još se manje turske vike bojte,
Turske ćemo šajke pofatati
A turci se moraju pridati

Koje nije moći poloviti,
One ćemo vodom potopiti,
Ali Patru momci govoriše
Humiljeno njemu besediše,

Oče Vaso duhovni Pastiru!
Zašt' ne sidiš ti natrag u miru?
Već se s nama ti ovuda krećeš
u pogibelj tvoju glavu mećeš,

Ne rodi te majka za knjigu, i Diaka,
Neg te rodi za dobrog junaka
Jer te ovamo sad ne tira sila
Nego ti je uvik bitva mila

Pater šuti ne govori ništo
Za vojnika silovito pristo,
Jer je rođen od vojničke krvi
Gdi je vatra ondi jeste prvi.

Nastavlja se lov na turske šajke¹⁹³ po Dunavu i razmjena žestoke topovske vatre. Bošnjak nabraja vojne uspjehe i navodi kako su uzeli sve što su Turci bili zaplijenili po Banatu. Nadalje spominje zaslužena časnička promaknuća i povlačenje vojske u zimski stan:

Istom malo vrime postajaše
I zlamenje od vojnice daše,
Na tri strane vojska se razredi
Tri zasede za turke naredi.

Turske šajke dol Dunavom lete
Al se njima put skoro zaplete,
Jer topovi na njih navališe
U Dunavo mloge uvališe,

Sve turci k svom kraju primiču,
Al topovi naši nji pritiču,
Mi pucamo, pucaju i turci
Ali viču kako gladni vuci,

Al što viču čuditi se nije
Ciče kuglje kako ljute zmiје,
Ruka stoji tu strašni topova
Zemlja propast misliš jest gotova,

Po Dunavu dim se u fatio
Kano oblak mutno sastavio,
Ter po dimu tu vatre blištaju
Kano strašne da munje sivaju,

Zemlja s' poljem od topova trese,
Po planinah jeka se razteže,
Svaki ondi koj sobstvam biše
Ni moguće kazat njemu više

Vidit, čudit topove hotio
Sudnji danak misliš jest to bio,
Ja t' ne mogu dosta izkazati
Niti perom mojim izpisati,

Događaja čitavo strašnoga,
Nego falim Boga velikoga,
Koj nama dobru sreću dade
Te nam bitva svim na dobro pade,

Turske šajke ljuto izranismo
Dvi s topovi iz šaka otesmo,
Sedam šajki s turci potopismo
Dvajest i dvi lađe osvojismo,

¹⁹³ Bošnjak koristi termin *čajke* (ponegdje *šajke*). Tschaiken (njem.), male brzoplovaće habsburške brodice na Dunavu različitih veličina, bile su opremljene s 4-8 topova te jedrima i veslačima. Vidi: *Allgemeine Militär-Encyclopädie*, 1861., str. 311.

Al' što misliš što u lađah biše?
Sve što turci od naši odniše,
Kad' tak' ondi nji ljuto razbismo
Što uzeše, sve natrag dobismo.

Tu je Pirinč, tu su i ovnovi,
I na šajka još biše topovi,
Tu je brašno, i tri jaka zvona
Baš iz Crkve sva tri biše onah,

Tu je gvozdje, i liepa pšenica
Koju naša izrodi zemljica,
Tu je rana, i liepo odilo,
Sve što silom jest uzeto bilo,

Tu su jedrah, i bieli šatori
S kojim s' na vodi, prama vitru bori,
I dva topa još bioše našah
Koje u rupi jest oteo Baša,

Jošter biše tude i novacah
teške muke naših trgovacah,
Što su turci silom nam uzeli,
Mi smo ovdi sve od njih oteli,

Dvi Robinje, i dva tužna robah,
Ovdi postaš slobodnici oba,
Ter kad projde ovde ova buna
Bi čuvena do istog Zemuna,

I kad Cesar biše razumio
Da se turčin ovdi zabunio,
Srce s' njemo tu ljubozno kreće
Generalem taki Ottu¹⁹⁴ meće,

Liptay Oberstlaintantom
I krst njemu još dade na tom,
Oficirom svim svojim zafali,
I još momke sve svoje pofali,

I sve tude što oni dobiše
To med sobom oni razdiliše,
Jošter drugu tad poslaše četnu,
Da učine turkom oni štetu,

Prek' Dunava oni da prihode
Tursku marvu ovam' da privode,

¹⁹⁴ Carl Otto Battorkecz, pukovnik, zapovjednik husara Gräven, promaknut je u čin brigadira, a ne generala kako Bošnjak pjeva, nakon što je 19. lipnja 1788. obranio transilvanijski granični položaj Vallje Mulieri, porazivši 2 000 Turaka uz velike gubitke vlastitih snaga. Ova činjenica vidljiva je iz podataka za 1789. kao i za 1790. godinu gdje se još uvijek vodi kao brigadir (Oberst) i nakon bitke kod Kalefata vitez Reda Marije Terezije. Vidi: Andreas Thurheim, grof, *Gedenkblätter aus der Kriegsgeschichte der k. k. Oesterreichischen Armee*, II. Band, Wien und Teschen 1880., str. 142-146.

Tri Nedilje tako mi činismo,
Dokle s turci tude ne smirismo,

I tad nami stilstand¹⁹⁵ tude posta,
Pak med nama i mir tada osta,
U Quartire¹⁹⁶ svaki iti hoće,
Jere ljuta tada zima poče,

Pak na marše sva vojska se kreće
Na Quartire da se zimske meće,
Svi tako se mi tad' razidosmo
U kvartire zimske mi odosmo,

I još s' ne zna što se tamo kuva,
Kraina se vrlo dobro čuva.

2.3.5. V. POGLAVLJE – Slijedi 1789. godina

U V. poglavlju, koje opet slaže u osmercima, pod naslovom *Slijedi 1789. godina (Slidi Godina 1789.)* Bošnjak opisuje kako je vojska bila na zimskom konačištu te kako se početkom proljeća pokrenula. Pukovnija Palfy kreće opet u Palanku, ali nešto kasnije:

Sva ta zima projd' u miru,
Vojska biše u kvartiru,
Različita još govore
Vojska biti viš' ne more,

Al prem ako tah buncaju,
Tu istinu ne zgađaju.
Pramalitje¹⁹⁷ kada dojde
Kretati se vojska pojde,

Palfy ide u Palanku
Da zametne turkom zanku,
Gdi zlo turci na njih viču
Kad Dunavom tu promiču;

Palanka je malo misto,
Al za bitvu jeste čisto,
U Dunavu Gradić stoji
Turke odbit on nastoji,

On pokvarit vrlo biše
Palfynci ga opraviše,
Da se u njem more stajat
Od turaka niš' ne bojat.

¹⁹⁵ *Stillstand* (njem.), primirje.

¹⁹⁶ Stan, konačište (Bošnjak nadalje koristi i *Kvartire*).

¹⁹⁷ Rano proljeće.

Kada Misec dojde Maja
Vojska s' kreće sva do kraja,
Jedni druge hodom slidu
Beloj Crkvi svi da pridu,

Na pred idu Granatiri,
I za njima Muškatori,
Još k otomu idu Nimci,
I za njima konjanici,

Ter drugoga istog Juna
Bela Crkva biše puna,
Puna biše Generalah,
Još k otomu Marešalah,¹⁹⁸

Marešala baš Hadika¹⁹⁹
Koj slavan biše od vika,
(koj s Praizom vojsku biše
I još Praiza svagd' nadbiše,

Vitezom se on podobi,
I Magdeburg grad porobi)
Po polju se vojska stavlja,
Kojom Hadik tu upravlja;

Po kraina na sve strane
Od turak se naši brane,
Nevirnost turska jest znana
I dobro je svim poznana,

Al se jedan tu prevari
Jer opomen on ne mari,
Stanojlović Kapetane
U kom' drugač ne bi mane

On s' u govor s turci pusti,
Njima k sebi prit dopusti,
Al u turci ne bi vira,
Ni' dadoše njemu mira,

Tu oružje dva trgoše
I na njega izvrgoše,
Eto njemu tu nesreća
Jere turkom biše veća,

¹⁹⁸ Maršala (po Bošnjaku *Mareshalah*, *Mareshala*).

¹⁹⁹ Andreas Hadik von Futak, grof, feldmaršal, predsjednik Dvorskog ratnog vijeća i nositelj Velikog križa Reda Marije Terezije. Naslijedio je feldmaršala Lascyja na mjestu vrhovnog zapovjednika habsburške vojske ali se ubrzo razbolio i umro 12. ožujka 1790. Vidi: Andreas Thurheim, Graf: *Gedenkblätter aus der Kriegsgeschichte der k. k. Oesterreichischen Armee*, II. Band, Wien und Teschen, 1880., str. 177. Od 1768. do smrti grof Hadik bio je vlasnik husarske postrojbe br. 5., sa stožerom u Troppau u Šleziji (danas Opava u istočnom dijelu Češke). *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 233.

Obadva ga pogodiše
Mrtva zemlji položiše,
Tu se buna tad učini,
Al m se glava nezamini,

Turci na čun tad sidoše
Na drugi kraj pribigoše.
U Porečju biše Aga
S kojim biše mloga kavga,

Koj mlogo nam' prkosi
Zal komšiluk s nama nosi,
I prem ak je vrime mira,
On tu nama ne dad' mira,

Po kraini kavgu meće
Nepriateljivo još zappleće,
Dvi nam lađe kradom uze
Siromaške biš' to suze,

Jer to biše sama rana
Što od glada jeste brana;
Kad neviru tu spoznasmo
Prek' Dunava preplivasmo,

Tri mu sela užegosmo
Tu što biše odnesosmo,
Tad se Aga s nam umiri
I kraina sva se smiri,

Samo Baša iz Oršave,
Da velike bude slave,
Mira toga nekti²⁰⁰ primit,
Nego nama poče pritit,

Nečovičnu knjigu piše
Izkazat se ne mor' više
Kod njeg nije miru međa
Nego krvcu našu žeđa;

Kad to Hadik razumio
Naredbu je učinio,
Mehadii četu odpravlja
Kojom Vetsay²⁰¹ da upravlja,

U kaza se da je hulja
Šestnajestog baš to Jula,

²⁰⁰ ne htjede.

²⁰¹ Siegbert Vécsey (Vetsay/Vetsaj) von Hajnásckeő, barun, (1739. - 1802.), tijekom turskog rata promaknut je u podmaršala te je postao vitezom Reda Marije Terezije. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1884., sv. 50., str. 51-52.

Na forposte²⁰² turci udriše
I ljuto se tu pobiše,

Ali našima pomoć stiže
Što vidivši, turci biže,
Sedam naši mrtvi pade
A dvajest jih ran' dopade,

Trijest turak mrtvi osta
I ranjeni mlogo dosta,
Tude Baši projde slava
I u malo osta m' glava.

Starost, bolest, i godine
Vuku ljude do podine,
Ta ne prašta mudru Diaku,
Niti prašta još junaku,

Nego tielo doli vuku,
I u zemlju crn' uvuku,
To s' dogodi Marešalu
Koj' veliku imad' falu

Marešalu baš Hadiku
Koj' veliku imad' diku,
Njega bolest tu saplaha
Jer je čovik svak' od praha

Bolest na njeg tude pade
Otira ga od Armade,
Njem upravljat više ne da
Neg upravlja Koloreda.²⁰³

Turci opet pohitiše
Na Vetsaju navališe,
Al mu sreća tude biše
Natrag turke tu odbiše,

Dva mu dana tak projdoše
I treći mu glasi dojdoše,
Eto turci kako marva
Ne brojeni kako trava,

Kad Vetsay to razumi
Sam u sebi on naumi,
S četom natrag on se pusti
Mejdan turkom on odpusti,

²⁰² predstraže

²⁰³ Grof Colloredo već je spomenut kao maršal topništva na osvajanju Šapca, a sada je vodio sve topničke aktivnosti koje su se poduzimale tijekom opsade i osvajanja Beograda. Sudjelovao je u jurišu na predgrađe, u rušenju neprijateljskih palisada, napadu na utvrdu, bio u pristupnim rovovima na najopasnijim mjestima uz bok feldmaršalu Loudonu. Nakon osvajanja Beograda promaknut je u feldmaršala te je premješten da nadzire napetosti na pruskoj granici. Usp: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Osterreich*, 1857., sv. 2., str. 429.

Mehadii turc' dojd' doše,
I tri ključa još projdoše;
Kada narod to razumi
Vas vilaet tad s' uzbuni,

Jer što lane pretrpiše
Trpit opet to misliše.
Al s' desnica Božja pruži
I blagosov svoj nam združi,

Napokon kao da je sam Bog poslao pravog vojskovođu koji ne trpi tursku vjeru i koji zna kako se ratuje s Turcima. Feldmaršal Loudon²⁰⁴ preuzima glavno zapovjedništvo, angažira maršala Klerfayta da oslobodi Mehadiju te priprema vojsku za osvajanje Beograda:

Laudona k nama posla
Da on turkom dade posla,
Da j' odbije od krajine
I krajine metne mirne,

Da iztira turk' iz zemlje
I obrani Carske zemlje,
Dojd' Laudon otac dragi
Svem orsagu još pridragi,

On ne žali dat seb' truda
Neg' prividit hoć' sam svuda,
Sam on ide brez razmine
Da prividi sve kraine,

Kad je svuda prohodio
Njih jest dobro promotrio,
On naredbe druge meće
Jere turke trpit neće

Da se u zemlji našoj drže
Tursku viru u njoj vrže,
Drugu četnu naređuje
Da njom Klerfe²⁰⁵ uređuje,

K Mehadii njega posla
Da on turkom dade posla,
Na njih silu da natira,
I iz zemlje da j' iztira.

Ode Klerfe prek' planina
Srećno dojde do krajnah

²⁰⁴ Gedeon Ernst von Loudon (1716. - 1790.), barun, feldmaršal i nositelj Velikog križa Reda Marije Terezije. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1867., sv. 16., str. 66-92.

²⁰⁵ Karl Clerfayt (Clairfait), (1733. - 1798.), grof, maršal topništva, vitez Reda zlatnog runa i nositelj Velikog križa Reda Marije Terezije. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1857., sv. 2, str. 384-386.

Mehadii kada dojde
Mloštvo turak ondi najde,

Na nji udrin on tu sumlja,
Viće sebi od svud skuplja,
To med sobom odrediše
Laudonu da se piše,

Ovdi mlogi da su turci
Navaljaju kako vuci
Malene smo ovdi moći
Njim odoliti nećmo moći;

Kad to Laudon razumio
Ništ' u Bogu ni sumlio,
Nego Klerfi natrag piše,
Da m' ne piše toga više,

Desnica je Božja jaka,
Ona čini s nama svakah,
Boga zazov' udri turke
I dobićeš njih brez muke;

Kako reče, tak s' učini,
Strah u četi sav s' umini,
Na pred s četom on postupi
I na turke on nastupi,

Dvajest devetog Augusta
Osta turkom slava pusta,
Na ov danak mlogo drže
I na njega sreću vriže,

Ovi danak njih privari,
Jer jih Klerfe tu privari,
Kad je začuo turku misao
Dvajest osmog na njih prišao

Bošnjak prepoznaje kako se radilo o odlučujućoj bitci rezultat koje je bio protjerivanje Turaka s teritorija Banata, odnosno Habsburške Monarhije. Tijekom bitke grof Clerfait primijenio je prednju formaciju od 5 *Quarrea*, s lijevog i desnog boka postrojbe za nasilno izviđanje (2 *Treffe*), te 11 konjaničkih divizijuna. Napao je 30 000 Turaka te ih natjerao u bijeg. Pritom je osvojio topničku bateriju (5 topova i 35 kola baruta) koja je bila pozicionirana s obje strane rijeke Cerna. Turci su pobjegli preko županečke doline, a ukupni gubitci bili su im 1 200

mrtvih. Na koncu je zauzeto i brdo Alion koje dominira nad Novom Oršovom. Turci su pobjegli u Vlašku, a jedan dio se prebacio čajkama preko Dunava u Srbiju.²⁰⁶

Na njih udri sa dvi strane
Gdi se turci jako brane
Usili se naša četa
Učini se turkom šteta,

Ljuto na njih udariše
Silu tursku tu razbiše,
Osim toga što pobiše
Po gori nji raztiraše,

Tu po gori pucanj stoji
A turkom se brada znoji,
Nas pustiše kao Hrtove
Turk' gonimo kao zecove,

Jedni zased tu čuvaju,
Drugi turke naganjaju
Društvo, društva k sebi zove
Ter po šumi turke love,

Dosta živi pofatasm
Al jih više izsikosmo,
Mrtvih turak mlogo osta,
A ranjeni više dosta,

Pet njim topov tu otesmo
I zaire mlog' uzesmo,
Trijest kolah tu dobismo
Prah, olovo osvojismo,

Što turaka biš otraga
To pobeže sve brez traga,
Mejdan nama tude osta
Slavni danak nama posta,

Jer se sreća k nam okrenu
Od turak se tud' odkrenu.

²⁰⁶ Usp: Sammlung der merkwürdigsten Städte und Festungen, welche in den Jahren 1788. 1789. und 1790. Von den K.K. österreichischen und Kais. Russischen Armee der Pforte abgenommen worden, nach ihren wahren Lage gezeichnet und illuminirt von Anton Balzer, nebst einer kurzen Beschreibung derselben nach Hof und andern glaubwürdigen Berichten gesammelt, und zusammengetragen, zu finden in Prag bei Johann Kupferstecher und bei Herrn Caspar Widtmann Buchhandler. 1790. „Carte des Sieges der K.K. Truppen unter Commando des G.F.Z. Clerfait bei Mehadia über 30.000 Turken unter Commando des Tschargatsci Mehmet Bascha den 28 August 1789.“ No. 44. Biblioteka Ratnog arhiva u Beču.

2.3.6. VI. POGLAVLJE – Opsjedanje i osvajanje Beograda

U VI. poglavlju (opet u desetercima) naslova: *Opsjedanje i osvajanje Beograda (Obfidovanje, i pridobitje Biograda.)* Bošnjak započinje opisom Beograda kao ključa kršćanstva, te nabraja sve nedaće koje je taj grad prolazio i proživljavao pod turskom vlašću. Nakon opširne jadikovke najavljuje svijetlije dane pod žezlom krštenog vladara, misleći na Josipa II. Međutim, vojskovođe Alvinczy i Lascy nisu dorasli tom zadatku, nego omiljeni starac feldmaršal Loudon kojeg odabire *Božja ruka*. Loudon odmjereno i planski opsjeda grad i pri tom se prisjeća kako je to prije njega obavio princ Eugen:

Biogradu ključu krstjanluka
Što u tebi teška biše muka?
Ti pedeset jurv tužiš godinah
Da krstjanskog ne imaš Gospodina,

U tebi su Crkve porušite
A Džamijeh turske uzvisite,
Krst se sveti u tebi pogazio,
I turski se misec uzvisio

Manastiri tvojih izprazniše
Kafane se iz njih učiniše,
Liepe Crkve kuće Božje biše,
Ali štale turci od njih činiše,

Gdi jest aldov prisvete Misice?
Gdi li čiste tvoje opatice?
Kam ti sluge Božje, tvoji Misnici
Bogoljubni tvoji Redovnici?

Na molitvu noćom ustajaše
Ime Božje u teb' zazivaše,
Nut promotri u što ti tu pade
Kakva l' tuga na tebe pade?

Gdi se pria Bogu dava fala
Tude turci silno viču hala.
Ti imade Prince Generale
Oficire još k otom ostale,

Koj otčinski tobom upravljaše
Od zla svakog još tebe čuvaše,
Da još imaš ti pravicu tvoju,
Službu činit svak' nastoji svoju,

Uredno se svak u teb' činiše
I veselo u tebi živiše;
Al kad prista zemlja biti naša
Onda dojde u teb' stajat Baša,

Sva naredba u tebi pristade
Nepravica u tebi nastade,
Što je tuđe u teb se uzima
Bolje b' bilo svak da ništa ne ima;

Jer Baša ne daje pravicu,
Nego silom namiče krivicu,
Silom gleda što može tu otet,
Kakvu l' bedu nametnuti opet,

Tko kriv nije, kriva njega čini,
Ak se pravda, umrti ga učini,
Sokaci se krvjom polivaju,
Zlo, nepravda jednak se minjaju,

Dobr' i blago silom se otima
Kćer' i žene otmu se s otimah,
Tko po gradu kudgod mora iti,
Živ, on ne zna hoće li ga priti

Čest' u tebi učini se buna
Krv pravedne varoš ti je puna.
Nut promotri Biogradu Gradu!
U kakvu ti? Tu biaše smradu,

Ti pre biše ugled od pravice
Pak postade gnjizdo od krivice;
Znadem: Gradu što si ti mislio,
Koga li si u tebe želio?

Ti s' želio pedeset godinah
Da Krštena dobiš Gospodina,
Da iztira iz tebe krivicu
Da uvede u tebe pravicu;

Srićnji Gradu zafali ti Bogu
To ti kazat baš pravedno mogu,
On podiže Josipa drugoga
Slavnog Cara, kralja Madžarskoga,

On odavna glavu svoju bije,
Kak' da tebe od turak dobije?
Vojsku svoju na to uređuje
Generale s njome naređuje,

Svi na tursku da krainu idu
I na pomoć svi da tvoju pridu,
Vojske jezgru za tebe odbira,
Jer m' za tobom srce ne da mira,

On odabra jake Granatire
I odabra jošter Muskatire,
Tu naredbu Alvincii daje
Ali srića ta na njeg ne pade,

Da iztira on iz tebe turke
Neg s' napati on velike muke;
Lasci posli tu naredbu prima
U tom poslu i on vrlo drima,

Desna Božja u tom njih odbaca,
Odabira Laudona starca,
Da oružje Carsko on proslavi
I u tebe svetu viru stavi;

Dvajest devet zato Augusta,
Vrime dalje tomu on ne pušta,
Svu Armadu on na noge meće
Na krajne Biogradu kreće,

U tri čete svu Armadu stavi
Granatire u srede postavi,
S lieva idu Muškatiiri Nimci
S desnu stranu teški konjanici

Lako idu, da ne čine buku
I pridoše Dunav na surduku,
U Banovci tri skupa stadoše
I Delina Princa tu najdoše,

Biogradske glase on donaša
Koj' naredbe u njem čini Baša,
Kad Laudon ova razabrao
većju vojsku jest sebi sabrao,

Klerfi piše da s' na noge meće
Biogradu svojom četom kreće,
Da se vojske i još skupi više,
On u doljnu još klisuru piše,

Ter da Palfy Biogradu dojde,
I Laterman²⁰⁷ tamo za njim pojde
Tad s' na marše svi koliki daše,
U Bančovi svi skupa sastaše;

I vojski se tad zapovid dade
Jedanajestog da s' na marše dade,
Dvanajesti baš Septembra biaše
Kad se vojska na savu kretaše,

Princip Valdek²⁰⁸ na pred s četom ide
Na surčinu preko save pride,
Liepe čete on sobom povede
I srićno jih u tursku privede

²⁰⁷ Franz von Lattermann, podmaršal, od 1776. vlasnik pješačke pukovnije br. 5., sa stožerom u Leobenu u Austriji. Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 41-44.

²⁰⁸ Christian von Valdeck (Waldek), princ, podmaršal, od 1781. vlasnik konjice draguna br. 6., sa stožerom u Saatzu (Žatec) u Češkoj. Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 209.

Radilo se o obavještajnom podatku da se do 14. rujna očekivao dolazak jednog turskog korpusa pod zapovijedanjem Abdi-paše koji je trebao poduprijeti obranu Beograda. Podmaršal Waldeck stoga je navečer 10. rujna vodeći prethodnicu snaga od 10 bojni i šest divizijuna prešao Savu kod Ostružnice te je, osiguravši prijelaz opsadnim snagama, počeo raspoređivati vlastite snage u funkciji zaštite i osiguranja opsade. Nakon toga počele su prelaziti i snage određene za opsadu Beograda, a zadnje su prešle 12. rujna. Habsburška opsadna vojska sastojala se od ukupno 40 bojni i 30 divizijuna, odnosno 35 245 pješaka i 7 639 konjanika. Zapovjednik obrane Beograda Osman-paša raspolagao je s 8 000 do 10 000 branitelja grada.²⁰⁹ Međutim, snage opsade su se značajnije povećale 18. rujna kada je maršal topništva Klerfayt (na kojeg se Bošnjak referira kao *Klerfe*) kod Pančeva prešao Dunav s 10 bojni i pet divizijuna. Na istoj strani nalazile su se još snage od šest bojni i dva divizijuna, dok je između Dunava i Save bilo 15 bojni i sedam divizijuna. Dakle, Beograd je opsjedala jedna velika sila sastavljena od 72 bojne i 45 divizijuna, izraženo u ljudstvu oko 60 000 vojnika.²¹⁰

On otčinski čete uređuje
Na sve strane straže naređuje,
Da bi turci odkud god ne došli,
Neg i drugi srićno savu prošli,

Kak s' naredi, tako se učini,
Ćupria se na savi načini,
Drugi danak tak Laudon pojde
Srićno savu tu s Armadom projde,

Pak se kreće bielom Biogradu
Na krajni glasovitom gradu;
Potrkušci²¹¹ tu napreda idu
Biogradu da na blizu pridu,

Kad ta četa Biogradu dojde
Turska četa protiv njima pojde,
Obodve se skupa udariše
Od tri sata više nagoniše,

Mlogo osta tu mrtvi turaka,
Naši konja, ali malo momaka,
Srićno naši tu njih nadvladaše
I kao marvu u grad utiraše.

²⁰⁹ *Neue militärisch Zeitschrift*, „Die Belagerung und Einnahme von Belgrad im Jahre 1789.“ Vierter Band. Zehntes bis zwölftes Heft. Gedruckt bey Anton Strauß. Wien, 1812., str. 36-37.

²¹⁰ *Neue militärisch Zeitschrift*, „Die Belagerung und Einnahme von Belgrad, Wien, 1812., str. 39.

²¹¹ Najvjerojatnije izvidničke snage ili tzv. *čarkari*.

Dojde vojska na brdo Dedinu
Tere stade ondi na ledinu;
Tu Laudom odabira vojsku,
Da prividi svu širinu poljsku,

Gdi kraj, s krajem hoće sastaviti
Protiv gradu vojsku postaviti,
On prohodi brdah, i doline
Promatrajuć šance Eugeniineh,²¹²

Stari vitez starog promišlava,
Hoć' da bude jednaka jim slava
To motreći do Dunava dojde
Otud uprav on i gradu pojde,

Na njeg turci jako puškaraju
I iz grada topove bacaju,
Al se vitez od pušak ne straši.
Nit s' njihovi on topova plaši,

Neg' on ide dobro sve motreći
Kud mu more dobro vojska leći,
I kad dobro sve tude providi,
Svoj Armadi onda zapovidi,

Da na Vračar brdo sva mašira
Svak' na svoje misto se namira,
Pak on poče šance popravljati
I još nove druge napravljati,

Da se s leđah on zatvori turkom
Od seb' s manjom njih odbije mukom;
Još on s otim ne dovrši posla
Neg u Zemun on zapovid posla,

Da s' na poso tu prilože ruke,
Od svi strana da on bije turke,
Od Zemuna tia do Dunavca
Da s' načine dva duboka šanca,

Na Dunavac da s' Patrie meću
Da s topovi silu čini veću,
Da bi turci Zemunu ne pošli
Po nesreći Zemunu ne došli,

Kak naredi, tak se i učini,
Al se s otim poso ne umini,
Neg' razgleda sve još tu smotrie
Gdi će metat pram grada patrie,

K vitrenjači on jednu postavi
Malo niže i drugu napravi,

²¹² Rovovi princa Eugena Savoyskog iz ranije opsade i osvajanja Beograda 17. kolovoza 1717.

Pak topove on u njih uvuče
Da on varoš tu iz njih tuče,

Šesnajestog to Septembra biše
Prvog sata posli poldan niže,
Kad se vatra iz Patria dade
I nevolja tu na varoš pade,

Turci su 16. rujna otvorili vatru na habsburške vojne formacije *Quarree* i opkopare koji su izvodili opsadne radove pri čemu je nekoliko ljudi poginulo, a nekoliko ranjeno. Došlo je do razmjene topničke vatre i borbi u gradu. Kad spominje varoš, Bošnjak misli na beogradsko predgrađe ili grad koji se razvio ispred zidina utvrde i koji je tijekom borbe spaljen.²¹³

Jer četiri ne projdoše ureh.
Jur se turci po varošu gure,
Silna vatra tu na njih navali
Kuće njima tu nad glavom pali

Čajke naše po Dunavu plove
Traže zgodu da tu turke love,
Al se turci tu vidit ne dadu
Nit na mejdan src' oni imadu,

Na nas vatru tu topovi daju
Kuće gorit žalosno gledaju.
Još naredba druga se namini
Ćupria se na Dunav načini,

Iz Banata sva da vojska projde
Jere Klerfe svojom četom dojde,
Bataliona deset on povede
Tu Dunavu srećno njih dovede,

To biaše Niklas Esterhazy,
Devins za njim tu redom polazi,
Stain,²¹⁴ Laterman tu za njima slide,
I još Palfy skupa s njima pride,

Još Ördödy²¹⁵ za tim konjanici
K tomu Harak teški oklopnici,
Tad njih gledat lipota biaše
Kod ćuprie u paradu staše,

²¹³ *Neue militärisch Zeitschrift*, „Die Belagerung und Einnahme von Belgrad, Wien, 1812., str. 38-39.

²¹⁴ Leopold von Stain, grof, podmaršal, od 1773. vlasnik pješačke pukovnije br. 2., sa sjedištem u Linzu u Austriji. Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 29-32.

²¹⁵ Ivan Nepomuk Erdödy (Johann von Erdödy) (hrvatski ban), grof, podmaršal, od 1784. vlasnik husarske postrojbe br. 1., sa sjedištem u Horodecku u Galiciji (danas u Ukrajini). Postrojba je sudjelovala i u zauzimanju Jašija (Jassy), opsadi Hotina (Chotym) 1788., u obje bitke kod Mehadije 1789., te u bitkama kod Kalafata (Callafat) i Florentina 1790. Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 225-227.

Na ćupriu kada nastupiše
Biogradu bielom s' uputiše,
Pritegoše momci tu jarake
I razviše vojničke Barjake,

Tu bubnjevi glasno svi bubaju,
I svirale radosno sviraju,
Tu trompete slatkim glasom ječe,
A oklopi na momcima zveče,

Zveka stoji svitloga jaraka,
Vitar duše okolo Barjakah,
Liepim zrakom tude vitar diha,
I barjaci ljubogledno vija,

Tak Dunavo svi srićno projdosmo,
I k Armadi svi skupa dojdosmo.
Tu se vojska na sve strane miče
Od topova vatra ne prisiče,

Mi pucamo pucaju i turci,
Noćom viču kao u šumi vuci,
Ljuto na njih mi tude pucamo,
A sve bliže mi šance kopamo,

Dokopasmo do Batali džamie
Učinismo tri tude Patrie;
Još na lievo idući Dunavu
Mi tražimo i još bolju pravu,

Dugi šanac okolo se vodi
Da s' sigurno od topova hodi,
Prem ak' turci na džamijah viju,
Opet jako iz topova biju,

Al prem ako turci oštro tuku
Naši šance još na dalje vuku,
Dvi Patrie jošter načiniše
I topove na njih namistiše,

Sa pet strana pucati počeše
Varoš većma paliti začese,
Danjom, noćom tu se ne pristaje
Neg s' jednako ljuta vatra daje;

Laudonu i to dosta ne bi
Neg domišlja svah u samom sebi,
Kak će turkom većma dosaditi,
S manjom štetom na njih navaliti,

Šance čini od Zemunske strane
Odkud s' turci vrlo s grada brane,
Kod iztoka, u Dunavo Save,
Da s' Patrie onde odma prave,

Šance taki ondi načinjaju
Da s' za zemlju od topov skrivaju,
Mejdan turkom tu oni oteše
I Patrie načinjat počese,

Al Patrie dokle načiniše
Teške muke on se napatije,
Mlogo blato, i dračje biaše
Da se radit lako ne mogaše,

Težak posao, i još vatra gusta,
Na njih pada iz topovski ustah,
Al na poso sebe usiliše
I Patrie ondi učiniše,

I još na njih on' topove vuku,
Da iz njih oni turke tuku.
Kod Dunava gdi s' Čupria spravi,
Još i onde redute napravi,

U redute Palfyance meće,
Kud se drumom dole krocki²¹⁶ kreće,
Jošter Hannu Obersteru veli,
Da mu sreću u tom mistu želi,

Ako turci na njega navale,
Da je junak svi da ga pofale,
K tomu posla Ottu Generala
I još s njime Regiment' Husara,

Pod planinu njegov' posla Havalu,²¹⁷
Ako turci odonud navalu,
Da se s njima, onde on ponese
I glas nama na brzo donese,

To da turci k nama ne dopadu
Iz nenada na vrat ne napadu,
Posla Mihaljević Oberstlajnanta
Da on turke Haramije fata.

Sve kad mudro okolo uredi,
Šanac pravit na dalje naredi,
I počmavši od Batal džamije,
Šanac vodi do Deli kapije,

²¹⁶ Grocka, naselje na desnoj obali Dunava, između Beograda i Smedereva.

²¹⁷ Planina Avala južno je od Beograda, približno na istoj udaljenosti od Ostružnice na Savi i Grocke na Dunavu.

Da zatvori onde turkom puteh,
Prid kapiju on meće redute,
Ovi posao blizu bivš' Varoša,
Turci biju jako iz Varoša,

Koliko je okol palisatah,
Minju s' turci svakog drugog sata;
Dvajest Rujna u Nedilju svetu,
Digoš s' turci da nam posao smetu,

U stvari ovdje se radilo o napetostima koje su nastale nakon što su Turci 19. listopada iznenada izbili i napali lijevo krilo rovova. Tom prigodom odbacile su ih snage koje pokrivaju opkoparske radove. Međutim već sutra navečer, 20. rujna, zbog slabe vidljivosti dogodio se nesporazum i pomutnja koju je neprijatelj mogao iskoristiti. Zapovjednici koji su nadzirali radove na vrhu rovova mislili su kako su napadnuti te su se sjurili u rovove. Opkopari su posegnuli za oružjem i sve je preraslo u nered s puno povika „udri i stoj“ (*Hudri und Halt*) koji su se miješali sa žestokom pucnjavom. S velikom mukom sve se stišalo i red je ponovno uspostavljen. Rezultat konfuzije bio je deset mrtvih i oko sto ranjenih. Feldmaršal je osobno dojurio i ostavio jednu bojnu da nadzire red na rovovima. Zabranio je napunjeno oružje te zapovjedio uporabu bajoneta u slučaju turskog napada.²¹⁸

Kako oseh na nas navališe
Oštru vatru tu na nas pališe,
To biaše baš večerom kasno,
Al se vidit svak mogaše lasno,

Sa dvi strane vatra tude siva,
I junačka krvca se proliva,
Ginu naši, ali ginu i turci,
Natrag biže, kao u šumu vuci,

Tude turak mrtvi pade dosta,
Al i naši ništo malo osta,
Mrtav pade tude i Sedlicky²¹⁹
To bi vitez, i Major topčinski,

Kog vojnici svi vrlo fališe
I za mrtvim još većma žališe.
Prem ak' turci poslovat ne dadu,
Spravu naši k otomu imadu,

Korpe zemljom prida se metaše,
Iza korpe tu šance kopaše,

²¹⁸ *Neue militärisch Zeitschrift*, „Die Belagerung und Einnahme von Belgrad“, Wien, 1812., str. 39-40.

²¹⁹ Šlezijske novine imale su izvjestitelja u Zemunu koji je o pogibiji istog bojnika izvijestio dana 23. rujna 1789. (Es war der Major Szedlitzky, der vor dem Konstantinopler Thor in der Transche am 20. Abends geblieben ist.) Usp: *Schlesische privilegierte Zeitung*. No. CXVIII. Mittwoch den 7 Oktober, 1789., str. 1334-1335., dostupno na: http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/77523/GSL_P_31292_IV_1789_118.pdf (pristup: 6.06.2020.)

Šancem sebi učiniše pute
Na svrh šanac spraviš' redute,

Na redute tope navukoše
Iz topova kapiju tukoše;
Mudra glava Laudona starca
Sve gradove on čini od šancah,

Na sve strane jakom Biogradu,
Šanci njemu činiše ogradu,
Ne mož s' turkom pomoć primetniti,
Već ak' samo tica priletiti,

I to ne znam, kak bi turkom došla
Kako li bi silnu vatru prošla?
Od Dunava, do vodice save
Dimovi se tu topovski plave,

I gdi Sava, u Dunav ulazi
Oštra vatra tu na grad uzlazi,
Vas obkolit grad jest od topova
Na grad udrít, sva biše gotova.

Laudonu Glasonoša dojde,
Abdi-Baša da s' Ćuprie pojde
I Moravu riekú da prolazi
Smederovu bielom da dolazi,

Pak da ide Biogradu gradu,
Gdi u vatri turci pale bradu,
Da on ide s vojskom u slobodi
Da on svoje turke oslobodi.

Kad Laudon ova razumio
Na njegov čekát jeste naumio,
Ter naredbu drugu uređuje
I još vojsku k tomu naređuje,

Koji hoće pod gradom ostati?
K Abdi-Baši koje li poslati?
Kad naredbu ovu on činjaše
S jakom Željóm on na njegov' čekaše,

Abdi-Baša od ćuprie kreće
Al Moravu on prilazít neće,
Jošter manje bielom smenderovu
Jer je pozno silu Laudonovu

Tamo, amo on se s vojskom skíta
Za Laudona on strašljívo píta,
Kurva, kučka ne imade srca
Da pohodi Laudona starca,

Bošnjak je vrlo dobro razumio brojčanu nadmoć i operativni razmještaj Loudonove vojske za vrijeme opsade i osvajanja Beograda. Zato se biranim riječima *kurva, kučka* referira na Abdi-pašu koji *nema srca* podijeliti megdan s feldmaršalom Loudonom. Sigurnije je u Čupriji i zato Abdi-paša ne kreće s vojskom prema Smederevu i Beogradu. Predosjećao je da bi bio poražen, a za to je postojao dobar razlog jer Turci su se još od prije bojali Loudona nazivavši ga „*njemačkim đavolom*“. Da se dugo premišljao i nakon pada Beograda govori obavještajno izvješće pukovnika Mihajlovića, vođe srpskih dragovoljaca. Prema tom izvješću Abdi-paša je 21. listopada 1789. najžurnije pobjegao iz Čuprije, ostavivši iza sebe 11 topova koje su zaplijenili carski vojnici.²²⁰

Kad sva ova Laudon razumio
U srcu se jeste uzbunio,
Jer na njega on željno čekaše
Al dočekat njega ne mogaše,

U tom vrime biše izgubio,
Da on na grad nie udario,
On zapovid odma vojski dade
Da s' na nogah svak' držat imade,

Ter zapovid kada komu dojde
Tad na misto svaki svoje pojde;
Kad osvanu dvajest i deveti,
To Miholje biše danak sveti,

Udri vatra iz silni topova
Misliš tutnjaj' od strašni gromova
Strašna vatra tude ne pristade
Dok Septembra sražnji ne nastade,

Prie poldan devetoga sata,
Dojde vojska baš do palizata,
Svaki reče pomozi nam Bože,
Pak udari, kako koji može,

Silni Momci, silno udariše
Palizate turkom obališe,
Jošter Šance junački priskaču,
Oni turkom u varoš uzkaču,

Biju Momci ne bilo njim mane
Al s' i turci tude jako brane,
Sila, silom tude se sastade
Većja vatra med njima nastade,

²²⁰ „Csupria in der Wallach. (ovdje je Čuprija smatrana vlaškim gradom a ne srpskim, op.a.) Der Seraskier Abdy Pasca floh 1789 den 21 Oct, eiligst aus diesem Ort, und liess 11 Kanonen ect. zurück, welche den Kaiserlichen zur Beute wurden. Oberstl.Mihajlevich.“ Usp: *Militär-Almanach*. Nro. III., 1792. str. 147.

Tu se ne zna sablja, ni Mušketa
Kak se komu u ruku okreta,
Britke sablje od sunca se sjaju
Svitle puške od vatre sivaju,

Jošter turci trgoše Andžare
Da udare silom na Madžare,
Dok se turčin tu se andžarom pruži
On ga jurve Banganetom²²¹ kruži,

Viču turci, naši uzvikuju
Turci gradu brdom uzbijuju,
Biži turčin kako koji može
Da on gradu dostignuti može,

Naglo naši tude njih tiraju
Otraga jih iz pušak striljaju,
Koji turci tu brzo ne hode,
Banganeta njih tude probode;

Naši desno u varoš pojdoše,
Gdi u kuća on' turke najdoše,
Iz kuća njih tu silom izgone
I kao marvu po sokaci gone,

Biže turci sve uz brdo bosih
Koj ćepe, koj bisage nosi,
Još dimlijeh on' u ruku drže
Da mogu u grad dostignut brže

Posli poldan prva ura projde
Pol varoša nam u ruke dojde,
Al se vatra s otim ne umini,
Čitav varoš oteti namini,

Friška vojska zato k tomu pojde
Čitav varoš otimati dojde,
S live srane čine se Patrie
Od tud turčin da na njih ne smije,

S desnu sranu digoš se junaci
Oštrom vatrom idu po sokaci,
Tu ne vidiš kuće, ni sokaka,
Nit brez krvi imade budžaka,

Iz kuća se oštra vatra sipa,
njim u kuće oštريا usipa,
Magla s' fata od mlogi pušaka
Urla stoji od tužni turaka,

²²¹ bojonetom (bajonet)

Zemlja s' trese od teški topova
Škripa stoji visoki krovova,
Zveka stoji stakleni pendžerah,
I po kuća bakreni tendžerah,

Turci motre da ugrabe vrata
Pak da biže gradu priko vrata,
Koj ugrabi, oni i pobiže,
Ali mlogi gradu ne dostiže,

Neg' ili ga živa u fatiše,
Il' bižećeg iz pušak ubiše,
Ter do noći tako se tukoše
I varošu na kraj dovukoše,

Iz varoša iztiraše turke
Al se žive napatiše muke,
Jer i turci junaka imadu
Seb' iztirat iz kućah ne dadu.

Al što misliš, koji to ugodi?
Tko li vojsku na prvo dovodi?
Mudra glava našeg Marešala
Njemu budi vikovita fala,

Marešala Laudona starca
Koj junačkog uvijek biše srca,
Da on turkom tad učini štete
Meće vojsku na četiri čete,

Svakoj četi daje Generala
Svakom želi das' uzvisi fala:
S prvom Klebek²²² da na preda hodi,
Drugu mudro da Brovne²²³ privodi,

Dobro d'Alton da na treću pazi,
A' Staray²²⁴ s četvrtom polazi,
To s' četiri dobra Generala
Njim se nigda ne svršila fala,

Jer da u zlo koj ne ugazi
Svaki dužnost dobro svoju pazi
Tada Klebek svojom prvom pojde,
Al Laudon s njim u varoš dojde.

²²² Wilhelm von Klebek, barun, podmaršal, od 1788. vlasnik pješačke pukovnije br. 42., sa stožerom u Linzu u Austriji. Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 129-130.

²²³ Johann Georg von Browne (1741. - 1794.), grof, maršal topništva i nositelj Zapovjedničkog križa Reda Marije Terezije, Vidi: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1857., sv. 2., str. 164-165.

²²⁴ Anton Sztaray, grof, general-bojnik, 1791. postao je vlasnik pješačke pukovnije br. 46., sa stožerom u Budimpešti (Ofen). Postrojba je sudjelovala u osvajanju Šapca te opsadi Dubice i Novog 1788. kao i opsadi Bosanske Gradiške i u bitci kod Mehadije 1789. Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 135-136.

Al nesreće eto nečekane,
Laudonu nigda nepoznane,
Kog tanetah mloga promašiše
Nit topovi njega domašiše,

Njeg udari tu jedna mrcina
Konj, iz kolah prokleta strvina,
Na njem stiflu tu mrcina probi,
I nogu mu u malo ne odbi,

Ova situacija gdje konj udara u nogu feldmaršala Loudona nanijevši mu težu kontuziju opisana je u *Neue militärisch Zeitschrift*, „Die Belagerung und Einnahme von Belgrad“ ali je dodano kako je i dalje mogao jahati te izdavati zapovijedi.²²⁵

Stari vitez, u licu se minja,
Ter odluku on svoju prominja,
Ne mor' dalje na pred polaziti,
Nego natrag mora odlaziti,

Svoj' Klebeku pridaje odluku
Natrag ide srcu trpi muku,
Volju svoju da ne mož' izvesti,
I na svrhu sam sobom dovesti.

Jošter tude biše Oficira,
Koj turkom ne dadoše mira,
Neg junački s Momci navališe
Palizate turkom pokvariše,

S Momci u varoš skupa uhodiše
Iz varoša turke izgoniše:
K tom' Brentanu²²⁶ broji Generala,
Lichtenberg, Kollovrat²²⁷ Oberstara,

²²⁵ Usp: *Neue militärisch Zeitschrift*, „Die Belagerung und Einnahme von Belgrad“, Wien, 1812., str. 42

²²⁶ Joseph Anton von Brentano (1742.-1793.), barun, general-bojnik i vitez Reda Marije Terezije, već s 15 godina postao je ratnik a s 36 brigadir u varaždinskoj graničarskoj pukovniji Sv. Jurja. Godine 1784. bio je zapovjednik novouspostavljenog slavonsko-hrvatskog dragovoljačkog korpusa. U gradu Karlovcu primljen je u plemstvo ranga baruna, a za viteški križ predložio ga je feldmaršal Loudon. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1857., sv. 2, str. 133-134. Barun Brentano 1788. postao je vlasnik pješačke pukovnije br. 17., sa stožerom u Pilsenu u Češkoj. Vidi: *Geschichte der kais. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 244.

²²⁷ Vincenz Maria Kollowrat-Liebsteinsky (1750. - 1824.), grof, maršal topništva i nositelj Zapovjedničkog križa Reda Marije Terezije, imao je samo pet godina kada je primljen u Malteški red, 25. travnja 1754. Dvije godine kasnije dao je prisegu kao pravi vitez. Godine 1768. poručnik je u Palffyjevoj pješačkoj pukovniji, 1769. satnik u Gyulayevoj pješačkoj pukovniji, a 1776. polaže propisani kodeks Malteških vitezova. Nakon bavarskog nasljednog rata promaknut je u bojnika 1782., a u pukovnika 1788. Dana 6. lipnja 1789. promaknut je u brigadira u pješačkoj pukovniji vlasnika Langloisa. Već 1793. postaje general-bojnik, a 1797. general-pukovnik. Godine 1801. postaje vlasnik pješačke pukovnije br. 11. Kollowrat se tijekom turskog rata istaknuo u prigodi juriša na Bosanski Novi 3. listopada 1788. kada je oduševio postrojbe jurišajući ispred svih te je pri tom zadobio teže kontuzije na lijevoj ruci. Također se istaknuo hrabrošću zadnjih dana mjeseca lipnja 1790. za vrijeme borbi oko Kalafata u Vlaškoj koje je vodio zapovjednik korpusa maršal topništva Clerfayt. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1864., sv. 12, str. 396-398.

Vernek. Ali ev' Oberstlaintanti
To su Brunek, Kempf, Nicolanti,
Još k otomu broji i Majore
Berge, Rolkurt, Nugent s hižbom dvore,

Eto imaš teh imenovane,
Još k otomu broji kapetane,
Fleischackel i Firshst Esterhazy
Budeskuti k njima tu polazi,

Grof Gjulay, Kapetan Pilati
I Grof Plangvet²²⁸ s njima se privati,
Još Lorenzo, Kapetan Germani,
Avo biše vridni Kapetani.

Još Laitnante tude ne ostavi
Beck,²²⁹ i Plangvet na pred se postavi,
I još srimski tu biše Malia,
I Kalčević, to Brodski delia

Ratni angažman ove dvojice potonjih časnika spominje i Franz Vaniček u podnaslovu „Die Prisen der Grenzer an der Donau und Save um die Zeit der Kriegserklärung“ (Zaplijene graničara na Dunavu i Savi za vrijeme objave rata). Malia je bio pripadnik Petrovaradinske pukovnije (Oberlieutenat Mallia) a (T)Kalčević Brodske pukovnije (Oberlieutenant Baron Tkalčević). Iz ovoga možemo zaključiti kako su obojica bili promaknuti u čin natporučnika te da je Tkalčević kasnije uzdignut na barunsku čast. Bošnjak se počesto ne opterećuje ispravnim i dosljednim pisanjem prezimena pa je tako Tkalčević kod njega Kalčević.²³⁰

Mihić Laitnant svojima šicari
Turaka se ni malo ne mari,
Kod Berbira turke oštro tuko
U Biograd med nji se u vuko,

Po sokaci on se za zid skriva
Al na turke oštrom vatrom siva,
Ljuto turke po sokaci goni
Jer mu s' sakrit ne mogoše oni,

Mloge turke s momcima potuče
Dok se na kraj varošu dovuče.

²²⁸ Plunkett (Plunquet), najvjerojatnije manje poznati sin grofa irskog podrijetla Thomasa Plunketta (1716.-1779.) maršala topništva i viteza Reda Marije Terezije. Usp: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1870., sv. 22., str. 443-445.

²²⁹ Beck, najvjerojatnije manje poznati sin baruna Philippa Lewina von Becka (1700.-1768.), maršala topništva i nositelja Velikog križa Reda Marije Terezije. Beck stariji, od godine 1763. do smrti 1768. bio je vlasnik pješačke pukovnije sa sjedištem u Osijeku koju je potom preuzeo grof Johann Palffy, a od 1791. podmaršal Johann Jelačić. Godine 1745. bio je bojnik u Slunjskoj, 1749. pukovnik u Gradiškoj, a 1753. brigadir u Brodskoj graničarskoj pukovniji. General-bojnik postao je 1755., a na status baruna uzdignut je 1766. Usp: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1856., sv. 1., str. 214.

²³⁰ Usp. Vaniček, Franz, *Specialgeschichte der Militärgrenze*, III. Band., Wien, 1875., str. 370-372.

To jest Junak Slavonskoga roda
Od Gradiske Regemente ploda.

Prema podacima iz Opće vojne zapovijedi (Prilog A) koja je donesena u Beču 27. kolovoza 1805. ovaj hrvatski junak promaknut je iz satnika u bojnika Gradiške pukovnije (Hauptmann Mihich als 2ter Major).²³¹

Ovo biše vridni Oficiri
Jer se s njima turska sila miri,
Turke biju, nit se s njima šale
Krvcu svoju proliti ne žale.

Varoš kada mi tude otesmo,
Onda na grad mi brigu ponesmo,
Ter da gradu bliže mož se priti,
Šance kopat valja da se hiti,

I kad tavana noć tude nastade,
Ljudstva mloštvo na poso napade,
Tavana noćca, prem ako je mrkla
Našem poslu opet ni se smrkla,

Svu noć dugu mi tude radismo,
Protiv gradu šance napravismo,
Parapete tude izkopasmo
I u zemlju mi se ukopasmo,

Turčin na nas tu topovi puca,
Da u nama jako srce kuca,
Turska vatra tu biaše gusta,
Mlogom kapa tu ostade pusta,

Oficira dva život pristaše
Dvajest devet još mrtvi ostaše
I još deset Oficira rani
Sto šesnjest Soldata izrani;

Al se u tom ništa ne smutismo,
Neg se poslom našim uputismo,
Tu mi Šance kopamo smotrie
I na Šance mećemo Patrie,

Iz šanaca mrtve izvlačimo,
Na Patrie tope navlačimo,
I kad Večer tu mrkla nastade,
Vatra naša tad na grad napade,

Biju turci, ali i mi bijemo
Oštru vatru mi na grad dajemo,
Mrkla noćca, prem ako je tajna,
U to vrime vrlo biše sjaina,

²³¹ Usp. *Allgemeiner Armeebefel*. Beilage A., bez. ozn. str. 1805. (Osterreichische Nationalbibliothek 308.817-D)

Jer topovi tu strašno pucaju
A lumbarde oštru vatru daju,
Haubice kuće odkrivaju
A Granate po zraku sivaju,

Tako turke mi tu zabavljasm
Gradu bliže mi Šance kopasm,
U toj vatri četernajest osta,
Trijest jedan ljutu ranu dosta,

Al se u tom ništa ne strašism
Nit se turske vatre mi plašism,
Danjom ljuto na turke pucamo,
I noć crnu mi željno čekamo,

Ne čekamo, da mi počinemo,
Neg' da s' turci mi bolje bijemo,
I kad nama mrkla noćca dojde
Taki mloštvo tu na poso pojde,

S jedni stranah topovi pucaju
A s drugi se Šancevi kopaju,
Kada turci ovo opaziše,
Da se naši gradu približiše,

Osim vatre veliki topova
Četa turak sasta se gotova,
Ter iz grada tu na nas izide
Poslenikom baš na blizu pride,

Oštru vatru tu na nas dadoše
Mrtvi naši nikolik' padoše,
Tu Biloa pade Kapetane
Dobri junak, komu nebi mane,

Još padoše i dva Officira
Dionici vikovitog mira,
Dvajest četir mrtvi ostadoše,
Četerjest pet ranu dostadoše;

Ali naši na turk' navališe
Pak nji mloge mrtve obališe,
I još oštro na njih maširaju
S vatrom natrag njih u grad tiraju,

I dok biela tu zorica dojde,
Dobro posao u napredak pojde,
Jer Patrie Šancem načinismo
I gradu se boljima približasm,

Donjom na grad mi oštro pucamo,
I još noćom tope na mištamo,
Mrtvi opet četernaest osta
Trijest i šest ljutu ranu dosta.

A kad peti nastade Oktobra
Onda srića nama biše dobra,
Jer nam posao na svrhu nastade
Niti mrtav koj tad ostade,

Kao što pjesnik pjeva, ujutro 5. listopada na Beograd se počela sipati silovita vatra iz svih baterija, ukupno iz 96 opsadnih topova. Već sljedeće jutro Osman-paša šalje pismo feldmaršalu tražeći petnaestodnevno primirje, očekujući kako će se u međuvremenu u bitku za grad uključiti Abdi-paša koji je s 40 000 vojnika bio kod Čuprije. Loudon šalje natrag pismonošu uz obećanje kako će paša uskoro dobiti odgovor. Potom je udvostručio topničku vatru na grad prouzročivši takvo razaranja da su skoro sve zgrade u gornjem dijelu grada i unutar utvrde u cijelosti porušene ili izgorjele.²³²

Sva potrebna u red se staviše
I grad čitav, šanci obkoliše;
Laudonu i to nebi dosta
Dositenje mudro njemu osta,

Da on turke još bije smotrie,
On na hadi²³³ načini Patrie,
Jake tope tu na njih navuče
A Dunavom Galie podvuče,

Pak zapovid oštru svima daje
Da se vratra od svi strana daje,
Kak' naredi, tako se i stvori,
Silna vatra od svud se otvori,

Grohot stoji lumbarda široki,
Buka stoji topova visoki;
Manji topi kako zmijske zvižde
Vacktl²³⁴ lete, kao po nebu zvižde,

Haubice gorje neg topovi,
Zemljom tresu kao strašni gromovi,
Još udriše i teški Avani
Da s' u kuća sve tresu tavani

Jedna, drugu kugla tu pritiče
Vatra, vatri tude se primiče,
Sjajne kuglje tu nad gradom lete
I po gradu strašno turke mete,

Silna vatra strašno tu navali,
Da s' po gradu baš i zemlja pali,

²³² *Neue militärisch Zeitschrift*, „Die Belagerung und Einnahme von Belgrad“, Wien, 1812., str. 45.

²³³ Ada, riječni otok.

²³⁴ *Fackeln* (njem.), buktinje, goreće kugle.

Staršna vatra ne bi sam' s patria,
Neg Dunavom bije još s galia,

Nad gradom se tako vatra sjaje
Bi mislio da lete Hazdaje,
Kuglja, s kugljom tude se zapliće
Vatra s', s vatrom većma zamiče,

Vatra pali, zidovi pucaju,
turci mista tu mirna nemaju,
Tamo, amo zamiču s' po gradu,
Al u vatri svuda pale bradu,

Čili konji tu od straha vište,
Žen' i dica od žalositi vrište;
Kod te vatre blizu ja sam bidio,
I strahotu ovu sam vidio,

Al strahotu izkazat ne mogu,
Neg' pravedno kazat tebi mogu,
Kad sve ovo jesam tu vidio,
Što u meni jesam ja mislio,

Ili će se pako otvoriti,
Ili nebo dole oboriti.
Ova vatra friško ne pristade,
Neg' dvi noći, i dan se izdade,

Ter kad sedmi nastade Oktobra,
Vide turci ni njim srića dobra,
Strašnu vatru podniti ne mogu,
Niti sebi pomoć oni mogu,

Ujutro 7. listopada feldmaršal Loudon poslao je paši odgovor u kojem mu ostavlja još šest sati za predaju, inače nakon isteka tog vremena ne će više prihvaćati kapitulaciju. Nakon tri sata paša je istaknuo bijelu zastavu. Sljedeći dan grad i sva gradska vrata zauzele su četiri bojne grenadira. Osman-paša darovao je feldmaršalu jednog čistokrvnog konja, a habsburgovcima je morao predati sve topove, streljivo i borbena sredstva. Dana 14. listopada 1789. cijeli garnizon napustio je grad, dijelom brodovima a drugim dijelom kopnom preko Tekije kod Oršove. S pašom je otišlo oko 20 000 stanovnika a od tog broja 6 000 je bilo naoružano. Tijekom skoro dvogodišnje opsade Beograda na strani habsburške vojske poginulo je 289 vojnika dok su 732 ranjena.²³⁵

Izidoše s bielim Barjakom
I zlamenje još daju s jarakom,
Da mi na njih više ne pucamo,
Niti vatru viš na njih bacamo,

²³⁵ *Neue militärisch Zeitschrift*, „Die Belagerung und Einnahme von Belgrad“, Wien, 1812., str. 44.

Da se hoće oni podložiti,
I priateljstvo s nama uložiti,
Pak tako se tužno pridadoše
I grad nama u ruke dadoše.

Laudonu s otim ne bi dosta,
Neg' dogovor jedan osta
Da on njima svu sermiu²³⁶ dade
Smenderovo da se nam pridade,

I Morava kako rieka teče
Sva ta zemlja da nama priteče,
I u gradu sve što Carsko biše,
Sve najmanje da se nam pripíše;

Mloga rana tu se onda najde
Prah, oružje još mlogo izajde,
Tri stotine pedeset topovah
Mlogo hiljad, još maži olova.

Petnajst hiljad još centi baruta,
Svrhu onog, što je vatrom prosuta,
Čajke, koje Dunavom plivaše,
I sve lađe nama se pridaše,

Još na čajka tu topovi biše
I na lađa katarke visiše,
Ova turci nama pridadoše
Od praćeni u tursku odoše.

Eto t' pisma bielog' Biograda,
Što s' učini ovdi iz nenada,
Dvi godine okol njeg' hodisno,
Ali priliku tomu ne zgodismo,

Njega uzet ne imasmo srca
Brez junaka Laudona starca.

Ovi Bošnjakovi zadnji stihovi nedvosmisleno ukazuju na prethodne strateške propuste zapovjednika glavnine habsburške vojske feldmaršala Lascyja u prvom ratnom pohodu 1788. Lascy je krenuo osvajati Šabac s ciljem osiguranja desnog boka za budući napad na Beograd. Međutim, Turci su istodobno reagirali napadom na njegov tabor u Zemunu. Tako je umjesto

²³⁶ sermija (tur.), imovina, imanje, kapital

osvajanja Beograda kao gravitacijskog središta operativni tempo prebačen na vlastiti teritorij i spašavanje vlastitog glavnog tabora. Situacija se ponovila i u kolovozu iste godine kada je jača turska sila provalila u Banat kod Oršove, držeći Beograd kao uporište za napredovanje na lijevom boku. Sve ovo događalo se isključivo zbog odgađanja opsade i napada na Beograd. Puno vremena je potrošeno zamjenom Lascyja i postavljanjem Hadika za vrhovnog zapovjednika jer se i on ubrzo razbolio i povukao. Veliki vojskovođa Loudon trebao je ispraviti propuste svojih prethodnika premda nije sudjelovao u planiranju ratnih operacija. Bio je brz i učinkovit, ali propušteno vrijeme svojih prethodnika nije mogao nadoknaditi. Dakle, u kolovozu 1789. on napušta sjedinjeni hrvatsko-slavonski korpus i s dijelom postrojba dolazi u Zemun. Započinje pripreme za opsadu i 15. rujna s vojskom zaposjeda prilično očuvane stare položaje princa Eugena iz 1717. koji se protežu u jednom polukrugu od Save do Dunava.²³⁷ Potom otvara radove na pristupnim rovovima i uređenju položaja za topničke baterije. Zemaljski radovi su često ometani vatrom i iznenadnim napadima Turaka. Ključni dan za osvajanje Beograda bio je 30. rujna 1789. kada su okončani opkoparski radovi i kada su svi bedemi grada bili pokriveni topovskim baterijama. Feldmaršal je podijelio zapovijedi za napad na racko (raško) naselje (Raitzen-Stadt) i predgrađe. Napad su provele 4 kolone sa sveukupnim sastavom od: 9 bojni, 4 eskadrona, 4 satnije dragovoljaca (Freikorps), 200 snajperista, te 18 topova i 8 haubica. Za pričuvne snage određeno je 15 bojni. Prvom i drugom kolonom zapovijedao je general-bojnik d'Alton, a trećom i četvrtom general-bojnik Sztaray. General-bojnik Klebek (nećak feldmaršala Loudona) priključio se dragovoljno napadu u postrojbu kojom je zapovijedao podmaršal Browne. Vatra su na utvrdu i dio grada na rijeci (tzv. Wasserstadt) otvorile i ploveće baterije, ratni brod „Franz“ te jedna velika fregata. U 6 sati ujutro feldmaršal Loudon pojavio se kod jedne baterije preko puta rackog naselja te zapovjedio početak vatre na utvrdu i sve dijelove predgrađa i utvrđenih uporišta. Malo prije 9 sati utišala se vatra te je krenuo juriš na gradska uporišta. Na čelu prve kolone general-bojnik Klebek napredovao je prema grčkoj crkvi, druga i treća kolona imale su smjer prema dvije velike džamije, a četvrta na rubu padine koja je dijelila racko naselje od dijela grada uz vodu.²³⁸ Na kraju dana cijelo predgrađe je osvojeno bez većih gubitaka. Jedino je još ostala utvrda i grad na vodi te su još tijekom iste noći otvoreni opkoparski radovi ispred utvrde. Sljedećih dana postavljene su topovske baterije te je utvrda, kako je već rečeno, porušena pucnjavom iz 98 teških topova.

²³⁷ Carl von Martens, *Allgemeine Geschichte der Türken - Kriege in Europa, von 1356 bis 1812.*, str. 238-239.

²³⁸ Oskar Criste, *Kriege unter Kaiser Josef II.*, Wien, 1904., str. 211-213.

2.3.7. VII. POGLAVLJE – Slijedi opis drugih slučajeva

U VII. poglavlju naslovljenom *Slijedi opis drugih slučajeva (Slidi izpisanje drugi Slucsajah.)* opisuje se situacija nakon osvajanja Beograda, habsburško napredovanje prema Oršovi i zauzimanje te najvažnije utvrde na Dunavu. Utvrda je teško osvojiva jer je smještena na riječnom otoku. Bošnjak pjeva kako je njegova pukovnija Palffy, nakon svega, dobila zimski odmor (Kvartir) ali Turci nastoje priskočiti Oršovi u pomoć:

Kad Biograd nama pade,
I u ruke nam upade,
Druga odluka tad s' namini,
I naredba druga čini,

Mloga vojska tu biaše
I nezgodno tu stajaše,
Ode jedna ravnom srimu
Pak će odonudi it' na zimu,

Druga osta tud' u polju,
Da ne trpe svi nevolju,
Treća Dunav tada projde
I u Banat skupa dojde,

Devins, i Stain to bioše
I Karoly s njim idoše,
Palfy skupa s njim polazi
I još Niklas Esterhazy,

Još Ördödy konjanici
Pak i Harak oklopnici,
Još Latermann morad' stati
Da Dunavom turke prati,

Otidoše tad od save
Turke prate do Oršave.
Buduć turska slaba vira
Ovoj vojski ne bi mira,

Po zlu putu i vremenu
Čine sebi uzpomenu,
Nit počitka on' imaše
Neg Oršavi maširaše,

(Oršava jest malo misto
Ali za boj jeste čisto,
Grad u Hadi na Dunavu
Zgodu bit se ima pravu,

Kako jaje on se bieli
I Krajnu našu dieli,

Turci u njem tvrdo stoje
Nit se od nas vrlo boje,

Jer se vodom k njem ne može,
Obkoliti nit se može,
Planine su s obe strane
I grad ovi jako brane

Mi dojdosmo u planine
I pridوسmo sve doline,
Al se muke napatismo
Dok kraj putu ufatismo,

Jer s' planine, tu visoke
I doline još duboke,
Puti jesu neutrni
Po planinah još smeteni,

Mi s' mučismo dosta s time
Al pomože Božje ime,
Ter planine mi pridوسmo,
I Oršavi, svi dojdosmo,

Jedni ondi ostadoše,
Na busie drugi odoše,
Na Alion jedni s' penju,
Al uzhodeć vrlo stenju,

Jer j' planina to visoka
A dolina k njoj duboka,
Šance na nju okol' meću
I topove još nameću,

Ter kad poso dovršiše
Na Oršavu tad udiriše,
Još topova višje vuku
Da Oršavu jačje tuku,

Mloge tope navukoše
Ter ju ljuto tu tukoše,
Sve džamije obališe
U njoj kuće popališe,

Tu se vatra baca gusta
Da Oršava osta pusta,
Osta pusta, i nevoljna
Zla njoj biše tu dovoljna,

Zidovi se orušiše
I sve kuće porušiše
Sve što svrhu zemlje biše,
Sve jednako učiniše,

Bošnjak živopisno govori o rušenju Nove Oršove ne pitajući se uopće je li bilo potrebe za tim. Taj grad-utvrda na riječnom otoku srađen je sa zemljom ali koliko je to bilo opravdano i svrhovito? Grad je sam po svom položaju bio izoliran te ga je bilo vrlo lako s malo snaga držati pod nadzorom. Ovdje se može problematizirati što u vojnoj terminologiji znači osigurati strateški važan vojni cilj. Nerazumijevanje fluidnosti ovoga termina dovodi do katastrofalnih posljedica. Osigurati strateški cilj može značiti razoriti ga i uništiti ali isto tako držati ga pod nadzorom izvana te kad se stvore uvjeti preuzeti nadzor iznutra. Ovdje je ključni čimbenik u prvom redu vrijeme ali i ratna aktiva koja je nepotrebno potrošena na otočnu utvrdu. Bošnjak to potvrđuje sljedećim stihovima u kojima se može naslutiti aludiranje na potrebu zaobilaska Oršove:

Al s' pod zemljom Kazamati
U nji s' ne mož' vatra dati,
U nji s' turci uvukoše,
Iz njih tu nas još tukoše,

Al prem ak' nas odnud biju,
Ne mogu nas da odbiju,
Mašaju se naše čete
Al ne čine mloge štete,

Ljuto s' s njima mi tukosmo
Nit se pod grad dovukosno,
Nit se može k njima priti,
Kazamate nit prodriti,

Ali vatra ne pristaje
Niti mira turkom daje,
Ter tak ljuto mi s' tukosmo
Dokle vrime imadosmo,

Dok s' Oršava tude tuče
Prek planina vojska s' vuče,
Prek' planine kailove
Ona ide do kladove,

U kladovi jesu turci
Al srditi kako vuci
Što s' srditi ni se čudit,
Jere turke vide gubit,

Jer od Šabca do Oršave
Iz gubiše sve države
Vojska naša k njima pade
I na vrat njim tu napade,

Bošnjak ovdje misli na protjerivanje Turaka iz područja rijeka Save i Dunava od Šapca do Oršove. Najvjerojatnije mu je riječ *država* u ovom kontekstu bila sinonim i simbol vlasti na određenom području te je stoga iskoristio tu riječ rimujući ju s rječju *Oršava*.

Tužni, jadni, u plašeni
Svaki veli: jao meni
Jer stad' vojska pram varoša,
K njim se šalje Glasonoša,

Mir ak' hoće da imadu
Sada sebe nek pridadu,
Jer ako se predat neće,
Bit će njima tu nesreće,

Ako li se pak predadu
Mir zaisto da imadu,
Varoš ćemo mi uzeti
Vam dopustit, vaše odneti;

Tužni glasi biše turkom,
I kinje se teškom mukom,
Al se vide u nevolji,
Hoće činit nam po volji,

Glasonoši rič dadoše
I varoš nam pridadoše,
Iz varoša njih pustismo,
Mi u varoš ustupismo,

S tim Oršavu obkolismo
I sve pute zatvorismo.
Da k njoj nitko tu ne dojde,
Već' ak' sama ptica projde.

U tom vrime nama projde,
Ter nam ljuta zima dojde,
Kiša poče, snig napade
I duboko još zapade,

Ak hotismo živi ostat
Ne mogosmo svi tu osat,
Naredbe se druge čine
Zemunice da s' načine,

Jedni tudi da ostanu
Dok Oršavu ne dostanu
Drug' da idu u Kwartire
Protiv zime da s' namire,

Ter se tako razdiliše
U Kwartire namiriše,
Kad u Kwartir Palfy dojde
Et' zapovid njima dojde,

Odma natrag da se kreće
Na Krajinu da se meće,
Jere turci silno idu,
I k Oršavi hoć' da pridu,

Turkom u njoj da pomognu,
I nas od nje da odagnu,
Naglo Palfy natrag ide
I Latermann s njima pride;

Ali teški put ov biše
Jer padoše jake kiše,
I ne samo kiša pade,
Dubok i snig, još zapade,

Prek' planina valja iti,
I doline jošter priti,
Tu ni sela, ni Varoša
Neg' svud sama bi pustoša,

Tak šest dana maširaše
I u snigu noćivaše,
Jedva sedmi dotekoše
I na skelu dopletoše,

Osmi Dunav tu pridoše
U Kladovu unidoše,
U Kladovi biše Rajsky²³⁹
Viš' Kladove Branovacky,²⁴⁰

U Kladovi nije brda
Niti za boj biše tvrda,
Tu nju za boj opraviše
I Šancevi obkoliše,

I na Šance tope vuku
Da iz njih Turke tuku,
Palizate jošter kruže
Tud da kroz nji puške pruže,

Kad bi Turci navalili
Dol' da b' koga obalili,
Turci tamo dotrkuju
Al daleko obtrkuju,

²³⁹ Wencel Joseph Reisky von Dubnitz, barun, podmaršal, od 1786. vlasnik pješačke pukovnije br. 9., sa stožerom u Görtzu (Gorica) u sjeveroistočnoj Italiji. Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenten*, Wien 1791., str. 55-58. Za vrijeme pohoda 1789. Reisky je zapovijedao s dvije pješačke bojne. Oskar Criste: *Kriege unter kaiser Josef II.*, 1904., str. 307.

²⁴⁰ Bojnik Johann Branovacky zapovjednik je dragovoljačkog korpusa (Freikorps) od 400 ljudi. Oskar Criste, *Kriege unter kaiser Josef II.*, 1904., str. 307. (kasnije brigadir i od 1801. do 1807. zapovjednika ogulinske graničarske pukovnije, tada br. 3. Vidi: *Mittheilungen des k.u.k. Kriegs-Archivs - Supplement. Geschichte K. und K. Wehrmacht 5.*, 1903., str. 265., dostupno na: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MitKuKKriegsArch_1903_Supplement/?pg=284&layout=s (pristup: 1.06.2020.)

Nit se mogu sabljom sići
Niti puškom još dostići,
Nit' njih mogu k seb' dovlačit
Baš' ni topom nji odbacit,

Turc' daleko obrkuju
Naši opet ne miruju,
Privarit njih Turci traže
Za to paze naši straže.

U vojno-strateškom smislu utvrda Oršova, nakon Beograda, bila je najvažniji objekt na granici dvaju carstava, a nalazila se na tromedi tadašnje turske Vlaške i Srbije te habsburškog Banata. Taj izuzetno dobro fortifikacijski utvrđen otok na Dunavu pružao je sve mogućnosti za dugotrajnu obranu. Unutar otočne utvrde bio je smješten i grad Nova Oršova. Sa sjevera u Dunav utječe rijeka Cerna (Czerna), a na samom ušću nalazi se grad Stara Oršova. S druge strane, na desnoj obali Dunava nalazi se utvrda Elizabeta (Elisabeth) koja pokriva otok s juga. Pošto su Habsburgovci sa svih strana opkolili utvrdu nisu htjeli gubiti vrijeme na njeno osvajanje nego su je s dijelom snaga blokirali. S juga, iz smjera Kladova Turci su pokušavali ponovno ostvariti komunikaciju s obranom utvrde ali bezuspješno. Utvrda Oršova predala se tek u travnju 1790.

2.3.8. VIII. POGLAVLJE – Slijede slučajevi 1790. godine

U VIII. poglavlju pod naslovom *Slijede slučajevi 1790. godine (Slide Slučajih Godine 1790.)* Blaž Bošnjak pjeva o junacima Liptayu i Szarvassiju koji napreduju iz Kladova prema Timoku. Za činjeničnu potvrdu opjevanih osoba i događaja koriste se podatci iz ratnog izvješća: *Das Gefecht bei Negotin am 6. Jänner 1790.*²⁴¹ Opisuje se situacija pri kojoj se sprječava tursko pojačanje od oko 5 000 Turaka pod vodstvom Mehmed-paše u namjeri da se probije te vrati blokiranu, i uskoro izgubljenu, ključnu utvrdu Oršovu na Dunavu:

Zimski biše tad Kwartiri
Al se vojska sva ne miri,
Jer koj biše na forposti
Imadoše truda dosti,

To svakoga ovo uči
Što se onda ovde sluči;
U Kladovu kad dojdōše
Onda malo tu stadoše,

²⁴¹ Usp: S. von Ujfalvy, k.k. Rittmeister, „Das Gefecht bei Negotin am 6. Jänner 1790.“ Nach der osterreichischen Originalquellen, 1790., str. 150-157.

Ali eto idu Turci,
I još vijju kako vuci,
Jedni idu prek' države
Hoć' da dojdu do Oršave,

Kada Šipu on' dojdoše
Tu busiu on' najdoše,
U busii biše Paur,
To jest Laitnant, tvrdi kaur

Dugo vrime onde čeka
U busii turk' dočeka,
I put njima tu zasiče,
Jere mloge tu izsiče,

Turci projti ne mogaše
Nego natrag pobigoše
Ter Kladovi dole hite
I Liptayu ljuto prite:

Sad se držte vi kauri
Nist' soldati neg pauri,
Pošten nit ste vi ni jedan,
Ak nećete k nam na mejdan,

Ciknu Laptay kao pomaman
Kurvo, Kučko Baša Osman!
Ti nas zoveš ovd' na mejdan
K nam ne smije vas ni jedan,

Hodi kučko! Pridi amo,
Koji j' jačji? Das gledamo,
Na to s' Turci rasrdiše
Na Liptayu nasrniše,

Pojde Liptay svojom četom,
Udri vatrom kako četkom,
Turke natrag on tu suzbi,
Svojih nikog ne izgubi,

Srce mu se tad upali
Boljma na njih još navali,
Kada Turci opaziše
Tu da naši navališe,

On' dimlie počeš dizat
Svi, da bolje mogu bižat,
Al Liptayu nebi mira
Neg tri dana on njih tira,

Ter njem' srića biše bolja
Baš to licem na tri kralja,

Negodinu turci staše
I na njega tu čekaše,

Al kad s' s turci vojska sasta
Oštra med njim vatra nastala,
Turci na nas natrkuju
Al zlo natrag odtrkuju,

Friško s' topi naši pale
To da turke dol' obale,
Još husari podvikuju
Med turke se zatrkuju,

Vridan biše svaki slave
Jer sikoše turkom glave,
Stotnik je s njim' Szarvasy²⁴²
Zatrkuje ljuto Baši,

Baša njemu tu izmače
Al s' na turke on namače
Na dvoj glavu njima cipa
I još vatru na nji sipa,

Po polju njih on nagoni,
Iz kraine njih izgoni,
Od pet sata malo više
Što s' med sobom tako biše,

Ter kad turci opaziše
Da nji mlogo izginiše,
U bižanje on' se dadoše
Naš na leđa napadoše,

Kak' tko može maširaju,
I pred sobom turk' tiraju,
Biju ljuto njih otraga
Tiraju njih sve brez traga,

Do Timoka njih tiraše
Priko rieke pritiraše,
Ljuta vatra ovdi biše
Mlogi turci izginiše,

Pet sto turak mrtvi osta
I ranjeni mlogo dosta,
Dvajest i dva u fatiše
Mloge konje uhitiše,

²⁴² Joseph von Szarvaffy, konjanički zapovjednik (Rittmeister), Erdödy husar (1746.-1810.), za iskazanu hrabrost u ovom boju promaknut u čin bojnika i odlikovan malim križom Reda Marije Terezije. Vidi: Anton Johann von Gross-Hoffinger, Dr., *Lebens und Regierungsgeschichte Josepha des Zweiten und Gemälde seiner Zeit*. Vierter Band. Fr. Brodhag'sche Buchhandlung. Stuttgart, 1837., str. 162.

Dosta blaga nahodiše
I oružje osvojiše,
Pak sigurnost sebi traže
Pokraj rieke među straže,

Da bi s' turci ne vratili
Tajno natrag navalili,
Al se turci ne vratiše
Jer se jako uplašiše,

Nego idu u nizinu
Sam' da biže dol' Vidinu.
Kada Cesar to razumi,
Odma milost on naumi,

Da je Bošnjak bio blizak mnogim zapovjednicima, te da je bio dobro informiran potvrđuju identične brojke poginulih i zarobljenih Turaka koje on spominje (500 i 22) i koje se slažu s brojkama iz spomenutog službenog izvješća:²⁴³

Liptayi on nju daje
Al što misliš? Ovo šalje?
Obersterom njega čini,
I vojvodom još učini,

Da ostane s četom tude
I prid njome glava bude,
Da na turke dobro pazi
I junački na njih gazi,

Još Szarvary Major posta
Al to Caru ne bi dosta,
Nego i krst njemu šalje,
Da je junak svi da g' fale,

I Stražmeštrom još na dalje
Od junaštva dad' Medalje,
Pak svoj četi Car zafali
Sve kolike još pofali,

Ter da svakom bud' poznano
U novina jest štampano.
Turci natrag opet hite,
I Liptay vrlo prite,

Da će noćom dokasati
S četom njega tu skresati;
Da to turci ne učine
Naredbe se druge čine,

²⁴³ Usp: S. von Ujfalvy, k.k. Rittmeister, *Das Gefecht bei Negotin am 6. Jänner 1790*. Nach der österreichischen Originalquellen (150-157)., 1790., str. 157.

Više vojske tam da pojde
U krainu k njim da dojde,
Svi veselo pokladuju,
Sam' vojnici maširuju,

I kraini naglo hite,
Jer tam turci vrlo prite,
Put tude se ne odbira
Neg' po zimi tam s' mašira,

Kiša, i snig tada pada
Mlog' na lice tude pada,
Dobru volju svi imaju
I veselo maširaju,

Jedan, drugog tu veseli
Jedan, drugom još to veli,
Ustaj Brate, da idemo
Da Kraini mi pridemo,

Da se s turci mi bijano
Naš vilaet dobijemo;
Tu s' nevolje napatíše
Jer mećaveh mloge biše

Al planine sve pridoše
I Oršavi svi dojdoše,
Ter projdoše tu Oršovu
I još Adu baš Ostrovu,

U Krainu svi stigoše
Al oružje ne svrgoše,
Buduć turčin vrlo laže
On' čuvaju dobro straže;

Al kad turčin ovo spazi
On s priateljstvom k nam dolazi,
Mir med nama hoć' da ima
Kak' hoćemo termin prima,

Termin njemu tad se daje
Deset dana tom s' pridade,
Kavga med nam da nebude,
Neg' priateljstvo s nama bude;

Koja strana hoće počet
I med nama kavgu začet,
Na pred mora deset danah
Biti kavga svim poznana,

Taj dogovor med nam s' čini
Tvrđ ugovor još' učini,
U tom Travanj mali projde
Al veliki kada dojde,

Oršavi se vojska skupi
U njoj turke da pogubi,
Udariše na sve strane
Al s' i turci dobro brane,

Tukoše se mlogo danah
Al s' izmaknu turkom rana,
Ne mogoš se veće borit
Niti našoj vatri odoliti,

Pokoj sebi da izvade
Bieli Barjak oni vade,
I viđeno njim vihaju
K seb' na govor zazivaju,

Ter Mahovac da k njim dojde
Da njih ljuta vatra projde,
I još glasno oni vele
Doće kazat što tu žele,

Tad Mahovac tu ne biše
U Kraini neg' on biše,
Knjiga mu se odma šalje
Da ne pušta vrime dalje,

Da k Oršavi odma hiti
Jere turkom mora priti,
Tad Mahovac k njima pojde
I baš u grad k njima dojde,

Njeg' priateljski svi primiše
I razgovor s njim činiše,
Ti Mahovče! Ovde sedi
S nama ovde ti besedi,

Da mi tebi sve kažemo
Istina jest, ne lažemo,
Zatvoreni ovde bismo
Šest misecih s vam se bismo,

Bošnjak se na trenutak promiče u turskog odvjetnika objašnjavajući situaciju s turske točke motrišta i pregovarajući o uvjetima predaje Oršove nakon šestomjesečne opsade. Bezizlaznost turske situacije i napuštanje otočne utvrde opisuje ovako:

Ali sada jurve znamo,
Da mi jakost viš' nemamo,
Da se s vama mi bijemo
I vas otud odbijemo,

Grad vam' pridot mi moramo,
Al molimo ovo samo,
Da nas proste vi pustite
Dobro naše dopustite,

Da smijemo s nama ponet
I u Zemlju našu odnet,
Što je carsko, to uzmite
I kako vi naumite,

Tako ćemo vama izdat,
Svekoliko virno pridat,
Taj dogovor kad s' učini
I pogodba još načini,

Turci iz grada da izidu
Naši u grad da unidu,
Da njihovo sobom nose
Ali Carsko ne odnose

Nama od sveg račun dadu
I podpuno sve pridadu,
Tu topova mlogo biše
I tanetah još odviše,

Mlogi barut, i olovo,
Za boj biti sve gotovo,
Kad podpuno sve dadoše
Tad Vidinu otidoše.

Svi se tude radovasmo
Al nesreću mi ne znasno,
Malo posle ovi dana
Zapovid jest tu izdana,

Turci dakle predaju utvrdu i biva im dopušteno da se povuku prema Vidinu. Bošnjak nabraja zaplijenjeno oružje: puno *toppova*, *tanetah*, *baruta* i *ollova* te opisuje nesretnu eksploziju koja se dogodila u barutani,

Iz Kladove da se nosi,
I vas barut da s' iznosi,
Dvadesetog baš Aprila
Tu nesreća jeste bila,

Po nesreći vatra izajde
I nesreća mloge najde,
Jer se barut tu zapali
Barutanu svu razvali,

Jer hiljada centi biše
I pet stotin jošter više,
Sve se u čas to zapali,
I pol mesto još razvali,

Dvajest mrtvi tude osta,
I ranjeni mlogo dosta.
Kada April tada projde
Pod Brahovu²⁴⁴ vojska dojde,

Klerfe onde njome kreće
Ter u logor ovde meće,
U dvi trefe²⁴⁵ nju postavi
I naredbe još ostavi,

Da Galie tamo pojdu
I ćuprie s njime dojdu,
Kak naredi, tak s' učini,
I ćupria tu s' načini,

I Dunavom malo niže
Mloštvo čajki tude gmiže,
Da s' od turak bolje brane
Staš' Galie s druge strane,

Liepo vodom urediše
Kako i grad utvrdiše,
Poljem vojska tude stoji,
Nit se turak ona boji,

Piketi su na sve strane
Koji jutrom vrlo rane,
Sva da vide iz duboka
Patroluju kraj Timoka,

Dab se turci ne privukli
I među njih ne uvukli,
Kada turci to spaziše
Pažnju našu opaziše,

Da se mudro mi vladamo
Privariti nit se damo,
Među sobom on s' smišljaju
Drugu zgodu domišljaju,

Kak bi mogli seb' izbavit?
Kakodir nas privarit,
Iz Vidina da izajdu
I na leđah nam da zajdu,

Tu Dunavo hoć da pridu
Ter u Vlašku hoć da idu,
Al to Klerfe tad ositi
Nakanjenju turskom s' siti,

²⁴⁴ Naselje Bregova na Timoku u Srbiji.

²⁴⁵ Riječ *trefe* Bošnjak korist zbog rime s Klerfe, a misli na postrojbe za nasilno izviđanje.

Nešto vojske prid njih šalje
Da ne mogu iti dalje,
Turska vojska tad se skupi.
U Kalafat mloga stupi,

Kalafat jest slabo misto
Al za bitvu jeste čisto;
S preda mu je čisto polje
Dunav g' otrag brani bolje,

Od Vidina ni daleko,
S topovi se baca preko,
U njegov turci mlogi staše
I još Šance izkopaše,

Otud turci iztrkuju,
Ter na naše natrkuju,
Kavgu s nama počimaju
Karavlašku otimaju,

Al kad Klerife ovo spazi
I nevirnost tursku spazi,
Iz Kraine odma ide,
Tere s vojskom Dunav pride,

Dvajest Šestog baš to Juna,
Tu s' učini ova buna,
Tajno noćom mi idemo
Kalafatu da pridemo,

Grof Klerfait se, dakle, utaborio u Timočkoj krajini, na lijevoj obali Timoka preko puta naselja Bregova. Na desnoj obali Timoka manji turski korpus blokirao je smjer prema Vidinu. Iz tog razloga Klerfait je s korpusom prešao Dunav i krenuo obilazno prema Calefatu (Kalafat), mjestu na drugoj strani Dunava, preko puta Vidina i s istoimenim otokom između. Namjera mu je bila napasti Vidin s istoka, iz Vlaške. Njegov cijeli korpus sastojao se od devet bojni pješništva i pet divizijuna konjaništva dok su Turci u Vidinu raspolagali s 8 000 vojnika. Prepoznavši namjere Habsburgovaca Turci su prešli organizirati obranu u Calefatu. Brzom hodnjom Klerfait je doveo snage ispred Calefata i otvorio jaku topničku vatru na turske utvrđene položaje u Calefatu. Nakon toga uslijedio je juriš i zauzimanje Calefata. Turci su se preko otoka povukli u Vidin ostavivši na bojištu 1 500 mrtvih.²⁴⁶

²⁴⁶ Usp: *Sammlung der merkwürdigsten Städte und Festungen, welche in den Jahren 1788. 1789. und 1790. von den K.K. österreichischen und Kais. Russischen Armee der Pforte abgenommen worden, nach ihren wahren Lage gezeichnet und illuminirt von Anton Balzer, nebst einer kurzen Beschreibung derselben nach Hof und andern glaubwürdigen Berichten gesammelt, und zusamgetragen, zu finden in Prag bei Johann Kupferstecher und bei Herrn Caspar Widtmann Buchhandler. 1790. „Carte des Sieges der k.k. Truppen unter Commander des FZ. Gr: Clerfait über die bei Calefat unter Commando Mauroieni verschänztzte Turken den 26. Iuni 1790.“* No 67. Biblioteka Ratnog arhiva u Beču.

Srićno noćom ni pojdosmo
I u zoru tam dojdosmo,
I kad bili danak poče
Tada grohot topov zače,

Tu s Dunava biju čajke
i zamiču nama hajke,
Iz Vidina topi biju,
Tu nas hoće da razbiju,

Al se naša vojska sklopi
I počeše naši topi,
Turski topi jako ruče
Naša vojska bolje tuče,

Turske čajke tu razbiše
Niz Dunavo njih odbiše;
Al s Vidina jako biju,
I nas hoće da odbiju,

Dugo vrime tak s' tukosmo
Dok s' pod Šance dovukosmo,
I kako se vojska miče
Klerfe na glas svima viče,

Et' junaci sada vrime
Da dobite časno ime,
Et' srećnoga danas danka
Vesela vam svima majka,

Da s' junački mi držimo
Da mi mejdan održimo,
Tursku silu ne gledajte
Nego oštru vatru dajte,

I kao lavi navaljujte
Zemlji turke obaljujte,
Bog će nama dati sreću
Da dobimo slavu veću,

Kad s malinom navalimo
Miloštvo turak obalimo;
Kada vojska to razumi
Svak' u seb' tad naumi,

Dobro svaki da se vlada
Nepriatelja svog nadvlada,
U srcu se probudiše
I na juriš tad udriše,

Kao jeleni tude skaču
Preko rupah još priskaču,
Preko Šanac pretrkuju
I med turke utrkuju,

Il su pišci, ili konjici?
To se ne zna koji s' vojnici,
Jedni sabljom turke krešu
Drug' s palošem glave tešu,

Banganetom jedni bodu
Turke Zemlji da pribodu,
Iz pušaka jedni tuku
Bliže turkom da s' privuku,

Na njih oštro napadoše
U big turci tad s' dadoše,
Još se jako pripadoše
Kud će bižat ne znadoše,

Našu vide tu slobodu
A otragu znadu vodu,
Svak' nastoji da pobigne
Al kad naši koj' dostigne

Il ga kugljom otrag strilja,
Banganetom il g' prorilja,
Turci činit što ć' ne znadu
Niti bižat kuda znadu,

Na Dunavo oni lete
Hoće vodu da prilete,
Videć otrag vatru sivat
Prek' Dunavca počeš plivat,

Da Dunavac on' premaknu
Ter na hadu da izmaknu,
Al na vodi ne imaš mira
Jer jih oštra vatra tira,

Puške kolju kako zmije
I Kartač njih jako bije,
Turkom sila satrvana
Osta voda sva crvena,

Dvi hiljade turak pade
Drugim broja još' ne znade,
Kad njih naši nagoniše
Mlogi u vodi potoniše,

Bošnjakovih *dvi hiljade turak pade* slaže se s brojem od 2 000 mrtvih neprijatelja o kojima je izvijestio maršal topništva Klerfeit.²⁴⁷ Nije moguće uvjerljivo protumačiti zašto je u gore spomenutom ilustriranom albumu Antona Balzera *Sammlung der merkwürdigsten Stadte und*

²⁴⁷ „Callefat in der Wallach. Die Kaiserlichen stürmten 1790 den Juny das türkische Lager, schlugen 2000 Feinde todt, und zwangen die Uebrigen das disseitige Ufer der Donau zu verlassen. F. Z. Clerfait.“ Vidi: *Militär-Almanach*. Nro. III., 1792. str. 141.

Festungen taj broj smanjen na 1 500. Najvjerojatnije je Balzer proučavao više izvora te je zaključio kako je Klerfeit preuveličao broj mrtvih neprijatelja.

Mlogo njih se tu zarobi
I Sermia mloga dobi,
Liepi noži i šatori
I handžari po izbori,

Britke sablje, duge puške,
Koje nose glave muške,
Meda, Kafe, i pogača
I novčenog još Arača,

Sve to turci izgubiše,
Naši srićno zadobiše.

2.3.9. IX. POGLAVLJE – Slijede isti slučajevi

U IX. poglavlju naslova: *Slijedi isti slučajevi (Slide ifti Slučfaih.)* Bošnjak pjeva o daljnjem izgonu Turaka iz Timočke krajine u Srbiji:

Srića ova kad nam pade,
Zapovid se tad izdade,
Prek Dunava da se ide,
U Krainu da se pride,

Da s tiraju iz nje turci
Koj nju robe kao vuci,
Dvajest sedmog to na večer
Ne bi mira kao ni jučer,

Navukoše thali mosta
I to s mukom vrlo dosta,
Večerom se vojska kreće
Ter na Dunav ona s' meće

Joan Palfy tudi biše
Turlok, Terci²⁴⁸ još suviše,
Banaćani s njima idu
U Krainu skup' da pridu,

Još Husari to Ördödy
Tam da idu to s' naredi,
Nimački još vojnici,
To Wirtemberg²⁴⁹ konjanici,

²⁴⁸ Ludwig von Terzy, barun, podmaršal, od 1778. vlasnik pješačke pukovnije br. 28., sa stožerom u Marburgu u Steyermarku (danas Maribor u Sloveniji). Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 103-104.

On' na Dunav nahidoše
U Krainu svi pridoše,
Tu pred njima Klerife hodi
Čete svoje mudro vodi,

Kod Brahove s njima stade
I u logor ondi pade;
Lukava je turčin zvirka
To je bio on od vika,

Kada vojsku našu spazi
I slobodu naš' opazi,
Na noge se odma diže,
Iz Kraine on pobiže,

On pobiže tu brez traga
Ostav' Timok seb' otraga,
Kod Rakovca s vojskom stade
I u logor ondi pade;

Mi pikete načinismo
Svuda straže naredismo,
I Patroli svuda hode,
Da k nam turci ne dohode,

Na sve strane dobro straže
I Patrole turske traže,
Gdi se s njima on' sastanu
Brez krvi se ne razstanu;

Šestog Jula to s' dogodi,
I nesrića tu se zgodi,
Gor rečeni to Szarvasy
Koj s' na turke tu namaši,

Tu s' u zimi s njima bio
I ljuto njih tu razbio,
Na njih ljuto kad nasrnu
Pod njim konjic tu posrnu,

S Konjem skupa dole pade
Mloštvo turak tu napade,
Pak se poče on tu branit
Al s' ne može sam odbranit,

Nego g' turci ufatiše
I na konja navališe,
I s veseljem natrag hode
jer junaka roba vode,

²⁴⁹ Carl Eugen von Württemberg-Stuttgart, herceg, od 1743. vlasnik konjaničke postrojbe draguna br. 5., sa stožerom u Peczki (Pečuh) u Mađarskoj. Vidi: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenten*, Wien 1791., str. 204-206.

Svi veselje on' imaju
I čovički njeg' primaju,
Posli podna knjigu šalju
Da s' potrebna njem' pošalju.

U Carigrad mora iti,
I pred Cara samog priti,
Sva s' potrebna tam poslaše
I njemu se pridadoše.

Al promotri ovde vridnost
Njegovoga sluge virnost
On za ljubav Gospodara
Sam za sebe ništ' ne mara

Gospodara ostavt' neće
U sužantvo sam se meće,
Gospodaru svom da pride
U sužanstvo sam on ide,

U svoj volji i nevolji,
S njime umrit jest u volji.
Tomu vrime malo projde
Glas nam' drugi eto dojde,

Da se turci opravljaju
I naredbu nastavljaju,
Da k nam oni neće iti
Nego Dunav hoće priti,

K nama tude on' ne smidu
Neg u Vlašku hoć da idu,
Kada Klerfe to razumi
Drugo više on naumi,

Da Krainu on ostavi
I u Vlašku seb' postavi,
Ak bi turci tamo pošli
I to Srećom k njemu došli,

Naši njima da u kažu,
Kako oni nama lažu;
Malo više od Vidina²⁵⁰
Biše sprama Florentina²⁵⁰

Liechtenberga tu odredi,
Da se s četom tu uredi,
Ak bi turci tamo pošli
I Dunavom k njemu došli,

²⁵⁰ Florentin, naselje na ušću Timoka u Dunav.

Da junački njih nadbije,
I od sebe njih odbije,
Još se sreća more zgodit,
Da on turkom mož' naškodit;

Malo vrime tomu projde
Turski čajki sila pojde,
Dunavom se on spuštaju,
I na njega napuštaju,

On navuče tada tope
bije čajke da se tope,
Mloge čajke tude razbi,
I srećno njih on tu nadbi,

Turc' oprezom natrag idu
Niti k njemu više smidu,
Ali neće da se smire,
Neg na zgodu da s' namire

Kak bi mogli opet iti,
I u Vlašku srećno priti.
Dole idu nuz nizinu
Spuštaju se bliž' Vidinu,

I kad biše prama Calefat
Preko vode počes' metat,
Prek Dunava hoć' da idu,
Ter u Vlašku tu da pridu

Ali zato Klerfe znade
Priti njima zgodu dade,
Da u Vlašku njih namami,
Njih on k sebi da primami,

Kako želi, tak s' učini,
I naredbu on načini,
Kako turci ovam pridu
Naši na njih tad' da idu,

Kako turci tu pridoše
I iz čajki izidoše,
Naše s' čete urediše
Ter pred turke izidoše,

Počes' puške tada pucat,
I u mlogom srce kucat,
Jer se turak mlogo vidi,
Da s' Dunava i ne vidi,

Naši jedan drugom kaže
I med sobom on s' kuraže,
Mlogo turak tu imade,
Bog nam sreću mož' da dade,

Da junački navalimo
Silu tursku razvalimo.
Kak rekoše učiniše
I jurišom udariše,

Turci oštro tude biju,
Da nas natrag on' odbiju,
Hala glasno zavikuju,
Ter med nas se zatrkuju,

Udariše med njih Husari
To Ördödy baš Madžari,
S drugu stranu topi biju,
Turke natrag da odbiju,

Turci vatru kad spaziše,
Sil' Husara opaziše,
Natrag počeš' on' da biže
Al njih Kartač ljuto striže,

Još Husari zatrkuju,
Turke na Dunav natiruju,
Još rekoše bit će bolje
Da tiramo njih u polje,

Po polju njih da ganjamo
Kao zeceve naganjamo,
Što želiše učiniše
Nešto turak tu odbiše,

Na Dunavo njim ne dadu
Samo u polju da j' imadu,
Turci trče tu po polju,
Misle, najće sreću bolju,

Od Husara da izmaknu,
U sigurnost da umaknu;
Al se ludo privariše,
Jer Husari navališe,

Iz trnjakah turke izgone,
Po polju njih ljuto gone,
Prem ak' turci čine viku,
Njih Husari sabljom siku,

Biži turčin kako koj,
I hala njih vika stoj,
Ter u buni bradu češu
Gdi im Husari glavu krešu,

Tu ni jedan ne izmače
Nit se kuda koj zamače,
Koje sabljom ne sikoše,
One žive dovedoše;

Mi s' bijemo s ove strane
Turci glede s druge strane,
Ukazuju s' da su turci
Hala viču kako vuci,

Svoje vikom da okripe
Na nas zubma ljuto škripe,
Dunavom se vika odlaže
Al njim ništa ne pomaže,

Jer mi srićno njih razbismo
I iz Vlaške njih odbismo,
Nemogoše da se tuku
Neg s' Vidinu oni vuku,

Napatše se od nas bede
Na nas ljuto odnud glede,
I još mlogi od njih reče,
I dva puta još poreče,

Da s' s Kauri biti neće,
Jere vide da ni sreće,
Med njim' buna poče s' dizat,
Mlogi od njih poče bižat,

Od vojske se mlogi Krađu
Bit se volje viš' nemadu,
Svaki gleda kak' s' izvući
Svojoj može doći kući.

Tomu vrime mal' izmače
O miru se radit začē,
Zapovid se nama dade,
Da se turkom pokoj dade,

Svakojako da gledamo,
Mir mi s njima da imamo;
Kada Klerfe to razumi,
U srcu se on uzbuni,

Pak očito svima reče
Ne daj Bože onim sreće,
Koji jesu uzrok tomu,
Da moramo iti k domu,

Jere sreća jeste sada,
Koja doći neć nikada,
Da mi turke pomorimo
Naše zemlje osvojimo,

Prid vojskom se on sam šeće,
I žalosno glavom kreće,
Na Vidin se on obzira,
Nit u srcu ima mira,

Jere Liepa biše slika
Da ga uzme još prilika,
Put mu tomu zakratiše,
Jer se biti zabraniše;

Što će počet sam ne znade,
Jer žalosno src' imade;
Kad se malo on razabra
Viće sebi on odabra,

Natrag s vojskom on da ide,
K Oborči²⁵¹ s njom da pride,
U logor nju onde meće
Nit se Kuda s njome kreće,

Turkom opet ne viruje,
Jer mu srce ne miruje,
On pikete meće svuda,
Da b' ne došli turci odkuda,

Da ga ne bi odkud zašli,
Nepripravna njega našli,
Vojski traži dosta rane
Straže meće na sve straneh,

U naredbi bi izpravan
I boj biti još pripravan
Paki se tomu još on nada,
Da se s turci on ogleda;

Al mal' vrime tomu projde,
Sedam turak k nama dojde,
To su turski poklisari
S njima idu naš' Husari,

K vojski oni kad dojdōše
Klerifi uprav on' pojdoše,
Pismo oni tada vade
Klerfi to se tad pridade,

Kada ovo on razgleda,
U njem što je, on progleda,
Oči k nebu on podiže
Od zemlje se tilom diže,

Jošter glasno on govori,
Da mu tuga srce mori,
Dva leta sam srećan bio,
Turke svagdi još razbio,

²⁵¹ Borča, mjesto pokraj Dunava, sjeverno od Beograda.

U Banatu njih raztira,
Do Vidina njih dotira,
Napati se s njima muke,
A sada mi vežu ruke,

Grad Vidin nakon Beograda bio je drugi strateški cilj Habsburgovaca ali je planiran i kao polazna točka za daljnji prodor prema Istanbulu. Isto kao i grad Galac (Galatz, Galati) kad je u pitanju napredovanje Rusa. Bilo je planirano, nakon ovladavanja cijelim tokom i ušćem Dunava združenim snagama jurnuti na Istanbul, međutim vojne operacije su obustavljene i otvaraju se mirovni pregovori:

Da ja više njih ne bijem,
I Vidina ne dobijem,
Ev' zapovid turci imadu,
Da nam mira svagdi dadu,

Nigdi u nas ne diraju,
Neg' priateljstva s nam' imaju,
Ako bi se koji našo,
Te bi silom na nas pošo

Sami će ga turci ubit,
I nemirne sve pogubit,
Mir hoć', da se svakom dade,
Ljubav med nam' da se imade.

Haj! Žalosno pismo ovo,
I nesrećno svako slovo,
Jer na dobro nije nama
Da mir oni čine s nama,

U tom mora ništo biti,
Da s' ne smimo s njima biti,
Bog daj! Dobro sam' da bude,
Sam' nesreća da ne bude,

I uzroci da ne budu,
Da nam muka bud' za ludu,
Mlogi rane zadobiše
Dokle turke nadobiše,

Mrtva braća da ne žale
Koj s' s turci nigd' ne šale,
Svoju krvcu on' proliše,
Dok se Zemlje osvojiše,

Pod zemljicom oni leže,
Al za srećom našom teže,
On' pod zemljom sada muče,
Al s' osveta na onog vuče,

Koji uzrok jeste tomu
Da idemo sada k domu;
Duša mi jest moja mila,
Ta naredba baš nemila,

Vrime tomu hoće dojt
Odvud žalni hoćmo pojti,
I Žalosno još gledati,
Turkom natrag sve predati,

To žalosno tu izreče
I dva puta još poreče,
Moji sinci: što mi znamo?
Mi naredbi da s' pridamo,

Ni to Carska nije volja,
Jer bi sreća bila bolja,
Naš vilajet da je miran
I u njemu svaki viran,

S vojskom onde tada stade,
Niko vreme s njom ostade,
Dok zapovid njemu dojde,
Da on s njome otud pojde.

Tom zapovid skoro pride
Sva se vojska da razide,
Jedni s' natrag da kretaju,
Drugi ondi da ostaju,

Tu ostaše Palfyanci,
Do njih niže Karolianski,
Regementa još Husarah
To Tuskana sve Madžarah,

Bukarestu Splenji s' pruži,
Dvi Seklera k njim se sdruži,
Kraj Dunava on ostaju
Ter Krajinu da čuvaju,

Tomu vreme malo projde
Al Elčia²⁵² eto dojde,
On u Šisto²⁵³ uprav ide,
Na skupštinu da on pride,

Za njim drugi još pojdoše
U skupštini sastadoše,
Dugo vreme skupa biše,
Med sobom se ne zgodiš,

²⁵² Elçia, eličija (tur.), izaslanik.

²⁵³ Shifto (Svištov u Bugarskoj).

Jer Madžarski protiv više
Više sebi drugo isće,
Al mu zalud njegov buka
Kao i nama naša muka,

Jer kad vreme jeste bilo
Mloštvo njihu ni hotilo,
Carskoj volji da pristanu
Ne vriđeni da ostanu,

Dogovoreh hoć' da vuku
Tomu vreme da provuku;
Al nepriatelj to ne čeka
Neg priliku dobru čeka,

Gdi će sebe povisiti
Austriu poniziti;
Tužan Cesar to motreći
Vatru od svud još videći;

Zemljeh svoje on promatra,
I naredbe u njim smatra,
U Državi vidi bunu.
I Državu vatre punu,

Pjesnik misli na revoluciju koja se istodobno odvijala u Belgiji i Nizozemskoj i koju je car s vojskom morao ugušiti kako bi očuvao cjelovitost Habsburške Monarhije. To znači da se car istodobno morao nositi s tri goruća vojno-politička problema: unutarnjom pobunom, ozbiljnom prijetnjom rata s Pruskom te već vođenim ratom s Osmanskim Carstvom. Stoga je postupio razborito:

Više sebi odabira,
Da s turčinom čini mira,
Sva dobita da pridade
Da u Zemlji mir imade,

Što odredi to učini
Pak s turčinom mir načini,
Mir učini i napisa
Sa žalostjom njegov podpisa,

Jer od Boga biše srećan
Al s narodom jest nesrećan,
Mir da k sebi on da vrati,
Zemlje turkom sve povrati.

2.3.10. X. POGLAVLJE – Opisi slučajeva u Hrvatskoj

U X. poglavlju naslova: *Opis slučajeva koji su se dogodili u Hrvatskoj (Izpišanje slučajeva u Horvackoj dogoditih.)* Bošnjak započinje pjevanje o ljepoti Hrvatske i njezinoj vojničkoj vještini i hrabrosti, osobito u području Vojne Hrvatske ili Vojne Krajine, te o opsjedanju Dubice:

Horvacka jest liepa zemlja,
Vidit ju je mlogom želja,
U njoj rodi dobro vino,
Mal' pšenice, mlogo sino,

Ona ima mudre ljude,
Koj na znanje srcah bude,
Puna jeste Gavalira,
Božjih kuća, Manastira,

U njoj cvate sveta vira
Božanstvenog puna mira,
Na kraini jese jaka,
Jer imade mlog' junaka,

Mlog' junakah, vitezovah,
Plemeniti još knezovah,
Lieka, Otok, i Krbava,
Junačka jest Mati prava,

Pokraj Une, Posavine,
Junačke su to Kraine,
Koje s' s Praizom ljuto biše,
Turke od seb' svagd' odbiše,

Al kad nastaturska vojska
Junaka se najde dosta,
Koj radosno u rat idu,
Da u tursku zemlju pridu,

Na Krainu kad stupiše,
Na Dubicu nastupiše,
Čete svoje urediše
Na Dubicu udariše,

Dubica jest malo misto,
Ali za boj jeste čisto,
Udariše na nju Horvati
Al njih turčin zlo izplati,

U njoj turčin ne da k sebi,
Jer naredba dobra ne bi,
Još Horvati sreću traže,
Kak' događai njihov kaže,

Silom na nju udariše,
Mlogi glavu izgubiše,
Osvoit nju on' ne mogu,
Nit ostavit oni mogu,

Okol nje se jako muče
Gdi njih turčin jako tuče,
Turkom dosta dosađuju,
I u tom se naslađuju,

On' imaše teške daneh,
Al činiše još mejdane,
Po mejdani turke tuku,
Da se u grad ne uvuku,

Turk' od grada odbijaše,
Dokle moći on' imaše,
Kad s' nemoćni on' vidiše
Onda natrag odstupiše,

Kada niko projde vrime
Učini se više s time,
Da se veća vojska skupi,
Na Dubicu da nastupi,

Et' dojdose tam' i Nimci
S njima skupa konjanici,
Pak dojdose i Husari
I pišaci još Madžari,

Liepa vojska skupa biše.
Silom otet grad hotiše,
Devins njima jest Vojvoda
Al m' odnese sreću voda,

Na grad on se zatkiju
Ali od njeg odtrkiju,
Turci Muštru²⁵⁴ mlog' ne znadu,
Al pristupit k seb' ne dadu,

Za bedeme on se skreću,
I na oko pušku meću,
Iz za zida ljuto biju,
Da s' našima kape vijju,

Oko grada naši s' muče,
Ljuto iz grada turčin tuče,
Gradu ništa ne mogoše,
Neg se od njeg odmakoše

²⁵⁴ *Mustra*, školski pristup vojnoj organizaciji, taktici i manevru.

Al ni tude ne bi mira,
Jer jih s leđah turčin tira,
Al prem da su silni turci,
Krvoloci kao vuci,

Kad s' sastanu na mejdanu,
Ukazuju svoju manu,
Gđi s' s našima on' udriše,
Tu njih naši svagd' nadbiše,

Dug se tako natiruju,
Nit med sobom on' miruju,
Vatru oštru prosipaju,
I krv svoju prolivaju,

Jer odkad ta bitva posta,
Mloga glava mrtva osta,
Mloga majka zaplakala,
Zaručnica jaukala,

I sestrice ljuto cvili,
Jer s od braca tužna dili,
Jer tu mlogi mrtav osta
I još veće ranu dosta.

Kad tom vrime niko projde
Tu Lichtenstein Princip²⁵⁵ dojde,
Da on vojskom tude vlada
U Dubici turk' oblada,

Vojsku liepo uređuje,
I još liepše naređuje,
On pomljivo kuša sreću
Da dobije slavu veću,

On udara na sve strane
Od kuda se turci brane,
Još razgleda sve smotrie
I načinja svud Patrie,

Na Patrie tope vuče,
Da iz njih turke tuče,
Junačkim se srcem budi,
Okol posla vrlo trudi,

Nebil' našo dobru sliku,
K otomu dobru još priliku
Da on turke tu nadvlada,
I Dubicu k tom oblada,

²⁵⁵ Karl Barrohaus Joseph von Liechtenstein (1730.-1789.), princ, feldmaršal, u mjesecu travnju 1788. preuzeo je od podmaršala de Vinsa zapovijedanje Hrvatskim korpusom jačine 36 000 vojnika s namjerom zauzimanja Bosanske Dubice. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1866., sv. 15., str. 165-168.

Ter glavom se vrlo muči,
I vitezko znanje uči,
Ter naredbe dobre čini
Štetu turkom da učini,

On s' truditi tu prestade,
Jere bolest na njeg pade,
Ne mož' vojsku sastavljati
Niti njome upravljati,

Nego natrag morad' ići,
Da on zdravje more stići.
Čudnovat su Božji sudi,
Na što koga Bog odsudi,

Tu se Devins mlog patiše
I muke se napatīše,
Želju svrhu on ne dobi,
Neg s' od posla ovog odbi,

Da ostane u Kwartiru,
Pak da sedi on u miru.
Princ Lichtenstein za njim dojde,
Pak nemoćan natrag pojde,

Žalost imad' svaki veću,
Da ne imad' u tom sreću,
Bog odbira koga hoće
Pak s njim čini sve što hoće,

On odabra dobrog srca,
Laudona našeg starca,
Da s' napati još star muke,
I pridobi ovdi turke;

Kada Carski glas njem dojde,
Da na vojsku i on pojde,
On promišlja svoju službu
Ku imade u njoj trudbu,

Još promatra svoju starost,
Izgublenu davno mladost,
Da za vojsku nejma moći,
Niti u tom mož' pomoći,

Ponizno se odgovara,
Da s' starostjom on odmara.
Golema je u njem vira,
Cesar njemu ne da mira,

Na tu trudbu njeg zaziva,
I ljubozno još poziva,
Ljubav Carsku obećaje
I svu oblast njemu daje;

Kad to Laudom razumio,
U srcu se jest ganio,
Na stran meće svoju slabost,
Nit promišlja svoju starost,

Pak se s Bogom ukrućuje,
Ter se vojski upućuje,
Stari vitez lako ide
I k Armadi srićno pride,

Kad Armada ovo vidi,
Da sinove otac slidi,
Od radosti svi se miču,
Ter (Laudon vivat) viču,

I radosno k njem dohode
Ter kao otca svog pohode,
Ponizno se njem klanjaju
I ufanje sve stavljaju,

Da će mudro on njih vodit,
Srićno u boj još privodit;
Što s' ufaše, to s' učini,
Jer naredbu on načini,

Kak' Dubicu hoće dobit,
U njoj turke još zarobit,
Mudra glava, mudro s' sića,
U tom njemu biše srića,

Pri Dubicu nego udri,
Ositi se vitez mudri,
Jednu četvu da on šalje,
Ter prid turke da j' pošalje,

Da jim smete svoga traga
Da ne udre oni otraga,
Pak da turkom čini štetu,
On odpravlja jednu četvu,

Ter Glomači²⁵⁶ nju odpravlja,
Kovačević²⁵⁷ njom upravlja,

²⁵⁶ Grad Glamoč u Bosni i Hercegovini.

²⁵⁷ Kovachevich Ivan (Johann) (1744. - 1799.) od 1770. satnik je u Gradiškoj graničarskoj pukovnji, a od 1789. zapovjednik Ličke graničarske pukovnije. Godine 1794. postaje general-bojnik i zapovjednik Varaždinske pukovnije Sveti Juraj. Ivan je imao 51 godinu kad je nakon više bitaka poginuo u bitci kod Magnana 26. travnja 1799. Sličnu sudbinu doživio je i njegov stariji brat, također general-bojnik, Blaž Antun (Blasius Anton) (1738. - 1794.) koji je nakon teškog ranjavanja u bitci kod Tournayja 22. svibnja 1794. umro u Brusellu 31. svibnja 1794. u 56. godini. Anton se borio u Sedmogodišnjem ratu kao satnik, a u Bavarskom nasljednom ratu kao bojnik. U veljači 1788. s polovicom jedne bojne Brodske pukovnije i činom pukovnika osvojio je Bosanski (Turski) Brod, a 1. lipnja 1789. kao brigadir s Gradiškom pukovnijom utvrdu Brčko. Ova dvojica hrvatskih junaka dugo su slavljani kao primjer junačke smrti za habsburšku monarhiju i domovinu. Njihov otac Ilija (Elias) (iz Kraljeve Velike u Gradiškom graničarskom okrugu) dobio je 1759. plemstvo za zasluge u činu satnika. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1865., sv. 13., str. 85-86.

Liečanski jest Major ovo,
Kak svidoči isto slovo,

Ivan Kovačević kao satnik, deset godina prije ove epizode, spomenut je u spjevu fra. Josipa Paviševića *Polazenje na vojsku prusku–bavarsku* (pod naslovom: GRADISHCSANI.) iz 1778. godine. (*Sunstenau, Stupan, Filipović, / Šimunović, Ivan Kovačević, / Esterreicher, Mojo Ljubibratić, / Da i Vaso jošter Kokanović. / Postupaju, i mačem okreću, / Iz Slavonie s' u Madžarsku kreću: / Svaki znade liepo momke redit, / I to će mi baš svaki potverdit.*)

On povede svoju četu,
Turkom dojde on na štetu
On Glomači mudro ide,
Al Odžaku kad on pride,

Odžak stoji odsvud čisto,
Al med zidom tvrdo misto,
Kad opazi biele kuleh
Kud se šeću liepe bule,

Poznato mu jeste bilo,
Ovde s' turak mloštvo svilo,
Da u vreme istog mira
Turska biše ovd' zaira,

Odžaku se on privuče
Da u njemu turke tuče,
Kad Odžaku jedva dojde
Tu iz grada vatra pojde,

Pojde vatra na sve strane
Jer se turci oštro brane,
Dobri junak tog s' ne plaši
Neg s' na turke tu mamaši,

Momci su mu kao sokoli,
S njima gradić vas obkoli,
Ter na turke vatru dade
Oštro na njih još napade,

Silni turci k seb' ne dadu,
Ali moći on' nemadu,
Da mu Momke on' pobiju,
I od grada njegov odbiju,

Čitav Gradić on njim spali,
I kuće jim još pobali,
Još po kuća bije turke.
Da s' napate teške muke,

Sve s' što s' živo onde zgodi,
On u robje sobom vodi,

Ne ostavlja ništ' u miru
Neg odnese svu zairu,

Ovce, koze, i goveda,
Tirat sobom zapoveda,
Liepe plinjeh onde dobi,
I sve turke još zarobi,

Još mu s otim ne bi mira,
Neg po polju turke tira.
Dok su s' ova sva činila,
Naredba se načinila,

Da s' topovi svi na Kolih
I Dubica sva s' obkoli,
Pak da s' ona oštro tuče,
Da s' okol nje viš' ne muče,

Kak s' naredi, tak s' učini
Siaset²⁵⁸ se turkom čini,
Jer j' Laudon mudra glava
Vikovita njemu slava,

Na Dubicu oštro udara
I bedeme njoj obara,
Kada turci to spaziše,
On' se vrlo uplašiše,

On ne vide u seb' moći
Da bi mogli seb' pomoći,
Med sobom se vrlo brine
I med sobom više čine,

Více sobom dokančaju,
Bolje bit će, da s' pridaju
Kak rekoše, načiniše
Sebe robe učiniše,

Laudonu on s' pridaše
I oružje što imaše;
Laudon jest srca dobra,
Učinit njim ljubav odbra,

Ter njim milost tu dopusti,
Žene, dicu proste pusti.
Što imaše, sve njim dade,
I Sermiu svu pridade,

Od plinjanja da j' odvrati,
U tursku njih još odprati,
A Robove, koje skobi,
Po imenu ove dobi,

²⁵⁸ sijaset (tur.), mnogo ljudi, mnoštvo (pogubljenje, smaknuće, teške neprilike).

Tu dva Begah ovdi biše,
Osamnajest Agah više,
Dvajest četir Barjaktara,
I četiri još kibaja,

Trijest četir odo Baša
Devetnajest još Čaušah,

Tri stotine jošter prosti,
Ženah, dice više dosti,

Sve Laudon to ufati
I robove k nam doprati.

2.3.11. XI. POGLAVLJE – Slijedi slučaj bitke i osvajanje Grada Novog

U XI. poglavlju naslova: *Slijedi slučaj bitke i osvajanja Grada Novoga (Slide slučajih bitve, i pridobitja Grada Novog.)* Bošnjak započinje pjevanje invokacijom *Božje desnice*, te nastavlja o kretanju vojske iz Dubice prema Novom:

Kada ova sva dovrši
I s Dubicom poso svrši,
Dalje bitvu uređuje,
Tomu vojsku naređuje

Dalj' u tursku nju odpravlja,
Novom gradu nju upravlja,
Od Dubice s vojskom pojde,
I kad Dvoru s njome dojde,

Tad se metnu ond' u logor,
Čekajući pomoć, ozgor,
Da desnica Božja bude,
U pomoći njemu tude,

Ter s' približa tad k Novomu
I govori mloštvu svomu,
Oh junaci! Moji sinci,
Dobri budte sad vojnici,

Mi Dubicu pridobismo,
Pak k Novomu mi hodismo
Milost Božja jeste dobra,
Jer nas ona na to odbra,

Naš vilaet da branimo,
Od turakah saranimo,
Svetu viru razširimo
Božji zakon namirimo,

Naš' ufanje k Bogu budi,
On će pomoć nama tudi,
Srcem da se mi budimo,
I jedino svi udrimo,

Turke ćemo zarobiti,
I Novi grad pridobiti,
Posle ovog Očinskoga,
Opomena tog slatkoga,

Svu naredbu on učini,
Okol Šance on načini,
Ter promatra još smotrie
Gdi će metat on Patrie,

Na Patrie tope vuče,
Da iz njih turke tuče,
I lagune jošter kopa,
K tom bedeme još podkopa,

Tad na turke on napade
Oštru vatru na njih dade,
Uzbunše se tada turci
Tere vijū kako vuci,

Laudon bije na sve strane
Al s' i turci oštro brane,
Gradu priti on' ne dadu,
Nit prisupit k sebi dadu,

Al Laudon kad to smotri,
Silu tursku on promotri,
Ter da može grad upalit,
Haubice počē palit,

Sila turska tad s' uzbuni,
Jere vatra njih zabuni,
i što buna jeste veća,
Opet turkom biše sreća,

Kišno vrime tad navali,
Da njih vatra mučno pali,
Voda počē razlivati
I Šanceve zalivati,

I Una se tad uzdiže,
Ter ćupriu sa seb' diže,
Radost vojski tu nebiše
Jer ufanje izgubiše,

Da će vrime više biti
Da se s turci mogu biti,
Al Kad prvi bi Oktobra,
Nama sreća biše dobra,

Kiša, i dazd tad pristade
Liepo vrime nam nastade,
Istina jest liepo biše,
Al ga turci ne hotiše,

Jere odma sila pojde
I sva vojska gradu dojde,
Ter naredbu liepu čine,
Juriš na grad da učine,

Do Šanaca kad dojdose
Mlogu vodu tu najdose,
Da ne mogu po njoj gazit,
I još manje nju prigazit,

Oni juriš ne činiše,
Ali vatru uzmožiše,
Okol grada na sve strane,
Od kuda se turci brane,

Naši topi na njih biju,
A žalosno turci viju
Još lagume zapališe,
I zid grada pokvariše,

Tad se turkom glasi daju,
Da se oni nam pridaju,
Odgovora tom ne dađu,
Neg' u vatri pale bradu;

Kad Laudon ovo spazi
Tvrdekornost još opazi,
Da s' pridati turci neće,
Nego hoće vetre većje,

Od svud vatru on umloži,
I Čupriu još naloži,
Na Šanceve nju na miče,
K zidu grada s njom domiče,

Kad to turci opaziše,
On se vrlo uplašiše,
Al prem ako nisu diaci,
Dobri jesu on' junaci,

Izidoše na sve strane,
Ter s' junački oni brane;
Laudon jest mudra glava,
Vikovita bud mu slava,

Što će činit on s' ositi,
I mudro se tom dositi,
On granateh med njih baca,
Od bedema njih odbaca,

Za tri dana tak s' držaše,
Turci vatru održaše,
Al na večer trećeg dana,
Sila turkom bi poznana,

Da s' ne mogu više borit,
Niti vatri viš odolit,
On' med sobom čine više,
Jer njim više ne bi sriće;

Bieli Barjak izdadoše,
I zlamenje nam dadoše,
Da će nama što govorit,
I s nama se dogovorit,

Poslat jedan od nas biše,
Da on turkom pride bliže,
Ter da on njih, što jest? Pita,
Hoće l s' pridot? Još upita,

I kad k njima tamo pride,
Gdi umorni turci side,
Njeg komšinski pozdraviše,
I priateljski govoriše:

Mi vidimo vašu silu
I nesreću nam nemilu,
Mi s' hoćemo da s' pridamo,
Samo milost da imamo,

Proste vi nas, da pustite,
Žen' i dicu dopustite,
Još Sermiu da nam date,
Na nas, Rajih da ne date,

Laudonu glas se nosi,
Turska prošnja još donosi,
Al s' Laudon ništ ne mara,
Nego njima odgovara,

Žen' i dicu proste puštam.
Svu Sermiu njim dopuštam,
Rajih na njih neću dati,
Neg' njih turkom hoć' pridati

Vi činite vas gotove,
Vas pridajte nam robove,
Ak' nećete tog učinit,
Ja znam što ću s vama činit,

Kad to turci ositiše,
Tom se mirno poniziše,
Ponizno se još pridaju,
Samo milost da imaju.

Kad četvrti danak dojde
Sam Laudom gradu pojde,
Da on onde sve previdi,
I robove turke vidi,

Kad Laudom u grad dojde,
Mloštvo turak k njemu pojde,
Prid njime se on' klanjaju,
I ponizno njem klanjaju;

Nut viteza dobrog srca,
Laudona našeg starca,
Koj kroz turke kad prolazi
I poniznost njihov' spazi,

S licem na njih on s' okreće
Svoju ruku na njih meće,
Slatko njima još govori,
On njih neće da pomori,

Neg naredbu tomu čini,
Da s' prijateljski s njima čini,
Da se dobro svah urede,
Žene, i dica ne uvrede,

Da se dica dobro paze,
Da s' od koga ne ogaze,
Da se svoje svakom dade
I Sermia sva pridade;

Kad to turci sve spaziše
Još se većma poniziše,
Okol njeg se svi sklanjaju,
I kao otcu njem klanjaju.

On još njima tomu veli,
Ne bojte se, budt' veseli,
Još pametni da ste bili
Ne b' toliki mrtvi bili,

Ne bi s' kuće vam sorile,
Nit Sermie izgorile,
Nit b' toliko izginilo
Nit život svoj prominilo;

Još pametno on naredi,
Da se mloštvo sve razredi,
Svi da turci na stran stanu,
Dicah, k ženam da pristanu,

Pak da s' turci svi popišu,
Po imenu još napišu:
Tud' od Dubna Baša biše
I Beg Novski, svrhu više,

Jedan jošter Disdar Aga,
Četerjest Sedam Buljug-Agah,²⁵⁹
Tri k otome topči-Agah,²⁶⁰
Sedam Serdar Geči-Agah,

Osamnajest još Kihašah,
Dvajest i pet odo Bašah,
Jedan Odža zakonuša
Dvajest četir' još Čaušah,²⁶¹

Trijest i šest Barjaktara,
Četiri sto Janjičarah,
Šest sto šesdeset tri ženah
Kojim ne znam ja imenah,

Četiri sto devetnajest,
Muške diece brojeno jest,
Četiri sto divojčicah,
Sve to liepi buličicah,

Podatci iz ovih nekoliko strofa mogu se usporediti s podacima navedenim u knjizi „Izvorna povijest rata između Rusije, Austrije i Turske“ (Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Russland, Oesterreich und der Turkey) tiskanoj u Beču 1791. U toj knjizi spominje se zarobljevanje paše iz Duvna (Bascha von Dubno), bega iz Bosanskog Novog (Kapitän und Grundherr von Novi) te još 590 ljudi. Bošnjak, međutim, nabraja ratne zarobljenike prema pojedinačnom rangu ili statusu i taj zbroj doseže 564, što bi se moglo protumačiti na način da su mu bila dostupna izvješća iz prve ruke te da preostalih 26 zarobljenika najvjerojatnije nisu bili muslimani. Što se tiče broja zatečenih žena i djece, koja su u pratnji husara ispraćena u unutrašnjost Bosne, tu se podatci slažu: 663 žene, 419 dječaka i 408 djevojčica (Bošnjak je broj djevojčica zaokružio na 400).²⁶²

Sve Laudon to zadobi,
U Novome sve zarobi,
Turk' u robje on povede,
Žen' i dicu natrag vode,

Ter slobodu da imaju,
U tursku njih sve pridaju,
Tu se najde još zaire
Koja s' uze sve brez mire,

²⁵⁹ zapovjednik voda

²⁶⁰ zapovjednik topnika

²⁶¹ Dočasnici u turskoj vojsci.

²⁶² Usp: *Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Russland, Oesterreich und der Turkey*, Erster Band. Gedruckt und verlegt von Joseph Georg Oehler. Wien, 1791., str. 218.

Mlogo praha, i olova,
I tanetah od topovah.
Još Andžari, duge puške,
Čim vojuju glave muške,

Mloge sabljeh, i još strile,
Mloge jesu ondi bile;
Kad se ova sva spraviše,
Naredbe se napraviše,

Novo da se tad opravi,
Protiv turkom da s' napravi,
Ter da s' vojska otud kreće,
Na Ziminu da se meće,

Jere s litom jesen projde
Tere ljuta zima dojde.
U polju se ne mož osat,
Nit od Zime više obstat,

Ode vojska u Kwartire
Da s' za Zimu svi namire,
S turcima se stilstand²⁶³ čini,
Da se bitva viš' ne čini,

Tak čitava Zima projde,
Pramalitje dok ne dojde.

2.3.12. XII. POGLAVLJE – Opsjedanje i osvajanje Grada Bribira

U XII. poglavlju naslova: *Opsjedanje i osvajanja Grada Brebira ili Turske Gradiške (Obfidovanje, i pridobitje Grada Brebira, illiti turske Gradishke.)* Bošnjak nastavlja pjevati u istom tonu ističući i djela niže rangiranih časnika:

Kad nam opet lito nasta
Rat nam s turci opet posta,
Mlogi turci sdružise se,
I Jelovcu skupiše se,

Jošter silno amo idu,
Da na našu stranu prida,
Na Zasiću kad dojdose,
Oni Zasić razkidoše,

Ter još silno nju pridoše
Živkovića²⁶⁴ tu najdoše,

²⁶³ *Stillstand* (njem.), primirje.

Živković jest Kapetane
U kom nigda ne bi mane,

Busiu jest ovdi držo,
Da bi turke on zadržo,
U busii on ostade
I na turke još napade,

Za dva s' satah s njima tuče,
Pak se natrag on povuče,
Osam hiljad turak biše
A od dvista naši niže,

Ne može se više borit,
Niti turkom tu odolit,
Nego natrag otud ide,
K Ruševiću²⁶⁵ da on pride,

Prema Vaničeku radi se o satniku Kuševiću, zapovjedniku bosanskih dragovoljaca (Freicorps), koji je kod Jelovca dana 17. lipnja branio položaje protiv višestruko nadmoćnijih 6 000 Turaka. Neprijatelju je nanio značajne gubitke a od njegovih sedam je bilo ubijeno i 17 ranjeno. Dolaskom noći povukao se prema Dubici.²⁶⁶

Kad s' obadva sastadoše,
Tad na turke napadoše,
Pak se turci ljuto biju,
Da se turkom čalme vijuju,

Ljuto s' turci tude biše
I srećno njih tu nadbiše,
Još njih oštro potiraše
Natrag srićno odtiraše,

Dvista turak mrtvi osta,
I ranjeni mlogo dosta,
Sedam naši mrtvi pade,
Sedamnjest ran' dostade,

Iz ovih potonjih stihova vidi se kako se Bošnjakovi podatci slažu s Vaničekovim (7 mrtvih i 17 ranjenih) s tim što Bošnjak piše o 200 mrtvih Turaka dok je Vaniček dosta oprezniji te govori o značajnom broju mrtvih Turaka u ovom okršaju. Također je znakovito i to što Bošnjak ne spominje povlačenje brojčano inferiornije Kuševićeve (Ruševićeve) postrojbe, čime pokazuje svoju pristranost.

²⁶⁴ Satnik Živković (*Hptm. Sivkovich*) navodi se kao izvor informacija o ovom oružanom sukobu kod Jelovca („Jellovacz in Croat.“) dana 15. lipnja 1789. u: Oesterreichischer Militär – Almanach. Wien. 1792., str. 167.

²⁶⁵ Ruschevich, vrlo vjerojatno da se radi o lozi Kruševića o kojima A. K. Miošić pjeva kao o vojvodama koji se zovu i Kneževići.

²⁶⁶ Usp. Vaniček, Franz, *Specialgeschichte der Militärgrenze*, III. Band., Wien, 1875., str. 442.

To Rušević Kapetane
I Živković s njim brez mane,
S njim Damjanić Laitnant biše,
Boroević jedan više,

Gregoriczy još Barjaktar,
I Jurešić to stražmeštar,
Junački se on' držaše,
Otud turke otiraše.

Tomu vreme malo projde,
Ter Gradiskoj vojska dojde,
Pram Brebirom ona s stavlja,
S kom Laudon mudro upravlja.

Dvajest četir baš to juna,
Učini se volja puna,
Savu vojska da prilazi
I Brebiru da dolazi,

Al dojdose eto glasi,
Turčin naglo da dolazi,
Ter Vrbasu on se kreće
Onde logor hoć' da meće,

Kad Laudon to razumi,
Drugu volju on naumi,
Nigda m' ne bud' slavi mana
On ne čeka tomu dana,

Svoju vojsku odma kreće
I na marše on nju meće,
Ter pod večer k savi s' vuče,
I na Savu most navuče,

Ter dok biela zora dojde
S vojskom Savu srićno projde
I dok svitli danak poče,
Naša vatra sivat zače,

U Gradiskoj Rubroo biše,
Tope na grad namistiše,
I kak na grad tope vuku,
Turski Brebir jako tuku,

I od Save Brebir ruše,
Da topove turkom sruše,
Tope više da ne pune
I Gradisku da ne bune;

Što on hoti, to učini,
Belaj turkom on načini,
Jer njim bedem on poruši,
I topove doli sruši,

Da od Save bit' ne mogu,
Niti tope punit mogu;
Pod Brebirom vojska stade
I u logor kod njeg pade,

Ter u red se ona stavlja,
Kom' Laudon mudr' upravlja,
Na sve strane on njom kreće,
U naredbe dobre meće,

Još razgleda on smotrie
Gdi će metat tu patrie,
I redute gdi će stavit,
Na njih tope još nastavit,

Kud li Šance hoće vući?
Od kud turke može tući.
Ter kad dobro sve razmotri,
Iz temelja sve promotri,

Poslenike tad odredi,
Šance kopat njim naredi,
Turci iz grada oštro biju,
Da se našim kape vijuju,

Al da na dvor ne izajdu,
I na naše ne napadu,
S Poslenici pratnja ide,
I s oružjem on' njih slide,

Pratnja dobro ovde straži,
A poslu se svrha traži,
Danjom, noćom oštro s' radi,
Grad pod kopat jesu radi,

Tak se gradu dovukoše,
I topove navukoše,
Iz pod Zemlje čine pute,
Na njih meću još redute.

Još patrie nasipaju,
Na njih tope namištaju,
Turska vatra biše gusta,
Al njim slava osta pusta,

Prem ak' oštro oni biše
Nama Kvara mal' činiše,
Jer sam' četir mrtvi osta
Osam naši, ranu dosta,

Sve to, naši ne mariše
Jer što oni nakaniše,
Da poso svoj dovršuju
Vatru većma uzvisuju,

Prem ak' biše blizu grada,
Bojat s' turak i otraga,
Zato sebe zakapaju,
Okol Šance nakapaju,

Od Brebira do Vrbasa
Vojska s Šanci sva opasa,
Iz logora izidoše
Okol Šumu iskoše,

Na sve strane među straže,
Da na turke dobro paze,
Da se turci ne b' dovukli,
Iz nenada k njim privukli,

Na sve strane okol rade,
Pute turkom da prigrade,
I prem okol' ak posluju,
Vatrom opet nemiruju,

Na sve strane gdi se može,
Vatru gradu on' prilože,
Al što misliš od turakah
Koj imaše tu junakah,

Prem ak oštra vatra biše,
Oni iz grada izidoše,
Navališe kako oseh,
Da našima rastoš koseh,

Ter jedan put navališe,
I brkljače razvališe
Ter da ne bi tu Šicarah,
Gradiskanski, to Gizdara,

Pred kojima Mihić²⁶⁷ biše
Dva Laitnanta jošter više,
Bischof Laitnant od Klebeka,
I Plang Laitnant od Brajsoka,

Ki junački tu stadoše,
Turkom dalje ne dadoše,
Neg srčano navaljuju,
Turke Zemlji obaljuju,

²⁶⁷ Mihics (Mihich), hrvatski junak, (spominje ga brigadir Kray kao zeta u pismu iz Orlatha, 10 August 1787., u: *Mitteilungen des K. und K. Kriegsarchivs*, L. W. Seidel & Sohn, Wien, 1909., str. 48.). Brigadir Paul Kray von Krajowa (1735.-1804.) bio je barun koji se istaknuo u bitci kod Porčenyja u Vlaškoj te u borbama na transilvanijsko-vlaškom prijelazu Vulkan. U francuskim ratovima postaje priznati vojskovođa, maršal topništva i nositelj Zapovjedničkog križa Reda Marije Terezije.

Tu nemaše turci mira,
Jer jih natrag Sila tira,
Kad na turke sila stiže
Natrag turci u grad biže;

Leti Mihić k njim po tragu,
Ter njih bije zlo otragu,
Svojma Momci njih potira,
Natrag u grad njih utira;

Što Laudon kada spazi,
I Mihića kad opazi,
Njemu liepo tu zafali,
I pred Carom njeg pofali,

Mlogo turak tu pobiše,
Naši malo izgubiše,
Naši mrtva tri ostaše
Sedamnajest ran' dostaše,

I još dva se izgubiše,
Nitko ne zna, kud dospiše;
Al kad crna noć nastade,
Turkom vatra tad napade,

Jer topove bliže vuku,
Iz njih turke oštro tuku,
Haubice namištaju,
Iz njih vatre da blištaju,

Oštro s pale još Avani,
Da se tresu sve tavani,
I još Bombe strašno huće,
Po Brebiru turke tuće,

Tu strah velik na njih pada
U Krst vatra med njih pada,
Da ne znaše što će činit,
Kud li sobom on naminit?

Kada biela zora nasta,
Vidiš' turci da jim dosta,
Da s' ne mogu više borit,
Laudonu nit odolit,

On med sobom čine više,
Da njim ovde nije sriće,
U sužanstvo da ne padu
Svi iz grada da izajdu,

Eto malo vrime projde,
Svitli danak na to dojde,
Oko grada pogledasmo,
I čuda se nagledasmo,

Izvan grada vide s' turci,
Biže k Šumi kako vuci,
Svaki sobom što god nosi,
I prtljaga još pronosi,

Ter idući jako hite,
Jer njim naši topi prite,
Sa svi s' strana na njih puca,
Da u njima srce kuca,

Na njih vatru naši daju
Mrtvi Zemlji on' padaju,
Naglo oni tude biže,
Al njih tane opet stiže,

Od bižanja njih savraća
S njima mrtvim tu privraća;
Malo vrime k tom nastade
Turak više tu ne stade,

Nit se znade, što biaše
Vatra iz grada tu pristaše,
Na grad vatru mi bacasmo,
Na kog pada to neznasmo,

Kad se malo tak promuti,
Tad vidismo, da sve šuti,
Natrag vatru ne imasmo,
I mi pucati tad pristasmo;

Al da bolje sve se znade
Šest Momaka tu se najde,
Oni idu Samovoljno,
Da izvide sve dovoljno,

I kapii on' dojdōše,
Ali u grad ne idōše,
Da ukažu da s' ne šale
Prid kapiom kuće pale,

Na to nitko ništ' ne haje,
Niti na njih vatru daje,
Još dvadeset drugi pojde,
Brez suprotno gradu dojde.

U gradu se ništ' ne miče,
Niti na njih tkogod više,
U tom odma mi mislismo,
I u nama domislismo,

Da tu turci utekoše,
I med sobom svi rekoše
Nemačka je jaka ruka,
Biće nama teška muka

Ne možmo se s njima borit,
Niti njima mi odoliti,
Dobro naše sve ć' propasti,
U sužanstvo mi dopasti,

Bižmo odvud biće bolje,
Dok nas Nimci ne obkole;
Klebek gradu s četom pojde
Gradu mirno s njome dojde,

Na bedeme on uzlazi,
I još u grad s njom ulazi,
I od drugi svihu stranah,
Odkud biše turska brana,

Gradu mirno svi dojdoše
Skupa u grad unidoše,
Srić' imaše ovdi turci,
Da s' lukavi kao vuci,

Iz grada se izmetaše,
Nit juriša on' čekaše,
Jer juriša da je bilo,
U zao čas bi turkom bilo,

Laudon jest tvrda vira,
Ne bi bilo boju mira,
Zlo bi njima tu izniklo,
Što bi s' našlo, to b' s' izsiklo.

Laudon jest mudra glava,
Vikovita bud mu slava,
On pametno sve naredi,
Hasnovito još uredi,

Mloge turke da pogubi,
Svoji malo da izgubi,
Turska vatra jaka biše,
Nama Kvara mal' činiše,

U sve vrime, ove bitve,
Turc' padoše kako blitve,
Laudonu sreća dade,
Da mu mrtvi mal' ostade,

Triest osam mrtvi osta,
Sto šesnjest ranu dosta,
S otom štetom grad dobiše
Turski Brebir osvojiše,

Mlogo praha, i olova
Trijest devet još topova,
I ostale još zaire,
Tude biše sve brez mire,

Tu Laudon to zadobi,
Pak zapovid Carsku dobi,
Da na noge vojsku meće;
Biogradu da je kreće,

Da se s Bogom on sjedini,
Svu Armadu ujedini,
Ter da srićno bitvu počme,
I Biograd turkom otme,

Carsku volju da izpuni,
U srcu se ne uzbuni,
Tad na marše vojsku meće,
Biogradu on nju kreće,

Stari Vitez s vojskom pojde,
Biogradu srićno dojde,
Virnost svoju ne ostavi,
Neg tu dobro sve opravi,

Bošnjak nastavlja s *Carskom zapovidi* Laudonu da žurno kreće osvojiti Beograd. *Stari vitez* s vojskom dolazi pod Beograd i započinje s pripremama za opsadu. Da je vodio računa o cjelovitoj geometriji ratišta govori i podatak iz pisma koje je uputio princu Koburgu nakon osvajanja Fokšana na granici Moldavije i Vlaške: „Zahvaljujem Vam što ste svojom pobjedom olakšali moje operacije.“²⁶⁸ Međutim, Bošnjak uskače s još jednom epizodnom pjesmom s hrvatsko-bosanskog bojišta o zasjedi serdara Andrievića.²⁶⁹ Pjesma je nepobitno nastala na temelju podataka izvađenih iz tadašnjih *Šlezjskih novina*:

Jošter jedno da t' prikažem,
Istina jest da ne lažem
Kad su naši Brebir tukli
Dubici se turci vukli,

Na Dubicu on' ne smiše,
Kostajnici on' slidiše,
Kostajnici ne dojdōše
Nego Čardak on' projdōše,

Jedno selo obkoliše,
U njem što bi porobiše,
I još boljma da s' pofale,
Deset kućah u njem pale,

²⁶⁸ Usp: Schubart, Christian Friederich Daniel, *Vaterlandschronik von 1789*. Zweites Halbjahr. S. 434-908. Stuttgart. LXXI. Freitags den 4ten September 1789. str. 593.

²⁶⁹ Isti događaj opisan je u novinama: *Schleſische privilegirte Zeitung*. No. LXXXVIII. Mittwochs den 29 Julius, 1789., str. 977. (Usp. „... im Jamniczer Thale auf den dort mit 60 Mann stehenden Fähnrich Andrievich vom zweyten Banalregimente, ...“)

Tam Levenberg²⁷⁰ friško pojde
(To jest Major) s četom dojde
Ter još Rengjel²⁷¹ četu skupi,
S Kompaniom K njemu stupi,

Pak na turke navališe
Vatru na njih tu pališe,
Od svi stranah oštro biju,
Otud turke da odbiju,

Sreća njima tude biše
Srećno turke tu nadbiše,
Turke oni raztiraše
Turci marvu otiraše,

Turci naglo natrag gmiže,
I u Zemlju svoju biže,
Naglo turci tu hodiše
Al Jamnici kad dospiše,

Kroz dolinu oni idu,
Bržje natrag hoć' da pridu,
Sa svi strana on se paze,
Da na štogod ne nagaze,

Al njim paznja biše pusta,
Jere Šuma biše gusta,
I prem ako on s' paziše,
Na busiu nagaziše,

U busii biše Serdar
Andriević to Barjaktar,
Iz nenada vatru prosu,
Među turke on nju sasu

Vaniček također piše o zastavniku Andrieviću iz druge Banske pukovnije koji je sa 70 ljudi kod Jamnice natjerao Turke u bijeg i pri tom zaplijenio 70 grla stoke. Tu stoku prethodno je opljačkao beg Bešerović zapalivši pritom selo Kotorani. Andriević je kod Jamnice imao samo dvoje mrtvih dok su Turci u tom okršaju imali veće gubitke: osam mrtvih i mnogo ranjenih.²⁷²

Još se oštro s njima bije,
Da on turke tu nadbije,
Istina jest turke razbi,
Al njih opet tu ne nadbi,

²⁷⁰ Bojnik Löwenberg, Varaždinska pukovnija Sv. Juraj (Warasdiner St. Georgerregimente) Vidi. *Schleßische privilegierte Zeitung*. 29 Julius, 1789., str. 977.

²⁷¹ Satnik Kengyel (Bošnjak je zabilježio Rengjel umjesto Kengjel) Vidi. *Schleßische privilegierte Zeitung*. 29 Julius, 1789., str. 977.

²⁷² Usp: Vaniček, Franz, *Specialgeschichte der Militärgrenze*, III. Band., Wien, 1875., str. 442.

Hiljad' turak tude biše,
Naši šesdeset malo više,
Kad to turci opaziše,
I malinu tu spaziše,

Pomanše se onda turci
Zaurlaše kako vuci,
Pak se oštro zatrkuju,
I na njega natrkuju,

Turci njemu još govore,
On se s njima bit ne more,
Gubit ljudi da ne dade
Neg se turkom da pridade,

Andriević to ne sluša,
Nego sreću svoju kuša,
Momkom svojim još govori
Da se svaki dobro bori,

Turkom da se mi ne damo,
Da nas sužnje ne pridamo,
Bolje nama je umrit ovde,
Neg' sužnjima biti onde,

Spomenmo se da sm' Hervati,
I junaci svagd' nazvati,
Ne žalimo gubit glavu
Da čuvamo našu slavu,

Kada njima to izusti
Onda njima volju pusti,
Malina jest njih u bila,
Al golema biše sila,

Turci na njih natrkuju,
A1 zlo od njih odtrkuju,
Iz za drva on s' varaju
Turke Zemlji obaraju,

Dugo s' s turci tude biše,
I srićno njih tu razbiše,
Mloge turke potukoše
I još plinje odvukoše,

Sve što turci zarobiše,
Natrag oni sve dobiše.

2.3.13. XIII. POGLAVLJE

Iako XIII. poglavlje nije naslovio, od samog početka jasno je kako Bošnjak pjeva o obrambenoj ulozi Vojne krajine za vrijeme dok feldmaršal Loudon preuzima vrhovno zapovjedništvo nad habsburškim snagama te provodi glavnu operaciju zauzimanja Beograda. Naravno da se očekivalo kako će Turci pokušati probiti kordon tako da su straže svuda bile pojačane. Obrambena strategija bila je puno ozbiljnija na hrvatsko-slavonskoj granici s Bosnom te se unatoč mnogim napadima Turaka nije dogodio nijedan proboj, za razliku od prošlogodišnjeg slučaja u Banatu:

Kada vojska na Biograd pojde,
Svoj Granici tad zapovid dojde,
Na sve strane da se među straže
I Kraineh da se dobro paze,

Da bi turci od kud god ne došli,
I s privarom na Krainu došli,
Da s privarom Krainu ne projdu,
Po nesreću k nam u Zemlju dojdu,

Kak s' naredi, tako se učini,
I naredba svuda se načini,
Od turčina da se dobro čuva,
Jer se ne zna što u sebi kuva,

Po Kraini da se vojska kreće
Na sve strane da se piket meće,
I Patroli svuda da prohode
Odkud turci potajno dohode;

Tad s' učini Kordon od vojnikah
To najviše sami Krajšnjikah,
Po granicah čuvaju se straže
I na turke vrlo dobre paze,

Al se turci tude i ne miču
Niti hala po Kraini viču,
Neg čude što njim se dogodi,
Kad Laudon njih ljuto pohodi.

Ter nam tako tude dojde zima
Ići vojska na Kwartire ima,
Razmetnu se vojska na Kwartire
Da s' vojnici pram zimi namire,

Al da s' ne bi uzbunili turci
I k nam došli kako ljuti vuci,
Na Krainah svud vojnici straže,
I na turke vrlo dobro paze,

Ter tako nam niko vrime projde,
Sičanj Misec, i pol zime dojde;
Dvajest trećeg to sičnja Miseca
Turčin viru med nama priseca,

Slijedi epizoda u kojoj su opjevana dvojica hrvatskih junaka; Adam Bajalić²⁷³ i Franjo Jelačić²⁷⁴ (otac hrvatskoga bana Josipa Jelačića):

Istina jest na njega se straži
Ali turčin svagd' priliku traži,
Da se k nama potajno uvuče,
Straže naše hoće da potuče,

Turčin u tom tu vrlo mudruje
Al Bajalić u tom ne luduje,
Bajalić jest Horvacki serdare
Od Kraine slavni Oberstare,

On na turke dobar pozor ima
I još želi, da s' sastane s njima,
Pak da s njima svoju kuša sreću
Koj slavu bude imat veću?

²⁷³ Adam Bajalić (Bajalich von Bajaháza), barun, austrijski general (Szeged, 1734 — Karlovac, 5. VI 1800). Sudjelovao je u sedmogodišnjem ratu (1756. – 1763.) i bavarskomu nasljednom ratu (1778. – 1779.) gdje se istaknuo u napadu na Dittersbach. God. 1783. bio je poručnik u Slunjskoj pukovniji. U habsburško-osmanskom ratu (1788. – 1791.) uspješno je branio granične položaje kod Široke Rijeke (1788), Dermoljeva (1789) i Velike Kladuše, gdje je 1789. razbio turski napad pod zapovjedništvom Ibrahim-bega Beširevića. God. 1790. dobio je čin pukovnika i naslov baruna, a 1793. postao general. U francuskim revolucionarnim ratovima, zajedno s generalom P. V. Gvozdanićem, sa svojom brigadom borio se uspješno protiv Francuza kod Handschusheima u blizini Heidelberga 1795. te kod Mantove u Italiji 1796. Prilikom povlačenja austrijske vojske iz Italije, poslije jake borbe predao se 1797. Francuzima. Vidi: Adam Bajalić, Hrvatski biografski leksikon (HBL), Leksikografski zavod Miroslav Krleža 2009.-2020. Barun Adam Bajalić od 1795. vitez je Reda Marije Terezije a od 1797. podmaršal. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, Wien, 1856., sv. 1., str. 123. Bošnjak, ne spominje njegove dvije ratne ekspedicije u udaljenoj Maloj Vlaškoj, a također ni austrijski leksikon. Naime, u svibnju 1789. sa svojim eskadronom Bajalić je podupirao 1. vlašku pukovnicu na graničnom prijelazu Vulkan, a u listopadu iste godine istaknuo se hrabrošću prigodom osvajanja Porčenyja. Vidi. *Die Reiter Regimenter der k. k. österreichischen Armee. II. Band. Die Hussaren. Von einem ehemaligen Kavallerie-Offizier. Zweite Auflage.* Wien, 1866., str. 25-27. Druga potvrda vjerodostojnosti njegovog ratnog puta u Vlašku isčitava se iz razdoblja datiranja njegovih pisama koja je napisao svojoj šticenici, najviše iz vojnog tabora u Krstinji. Vidi. Franz Otto Roth, „Genealogisches und Türkisches 1788 bis 1790 in einer Neuerwerbung des Steiermärkischen Landesarchivs“ in: *Mitteilungen 32*, 1982, (51 bis 66), str. 53-54.

²⁷⁴ Franz Jellachich de Buxim (1746. - 1810.), barun, od 1789. general-bojnik. S jednom pukovnijom 1790. provalio je u Tursku Hrvatsku a prije toga kod Ljubine u blizini Dvora žestoko je porazio mnogobrojnije Turke. Vidi. Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, Wien, 1863., sv. 10., str. 136. Za vrijeme Francuskih ratova dobio je status počasnog građanina gradova Feldkirch, Breganz i Bludenz u Tirolu jer je s 4 000 ljudi na dane 22. i 23. ožujka 1799. uspio obraniti Feldkirch koji je napadalo 18 000 Francuza. Tom prigodom 3 000 mrtvih napadača ostalo je na zidinama grada. Vitez je Reda Marije Terezije, a od 1800. podmaršal. Njegov portret i danas visi u vijećnici grada Feldkircha. Vidi. *Oesterreichischer Soldatenfreund*. Nr. 54. Samstag, III. Jahrgang., den 4. Mai 1850., str. 244. Jelačići su plemićki rod koji je imao posjede u Zagrebačkoj, Križevačkoj i Varaždinskoj županiji. Franjo je Antunov sin i pripada šestom koljenu plemićke, barunske i grofovske grane Jelačića. Vlasnikom 62. pješačke pukovnije postao je 1802., a 1808. naslov baruna dodijelio mu je car Franjo II. U Zbirci rijetkosti NSK (R 4571) čuva se njegov *Ratni dnevnik* (2. XII. 1798 — 30. VII. 1800) s priložima, pisan njemačkim jezikom. Vidi: „Jelačić, Franjo“ u: *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb,, sv. 6.: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=8315> (pristup: 2.06.2020.)

Što je junak u srcu želio
Bog jest njemu isto udelio,
U tri puta udaraju turci
Navaljuju kako mrki vuci,

Al Bajalić dobru čeka sliku
Boj bit s njma, još bolju priliku,
Dobra njemu kad prilika dojde,
Onda junak protiv turkom pojde,

Čete svoje u red naređuje
Bojnoj bitvi mudro uređuje,
Jošter njima on očinski veli:
Moj sinci budite veseli,

Mi smo s' s turci veće putah bili,
I u boju uvik srećni bili,
Ukažmo se da smo mi Horvati
I junaci odavna nazvati,

Ne žalimo izgubiti glavu
Da mi našu sačuvamo slavu,
Turčin u tom baš Krstinji dojde,
On s četama protiv njima pojde,

I kada se s turci sastadoše
Turci na njih ljuto napadoše,
Biju naši, ali biju i turci,
Hala viču, kao u Šumi vuci,

Naši vele: pomози nam Bože,
Pak udriše kako koj može,
Tude turci ljuto potekoše
Al se naši s njima ponesoše,

Dugo vreme s njma se tukoše
Dok se turci natrag povukoše,
Al s' ne čudi što se natrag vuku,
Jer Horvati sve od oka tuku,

Oštru vatru na turke stavljaju
Mrtve turke Zemljom sastavljaju,
Kada turci tu vatru vidiše
Natrag bižat oni pohitiše,

Naglo turci natrag otud biže,
Ali mlogog zrno otrag stiže,
Jer Bajalić za njima se vuče
Pak njih ljuto iz pušaka tuče,

Dok se turci otud izvukoše,
Njih Horvati mloge potukoše,
Biže turci otud brez obzira
Jer Bajalić ne da njima mira;

On izpuni u tom svoju želju
Turk' otira u njihovu Zemlju,
Mloge turke on tude pogubi
A od svojih nikog ne izgubi,

Neg dvojica sam' ranu dobiše
Ali slavno turke naddobiše,
U rana se sad oni ponose
Jer junaštva na seb' biljeg nose.

Ovu ratnu epizodu s brigadirom Bajalićem citira i Thomas Hubmayer u svojem diplomskom radu iz 2012. koristeći se bečkim ratnim kalendarom za 1791. godinu. On također navodi kako je Bajalić imao samo dva ranjena vojnika prigodom okršaja koji su se odvijali 22. siječnja 1790. Tada su Osmanlije u četiri navrata pokušavali prodrijeti na područje Krstine u Hrvatskoj te su u tim napadima imali 22 mrtva i više ranjenih.²⁷⁵

Tad se turci u sebi smutiše
Tri miseca ponizno šutiše,
Nit se oni kuda godir kreću
Niti svoju probiraju sreću,

Tri Miseca kada mirno projde
Tad boj biti, njima volja dojde,
Liepo vreme videći u Maju
Bolju sreću misle da imaju,

Podiže se Saranlia Baša
To Poglavar od grada Biaća,
Tri hiljade on skupi turaka
Po izboru sve sami junaka,

I još većju da nam čini štetu,
On i drugu još sakupi četu,
Jednu šalje granici Banalskoj
Na Krajni Zemljici Horvackoj,

Drugu šalje uprav na Ludinju²⁷⁶
I obeća on njima izminju,
Dobro svaki da se tude vlada
Da Horvate on s njima nadvlada,

Ter da njima tu ne bude štete,
Hoć' obadve da s' sastanu čete,
Da obadve sastanu se skupa
On tu svira, u bubnjeve lupa;

²⁷⁵ Usp: Hubmayer, Thomas, „Hieronymus Löschenkohl im Kontext der Kultur- und Sozialgeschichte des Josephinismus“, Diplomarbeit, Diplomstudium Geschichte, Universität Wien, 2012., str. 339. Löschenkohl Hieronymus, *Kriegskalender für das Jahr 1791*, Wien, 1790. Nationalbibliothek 304.395-B

²⁷⁶ U literaturi na njemačkom jeziku *Lyubina*, naselje u sastavu općine Dvor, Sisačko-moslavačka županija.

Kad se čete skupa sastadoše
Na Horvate oni napadoše,
Tu oružja silno usta zveka,
Al Oberster tajno na njih čeka,

Grof Spork Oberster tu biaše
I turkom se tude on smijaše,
Pak da dođu, u srcu on želi
I Horvatom on svojima veli:

Poslušajte tu oružja zveku
I još silnu od turaka jeku,
Al kada se s njima sastanemo,
Da se oštro mi s njima bijemo,

Bog će dati, i prisveta Majka,
Biće turkom nesrećnoga danka,
Još serdaru Jelačiću veli
Da on njemu sada sreću želi

Da s' na lievo svojom četom vuče,
Pak da s lieva oštro turke tuče,
Kak naredi, tako se upravi
Al s' u tome i kavga napravi,

Jere turci naglo navališe
Oštru vatru još na njih pališe,
Ter se ljuto na njih zatrkuju
I okolo s konjih obrkuju,

Al Hervati jošter tude šute,
Pak gledaju, kak se turci mute,
Niti hoće da se na pred pojde
Dok Jelačić svome mistu dojde,

Kad se vojska tu uredno vrže
Tad Oberstar²⁷⁷ svoju sablju trže,
I Horvatom svojima govori:
Da se svaki ovde dobro bori,

Da ne žali nitko ovde muke
Da bijemo oštro sada turke,
Spređa oštro na turke udara
Mrtve turke on Zemlji obara,

S lieva viče Jelačić serdare
Da s' Hervati turaka ne mare,
Neg' gđi turci, kao vuci viju
Da jih Horvati iz pušaka biju,

²⁷⁷ Bošnjak veliča Franju Jelačića promičući ga u brigadira, međutim on je 1789. godine bio promaknut u pukovnika a tek 1. svibnja 1794. u brigadira ili *oberstara* (*Obersta*). Više o Franji Jelačiću vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, Wien, 1863., sv. 10., str. 136-140.

Ter obadva na turke udriše
I s turci se junački boriše,
Tuku turke sa obadve straneh
Al se turci oštro tudi brane

Jere miloštvo tu biše turaka
Sve Delijah po izbor junaka,
Baš do gusta tu Horvatom biše
Skoro borit ne mogoše više,

Al uprava Sporka Oberstara
I naredba Jelačić serdara
Pak s pomoćom Božanstvene ruke
Srećno oni tu razbiše turke,

Tad se turci natrag povukoše
Mloge mrtve sobom odvukoše,
Od četerjest sedam više osta
I mlogo njih tude ranu dosta,

Podatci o ovom ratnom pothvatu brigadira grofa Sporka i pukovnika Jelačića navedeni su u bečkom ratnom kalendaru Hieronymusa Löschenkohla (*Kriegskalender für das Jahr 1791*) iz 1790. pod naslovom „Schlacht bei Lyubina“.²⁷⁸ Dok Bošnjak o bitci pjeva u svom stilu: *mloge mrtve sobom odvukoše / od četerjest sedam više osta*, dotle kalendar izvješćuje kako je 47 mrtvih ostalo ležati na mjestu a mnoge druge bjegunci su odnijeli. Slaže se i brojka od 12 poginulih Hrvata kao i svi ostali podatci za usporedbu, osim podatka o 3 000 vojnika paše Šaranlije (*tri hiljade on skupi turaka*). Naime, prema kalendaru paša Šaranlija raspolagao je s 4 000 vojnika²⁷⁹ te bi se stoga moglo zaključiti kako je Bošnjak u ovom slučaju napravio omašku ili je koristio podatke s terena, odnosno izvješća iz prve ruke.

Tu dvanajest i Horvata pade
Nikoliko i ranu dostade;
Istina jest on imaše muke
Al s' veseli, jer razbiše turke,

I ne samo turke potukoše
Neg još mloge plinjeh odvukoše,
Mlog' handžareh tude zadobiše,
Duge puškeh, i strile odniše,

²⁷⁸ Usp: Hubmayer, Thomas, „Hieronymus Löschenkohl im Kontext der Kultur- und Sozialgeschichte des Josephinismus“, Diplomarbeit, Diplomstudium Geschichte, Universität Wien, 2012., str. 340. Löschenkohl Hieronymus, *Kriegskalender für das Jahr 1791*, Wien, 1790. Nationalbibliothek 304.395-B

²⁷⁹ Isto.

Jedan Barjak i mlogo zaire.
Ka s' odnese brez nikakve mire,
U tom turci videći nesreću
Ne će kušat više oni sreću,

Da s' nesreća na njih ne navede
S mirom oni od Kraine sede.

2.3.14. XIV. POGLAVLJE – O opsjedanju i osvajanju Cetingrada

U XIV. poglavlju pod naslovom *O opsjedanju i osvajanju Cetingrada (Od obfidovanja, i pridobitja Grada Cetina.)* Bošnjak pjeva o zadnjoj habsburškoj opsadi tijekom ovoga rata, a koja je završila osvajanjem i vraćanjem Cetingrada matici Hrvatskoj, tj. habsburškim posjedima:

Ljuta Zima s Pramalitjem projde
I veselo nama lito dojde,
Gdi u litu vrime jest od boja,
Da zapiva svakom sreća svoja,

I Duhovi kad sveci projdoše
Zapovidi tad Carske dojdeše,
On dojdeše Devins Generalu
Da uzvisi i on svoju falu,

Da on skupi vojsku u jedino
Pak da ide na turke jedino,
Da se s vojskom na turke povuče,
I s njome se k Cetinu dovuče,

Ter još Cetin oštro da on bije
I s Cetinom turke zadobije;
Kada Devins primi ovu knjigu
Tad on mudru na to uze brigu,

Ter kako će brez velike muke
On pridobit, i zarobit turke,
Još vojnikom da učini falu
Knjigu piše Valish²⁸⁰ Generalu,

Da s' zapovid tad vojski izdade,
Da s' na marše pripravit imade,
Da on čete sve kolike kreće
Na Krainu njih Cetinu meće,

Ter da mudro oni u tursku idu
I da srićno svi Cetinu pridu;

²⁸⁰ Oliver von Wallis, grof, od 1791. podmaršal i vlasnik pješačke pukovnije br. 29., sa stožerom u Brünnu u Moravskoj (danas Brno u Češkoj). Vidi: *Geschichte der kais. königl. Regimenter*, Wien 1791., str.105.

Kak naredi, tako se učini,
Naredba se za marše načini,

Sa svi sranah vojnici pojdoše
Svi jedino Cetinu dojdoše
Dvajest drugog to miseca Juna
Ucini se onde turkom buna,

U taj danak čete se sklopiše
Na okolo Cetin obkoliše,
Turci s' brinu hodeći po gradu
I u strahu još čupaju bradu,

Na Džamia i Odže se miču
Muhameda svog, na pomoć viču,
Okol vojska tu stade u logor,
Božju pomoć ona čeka ozgor,

Okol počesh metati redute
Iz pod Zemlje još kopat i puteh,
Na redute još topove vuku
Da iz njih oštro turke tuku,

Još Sigurnost da imadu većju
Na okolo sve Šanceve meću,
Iz Cetina ljuto turci biju,
Da nas oni, od sebe odbiju,

Naši topi tu strašno pucaju
Oštru vatru na Cetin bacaju,
I kad strašno topovi pucaju
Naši s' bliže gradu zakapaju,

Što videći Cetinjani turci,
Zavijaše kako mrki vuci,
Oni iz grada na dvor izidoše
I jurišom na naše pridoše,

Al njim juriš ništa ne pomože,
Nego mlogom živiti odmože,
Naši topi bacaju Kartače,
Mrtve turke po Zemlji povlače,

Još Šicari na njih navališe
Oštru vatru tu na njih pališe,
To videći uplašeni turci,
Biže u grad, kao u šumu vuci,

Ali prem u grad ako umakoše
On se vatri malo zamakoše,
Slaba biše tu njihova brana
Jer s' redutah oda svihi stranah,

Oštra vatra tude na njih pali
Dobro s' miri, ni jedna ne fali,

Kad izajde iz topovski ustah,
U grad pada, među turke gusta,

Al prem gusteh, ak vatre padaju,
Opet s' turci u grad svoj uzdaju,
(Kog Ilyri tvrdo sazidaše,
Kad Rimljani njima kraljevaše,

U sljedećim stihovima Bošnjak priča povijest grada Cetina (Cetingrada), od ilirskih te rimskih vremena do turskih osvajanja, što je iznimka. Povijest Cetingrada uistinu je bila burna, međutim od svih događaja vezanih za ovaj grad za Hrvatsku je najvažnije održavanje Cetinskog sabora. Taj sabor održao je dio hrvatskog plemstva 31. XII. 1526. i 1. I. 1527. Na sabor su stigli i izaslanici nadvojvode Ferdinanda Habsburgovca, kapetani N. Jurišić, Ivan Pichler, Ivan Katzianer i bečki prepošt Pavao Oberstein. Budući da je pogibijom kralja Ludovika II. Jagelovića u Mohačkoj bitki 29. VIII. 1526. hrvatsko-ugarsko prijestolje ispražnjeno, okupljeni hrvatski velikaši izabrali su nadvojvodu Ferdinanda za hrvatskog kralja, a njegovu ženu Anu za kraljicu. Njegovi su izaslanici prethodno prihvatili zahtjeve hrvatskog okupljenog plemstva. Ferdinand je obećao da će poštovati i štititi sve povlastice Hrvatskoga Kraljevstva, kao i da će za obranu zemlje uzdržavati 1 000 konjanika i 200 pješaka i brinuti se za hrvatske gradove i utvrde. Sabor se odlučio za izbor Ferdinanda zato što je hrvatsko plemstvo i prije surađivalo s Habsburgovcima u borbi protiv Osmanlija, a ne zbog toga što ga je manji dio ugarskih staleža 16. XII. 1526. u Požunu izabrao za svojega kralja. Tim je izborom hrvatsko plemstvo pokazalo da je Hrvatska politički samostalna i neovisna o Ugarskoj. Slavonski velikaši nisu poduprli zaključke Cetinskoga sabora, nego su 6. I. 1527. na saboru u Dubravi kraj Čazme, koji je sazvaio ban Krsto Frankapan, za hrvatskog kralja izabrali Ivana Zapolju. Taj izbor bio je izravan povod za dugotrajan građanski rat u Hrvatskoj.²⁸¹

I još Rimsko kad Carstvo prestade,
I Bosansko kraljestvo nastade,
Cetin biše od Horvacke strane,
Kojim s' Iliri od svi stranah brane,

Dok ne dojde Muratova sila,
Turskog Cara, ova jeste bila,
Koj ote Bosansku Granicu,
Smaknu kralja, otira kraljicu,

Slavonii jošter silno pojde,
Prek Mađarske, do Budima dojde)

²⁸¹ Cetinski sabor. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=11356> (pristup: 29. 11. 2020.)

U grad tvrdi uzdajući se turci
Opet viju kao mamni vuci,

Pak se ljuto na dvor zatrkuju,
Do Šanacah k nama dotrkuju,
Oni hoće da nas tu pobiju
Ili barem od grada odbiju,

Ali zalud ovo probiraše
Jere naši na njih maširaše,
Pokraj Šanca potajno se vuku
Iz pušaka oštro turke tuku,

Ter još ljuto na njih napadoše,
Mloge turke tude potukoše;
Što videći uplašeni turci
Biže u grad kao u Šumu vuci,

Al u gradu ne bi njima mira,
Jer njih vatra od svi sranah tira,
Skrivaju se tam amo po gradu,
Al u vatri svuda pale bradu,

Ne najdoše misto od pokoja
Glave taru od silnoga znoja,
Ter med sobom jednokupno vele:
Sreću kušat opet oni žele,

Muhamedu to na slavu veću
Sreću kušat mi hoćemo treću,
Pak skupi se tad četa turakah
Sve Deliah po izbor junakah

Ter iz grada oni izidoše
I još k nama jurišom pridoše,
Na nas oštru, oni vatru daju
Al oštriju od naši primaju,

Jer s Kartačih topi naši biju,
Da se turkom svima čalme viju,
Još Šicari ljuto puškaraju,
Mrtvi turci tu Zemlji padaju,

Niti vatri odoliti mogoše
Nego natrag oni u grad odoše
Ali mlogi u grad ne dojdoh
Jer tanetah Kroz tielo projdoše,

Kao snopovi po Zemlji se viju
Jer Kartači otraga njih biju.
Turci u gradu po vatri se mute
Deset danah oni mirno šute,

Oštro tope oni na nas pale.
Al njim topine činiše fale,

Prem ak strašno tu topi pucaše
Naši kvara od njih ne imaše;

Piše knjigu Devins Generale
Ter nju turkom pravo u grad šalje
Sve slučajeh bojne on spominja
I priateljski turke opominja,

Ev' vidite što je naša sila
Poznata jest svagdi vama bila,
Da vi s nama nemožte s' boriti,
Niti našoj sili odoliti,

Grad nam sada vi u ruke dajte,
I vas robe, vi nama pridajte,
Jer vam kažem: Duša mi jest mila,
Bit će vama nesreća nemila,

Ter jurišom ako na vas pojdem,
Srećno u grad (kak se ufam) dojdem,
Čitav grad ću vama razmetnuti,
I pod sablju sve živo metnuti,

Neću prostit ni staru, ni mladu
Nit ću ostavit štogodir u gradu,
Što ne bude vatra popaliti
Rukama ću ono pokvariti;

Ali turci na to i ne haju,
Neg se u grad sve oni uzdaju,
Pak još motre svemu oni sliku,
I izajti iz grada priliku

Oštro misle oni da nas biju,
Ter od grada hoće da odbiju,
I što oni u sebi misliše
To desetog Jula učiniše,

Oni iz grada ljuto iztrkaše
Do topova mamno dotrkaše,
Al se oni prevariše ludo
Jer topovi njih tukoše ljuto,

Banganeteh još njih probadaju
Mrtvi turci po Zemlji padaju,
Mlogi turci na dvor izidoše
Al njih malo u grad unidoše,

Sebi oni gdi tražiše slavu,
Ondi mlogi izgubiše glavu;
Oštro Devins tad zidove tuče
I gradu se jošter bliže vuče,

U zidove topovi udara
I u Šance njih ljuto obara,

Deset danah on njih tako tuče
I gradu se pod bedem dovuče,

Kad osvanu nam danak Ilinje,
Hoće Devins da dobije plinje,
Svakom sreću on u srcu želi:
I svoj vojski on očito veli:

Oh junaci draga dico moja!
Svakom Majka bud vesela svoja,
Više ovde ne trpimo muke,
Nego danas potucimo turke,

Mi jurišom da na njih udrimo
Turke, i grad danas pridobimo,
Kad junaci riči ove čuše,
Tad na noge svi se podignuše,

I rekoše pomozi nam Bože,
Potrkaše kako koj može,
Na bedem se svaki zatrkuje
Jedan drugog napred pretrkuje,

Turska vatra na njih pada gusta,
Ali turkom osta slava pusta,
Jer junaci kao jeleni skaču
Preko zida on' u grad uskaču,

Ter po gradu ljuto tuku turke,
Više od njih da ne trpe muke,
U tom nešto kad projde vremena
Turskog onde tad nesta plemena,

Naši ljuto tu po gradu hode,
Svaki svoga Banganetom bode,
Turska, i naša tu krv se proliva,
Crnom Zemljom svuda krvca pliva,

I Crveni tu lete potoci
Jer srditi pomamše se Momci,
Mrtvi turci po Zemlji padaju
Jer njim naši pardona ne daju,

Tuče, siče svaki svoga ljuto
Banganetom još probija kruto,
Tude turci polu mrtvi ječe,
Naši sabljom svaki svoga seče,

I da Devins zapoved ne dade
Mir živima odsad da se dade,
Živ ni jedan turčin ne bi osto,
Nego bi smrt, ili ranu dosto,

Dvi hiljade tu turak pobiše
Sto četerjest živi ufatiše,

Tud pedeset naši poginiše
Dvista trijest još ranu dobiše.

Istina jest pretrpiše muke,
Ali slavno predobiše turke,
Mloge turke nemilo pobiše
Zemlju, i grad slavno osvoíše.

2.3.15. XV. POGLAVLJE – O princu Koburgu i njegovoj Armadi

U XV. poglavlju naslovljenom *O princu Koburgu i njegovoj Armadi (Od Principa Koburga, i njegove Armade.)* Bošnjak se prebacuje na istočno krilo ratišta te pjeva o blistavoj vojnoj karijeri princa Koburga²⁸² i njegovim ratnim podvizima na graničnom gradu Hotinu a potom u Moldaviji i Vlaškoj:

Nut Koburga Prince Gavalira,
Mladu njemu srce neda mira,
Neg kad vojska s Prajzom se držaše
Sedam godin ta ljuto trajaše,

Mladi Princip u srcu se muči
Nauk boja on pomljivo uči
Vojnik biti u srcu naumi
K tomu nauk u friško razumi,

On ostavlja dvore principove
Ode slušat puške, i topove,
On uzima Cesarovu službu
U vojničku on se meće družbu,

Mlađan biše al s' junački vlada,
Jer golemu on s' imenu nada,
I golemo da dobije ime,
Svagd' junački on se vlada s time,

Sedam godin u toj vojski osta,
I s junaštvom on Majorom posta;
Kad se vojska k otomu umiri,
Srce s' njemu, s time ne umiri,

Neg promišlja tada svoje stanje,
Rat on vodit, da imade znanje,

²⁸² Friedrich Josias von Koburg (Sachsen-Coburg-Saalfeld), princ, rođen je 26. prosinca 1737. a umro 28. veljače 1815. Stupio je s 19 godina (1756.) u habsburšku službu kao konjanički zapovjednik. Podmaršal postaje 1773., general konjice 1786., a feldmaršal 1789. Za glavnog zapovjednika u Galiciji i Bukovini postavljen je 1786. godine. U turskom ratu zapovjednik je samostalnog korpusa, a od 1790. do 1792. glavni zapovjednik u Mađarskoj. Od 1. prosinca 1792. vrhovni je zapovjednik habsburških snaga protiv Francuza, a od travnja 1793. general feldmaršal carstva. Službu napušta u kolovozu 1794. Od 1789. nositelj je Velikog križa Reda Marije Terezije. Bio je vlasnik pukovnije draguna br. 6. Vidi: Ernst Rainer Gramm, „Der unglückliche Mack“, „Aufstieg und Fall des Karl Mack von Leiberich“, Neulengbach, im Februar 2008., (Dissertation, Universität Wien), str. 687.

Tom nauku marljivo se dade
Dok rat vodit, znanje me imade,

U tom dielu mudro s' vlada dosta
I u tomu Generalom posta,
Kad na ovo dostajanstvo stade
Jošter većja on zlamenjah dade,

Da ć' od slave biti njemu kruna,
Jer mu narav junaštva jest puna,
Ne ukaza on samo junaštvo
Neg i za rat potribito znanstvo;

Njega u Brnj Comandirom meću
Svem narodu da učini sreću,
Tu vojničkog upravitelj stada,
Kako otac tude s njima vlada,

I ne samo ljubav od njih dobi
Neg i drugih, on srca zadobi,
Njeg vojnici iz srca ne gube,
A Purgeri kako oca ljube,

Tad upravnu poznaše Moravu
I još srećnu nazvaše državu,
Otud Koburg valja da otide
Ter u Poljsku valja da on ide,

U Lembergu stolica mu biše
Poljskoj hasne²⁸³ da učini više,
Dragovoljno ovo nosi brime
Za državu on s' očinski brine;

Turska vojska kada se zavrže,
Onda Koburg svoju spadu trže,
Stare Momke on sebi sabira
Kojim srce nigdi neda mira,

Smrtjom oštro svi koji se bore,
I u srcu svi oni govore;
Jurve stari mi jesmo Soldati
Slavno ime želimo imati,

Buduć ne bi nigdi tome slika
Nit s' ukazat biaše prilika,
Da mi stari, gdi god ukažemo,
Da mi Caru nigdi ne lažemo,

Da smo stari, ali dobri vojnici,
I Carevi vredni podložnici,
Kak' rekoše, tako ukazaše,
Da s' junaci slavno pokazaše,

²⁸³ *hasna* (mađ.), dobit, korist, profit.

Jer Koburga svi virno slušaju
Poglavara, koga 'ni imaju,
Bukovinu svi mudro pridoše
I Kocimu²⁸⁴ bielomu dojdoše,

Gdi Kocim se kako jaje bieli
Našu s turskom, on Granicu dieli,
Mudro Zemlju oni obhodiše
I Kocim grad tvrdo obkoliše,

Dva Miseca njeg ljuto tukoše
Dok s' pod bedem oni uvukoše,
Pod bedemom oni s' odmaraju
Ali bedem ljuto obaraju,

Jer topovi ljuto on' biju
Na njih turci, kako vuci viju,
Tude turkom ne bi od njih mira,
Al u turak mloga bi zaira,

Dosta praha, i bojnog olova
I veliki još k tome topova,
Dobro side turci tu u gradu,
Niti hoće da s' oni pridadu,

Po gradu se tamo amo miču
I na pomoć Muhameda viču
Pak veliku oni čine buku
Ter iz grada oni ljuto tuku,

Princ Koburg žestoko uzvraća vatru po svim bedemima, Turci međusobno vijećaju o predaji ali se ipak odlučuju na oštru vatru, dolazi do razmjene paljbe iz svih oružanih sredstava, što je prema Bošnjaku potrajalo pet dana:

Oštro tuku puškom, topovi,
I na juriš svi jesu gotovi.
Ali Koburg mudra jeste glava
Vikovita budi njemu slava,

Od bedema, ravno do bedema
Turkom mira nigdi od njeg neima,
Od kuda se turci oštro brane
Ljuto vatru na te daje straneh,

Vatru baca on njima nesarom
Ljuto tuče, i bije gombarom,
I lagume on poče kopati
Da grad more lašnje podkopati

²⁸⁴ *Hotin (Khotyn, Choczim)*, utvrđeni grad na granici Habsburškog i Osmanskog Carstva te Poljske (Osmanlijama od kritične važnosti za kontrolu Moldavije sa sjevera).

Jadni turci kada to spaziše
Sve ufanje u seb' izgubiše,
Da se veće on' mogu boriti
Nit Koburgu tude odoliti

Více čine tada među sobom,
Da uprave oni dobro sobom,
Jedni vele da oni pridadu,
Drugi vele, ni pošto s' ne dadu,

Muhamedu da se mi molimo,
I s kauri junački borimo,
Junaci smo odavna mi bili
I kaure svagdi smo nadbili,

Može sreća sada nama biti
Ter ćemo njih, od nas mi odbiti,
Oštrom vatrom tada udariše
Mlogo naši tu oni pobiše;

Kada dilo Koburg to opazi
Mrtve svoje on mloge tu spazi,
Ciknu junak kako biela vila
Jer mu srce tu udari strila,

Pak se virom on zaklinja svojom
Turkom priti on priljutim bojom,
I još hoće, da njima ukaže
Što namisli, u tom da ne laže,

Mira njima on tude ne dade
Neg namišta on teške lumbarde,
Haubice jošter u red meće,
I velike još topove kreće,

On na misto mudro njih postavlja,
I na Šance smotrie nabavlja,
Ter grad bolje da on može tući,
On Avane poče na njegovući,

Od svih stranah načinja Patrieh
Da grad može, on tući smotrie,
I kad Šance on u red postavi
Na njih tope on mudro nastavi,

Ter kako god on tude odredi
Bojnu spravu on mudro uredi,
I kad biše sva tomu gotova
Usta ruka, tu strašni topovah,

I lumbarde jošter strašno gude,
Mrtve misliš, tu da one bude,
Mali topov jošter cika stoji,
Da se narav njih slušati boji,

Iz Avana oštra s' vatra kreše
Da se od njih ista Zemlja trese,
Vatra s' vatri tu oštro primiče
Tanet tane, tu bržje pritiče,

Naša vatra tude čini buku,
Al i turci oštro jako tuku,
Ova vatra skoro ne pristade,
Neg pet danah ljuto se izdade,

U toj vatri čekala se sreća
Komu, ona hoće biti veća?
Milost božja tude s nama biše,
Bolju sreću nam dati hotiše,

Haubice oštro naše pale
Da grad turkom nad glavom upale,
Pak u srcu što oni želiše
To od Boga oni izmoliše,

Dvajesit drugog to Maseca Juna,
Strašna turkom učini se buna,
Sa dvi straneh grad njim se upali
I ne samo, kuće njim popali,

Niti vatra njima dade mira
Neg s kućama izgori zaira,
Ovo videć tad žalosni turci,
Hala viču kao u Šumi vuci;

Tada Koburg njima šalje glase,
Turci: dobro sad pazite na se,
mojoj sili ne možete odoliti,
Nit se sa mnom vi možete boriti,

Vi se nama priateljski pridajte,
I grad meni sad u rukeh dajte;
Pritisnuti turci od nevolje,
Promišljaju kako biće bolje,

Pak ponizno njemu poručuju,
I poniznu moljbu izručuju:
Daj nam vrime tri četiri danah
Mi s' hoćemo dogovoriti s vama,

U tom vrime hoćemo viditi,
Kako ćemo više učiniti,
Kak moliše, tako jim dopusti,
I tri danah njih u miru pusti,

Al je turčin svagd' lukavo zvire,
U kom držat nigd' nevalja vire,
Tri danah tu više činiše
Al nut gledaj! Kakvo učiniše,

Jer četverti kad danak nasade,
Četir hiljad tu turak izpade,
Pred njima je tu Tatarkam haša
Memed Aga tofedžia Baša,

Ter iz grada kako izpadoše,
Na lievo nam krilo napadoše,
Al prem ak se ljuto zatrkāše,
Hitro natrag oni odtrkaše,

Jer prosusmo mi na njih Kartače,
I konjici iztrgoše Mače,
Pak kao ptice među turke lete,
Put da s' turkom do grada zaplete,

Turkom pute u grad zapletoše
Da se vratit u grad ne mogoše,
Nego jekom hala oni viču,
U plašeni preko polja miču,

U svem polju ne smedoše stati,
Nit pokoja oni sebi dati,
Preko polja oni u Šumu biže,
Al uplašen svaki tamo stiže,

Ter kada se malo razabraše,
Onda s' oni svi skupa sabraše,
Pak dogovor on' med sobom čine,
On dosadu nama da učine,

Ter da udru on' na nas otraga,
Nas otirat (misliše) brez traga,
I kako god oni naumiše
Na nas oni otrag nastupiše,

Nastupiše na hitre husare
To Ördödy silovne Mađzare
Pred Husari Oberstar Kepiro
Koj u turke više putah diro,

On Husarom svim priateljski veli:
Da on sreću svakon tude želi,
Dobro s' držte mojih mili sinci,
Ukažite se da st' dobri vojnici,

Istina jest trpićemo muke,
Al se ufam: dobićemo turke,
Svaki dobro neka konja jaše
I na turke oštro sabljom maše,

Pak podviknu njim mađarski rajta:
Biće nami tude dosta pajta;
Silni momci, kad to razumiše,
Silno oni na turke udriše,

I tri sata s njima se tukoše
Dok se turci natrag povukoše,
Ni se čudit što se natrag vuku,
Jer s' Husari silno s njima tuku,

Bošnjak je ove stihove najvjerojatnije napisao na temelju opisa bitke u tadašnjim službenim vojnim izvješćima. Godine 1824. objavljen je opis bitke u vojnim novinama *Oestreichische militärische Zeitschrift* u članku „Feldzug des k.k. galizischen Armee-Korps gegen die Türken im Jahre 1788.“²⁸⁵ Bitka se odigrala 28. srpnja 1788. kod trgovišta Herleu (Giriau) na smjeru prema Romanu i trajala je tri sata, što potvrđuje i Bošnjakov navod u stihu. Jedino je zapovjednik Erdödy husara Kepiro u novinskom članku spomenut kao bojničar (Major) dok ga Bošnjak promiče u čin brigadira (Oberstar). To je i razumljivo jer Bošnjak redovito svojim junacima iz poštovanja daje više činove. Svakako je znao da će Kepiro nakon bitke dobiti čin pukovnika ali njegov borbeni pothvat za Bošnjaka je vrijedniji. Kepiro je ipak porazio brojčano nadmoćnijeg neprijatelja; s dva eskadrona husara, dvije satnije 2. vlaške graničarske pukovnije i dva topa natjerao je 3 000 Turaka u bijeg.²⁸⁶

Tu se konjic, o konjica češe,
A turkom se silno glava kreše,
Mloge turke mrtve obališe,
Tatarkama živa ufatiše.

Što videći obkoljeni turci
Oni muče kao u gušti vuci,
Nit odgovor oni nama dadu
Niti grada hoće da pridadu,

Neg od Jaši on' čekaju pomoć
Nit se vide, neg se čuju obnoć.
Niti Koburg njim više govori
Nego gladom on njih teškim mori,

Pak on piše Vojvodam Armade,
Da se pozor na sve stran' imade,
Da bi odkud ne udrili turci,
Ne umakli kako u tor vuci,

Kak paziše, tako i najdoše
Šest hiljada turaka dojdeše,
Kod Đilkoša na prolaz udriše,
Na prolazi projti naumiše,

Sve Delie tu biše sabrani
Pak udriše, kako i pomamni,

²⁸⁵ Usp: *Oestreichische militärische Zeitschrift*, Zehntes Heft. „Feldzug des k.k. galizischen Armee-Korps gegen die Türken im Jahre 1788.“ Gedruckt bei Anton Strauss, Wien, 1824., str. 183-184.

²⁸⁶ Isto.

Nit visoke gledaju planine,
Nit duboke tu motre doline,

Niti zasić njima puteh smeta,
Nit od rupah njima biše šteta,
Nit mariše zatvor palizatah,
Neg junačka prsa od soldatah,

Jere naši svi u redu staše,
Silne turke, silno dočekaše,
U srcu se svi oni budiše
Kako lavi na turke udriše,

Bije turčin, al biju i naši,
U tom s' turčin tu jako uplaši,
Pak se poče tude natrag vući,
Naši oštro onde s njima tući,

Dok se turci natrag izvukoše,
Tri stotine tu njih potukoše,
Zadobiše konjah, i jaraka,
Osvojiše dva bojna barjakah,

Tu nam turci zadadoše kara,
Koj ne bi brez našega kvara,
Jer pedeset tu pade Momaka,
Vitezovah, i vredni junakah.

Tomu malo jedva vreme projde,
Eto beda opet k nama dojde,
U prolazi na crvenom turnu,
Silni turci učiniše bunu,

Pod *prolazom na crvenom turnu* Bošnjak misli na transilvanijski (erdeljski) granični prijelaz *Rothenburgerpass (Pass Rothan Thurm)* koji se nalazio na operativnom smjeru Rimnik u Vlaškoj – Herman Stadt u Transilvaniji. On ne navodi vrijeme kad se bitka dogodila ali prema podacima iz *Austrijskog vojnog almanaha za 1790. godinu* to je bilo 9. veljače 1789.²⁸⁷

Tri hiljade tamo turak dojde
Silom hoće da u Erdelj projde,
Al s' ufanjem oni privariše,
Na junake vridne nagaziše,

Kako turke oni opaziše
Tu se s njima taki pozdraviše,
U pozdravi ne pružaju ruku,
Neg topovi i puškama tuku,

²⁸⁷ Vidi: Stein, Johan Adam und Graeffler dem jüngern, *MILIZ – ALMANACH, Oestreichischer Miliz-Almanach für das Jahr 1790.*, Nro. I. Nürnberg und Wien., 1790., str. 198.

Pak zajdoše konjanici straga
Otiraše turke tu brez traga,
Nit se više turci vidit daše,
Jer se vratit, srca ne imaše.

To naredbe Koburgove biše,
Kod Kocima, kad on sidiše,
Tude sidi, al u zao čas turkom,
Jer njih muči on velikom mukom,

Nišť ne čini, ni staru, ni mladu,
Neg njih drži u priteškom gladu
U tom vreme njem dugo biaše,
On naredbu tad drugu činjaše,

Knjigu piše Splenji Generalu,
Ter mu želi uzvisiti falu,
Da on kreće tada svoju četnu,
Pak da čini svuda turkom štetu,

Nek ne čini mlogog dogovora,
Neg da traži turskoga logora,
Da slobodno na turke napade,
Strah u srce neka njima dade,

I kad turke on s bojom poplaši,
Nek se kreće tad Varošu Jaši,
Varoš Jaši da može dobiti,
I još turke u njem zarobiti.

Kada Spleny ovu primi knjigu
Za taj poso, on uzima brigu,
Pak se svojom tada kreće četom
Ne bil turkom, gdi god došo štetom,

Što je junak u srcu želio,
Baš to mu jest i Bog udielio,
Jer na sverhi Maseca Agusta,
Osta turkom slava tude pusta,

Sedam hiljad on najde turaka,
Sve Deliah, po izbor junakah,
Njegva četa, tu malena biše,
Jer turaka mlogo biše više,

Al se uzda u miloga Boga,
Jere biše tu junačka sloga,
Oštro oni na turke udriše
Mloge turke tude pogubiše,

Tako ljuto on na njih napade,
Osam stotin mrtvi turak pade,
Nešto živi jošter ufatiše
I logor njim tu ljuto razbiše,

Razbigoše turci po Moldavi
Strah dadoše čitavoj državi,
Biže turci kuda koji znade,
Dokle može, i vreme imade;

Na to glaseh donesoše vlasi,
Da turaka ne ima viš' u Jaši,
Ode Spleny da on Jaši primi,
I s naroda turski jaram snimi;

Kad to čuše u Kocimu turci,
Zavijaše kao u Šumi vuci,
Ne znadoše što hoće početi
Jere vide da s' ne mogu oteti,

On' u gradu trpe od glada muku
Iz dvora njih još topovi tuku,
Vatra pali, i glad teško mori,
Da svak u seb' mora da govori:

Bolje biće, da se mi pridamo,
Nego ovdi život da izdamo,
Kak misliše, tako i rekoše,
I jedino med sobom srekoše,

Ne čekajmo na pomoć turakah
Neg molimo Koburga junaka,
Dobri junak dobro srce ima,
S nama dobro učiniće svima,

Da grad sada mi njemu pridamo,
I slobodu od njega imamo,
Da slobodno možemo otiti,
Kud tko znade, da on može iti,

Ter videći: da nejmaju sriće,
On med sobom učiniše više,
Tude oni dobro misle za se,
Pak Koburgu oni šalju glaseh:

S gladom, s vatrom ne možmo s' boriti,
Niti tvojoj sili odoliti,
Grad hoćemo da tebi pridamo,
Samo tvoju milost da imamo,

Ženeh, dicu ti nama dopusti,
Nas slobodne izajti odpusti,
Što je u gradu Careve zaire
To ti uzmi brez svakakve mire.

Junak Koburg dobro srce ima
On čovički tu promisli s njima,
Što g' moliše to njima dopusti,
I otići, njih slobodne pusti,

Grad on uze, i Carsku zairu,
Turke pusti otiti u miru,
Dvista dobi tu topovah bojni,
Mlog' baruta potribita vojni,

Dvi hiljade tu baruta mažih.
Što dobiše tu u gradu naši,
Još sto hiljad topovski tanetah,
Svrhu oni što s' vatrom razmeta,

Sve tu Koburg to junački dobi,
Kada turke on srećno pridobi.
Kada srećno dilo ovo svrši,
Drugo više jošter on dovrši,

Tak učini, kako i namini,
Četu šalje Erdeljskoj krajini,
Četa biše istina jest mala
S njome šalje Spleny Generala,

Pak on njemu još priateljski veli:
Svagdi njemu da on sreću želi,
Nek ne žali on pretrpit muke,
Sam' nek traži na sveh straneh turke;

Ode Spleny s četom u Moldavu,
Krasnu Zemlju, i liepu državu,
Srećno dojde s četom do Romana,
Tri tu s njome opočinu danah,

I četverti s njome opet pojde,
Pak kod okne, s njom u logor dojde,
Tude junak s četom ne počinu,
Eto strašnu čuje opominu,

Čuvajte se Nemci, i Madžari!
Eto idu turci sve s andžari,
Duge puškeh prek' ramena nose,
Alaganeh, kako oštre koseh,

Sve na konjih oni potrkuju
I ljuto se k vama zatrkuju,
Jedva Spleny glasak razumio,
Nit što ć' činit biše odumio,

Oštro turci tamo konjeh jašu,
Nastupiše tu na stražu našu,
Straža naša od turak izmače,
Srećno k četi u logor domače,

Četu svoju tad Spleny uredi,
S turci bit se, još stalno odredi,
Lete turci kao srdite oseh,
Njih gledajuć narastu koseh,

Njih veliko tu mloštvo biaše,
I velika tu s' vika činjaše,
Kako besni k nama dopadoše
Ali naši na njih napadoše,

Prosu s' vatra sa obadvi straneh
Ter obadve tu se dobro brane,
Nit se s mesta mi tu povukosmo,
Neg se s turci mi oštro tukosmo,

Turci s' ljuto na nas zatrkiju,
Al plašljivo od nas odtrkiju,
Oštro topi tu na njih pucaju
Mrtve turke tu Zemlji bacaju,

Al kad Spleny tomu spazi vrime
Slavno četi on učini ime,
Pusti na njih tu silne Madžare
Baš Ördödy junačke Husare,

Britke sablje oni iztrgoše,
Među turke silno utrkaše,
Viska stoji tu čili konjicah,
Zveket stoji tu britki sablicah,

Kak tko može, tako maše rukom,
Ter nemilo glave siče turkom,
Dugo vreme tako se tukoše
Dok se turci natrag povukoše,

Al s' ne čudi što se natrag vuku,
Sablje sieku, a topovi tuku,
Kad vidiše da s' ne mogu borit,
Niti sili tu našoj odolit,

Tad strah velik, tu na njih napade,
U bižanje turska s' sila dade,
Polje ječi od velike vike,
Kad plivaše prek Tatraša rieke,

Biže turci, izmiču brez traga,
Jer Husari tiraju otraga,
Sedamdeset pet turaka pade
Ljutu ranu mlogo njih dostade,

Pet njih živi tude ufatiše
Dva barjaka bojna osvojiše,
Četerjest pet konjah ufatiše,
Jer junački tu turke razbiše,

Čuvši turci, da njih odsvud tuku
Iz Moldave svi se natrag vuku,
S vojskom Koburg kod Romana pade,
Sva Armada skupa se sastade,

Al prem ako skupa se sastade,
Boja biti dalje se ne dade,
Jere ljuta tad nastade zima,
Pokoj tražit, potrebno jest svima,

Da se u zimi svak' dobro namiri,
Razmetnu se vojska po Kwartiri,
Prem ak s' vojska po Kwartiri meće,
Čuvat s' valja tu opet nesreće,

Da b' ne došli odkud godir turci
Navalili kako gladni vuci,
Zato s' meću na sve straneh stražeh
Da na turke vrlo dobro paze,

Ljutu zimu srićno pribaviše
I turske se sile upaziše.

2.3.16. XVI. POGLAVLJE – Slučajevi 1789. godine

U XVI. poglavlju pod naslovom *Slučajevi 1789. godine (Slučfaih Godine 1789.)* Bošnjak prati nastavak savezničkih operacija, opjevavajući rusko-habsburšku ofenzivu Suvorova i Koburga na Vlašku. Najprije dolazi do sraza s Turcima kod Fokšana na granici s Moldavijom a potom južnije kod sela Martineštija na rijeci Rimnik u Vlaškoj. Ove dvije bitke bile su najznačajnije i najveće pobjede saveznika tijekom cijelog rata:

Zima projde, pramalitje dojde,
Vojska valja da u tabor pojde,
S vojskom prie negoli se kreće,
Čete Koburg tada u red meće,

U Moldavi on Ruseh ostavlja
Vojsku svoju on u Vlašku stavlja,
Čitavu je Vlašku obkolio,
Nebili ju junak osvoijo,

Hohenloha Princa²⁸⁸ naređuje
Da on desno krilo uređuje,
Da Erdeljsku on krajinu pazi
Gdi god može, da na turke gazi,

Kod Rimnika svojom vojskom stade,
Ter u logor onde s njome pade,
I budući da ni vreme mira
Pomljivo se na turke obzira,

²⁸⁸ Friedrich Wilhelm Hohenlohe - Kirchberg, princ, general topništva, od 1781. vlasnik pješačke pukovnije br. 8., sa stožerom u Litomericu (Leutmeriz/Leitmeritz) u Češkoj. *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter seit ihrer Errichtung bis auf gegenwärtige Zeiten*, bey Gräffer dem jüngern., Wien 1791., str. 52-53.

Odkud hoće da na njega pojdu,
Silovito jošter k njemu dojdu,
Dugo vreme jest na njih čekao,
Dokle junak jest njih dočekao,

Tu čitavo njemu lito projde,
U čekanju i jesen mu dojde,
U to vreme eto glas mu dojde,
Prek Dunava da i Vezir projde,

Sto hiljada on vodi turaka
Sve Delia po izbor junaka,
S njime idu nebrojene Baše,
Hoć' da sieku ruseh glave naše,

Buljug-Baše, silni Deli-Ageh
Koj u vojski jake jesu snage,
Nebrojeni još k tome čauši
K njemu puze kao u kudmen uši,

Mlog' junaka silni janjičari,
Sve s puškama, i s britki andžari,
Jošter glavni k tom nepriatelj naški,
Mavrojeni²⁸⁹ Princip karavlaški,

Krsten jeste, al se ne spominja
Nego mudro turke opominja,
Kak se valja u Zemlju uvući
I Krstjane kako valja tući:

Hej junače! Krst ti ne pomogo,
U toj misli i Bog ti odmogo,
Ostavi se sreće Memedove
Spomeni se vire Isusove,

S otim putem ti ćeš s turci pojti,
Al na dobro nećeš s njima dojti.
Sila ova kada Dunav projde,
Tad Fogshanu²⁹⁰ ona uprav dojde,

Princip Koburg mudra biše glava
Neumrla budi njemu slava,
Dobro znade što je turska vira,
Zato pazi dobro na Vezira,

Vojsku svoju tude odma kreće
I sve čete u naredbu meće,
Desno krilo Moldavi opravlja
Lievo krilo kod Rimnika stavlja,

Ter da turkom ovde smete puteh,
Čete stavlja, kao na grad reduteh,

²⁸⁹ Nicholas Mavrogheni (*Mavrojeny*), vazal turski i vlaški knez (1786. – 1790.)

²⁹⁰ Fokšan (*Fockshan, Foczany*), grad na granici Vlaške i Moldavije (danas u Rumunjskoj).

Jošter junak sam u sebi smišlja
Mloštvo tursko on dobro promišlja,

Bošnjak ovdje preuveličava brojčani odnos zaraćenih snaga govoreći o dvadeset Turaka na jednog Habsburgovca. Taj odnos uistinu se kretao u omjeru 4-5:1 i to bez zbrajanja snaga ruskog saveznika. Na kraju pjesme on ipak demantira sam sebe, ovoga puta pribrajajući i Ruse habsburškoj vojsci: *Trijest hiljad naše vojske biše, A turaka od sto hiljad više:*

Svoje broji, svakog po jednoga,
Dvajest turak ide na jednoga,
Pak da s' more on s njima boriti,
I još sili turskoj odoliti,

Knjigu piše Ruskom Generalu,
K njem da dojde i ne čini šalu,
Sa sto hiljad eto Vezir ide,
Silom hoće da u Vlašku pride,

Friško dojdj sada k meni amo,
Drugi ću put i ja k tebi tamo,
Da bijemo sada silne turke
I gonimo, kao po Šumi vuke,

Mlogo njih jest, istina jest prava
Al se ufam biće nami slava,
Kad junački mi njih nadbijemo,
I s malinom mloštvo razbijemo,

Bog će dati, i sreća junačka,
Poznać' turci što j' ruka momačka,
Hodi amo! I ne gubi vrime
Jer se Vezir vrlo brine s time,

Da on silom nas ovde razbije
Vilaeteh da natrag dobije.
Kad Suvarov²⁹¹ knjigu primi ovu
On naredbu vojski daje novu,

Da se čete sve na noge meću,
I na marše sve pomljivo kreću;

²⁹¹ Aleksandar Vasiljevič Suvarov (Alexander Wassiljewitsch Suworow) (1730. - 1800.), veliki ruski ratnik, vojskovođa i strateg, poznat po uspješnom vođenju ratova protiv Turaka i Poljaka, ali i protiv Francuza. Nije izgubio niti jednu bitku, a pobijedio je u 23 značajne bitke i to zbog poznavanja psihologije i vojnog umijeća, vlastite energije i željezne volje. Vidi: Alexis M. Uzefovich, „Alexander V. Suvarov, Generalissimo.” *The Military Engineer*, vol. 23, no. 127, pp. 62–66. *JSTOR*, 1931., str. 66., dostupno na: www.jstor.org/stable/44575916. (pristup: 3.06.2020.)

Idu Rusi, kako koj može,
Još govore: pomози nam Bože,

Celo leto turak ne vidismo
Nit se s njima jošter nagonismo,
Pojd' Bačuško! Ne gubimo vrime,
Turčin ide da s' bijemo s njime;

Još Koburgu Rusi ne stigoše,
Silno turci na njegov' dostigoše,
Ter Mesaros,²⁹² gdi Commendat²⁹³ biše
Onde silno turci udariše,

Mesaros jest Major Generale
Nigda njemu ne mankalo fale,
Jere mudro on čete sastavlja,
I mudrie na turke upravlja,

Što govori, to izgledom kaže,
Da s' u njemu svi momci kuraže,
U toliku tu pogibelj došo,
Bi zaisto s ovog svita pošo,

Da tu ne bi Firra od Standara²⁹⁴
Koj ništa za život ne mara,
On pripravan život izgubiti,
Generala samo izbaviti,

Hej junače! Blažena ti Duša,
U tom s' dilu prava ljubav kuša,
Med Vojvodom, i med turci stade,
Za Vojvodu tu ti mrtav pade,

Ne žal', život što si izgubio,
Jer si mlogom izgled ostavio,
Kako valja da se čuva glava,
Svima hudom da s' učini slava,

Bog će tebi na nom svitu dati,
Da ćeš se ti svet, i blažen zvati,
Kad Mesaros ovu ljubav spazi
Pomamnije on na turke gazi,

Sam on hoće da turke izsiče
Pak na čete jošter svoje više:
Ne plašte se moj dragi sinci,
Ukažite se, dast' dobri vojnici,

²⁹² Johann Mészáros, barun (1737. - 1801.), kasnije podmaršal i nositelj Zapovjedničkog križa Reda Marije Terezije. „Mészáros de Szoboszló, Johann Freiherr“ in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 21. 1885. („U bitci kod Fokšana 1. kolovoza 1789. tri divizijuna pod vodstvom brigadira Mesaroša s takvim naletom su razbili Turke na krilu da su oni u cijelosti odbačeni na gomilu. Odmah nakon bitke uslijedilo je promaknuće u čin general-bojnika.“ Vidi. *Die Reiter Regimenten der k. k. österreichischen Armee*. Wien, 1866., str. 6.)

²⁹³ Zapovjednik (komandant).

²⁹⁴ karakternog vođe

Bolje ovdi život ostaviti,
Neg junačku slavu izgubiti,
Maši dobro svaki svojom rukom,
Ne dajmo se sada ovde turkom,

Četa s' s četom tude dobro slaže,
Vatra s' vatri sve većma prilaže,
Dugo vreme²⁹⁵ ova vatra biše
Nit se turci odmaknut hotiše

Neg s' uzdaju on' u jakost svoju
Većju vatru još zadaju boju,
Prem ak' mlogi na Zemlju padaju,
Drugi silno na nas udaraju,

Mesarošu tude sreća biše,
Da daleko Karačay²⁹⁶ ne biše,
Čete svoje on tu u red meće
Pak još čete k njem na pomoć kreće,

K njemu šalje Seklerske Katane,
Ter da bolje na turke napane,
K njemu posla jošter i pišaka,
Carevaca²⁹⁷ po izbor junaka,

Mesarošu kada pomoć dojde,
Silno junak tad na turke pojde,
Biju naši, ali biju i turci,
Hala! Viču kao u Šumi vuci,

Ne čudi se što tu turci viju,
Jere naši odvud ljuto biju,
Silu našu kada turci opaziše,
On se u big tada i nagniše,

Što god mogu otud turci biže,
Miloštvo naši tu za njima gmiže,
Silno sieku, i biju otraga,
Otiraše turke sve brez traga,

Tiraše jih ljuto do Rimmika
Tom će s' turčin spominjat do vika,
Preko Rimne uplašeni plove,
Al Kartači i tude njih love,

Jedan danak jedva počinuše
Et' i Rusih k njma dostignuše,

²⁹⁵ Bošnjak na nekoliko mjesta, gdje nema potrebu za rimom, koristi ekavski oblik.

²⁹⁶ Andreas Karaiczay de Balyeszaka, grof, podmaršal i nositelj Zapovjedničkog križa Reda Marije Terezije, rođen je u Kostajnici (Banovina) 30. studenoga 1744. a umro u Bečkom Novom Mjestu 22. ožujka 1808. Potječe od stare hrvatske plemićke obitelji čiji su preci pred Turcima izbjegli iz jednog dijela Hrvatske. Vidi: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 1863., sv. 10., str. 456-463.

²⁹⁷ *Carsko pješaštvo (Kaiser Infanteri)*.

Tad Suvarov, na Koburga viče,
Hajd prijatelju da činimo više,

Habsburški kroničari navode kako je kod Fokšana Suvorov s 4 000 ruskih vojnika, nakon vrlo naporene pohodnje, ojačao vojsku od 16 000 Habsburgovaca dok je, s druge strane, Osmanska vojska brojala oko 35 000 vojnika.²⁹⁸ Bošnjak taj odnos snaga jasno uspoređuje donjim stihom *mlogi turci, a malina naši* ali se zazivom *Boga i prisvete Majke* nada uspjehu. Nakon velike pobjede malobrojnijih saveznika te još veće pobjede kod Martineštija na rijeci Rimnik 22. rujna 1789., Rusi se vraćaju na rijeku Prut kako bi bili u stanju poduprijeti planirano ovladavanje donjim tokom rijeke Dnjestar, odnosno osvajanje gradova Akerman i Bender. Habsburški Koburgov i Transilvanijski korpus u međuvremenu su prodirali još južnije kroz Veliku Vlašku te su u mjesecu studenom 1789. zauzeli glavni grad Bukurešt. Ovdje je potrebno naglasiti kako je prema savezničkom ratnom planu ruska vojska trebala zauzeti Vlašku do rijeke Olt (Aluta) kako bi Josip II. imao više slobode u zaposjedanju Beograda. To se nije dogodilo jer vrijedi opće pravilo glede ekonomiziranja vojnim snagama; naime, važniji su carski interesi od onih savezničkih.

S koje strane da bijemo turke,
Da tučemo, kao po Šumi vuke,
U dobrom se dogovormo viću,
I Bog nami hoće dati sriću;

Jedva s oni skupa sastadoše,
Kraj tom viću odma i najdoše:
Mlogi turci, a malina naši,
Al se turčin kuražije plaši,

Vojsku noćas uredno spravimo,
Zorom rano na njih udarimo,
Bog će dati, i prisveta Majka,
Biće turkom tu žalosna danka,

Kak misliš, tako učiniše,
Vojsku svoju u red namistiše,
Noćom idu preko Rimne rike,
Mućom idu, da ne čine vike,

Dok pol noći druga ura dojde,
Vojska Rimnu sva kolika projde,
Tu u kare čete pometaše
I još tajno napred maširaše,

²⁹⁸ Usp: Schubart, Christian Friederich Daniel, *Vaterlandschronik von 1789. Zweites Halbjahr*. S. 434-908. Stuttgart. LXVIII. Dienstags den 25sten August 1789. str. 562-563.

Jutrom rano, u početak zore,
Dojde vojska na turske šatore,
Turčin s' tomu ništa i ne nada,
Da ćemo mi dojt iz nenada,

AI prem ak se ništa ne nadaše
Tu junački oni se vladaše,
Jedva naše oni opaziše
S topovima ljuto udariše,

Jedni s topi ljuto na nas tuku,
Drugi logor otud natrag vuku,
Tude turak mlogo hiljad biše
Pak se u čas svi u hrpu sbiše,

Kad to spazi Ruski Generale
Junak biše vikovite fale,
U bubnjeve udarati daje,
Ter zlamenje svima četam daje,

Da se naši s turci sastadoše,
I na turke oni napadoše,
Svojom četom vrlo naglo ide,
Da našima on na pomoć pride,

Zahurlaše tude strašno turci,
Navališe kako gladni vuci,
Pak ne samo da iz topov tuku,
Neg se k nama kao oblaci vuku,

Ter pomamno kako poletiše
Na desno nam krilo na letiše,
I ne samo na letiše krilu
Nego svoju ukazaše silu,

Niti njih u naša vatra smeta,
Doletiše baš do Banganeta,
Tu s' oružje, nuz oružje češe,
Živa s' vatra iz sabalja kreše

Još poteče naše desno krilo,
Udariše svi na turke živo,
Još podviknu junak Machiashovski,²⁹⁹
To je vitez Major Cesarovski,

Pak on zazva divisiu svoju
Hodte sinci! Kušat sreću moju,
Šest skadrona jošter on izbira,
Po izboru sve Garabinirah,

²⁹⁹ Mathiasowsky, boжник, 21. rujna u bitci kod Martineštija u Vlaškoj sa svojim divizijunom husara poharao turski tabor. Usp. *Die Reiter Regimenter der k. k. österreichischen Armee*. Wien, 1866., str. 7.

Jošter uze sobom i Kozaka
Arnauta, sve dobri junaka,
Pak on naglo s otom četom pojde,
Tamo bržje da na turke dojde,

Na primjeru istraživanja tri potonje strofe moguće je ustanoviti odkud je Bošnjak doznavao podatke te standardni obrazac njegove stihotvorbe. On je svakako posjedovao literaturu koja mu je bila važna i koju je koristio te je iz nje crpio konkretne podatke oblikujući ih u stihove. Ovdje je u igri Joseph Walenta i njegovo djelo „Die Schlacht bey Martinjestie, und die Eroberung Belgrads“ iz 1790. Na 10. stranici spominje se bojnik Mathiassovski koji sa svojim divizijunom, šest eskadrona karabinera, kozacima i Arnautima pobjeđuje Turke i *s traga i s preda*. (Indessen hatte der Major Mathiassowski von Kaiser Hussaren mit seiner Division und 6 Eskadronen Karabiniers, Kosaken und Arnauten die Flanke und den Rucken des Feindes gewonnen.)³⁰⁰ Pročita li se dalje ovaj tekst, postaje sve jasnije kako se radi o istoj tehnici opjevavanja u knjizi opisanih ratnih događaja. Stoga se nameće logičan zaključak kako je Bošnjak morao točno opisati ratne događaje kojima nije neposredno nazočio zbog toga što ih je preuzimao iz tadašnjih ratnih izvješća, knjiga, kalendara ili novina.

On ne gleda gdi jest bitvi međa
Neg napade on turkom na leđah,
Jedni s traga, drugi s preda biju,
Posred turci, kako vuci viju,

Al što viju tome ne čudi se,
Jere mlogi tude izginiše,
I kako se oni natrag vuku
Jedan drugog, on' med sobom tuku,

Još njih tući naši ne pristaju,
Neg kuražno za njima nastaju,
Ter kako se on' za njima vuku,
Otragu njih on' nemilo tuku,

I ne samo njih s mista odbiše,
Neg i logor njihov osvojiše,
Turkom ništa ne osta u miru,
Izgubiše logor, i zairu,

Tad Suvarov na brdo se kreće
Konjanike tude u red meće,
Jedva momke biše sastavio
I u red njih tude postavio,

³⁰⁰ Vidi: Walenta, Joseph, *Die Schlacht bey Martinjestie, und die Eroberung Belgrads, die herrlichsten Denkmäler österreichischer Tapferkeit, aus dem Feldzuge gegen die Türken, vom Jahre 1789.* : Mit illuminierten Planen nach Originalzeichnungen, Prag, 1790., str 10.

Vezir ovo biše razumio
Sreću kušat jeste naumio,
Dvajest hiljad on šalje turaka
Konjanika po izbor junaka,

Lete turci kako i pomamni,
Pak udriše kao Kurjaci mamni,
Tad Suvarov čete u red meće.
Ter s' na turke on junački kreće,

S jednu stranu turke saplahuje,
S drugu stranu Koburg nabahuje,
Tu med sebe oni uzeše turke,
Gdi se turci napatīše muke,

Što će činit tu, oni ne znadu,
Neg mamuze tu da konjma dadu,
Iz dvi vatre da s' oni izvuku,
Ako neće, da njih sve potuku,

Mamni turci tamo dotekoše,
Al plašljivo natrag potekoše,
Preko vrata oni natrag lete,
Jedan drugog, još tude zaplete,

Osim topov, koj ljuto biju,
Još Katane njih po polju vijū.
Pak ne paze oni tursku viku,
Neg po polju ljuto turke siku,

Videć turci da sreće ne imadu
Oni traže tad svoju Armadu,
Armada jim tu u Šumi biše
Obšancana sigurno sidiše,

Tad se Koburg, i Suvarov složi,
Svoju kripost svaki tu uloži,
Svoje čete oni u red meću,
Pak se Šumi tad na turke kreću,

Mili Bože! Da srećnoga dankā,
Kad s' sastaše dva dobra junaka,
Svaki svojoj tude četi veli,
Svim junakom dobru sreću želi,

Evo sada mojih dragi sinci,
Ukažite se da st' dobri vojnici,
Eto jurve mi smetosmo turke
Mlogo imat mi nećemo muke,

Da junački na njih navalimo,
I Šance njim okol razvalimo,
A Bog pomoć daće nama ozgor
Razbićemo njihov tude logor;

Jedva oni ovo izustiše,
Čete na pred silno postupiše,
Tu bubnjevi glasno udaraju,
I svirale radosno sviraju,

Tu Trumbeta pred konjici ječi,
I oružje još na njima zveči,
Još konjici glasno uzviskuju,
A junaci stalno uzvikuju:

Pojdmo braćo! Ništa ne bojmo se,
Neg junački mi sada držmo se,
Ako koj sad izgubi glavu,
Biće njemu to na veću slavu;

Kada k Šumi tad čete dojdoste,
Ručit topi tad strašno pojdoše,
Al s' ne čudi, što topovi ruče,
Sila s' sili jedna drugoj vuče,

Tu od sile veliki topova,
Buka stoji, kao strašni gromova,
Svim počese tude koseh rasti,
Nebo misliš na Zemlju će pasti,

Sve oštriu naši vatru daju
Turkom s' bliže oni približaju,
Kad vidiše turci ovu silu,
I još vatru uzmožat nemilu,

Natrag oni malo odstupljuju,
Naši na njih boljima nastupljuju,
I kad naši u Šumu dojdoste
Turke gonit, kao vuke pojdoše,

Prasak stoji tu mali pušaka
Vika stoji plašlivi turaka,
Iz topova jako s' vatra kreše,
Da se s drvjah granje, i kora teše,

I još stablah Zemlji upadaju,
Tužnim turkom na glave padaju,
Ne znaš' turci što da tude čine,
Jere vatra neće, da umine,

Gdi njih topi sakrite ne biju,
Onde puške, i pištrole biju,
Gdi ni topi, niti puške ziče,
onde sablja ljuto turke siče,

Videći se turci u nevolji,
Da njim konac neće biti bolji,
Jadni u biege onda se dadoše,
Njim na leđa naši napadoše,

(Haj štioče da si ondi bio,
Bojak ovi da si ti vidio
Srce od strah bi tebi drtalo
Od radosti bi opet igralo,
Srećnu našu kad b' vidio vojsku,
Silu bižat, uplašenu tursku)

Bošnjak je ovih nekoliko stihova stavio u zagradu nastojeći pobuditi veću pozornost kod čitatelja. Htio se izravno obratiti čitatelju te je stoga i započeo frazom *haj štioče da si ondi bio*. Time je ostvario bliži kontakt s čitateljem te na njega prenio vlastiti doživljaj bitke. Zato ovo sugestivno djelovanje ili utjecanje izaziva veći interes, kako za sam ratni događaj tako i za vojsku koja pobjeđuje.

Naša vojska njima ne da mira,
Biže turci svaki brez obzira,
Vezir turkom tu zapovid šalje,
Natrag oni da ne biže dalje,

U red tude svi da oni stanu,
Pak na naše da opet napanu,
Jer turaka tude biše sila,
Nas malina prama njima bila,

Al prem ako naši malo biše
Turci s nama biti se ne smiše,
Nego biže, kako koj može,
Svaki svoje, da izvuku kožeh,

Ta zapovid Vezirova biše
Ali turci slušati nektiše,
Nego oni, kako mravi gmiže,
Uplašeni, naglo natrag biže,

Što kad vidi jadovan Veziru
Da ć' izgubit logor i zairu,
On topove na turke namiče
Ter Kartačeh on na njih izmiče,

Al zaludu njih Kartači tuku
Uplašeni, oni s' natrag vuku,
Videć Vezir da njim ništ' ne može,
I on biži, da izmaknut može,

Ovdje se donosi izvješće Koče Jusuf-paše, velikog vezira sultana Selima III., koje je on primio od zapovjednika janjičarskih i drugih časnika, sudionika ove najglavnije bitke kao i drugih bitaka na *dunavskom frontu*: „Premda smo u *Središnjoj armiji* imali više od 120 000

janjičara i drugih vojnika, 8 000 ruskih vojnika prešlo je Dunav i pokazalo svoju nadmoć. S našim neuvježbanim i nediscipliniranim vojnicima nismo se mogli suprotstaviti uvježbanim i discipliniranim nevjerničkim vojnicima. Čim prije možete dogovorite prekid vatre. Iz razloga što naši vojnici ne poznaju nove metode ratovanja, oni ne bi mogli poraziti neprijatelja do sudnjeg dana.“³⁰¹ Autor teksta ne navodi koji zapovjednik je bio autor pisma ali iz konteksta proizlazi da se najvjerojatnije radi o Rudčuku Seidu Hasan-paši koji je bio veliki vezir u bitci kod Rimnika. Time što je apostrofirao samo malobrojnije Ruse (Muscovite) turski zapovjednik jasno je i nedvosmisleno izrazio tko mu je bio opasniji protivnik.

Što se više turci uzbunili,
Naši s' na njih većma uzbudili,
Ne slušaju oni tursku viku,
Topi biju, a sabljama siku,

Biže turci, i naglo izmiču,
Aman! Aman! Još žalosno viču,
Dotekoše čak do Rimne rieke,
Al nju priti ne imaš' prilike,

Neg moraše da ju priplivaju,
Jer otragu njih silno tiraju,
Al nesrećno oni rieku plove,
Kartači njih tude naši love,

Jedni tude preko rieke gmiže,
Drugi stranom još nadalje biže,
Biže oni da dostignu k miru,
Pak dojdose k jednom Manastiru,

U Manastir on se zatvoriše
Kaludere potući hotiše,
On misliše da su s' nam oteli,
Al et ide tam Major Orelli,

Ljuto na njih on tude udara
I Manastir topovi obara,
Ne obara što g trpit ne može,
Neg da turke uloviti može,

Ljuto s turci obkoliti brane
Naši mlogi zadobiše rane,
Još i mrtvi nikolik padoše
Među turke dokle upadoše,

³⁰¹ Usp: Şimşek, Veysel B.Sc., MA, „The Grand Strategy of the Ottoman Empire, 1826-1841“, A Thesis Submitted to the School of Graduate Studies in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy, McMaster University, Hamilton, Ontario, 2015., str. 17. (preuzeto od: Uçman, Abdullah, *Koca Sekbanbaşçı Risalesi*, Tercüman 1001 Temel Eser, 61. Istanbul) dostupno na: <https://macsphere.mcmaster.ca/bitstream/11375/18232/2/Veyssel%20Simsek%2C%20PhD%20thes is.pdf> (pristup: 27.11.2020.)

Mrtav pade i Major Orelli,
Čem se turčin tad jako veseli,
Al mu zalud to veselje bilo,
Mloštvo s' naši okolo njih svilo,

Manastir u koji su Turci pobjegli u stvari je samostan Samuel (Kloster Samuel). Ovdje se uistinu radilo o žestokom boju u kojem je prema habsburškim kronikama poginulo oko 1 500 osmanskih vojnika. Bošnjak, kako se vidi u donjim stihovima, govori o 700 mrtvih Turaka u kratkom vremenu što se može protumačiti obuhvaćanjem poginulih samo u središnjoj bitci ili pak nepribrajanjem poginulih od ruske ruke. Junačkom smrću nije poginuo samo bojnič Orelli nego i brigadir grof Auersberg.³⁰²

Tursku oni ne slušaju viku,
Puškom biju, a i sabljom siku,
Tu s' ne bije da s' vidi masnica,
Nego misliš da je kasapnica,

Zaslonjeni gdi s' braniše turci,
Naši udriše, kako mamni vuci,
Tu pardona nikomu ne dadu,
Neg svi mrtvi hoće da upadu,

Sabljom sieku, iz pušaka biju,
Banganetom³⁰³ još mlogog probiju,
U toj bitvi bi vrimenta malo
Sedam stotin mrtvi turak palo,

Živ ni jedan otud ne izmače,
Neg se društvo sve njihovo smače;
Koj lievo dol rieku ploviše
Od oni se mlogo potopiše,

Ali s otim još njim ne bi mira,
Neg s' potopi još mloga zaira,
Osim turak što u vodu pade,
Tri hiljade još kolah zapade,

Pet stotina topov, i Avana,
Rieka s' guši, i teče izvana,
Sedam hiljad mrtvi turak pade,
Trista živi u ruke se dade,

Sto Barjakah bojni osvoismo,
Sedam deset još topov dobismo,
Još lumbardi dvajest osam gradcki,
Četernajest još topova Carski;

³⁰² Usp: Schubart, Christian Friederich Daniel, *Vaterlandschronik von 1789*. Zweites Halbjahr. S. 434-908. Stuttgart. LXVIII. Dienstags den 25sten August 1789. str. 563.

³⁰³ Bajonetom.

Pak još mlogo dobismo zaire,
Kojoj nemož s' izkazati mire,
Pet hiljada kolah tovari,
Jednu hiljadu, bivolah gojeni,

Tri stotine devah sa samari,
Biš' na njima tu puni tovari,
Osam hiljad još bieli šatorah,
Sve to Vezir izgubiti mora,

Nut promotri što s' ovdi dogodi,
Kako li se ova bitva zgodi,
Trijest hiljad naše vojske biše,
A turaka od sto hiljad više,

Desna Božja svrhu nas se pruži,
I k nama se tad sreća združi,
Ter mi turke junački razbismo,
Svu zairu njihovu dobismo.

2.3.17. XVII. POGLAVLJE – Bitka princa Hohenloha i paše Kara-Mustafe

U XVII. poglavlju naslova: *Bitka između princa Hohenlohea i paše Kara-Mustafe* (*Bitva među Principom Hohenlohe, i Bashom Kara-Mustafom.*) Bošnjak pjeva o Koburgovoj sinkronizaciji ofenzive s operativnim smjerom iz Transilvanije na kojem djeluje princ Hohenlohe. Operativni cilj je osloboditi Vlašku, odnosno nadzirati cijeli tok Dunava, dok bi Rusi oslobodili turske utvrde bliže Crnom moru:

Princip Koburg mudra jeste glava,
Vikovita budi njemu slava,
Ni mu dosta da on turke tuče,
Hohenloha još na njih navuče,

Odvud hoće da udri na turke,
Pak da i on tu ne žali muke,
Neg da gleda dobru tome sliku
I na turke udriti priliku,

Hohenlohu Princu Gavaliru
Srce njemu ne stoji u miru,
Danjom noćom okolo oblazi
I četama, svojima dolazi,

Čete svoje mudro uređuje,
I boj biti stalno naređuje,
Dobro svaki da na sebe paze,
I pred sobom da čuvaju stražeh,

Da b' ne došli odkud goder turci,
Ter s' uvukli kao med ovce vuci;
Kad poraste pramalitnja trava,
Hoće turci da njim bude slava,

Ne čekaju Đurdevoga danka,
Hoće pređe da njim piva Majka,
Podigoš se Krajini Erdeljskoj,
Po zlu putu, i mećavi teškoj,

Zlu mećavu ništ oni ne paze
Neg na konjih silovito gaze,
Sreću sebi stanovitu žele,
I med sobom jednokupno vele,

Hajdemo mi povedmo paure,
Da nemilo bijemo kaure,
Kad dojdose na kukur Krainu,
Onde udrít, imaše naminu,

Na Krajinu jošter ne dojdose
Binesfeldu glasovi dojdose,
Na Krajinu da k' njem idu turci,
Ter još viju, kao pomamni vuci,

Knjigu piše Majersheim³⁰⁴ Oberstaru,
Da držimo mi naredbu staru,
Dojd' ovamo ti sa tvojom četom,
Da b' nam turci ne došli sa štetom,

Oberstar Majersheim identificiran je kao general Meyersheim u putopisu kraljevskog bavarskog bojnika *von Gugemosa*. U knjizi se opisuje situacija kada princ Hohenlohe odvaja generala von Meyersheima s tri satnije pješaštva, 150 snajperisa i nešto konjanika prema Kimpolungu u Vlaškoj da tamo izvide neprijatelja. Ubrzo je Meyersheim naišao na njega i napao ga s takvim uspjehom da je 160 mrtvih Turaka ostalo ležati na mjestu a zarobio je 16 zastava i jedan vagon sa streljivom.³⁰⁵

Da zajedno čete sastavino,
I na turke skupa udarimo,
Kak rekoše, tako učiniše,
U jedno se čete sastaviše,

³⁰⁴ Godine 1789. brigadir barun Meyersheim promaknut je u čin general-bojnika. Vidi: *Militär-Almanach*. Nro. III., 1792. str. 99..

³⁰⁵ Gugomos von, *Reise von Bucharest, der Hauptstadt in der Wallachei, über Giurgewo, Rustschuk, durch Oberbulgarien. bis gegen die Gränzen von Rumelien, und dann durch Unterbulgarien über Silistria wieder zurück, im Jahre 1789*. Gedrukt bei Joseph Thomann, Landshut 1812, str.107.

Četa s četom jedva se sastade,
Sila turska tad na njih napade,
Jutrom rano, to sedmoga sata
Naše turčin tu forposte smata,

Pred našima Gjörfy³⁰⁶ Laitnant biše

On se mudro ovdí dositiše,
Natrag ide, a na preda bije
Da on turke od sebe odbije,

Za tri sata on se natrag vuče
Al za sobom ljuto turke tuče,
I s našima kada se sastade,
Turska sila tad na njih napade,

Namislíše da nam glave nose,
Zaliću se, kako ljute oseh,
Al naredba Majers? Oberstara
Koj s' s' četom tu očinski stara,

I naredba Major Binnesfelda,
Turkom k njima pristupiti ne da,
Koj lipo čete urediše
Nit na turke udriti hotiše,

Dokle dobru ne najdoše sliku,
S njima s tući još bolju prilíku,
S vatrom onda učiniše buku,
Oštro turke iz topova tuku,

Oštra vatra iz topova bila,
Al se turak uzmložala sila,
Kako slepi tude na nas idu,
Silom hoće da među nas pridu,

Al s' otvori vatra iz pušaka,
Miloštvo mrtvi tu pade turaka,
I da s' bolje na turke napane,
Sa dvi strane udriše Katane,

Turke oni među se uzeše,
I ljuto se tu s njima poneše,
Tu pet satah s njima se tukoše,
Dok se turci natrag povukoše,

Ni se čudit, što se natrag vuku,
Ljuto naši iz pušaka tuku,
Još Husari silno sabljom siku
Jer ne mare tursku oni viku,

³⁰⁶ Neutvrđen identitet.

Turke oni tu srićno razbiše,
Od Krajine njih ljuto odbiše,
Dvista pedeset tu turaka pade,
Osamdeset šest konjah ostade,

Od nas jedan tude mrtav pade,
Petnajst nas ranjeni ostade,
Pet hiljada tude turak biše
Od hiljade malo naši više,

Naša vatra i mudra uprava,
Turkom biše žalosna odprava.
Jedva malo tomu vreme projde
Turska sila opet na nas dojde,

Pet hiljada turak siloviti
On hotiše naše uloviti,
Kod Gultrui ondi naši biše
Kompanie dvi, ne biše više,

Turci udriš sa četiri straneh,
Al se naši tude oštro brane,
Sedam satah s turci se tukoše,
Nit se natrag oni povukoše,

Nit bi s' natrag oni bili vukli,
Neg bi s' s turci oštro oni tukli,
Al ne stade praha, i olova
Nego bižnja tu njima gotova,

Turska sila obkolila svuda,
Kak će bižat, ne znadoše kuda,
Nit priliku oni bolju motre,
Neg da biže preko rike Lotre,

Al je Lotra vrlo brza voda
Preko koje nejma svakom hoda,
Tad na Lotru tu mlogi na idoše
I teško ju tu mlogi pridoše,

Samo osta tu bubnjar nejaki,
K njem dohode tude turci jaki,
Sama njega uloviše turci,
Kako jagnje, od čopora vuci,

Jadan bubnjar, među turci cvile
Kao jastrebu u pandžama pile,
Kada danak na to drugi svanu,
Naše čete skupa se sastanu,

K tomu mistu potajno se vuku,
Da se s' turci opet oni tuku,
Srićno oni svi tamo dojdoše,
Ali turke tamo ne najdoše,

Jere turci čekati ne smiše
Nego naglo natrag se odbiše.
Natrag turci istina odoše
Malo vrime, mira ne dadoše,

Neg se opet natrag upućuju,
Na Krajinu našu zatrkuju,
Još Krajinu svu hoće da projdu,
I u Erdelj silovito dojdu,

Kad to čuše Princip Hobenlohe
Turska volja još razumi što je,
On se meće u busieh turkom
Njih da muči s' teškom onde mukom

U busiah on Šance izkapa,
U Šanceve s četom se ukapa,
Eto idu siloviti turci
Hala viču, kao pomamni vuci,

Buče turci, i srce imadu,
Za busihu ništa i ne znadu,
Kada turčin tu na blizu dojde,
Vatra s' sipat tad na njega pojde,

Dobri njima tu daju s' haračih,
Na njih gusti posuše Kartači,
Nit se turčin ovoj vatri nada
Jedan s drugim preko trećeg pada,

Natrag turci otud odstupiše,
Al se ludo opet uzbuniše,
Hoće opet da kušaju sreću,
Pak se oni opet na nas kreću,

Ljuto oni na nas nasupiše,
Ali strašno natrag odstupiše,
Jere prva, koja njim bi sreća,
Tak i druga, ne bi mlogo veća,

I još turci neće mirovati,
Neg treći put hoće silovati,
Al njim treća slaba sreća biše,
Jere mlogi glavu izgubiše,

Četvrti put konje uzjahuju
Silno na nas opet nabahuju,
Čiknu Princip kako biela vila
Jer golema turska biše sila,

Osim vatre silni topova,
Bojak biti sva biše gotova,
Iz Šanaca on s' četom izlazi,
Pak on turkom na blizu dolazi,

Tope sridom, i pišake meće,
A sa stranah, konjanike kreće,
S konjanici on sobstve ide
Da on turkom na rebarce pride,

Pak svojima on junakom veli
Da on svima sada sreću želi,
Bog će dati, i sreća junačka
Da s' proslavi desnica momačka,

Oštro s' držte moji dragi sinci!
Ukažite se, da st' dobri vojnici
Pak još turkom da se sila smete
Udariše bubnjih i Trumbeteh,

Svaki reče: pomози nam Bože,
Pak udari kako koj može,
Viska stoji tu čili konjica,
Zveket stoji tu britki sabljicah,

I topovi jošter oštro huče,
Kao gromovi oni strašno ruče,
Tu se turci tamo, amo kreću,
Na nji s' vatre iz pušaka meću,

Banganetom jošter probadaju
Mrtvi turci na Zemlju padaju,
Dugo vreme tako se, tukoše,
Dok se turci natrag povukoše,

Ni se čudit što se natrag vuku
Sabljev siku, a i puške tuku,
U big turci tada se dadoše
Njim na leđa naši napadoše,

Oštro konje mamuzama češu,
Turkom glave, kako ripeh tešu,
Šest stotina mrtvi turak pade
I ranjeni još mlogo ostade,

Turska sila tude biše lepa,
Pade Baša, od dva konjskog repah,³⁰⁷
I pet Agah tude mrtvi osta,
Janjičara jošter mlogo dosta,

Četiri njih žive dostadoše,
Jer pardona nikom ne dadoše,
Dvista hatah čili uloviše
Dvajesi kolah baruta dobiše,

I mlogo kopjah, i Barjakah,
I silnoga turskoga jaraka,

³⁰⁷ Broj konjskih repova označuje važnost turskog vojskovođe (njem. *Roßschweife*).

Šesdeset šest naši mrtvi pade
A stotina ranjeni ostade.

Stade turčin s vojskom kod Cepar
Ukazuje da se nas ne mara,
On dolazi crvenomu turnu³⁰⁸
Na sve straneh tude čini bunu,

Kod Krajine jaku čini viku,
On zatvora još i Oltu rieku,
Riekom nitko tude da ne projde,
K nam u pomoć, nitko da ne dojde,

On ne može da se s nama nosi
Ali nama tu mlogo prkosi,
Prkos njegov podnit ne mogosmo,
Protiv njemu mi skupa pojdosmo,

Dvajest drugog baš to Augusta
Naša četa protiv njemu usta,
Mučom ide, da ne čini viku,
Pak u noći ona pride rieku,

Rieku tude kada pribrodismo,
U dvi čete mi se razdvojismo,
Grof Vilborsky³⁰⁹ tu pred jednom hodi,
A Klein Major sobom drugu vodi,

Svaka o seb', te čete odoše
Al s' kod Tičet skupa sastadoše,
Noć njim tamna vrlo tude biše
Dalje iti od tuda nektiše,

Neg kad danak bieli njima dojde,
Onda četa jedna i druga pojde,
U Topolog jedna, i druga stiže,
Od pol noći, nektiš' hodit niže,

Neg kad s' njima tu zabili zora
Tad vidiše, da je njima hora,
Tad s' digoše, idu do Cepar
Ne bil turkom učinili kvara,

Istovjetnost stihova u ovih nekoliko zadnjih strofa moguće je utvrditi provjerom ratnih vijesti u *Vojnom almanahu* iz 1792. Naime, po Bošnjaku pisan toponim Cepar u stvari je naselje Czapar koje se nalazilo na potoku Toppolog u Vlaškoj. Tu je carska vojska 24. kolovoza 1789. pod zapovijedanjem bojnika Wilhorskog napala Turke u njihovim utvrđenjima, potukla ih te zaplijenila cijeli tabor. Izvijestio je general-bojnik Brucklach (G.M.Brucklach) kojeg

³⁰⁸ Granični prijelaz između Vlaške i Transilvanije (*Paß Rothan Thurm*).

³⁰⁹ Wilborsky, knez, general-bojnik (najvjerojatnije poljskog podrijetla).

Bošnjak ne spominje u svojim stihovima.³¹⁰ Dakle, grof Vilborsky u ratnom izvješću naveden je kao Wilhorsky.

Ter da s' bolje na turke napane
S' desnu stranu poslaše katane,
A s lieva se Arnauti vuku
Da od Šume oni turke tuku,

Kada spreda čete biti počmu
Tad sa stranah, da i oni začmu,
Što zaisto bi se dogodilo
Nešto turak da ni tud hodilo,

Jer misliš da s' oni u miru.
Konjma tude tražiše zairu,
Ter gdi turci tražiše zaire,
Tu Katane na nji se namire,

Turci s' odma u big i dadoše,
I u logor turski izmakoše,
Vikom vojsku učiniše punu,
U logoru učiniše bunu,

Ustanite turci Deli-Baše
Eto idu k' nam komšijeh našeh,
Tajom idu, i nas da polaze,
Al na dobro k nama ne dolaze,

Tri hiljade tu biše turaka
Po izboru, sve dobri junakah,
Turke vodi Osman Deli-Baša
I nuz njega Bostan-Ulum Baša,

Tri stotine jošter poturicah
I prid njima Dumitrie Mica,
Karavlah jest ovo od zemana
On trgovcem činjaše ziana,

Pustajinski biše Arambaša
Tu vojnički tu čini se Baša,
Skupiše se on' međuse kruto,
Ter udriše oni na nas ljuto;

Mi po sredi od nas odbijasmo,
Al sa stranah na njih udarasma,
Kad sa stranah vidiš' vatru turci,
Zavijaše kako mamni vuci,

I videći: da njih naši tuku
On s', po malo tude natrag vuku,
Bubanj s' bije, a Trumbeta s' duše
Naši turke uzeše među se,

³¹⁰ Usp: *Militär-Almanach*. Nro. III., 1792. str. 147.

Svi rekoše: pomози nam Bože!
Pak udari, kako koj može,
Mili Bože: da velikog čuda
Tu se prosu vatra tad od svuda:

Naši malo, a mlogo turakah
Po izboru, sve Deli-Junakah,
Zaliću se kako ljute oseh
Silom hoće, da nam glave nose;

Al uprava Vilborskie Grofa
Turkom dade tude mlogo strofa,
Mudro tope na turke namiče
Gustu vatru iz njih izmiče,

Turkom slava ostade tu pusta
Jere vatra tude biše gusta,
Puška bje, a i sablja siče,
Turčin natrag mora da izmiče,

Zlo po sebe natrag se pomaknuo
Jer Katana na njeg se namaknuo,
Kako koj do turak domiče
Turkom glave on nemilo siče,

Tri njih satah junački pratiše
Mlogo živi turak ufatiše,
I dok turci od njih izmakoše
Dvi stotine turak isikoše,

Nit dadoše oni turkom mira
Dok ne osta sva turska zaira,
Tu šest bojni dobismo Barjakah
I još mlogo turskoga jaraka,

Tu topove turske osvojismo
I sto konjah k' tomu ulovismo,
Mlogo blaga i turskog odila
Sreća nama jest tude donila,

Osam naši tude mrtvi pade,
I petnajest tu ranu dopade.
Hohenlohe oštro tude radi,
Jer mu turski prkos već dosadi,

Pak da turkom on pokvari falu,
Karavlašku on unide malu,
Na sve strane čete razređuje,
I na turke oštro naređuje,

Ide s vojskom od sela, do sela,
Dab ga sreća na turke nanela,
Prem ak' junak to u srcu želi,
Još očito on pred svima veli:

Daj nam Bože: s turci se sastati,
Oštro hoću ja na njih napasti,
Niti turkom hoću dati mira,
Dok u Vlaškoj ne dobim Kwartira;

Kako reče, tako i učini
Turkom posla on tuđe načini,
Gdi njih najde, ne da njima mira,
Dok ne biže, svaki brez obzira,

Princ Hohenlohe nastavlja prodor prema jugu, osvaja Tergušil i probija se do Krajova. Na kraju je ovladao cijelim područjem Male Vlaške, sve do Dunava:

Kada dojde bielom Tergušilu,
Tursku najde jaku onde silu,
Na njih nekti odma udariti,
Nego hoće čete sastaviti,

Skupa čete kada on sastavi,
On njih mudro na turke upravi,
On s četama još turkom ne dojde,
Turska sila jurve bižat pojde,

Gdi s' on naglo za turčinom miče,
Turčin boljma od njega izmiče,
On turčina oštro tira silnog,
Dotira ga do Krajova bielog,

Turci kada Krajovu dojdose,
Protiv njemu tad silno stadoše,
Al kad topi tu počese ručit,
I lumbarde oko turak hučit,

Tad se natrag tu okreću turci,
Počeš' bižat, kao u Šumu vuci,
K' Dunavu se oni upraviše
I Krajovo bielo ostaviše,

Vide turci da ne mogu ništa,
Nit u Vlaškoj njima ima mista,
Tamo, amo Kraj Dunava gmiže,
Prek Dunava uplašeni biže.

Hohenlohe kod Krajova stade,
I s' četama tu u logor pade,
Ljuta zima tu ne dade mira,
Nego tražit mora se Kwartira,

Jedne čete u Krajovo stavi,
Kraj Dunava on druge postavi,
Da čuvaju dobro oni stražeh,
I još dobro tu na turke paze,

Da b' potajno tam ne došli turci
Pak s' uvukli kao med ovce vuci.

2.3.18. XVIII. POGLAVLJE – Slijede djela princa Koburga

U XVIII. i zadnjem poglavlju pod naslovom *Slijede djela princa Koburga (Slide dillah Principa Koburga.)* Bošnjak pjeva o ulasku princa Koburga u Bukurešt gdje vlaški dostojanstvenici dugo očekivahu krštena vladara. Veliča kako mu se klanjaju kao caru te nastavlja o njegovom daljnjem prodoru na Dunav i osvajanju cijele Velike Vlaške. Međutim, upravo kada smjera do kraja potući Turke stiže careva zapovijed o prestanku neprijateljstava:

Srećno Koburg kad razbi Vezira
Srce njemu još ne daje mira,
On po Vlaškoj svuda traži turke
Da na kinji njih velike muke,

Al se turci jako uplašiše,
Njega više nigdi ne čekaše,
Nego kad turci što od njega čuju
Njega grdno, jedno kupno psuju,

Al prem grdno njeg psovat znadu,
Njeg dočekat srce ne imadu,
Neg kad čuju da on k' njima gmiže
Oni dalje tad od njega biže,

Al što turci dalje od njeg idu,
Još u veću on njih meće bidu,
Neprestance za njima pristupa,
Na tragove njihove nastupa,

Ne znaš' turci, kako će se sklonit?
Sili njegovoj, kako li uklonit?
Prek Dunava uplašeni brode,
Kud tko znade, svaki sebi hode,

Al prem oni tu marljivo biže,
Opet Koburg nikoliko stiže,
Kraj Dunava, pram Rusčikom gradom
Miču turci (kao jarcevi) bradom,

Al s ne čudi, što tu bradom miču,
Jer Katane tu do njih domiču,
To s Katane Ördödy Husari,
Dobri momci, sve ljuti Madžari,

Kada turkom oni dotekoše,
Ljuto oni, na njih potekoše,

Ne pucaju s topom, ni lumbardom,
Niti biju, kako se bije s' gradom,

Nego britke sablje iztrgoše
I med turke on se zatrkaše,
Mili Bože! Da golema čuda,
Kak se turci sakrivaju svuda,

Ali zaludu on se sakrivaju,
Kad od sunca i sablje sivaju,
Ali sablje dugo ne sivaše,
Jer se turskom krvjom oblivaše,

Svaki maše, kako može rukom,
Ter nemilo siče glave turkom,
Nemilo njih tude mrcvariše
Zemlji mloge mrtve obališe,

Biže turci prek Dunava bržje,
Da domaknu on Vidinu bliže,
Ode Koburg bielom Bukareštu,
Da pohodi vlahe u areštu,

Koj s' mloge napatiše muke,
Kada Koburg tu goniše turke;
Kada Koburg Bukareštu dojde,
Karavlahu mloštvo pred njeg pojde,

Tu izlazi skupština Bojarah,
Mloštvo jaki jošter Gopadarah,
I bogati jošter trgovacah
Koj imadu nebrojni novaca,

Sve sveštenstvo jošter s njima pojde,
Metropolit isti pred njeg dojde,
Jedno kupno svi oni mu vele
Da odavna to u srcu žele,

Oni žele to mlogo godinah
Da Krštena uzmu Gospodina,
Pred Koburgom na lice padaju
I njemu se do Zemlje klanjaju,

Kako Caru, njemu se klanjaju,
Tvrdu vernost njemu zaklinjaju,
Ključeh oni njemu pridadoše,
Od Državeh pečate dadoše,

Ter s radostjom njega povedoše
U Varoš ga s' vojskom uvedoše;
Ljuta buduć: zima da nastade,
Gdi se dalje vojevat ne dade,

Po Varošu učini Kwartire,
Da s' od zime vojnici namire,

Druge čete okol naređuje
I još stražeh svuda uređuje,

Da bi odkud tam ne došli turci,
Pak s' u vukli kao u goru vuci,
Vojskom kako on tada upravi,
Cilu zimu tude s njom prebavi.

Al kad zima s pramalitjem projde
Koburg s' vojskom tad u polje pojde,
Ter se Gradu Đeordovu kreće
Vojsku kod njeg, tu u logor meće,

Pak da Gradu on još ima puteh
On visoke načinja redute,
I duboke još Šanceve kopa,
Da s' od turske on vatre zakopa,

Na reduteh on topove vuče,
Da iz njih u oštro turke tuče,
I kad biše Svah boju gotova
Prosu s' vatra iz teški topova,

A lumbarde tude strašno huče,
Da u gradu i pendžeri zuče,
Biju naši, al biju i turci,
Još halaču, kao u Šumi vuci,

Nije čuda da oni halaču,
Naši vatru sve većju navlaču,
Pet njih danah tu ljuto tukoše,
Dok s' pod bedem gradu uvukoše,

Četa pod grad tude srećno dojde
Dobro posao za rukom nam pojde;
Iz Bugarske kod grada Ruščika
Učini se tu golema vika,

Viču turci da zajedno pojdu
Đeordovu da u pomoć dojdu,
Ter med sobom kako naminiše
Ravno oni tako učiniše,

Prama grada turci Dunav brode,
I u pomoć tu gradu dohode,
U to vreme tu Koburga ne bi
Da on zgodu dobru gleda sebi,

Ak bi turčin silom navalio
Kak bi njega Zemlji obalio,
Neg otide, da providi polje,
Kak bi vojsku namistio bolje,

U to vreme turci navališe
I s' jurišom na dvor izvališe,

Iztrgoše sablje, i andžareh
Udariše ljuto na Madžare,

Još njih mloštvo na kapiju hodi,
U reduteh baš k' nama dohodi,
Ljuta vatra s' obe straneh ide
Eto turčin baš med naše pride,

Od topova strašna biše jeka,
Od sabaljah još srašnia zveka,
Tu s' ne bije, kak se bojak bije
Neg ni jedan, tu ne znade gdi je.

Sablja siče, Banganeta kruži,
Mrtvi mloštvo na Zemlju se pruži
Mlogo naši, još više turaka
Baš po izbor sve dobri junakah,

U košmaru bitke i svekolikog krvoprolića Bošnjak izdvaja veličanstvenu borbu generala Thurna koji nakon devete smrtonosne rane pogiba. Predaje nema, pomoć je još daleko, a u princu Koburgu jača žarka želja za osvetom:

Još se drži Turn Generale,
Dobri junak da m' ne manka fale,
On na konju neće viš' da jaši
Kod topova s' konja dole sjaši,

On topove sobstveno tu pali,
Mloge turke na Zemlju obali,
Al navali tude turska sila
I sreća jest turkom tude bila,

Naša vojska na daleko bila.
Koja pomoć njim dati hotila,
I dok pomoć našim tude dojde
Bojak biti jurve vreme projde,

Turci naše tude izsikoše
Natrag u grad oni ubigoše
Mlogo pade tu naši Momakah
Vitezova, i dobri junakah,

Jer s' predati oni ne hotiše
Svoju krvcu proliti hotiše,
Mrtav pade Turn Generale
Koga smrtni devet ranah fale,

Vojni almanah iz 1792. prenosi ratno izvješće feldmaršala Koburga prema kojem je 2. lipnja 1790. u Đurđevu (Đeordovo) 18 000 carskih vojnika bilo napadnuto s tri neprijateljske kolone. Toga dana Habsburgovci su bili ovladali predgrađem te su otvorili opkoparske tranše samo 150 koraka do ispred gradske utvrde. Samo šest dana kasnije, 8. lipnja, Turci su jednim sretnim izgredom natjerali carske postrojbe na povlačenja i opsada je u cjelosti prekinuta.

General topništva grof Thurn pri tom je izgubio svoj život; general-bojnik Aufsess na ovaj dan zaposjeo je tranše ali je odmah na početku teško ranjen, a zapovjednik divizijuna lovaca (Jägern) satnik Schulz pao je u zarobljeništvo. U dijelu izvješća unutar zagrada navedeno je kako je feldmaršal Koburg u isto vrijeme bio udaljen samo jedan sat od tabora zato što je odjahao uništiti neprijateljske čajke oko kojih se digla uzbuna.³¹¹ Pripominjući kako je bio odjahao zbog borbe s Turcima na čajkama po Dunavu, Koburg najvjerojatnije ukazuje na ratnu lukavštinu koju su izveli osmanski zapovjednici. Naime uspjeli su dio habsburških snaga odvratiti od opsade grada te u međuvremenu brzim probojem iznenaditi preostale opsadne snage. Na isti način razmišlja i Bošnjak kada kaže: *Naša vojska na daleko bila / Koja pomoć njim dati hotila, / I dok pomoć našim tude dojde / Bojak biti jurve vreme projde.* Autor Julius Stanka navodi kako je habsburški korpus tada bio jačine 9 450 vojnika te da je za kratko vrijeme pretrpio gubitke od 26 časnika i 791. vojnika. Od tog broja samo na boju Karla Toscanne otpadaju 4 časnika i 185 vojnika (mrtvi: dva časnika i 92 vojnika, ranjeni: dva časnika i 93 vojnika).³¹²

Jer dok rukom mahati mogaše
K' seb prestupit on turkom ne daše.

Et nesreće nigda ne čekane
Nit Koburgu ikada poznane,

Gdi god junak na turke udrio,
Slavno turke uvik jest razbio,
Na to ciknu kao ljuta vila
To g udari kao u srce strila,

Oči su mu suzah bile pune
Pak se zdravjem on svojime kune,
Neću trpit ja u srcu muke,
Nego hoću pofatati turke,

Ukazaću ja silu nimačku,
Osvetiću ja krvcu junačku;
Kad naredbu on tomu načini
I na turke udarit namini,

Kad se spravi i na turke pojde
Carska njemu tad zapovid dojde,
Mir se hoće da se s' turci čini,
Od sad s' njima ništa da s ne učini,

³¹¹ Usp: *Militär-Almanach*. Nro. III., „Kriegsnachrichten, Gyurgewo in der Wallach., F. M. Coburg.“ 1792. str. 162.

³¹² Stanka, Julius, k.u.k. Major, *Geschichte des k. und k. Infanterie-Regimentes Erzherzog Carl Nr. 3*. Erster Band. Im Selbstverlage des Regiments. Wien, 1894., str. 227.

Ova situacija poznata je kao miješanje politike u vojna pitanja i Bošnjak ju je svojim jednostavnim izričajem vrlo slikovito opisao. On ne ulazi u šire aspekte ili razloge obustave rata ali ipak kratko spominje unutarnju bunu razumijevajući pod istom revoluciju koja je u to vrijeme izbila u austrijskoj Belgiji i Nizozemskoj. Pjesnikova pažnja usmjerena je na Koburga i njegov trenutačni stav o besmislenosti ratovanja ako će na kraju sve osvojeno morati vratiti Turcima:

Obe straneh da u miru budu,
Dok pogodbe med Cari ne budu,
Kada Koburg ovo razumio,
Ne smi činit što je nahumio,

Oči k' nebu tada uzdizuje,
I žalosno k njemu uzdisuje,
Srcu momu da teškoga kara
Turkom činit ja ne smijem kvara,

Grad bi turkom oteti hotio,
I bratinsku krvcu osvetio,
Al nesrećna u Državi buna
Od koje su sva kraljestva puna,

Usilova Cesarskoga dvora,
Mir činiti s' turcima, primora;
Još junakom glasovito veli:
Da on s njima baš umrti želi,

Haj junaci! Mila Braćo moja,
Tužna Majka svakom bit će svoja,
Mlogo braće ovde izgubismo
Dokle turke slavno pridobismo,

I ne samo slavno pridobismo,
Neg državeh mloge osvojismo,
Mila Braćo Duša mi jest mila,
Ta zapovid ni od dobra bila,

U glavi se sve to meni čini,
I u srcu baš mojemu scini,
Na zlo će se ona obratiti,
Zemlje ćemo turkom povratiti.

Stanje mira je popraćeno podizanjem mjera osiguranja od možebitnih turskih izgređa u području Timoka i Dunava što je Koburg morao organizirati i provesti sukladno carevim zapovijedima a na kraju se i on sam morao uputiti u Beč. Prije toga puta, pjesnik nas ponovno vraća na njegov prijateljski i očinski odnos te završava pjevanje isticanjem dobra koje je svuda pratilo ovog vojskovođu:

Tad se natrag on s vojskom povrati
I u logor mora s njome stati,
Da on vidi što će dalje biti,
Kaku li će zapovid primiti,

Tako čeka do Miholja dana
Dakle vojska ne biše pozvana,
Da se među četeh u Kwartire,
I za zimu da se svi namire,

Tu zapovid jeste izredio
I naredbu liepu uredio,
Kraj Timoka, i rieke Dunava
Da se drži tu dobra uprava,

Svud ovuda da s' čuvaju straže,
I na turke dobro one paze,
Kad su čete u Zimskom Kwartiru,
Sva da budu u dobrome miru.

Svah kad ova biše uredio
U Beč iti jeste odredio,
Ali u Beč pređe nego pojde
Svim junakom očovidno dojde,

On priateljski s' njima se oprašta
Njim falinge on očinski prašta,
Još junake vrlo pofaljuje
Na virnosti liepo zafaljuje;

Na put prie nego otud pojde
Karavlah³¹³ mlogo k' njemu dojde,
Pak se njemu, kao Caru klanjaju
Srce, i volju njemu poklanjaju,

³¹³ Do XI. st. vlaška je zajednica imala *etnički* karakter, a činili su ju neslavenski stanovnici romanskoga jezika, raseljeni po planinskim područjima ponajprije Balkanskoga poluotoka. O njihovu podrijetlu postoje dva osnovna mišljenja. Prema prvomu, oni bi bili potomci romaniziranoga stanovništva koji su se očuvali nakon dolaska Slavena kao posebno stanovništvo. Prema drugomu, na području zapadno od današnje bugarsko-srpske granice bili bi se doselili počevši od X. st. U prilog ovomu mišljenju govore dakorumunjske značajke zabilježenih imena i riječi. Poslije se etnik *Vlah* počeo koristiti za oznaku stočarskih društvenih zajednica u različitim etničkim okruženjima, u to doba uobičajenih u Europi, a posebice na Balkanu. U XIV. st. etnonim Vlah ili Morlak u Dalmaciji je označavao stanovnika iz zaleđa karakterističnih zanimanja: uzgoj stoke, timarenje konja, proizvodnja mlijeka i sira, prijevoznička zanimanja i trgovina te vojnička ili stražarska zanimanja. Proces samoidentifikacije u smjeru etničke afirmacije nije bio naglašen ni u doba Vojne krajine jer su carske povlastice, tzv. vlaška prava, bile vezane uz posjede, a ne uz podrijetlo. Nedostatak pisanih dokumenata otežava praćenje tē uglavnom transhumantne populacije sklone seobi, a još je nerazjašnjeno pravo značenje izraza Morlak (*Mavrovlachos*, *Karavlah*, *Crni Vlah*, *Crnogunjac*), koji se katkad rabi kao sinonim za Vlahu. Očito je da se prvobitno značenje odnosilo na crne kabanice koje su nosili na središnjem Balkanu (u Srbiji, Bugarskoj, Makedoniji i sjevernoj Grčkoj). dostupno na: Vlasi. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65061> (pristup: 5. 12. 2020.)

Ter još oni jednokupno vele.
Uvik biti s' njime on' žele,
On priateljski njima zafaljuje
I sobstveno mlogog pofaljuje,

Ode na put, sebe usilova
Kako otac, od mili' sinovah,
On državom kuda god je prošo,
Tam na dobro svakomu jest došo.

2.4. UMJESTO ZAKLJUČKA

Blaž Bošnjak služio je kao kapelan u habsburškoj vojsci 22 godine, a umirovljen je za vrijeme francuskih ratova u Italiji krajem 1798. ili u prvoj polovici 1799. godine. Prve *Musterliste* u bečkom Ratnom arhivu u kojima se bilježi njegovo ime potječu iz 1777. godine, a kao dan njegovog pristupa vojsci upisan je 1. listopada 1776.³¹⁴ Sljedeće tri slike *Musterlista* pukovnije Palfy (kasnije 53. pješачke pukovnije) i tri uvećana isječka iz njih potvrđuju pripadnost kapelana Blaža Bošnjaka istoj postrojbi. Na slici 14, odnosno 15, razvidno je kako je Bošnjak zadnji put zabilježen u listopadu 1798. Provjerom liste naredne godine za mjesec kolovoz umjesto Blaževog navedeno je ime drugog kapelana. To je materijalni dokaz da je Blaž umirovljen u razdoblju od mjeseca studenoga 1798. do srpnja 1799. Liste iz tog kratkog razdoblja nisu sačuvane u bečkom Ratnom arhivu te stoga nije moguće utvrditi točan nadnevak njegovog umirovljenja. Kao što je na preslikama vidljivo vlasnik pukovnije, nakon što je od 1768. to bio grof Johann Palfy, od 1791. postao je Ivan Jelačić (Johann Jellachich de Buxim). Jedno kratko razdoblje pukovnija je imala br. 55 koji je ubrzo promijenjen u 53. Dakle, 7 godina kapelan Bošnjak služio je pod zapovjedništvom Ivana Jelačića koji 1801. postaje podmaršal. Ovu slavnu pukovniju 1741. godine utemeljio je brigadir Franjo Trenk pod imenom *Panduri*, a na početku se sastojala od 20 dragovoljačkih satnija Slavonaca.³¹⁵

³¹⁴ Kriegsarchiv, 53. Inf. Reg. *Musterlisten und Standestabellen*, 1753-1820, Salt Lake City, Utah : Gefilmt durch The Genealogical Society of Utah, 1984. Film Nr. 007609148, Aufnahme 525 von 746. (Ljubaznošću Renate Domnanich, Österreichisches Staatsarchiv, Abt. Kriegsarchiv/Militärpersonalevidenzen.), dostupno na: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G9VW-8DD7?cat=322010> (pristup: 6.06.2020.)

³¹⁵ Usp: *Geschichte der kaiserl. königl. Regimenter*, Wien 1791., str. 146-148.

Revisions Tabella

Infanterie Regiment		12 Fusiliers			und 2 Grenadiers Compagnie	
Major	2ter Major	Regiments Capitän	Auditor Secretarius	Rechnungs Führer		
Joseph von Palm	Carl Weidenfeld	Basilius Bosniack	Theodor Enderich	Wenzeslaus	Flaminicus Koch	Anton
Present	Present	Present	Present	Present	Present	Present

Benanntes

Ober Officiers		Lieutenant		Fähnlein		Cadets	
Hauptkuch	Capitän	Ober	Unter	Fähnrich	Cadets	Benannt an	

Off. Revis. Tab. Ugrinow, am 5. April 1788

Slika 10. Pukovnijska „Revisions Tabella“ u travnju 1788., pukovnija Palffy u Ugrinovcima kod Zemuna.³¹⁶

Revisions Tabella

Infanterie Regiment		12 Fusiliers			und 2 Grenadiers Compagnie	
Major	2ter Major	Regiments Capitän	Auditor Secretarius	Rechnungs Führer		
Weidenfeld	Anton Cypthay	Basilius Bosniack	Theodor Enderich	Wenzeslaus	Flaminicus Koch	Anton
Present	Present	Present	Present	Present	Present	Present

Benanntes

Ober Officiers		Lieutenant		Fähnlein		Cadets	
Hauptkuch	Capitän	Ober	Unter	Fähnrich	Cadets	Benannt an	

Slika 11. Kapelani Basilius Bosniack i Thodor Enderich, evidencija u travnju 1788.³¹⁷

³¹⁶ Pregledna liste pukovnije Palffy u Ugrinovcima kod Zemuna, 5. travnja 1788. Ratni arhiv Beč, Karton br: 4511 (Musterlisten, Inhalt: RL, Jahr 1788, Kriegsarchiv, Grupp 1; Infanterieregiment Nr. 53.)

³¹⁷ Uvećani isječak pregledne liste pukovnije Palffy u Ugrinovcu kod Zemuna, 5. travnja 1788. Ratni arhiv Beč, Karton br: 4511 (Musterlisten, Inhalt: RL, Jahr 1788, Kriegsarchiv, Gruppe 1; Infanterieregiment Nr. 53.)

Monat-Tabelle pro 1798

Infanterie

Major	Major	Captains	Auditor
Carl	Paul	Euff	Mengel
Meiden-	Vacat	Basilus Thodor	Haas
Seld	vacat	vicinis Ende	Trünen-
		St. rich	waal
		Francisci	

Slika 13. Kapelani Basilius Bosniack i Thodor Enderich, u evidenciji za siječanj 1789.³¹⁹

Monat-Tabelle pro Octobr 1798

Johann Jellachich

Regiments	Compagnie	Companies	Compagnies
178	179	180	181
182	183	184	185
186	187	188	189
190	191	192	193
194	195	196	197
198	199	200	201
202	203	204	205
206	207	208	209
210	211	212	213
214	215	216	217
218	219	220	221
222	223	224	225
228	229	230	231
232	233	234	235
238	239	240	241
242	243	244	245
248	249	250	251
252	253	254	255
258	259	260	261
262	263	264	265
268	269	270	271
272	273	274	275
278	279	280	281
282	283	284	285
288	289	290	291
292	293	294	295
298	299	300	301
302	303	304	305
308	309	310	311
312	313	314	315
318	319	320	321
322	323	324	325
328	329	330	331
332	333	334	335
338	339	340	341
342	343	344	345
348	349	350	351
352	353	354	355
358	359	360	361
362	363	364	365
368	369	370	371
372	373	374	375
378	379	380	381
382	383	384	385
388	389	390	391
392	393	394	395
398	399	400	401
402	403	404	405
408	409	410	411
412	413	414	415
418	419	420	421
422	423	424	425
428	429	430	431
432	433	434	435
438	439	440	441
442	443	444	445
448	449	450	451
452	453	454	455
458	459	460	461
462	463	464	465
468	469	470	471
472	473	474	475
478	479	480	481
482	483	484	485
488	489	490	491
492	493	494	495
498	499	500	501
502	503	504	505
508	509	510	511
512	513	514	515
518	519	520	521
522	523	524	525
528	529	530	531
532	533	534	535
538	539	540	541
542	543	544	545
548	549	550	551
552	553	554	555
558	559	560	561
562	563	564	565
568	569	570	571
572	573	574	575
578	579	580	581
582	583	584	585
588	589	590	591
592	593	594	595
598	599	600	601
602	603	604	605
608	609	610	611
612	613	614	615
618	619	620	621
622	623	624	625
628	629	630	631
632	633	634	635
638	639	640	641
642	643	644	645
648	649	650	651
652	653	654	655
658	659	660	661
662	663	664	665
668	669	670	671
672	673	674	675
678	679	680	681
682	683	684	685
688	689	690	691
692	693	694	695
698	699	700	701
702	703	704	705
708	709	710	711
712	713	714	715
718	719	720	721
722	723	724	725
728	729	730	731
732	733	734	735
738	739	740	741
742	743	744	745
748	749	750	751
752	753	754	755
758	759	760	761
762	763	764	765
768	769	770	771
772	773	774	775
778	779	780	781
782	783	784	785
788	789	790	791
792	793	794	795
798	799	800	801
802	803	804	805
808	809	810	811
812	813	814	815
818	819	820	821
822	823	824	825
828	829	830	831
832	833	834	835
838	839	840	841
842	843	844	845
848	849	850	851
852	853	854	855
858	859	860	861
862	863	864	865
868	869	870	871
872	873	874	875
878	879	880	881
882	883	884	885
888	889	890	891
892	893	894	895
898	899	900	901
902	903	904	905
908	909	910	911
912	913	914	915
918	919	920	921
922	923	924	925
928	929	930	931
932	933	934	935
938	939	940	941
942	943	944	945
948	949	950	951
952	953	954	955
958	959	960	961
962	963	964	965
968	969	970	971
972	973	974	975
978	979	980	981
982	983	984	985
988	989	990	991
992	993	994	995
998	999	1000	1001

Slika 14. Pukovnijska lista „Monat Tabelle“ za listopad 1798., evidencija pukovnije Johanna Jellachicha.³²⁰

³¹⁹ Uvećani isječak mjesecne liste pukovnije Palffy za siječanj 1789. Ratni arhiv Beč, Karton br: 4558 (Musterlisten, Inhalt: ST, Jahr 1789, Kriegsarchiv, Gruppe 1; Infanterieregiment Nr. 53.)

Des Kaiserly Königl. Johanna Jellachicha							
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.							
Johann Kella chich de Dukin	Johann Brenafly	Johann Kupsevich	Michail Altana sevich	Wilhelm v. Högelm berg	Johann Bukapov vick	Basilus und Dot. mah.	Be zu
gradl	gradl	gradl	gradl	gradl	gradl	gradl	gradl
gradl	gradl	gradl	gradl	gradl	gradl	gradl	gradl

Slika 15. Kapelani Bazilijus Božnjak i Petrus Lukich, lista za listopad 1798., pukovnija Johanna Jellachicha³²¹

Prema navodima iz Vjesnika đakovačke biskupije (1951.) Bazilije Bošnjak u vremenu od 1798. do 1807. bio je „peti kamenički župnik koji spada među najinteresantnije, a nezapažene, ličnosti biskupije.“³²² Iz ovog razdoblja Nadbiskupijski arhiv u Đakovu posjeduje dva izvješća o vizitaciji Bošnjakove župe, a ovdje se donosi (Slika 16.) preslik izvješća od 29. kolovoza 1799. godine.³²³

³²⁰ Mjesečna lista pukovnije Ivana Jelačića (Johanna Jellachicha) za listopad 1798. *FamilySearch, Musterlisten und Standestabellen*, 1753-1820, Salt Lake City, Utah: Gefilmt durch The Genealogical Society of Utah, 1984. Film Nr. 007609275, Aufnahme 311 von 754., dostupno na: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-89VW-NVPM?cat=322010> (pristup: 6.06.2020.)

³²¹ Uvečani isječak mjesečne liste pukovnije Ivana Jelačića (Johanna Jellachicha) za listopad 1798. *FamilySearch, Musterlisten und Standestabellen*, Film Nr. 007609275, Aufnahme 311 von 754., dostupno na: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-89VW-NVPM?cat=322010> (pristup: 6.06.2020.)

³²² *Vjesnik biskupije đakovačke*, „Iz galerije naših predšasnika, Župa Kamenica“ God. IV., Broj 7, 8, srpanj-kolovoz 1951., str. 103. Na kraju članka na 104. stranici stoji sljedeće: „Eto taj je junak u starosti od 67 godina postao administratorom kameničke župe. U međuvremenu je doživio i čast provincijala. Kroz 9 godina ispunjavao je stare kameničke matice svojim staračkim, nečitljivim rukopisom i manjkavim podacima. Potpisivao se redovito cijelom titulom: „administrator, exprovincialis Provinciae S. Joannis Capistrani, castrensis jubilat.“ 1801. sahranio je u Kamenici posljednjeg isusovca, gen. Vikara Winklera i vratio mu posljednju ljubav, koju je pokojnik iskazivao franjevcima svoga vremena. A iste godine je dovršio posljednju fazu izgradnje župne crkve u Kamenici, pa kada je biskup Krtica, u kratko posjetio crkvu, jako se obradovao krasnom tornju za koga u zapisniku vizitacije navodi, da je „nov i elegantan.“ Na Blagovijest 1807. umro je Bošnjak u lijepoj starosti od 76 godina. Njegov smrtni slučaj uveden je u matici vrlo kratko s napomenom da „sacramentis provisus“ bez spomena gdje je ukopan i tko ga je sahranio.“

³²³ Nadbiskupijski arhiv u Đakovu, Zapisnici kanonskih vizitacija (Acta Visitations Canonicae ab 1768-1803. per Dioecesim Syrmiensem); Arhivski fond Ordinarijata (Protocollum Actorum Diocenanum ... 1795.-1805.). (Ljubaznošću arhivara V. Dolančića)

Accidit tandem, ut etiam Kamenicevibus possim aliquan-
to melius providere per P. Basilium emeritum
Campestram Capellanum, quem non dubito, Domino
quoque Terrestri gratum, acceptumque fore magis priore.
Hunc itaque Admā V. Vra in Administrationem ejus
Parochia introducat, tradendo ei tradenda erga Inven-
tarium per ipsum subscribendum, mihiq; transmitten-
dum. Cupere etiam de Cerevillio informari.
In reliquo cum affectu et affirmatione permaneo.
Diakovo. 29 Aug. 1799. P. Basilio Administratori Kamenice.

Slika 16. Izvješće o vizitaciji Bošnjakove kameničke župe, Đakovo, 29. kolovoza 1799.

III. DIO

3. HRVATSKA RATNIČKA KNJIŽEVNOST DRUGE POLOVICE 18. STOLJEĆA

Dr. Nikola Andrić u uvodu svoje knjižice *Iz ratničke književnosti Hrvatske* koja je tiskana u Zagrebu 1902. godine otkriva iste one žalosne činjenice koje su kroz naraštaje i naraštaje pratile hrvatski narod, stotinama godina ranije, ali isto tako dugo godina nakon objavljivanja njegove knjige.³²⁴ Besmisleno ratovanje pod stranim zastavama dr. Andrić ne razumije drukčije nego kao „nesposobnost potomaka za tihi rad“ aludirajući prije svega na neznanje i nedostatak ljudske i narodne svijesti. Zato u prvom redu hvali Relkovićeve *Satira* tiskanog 1762. godine: „Napisao ga je dični krajišnik proučavajući od dugog vremena strane kulturne prilike i tuđe knjige, da po njima izbije moralnu korist za analogne prilike svoje uže domovine.“³²⁵

Povijest je uglavnom vezana uz povijest ratovanja u kojima se sudjelovalo boreći se bilo za tuđe, bilo za vlastite interese. Kada je riječ o Hrvatima onda se tu može govoriti isključivo o ratovanjima za interese drugih naroda i vladajućih sila. Šire razdoblje kojim se bavi ovaj treći dio rada (1756. – 1792.) nastoji potkrijepiti i šire elaborirati tu činjenicu. Naime, razdoblje je to razvijenog europskoga prosvjetiteljstva, a u Hrvatskoj prvih začetaka predpreporodnog razdoblja. Doba izoliranosti i neznanja učinilo je svoje tako da je artikuliranje hrvatske narodne svijesti bilo u začetcima, prisutno u malobrojnim djelima naših književnika, svećenika i aristokracije. Ako bi poneko i počeo govoriti ili pisati o nacionalnom jedinstvu i vrijednostima brzo bi završio u tamnici kao npr. fra Filip Grabovac koji je 1747. u Mlecima dao tiskati *Czuijt razgouora, Naroda, i Jezika Illirickoga, alliti Aruackoga*. Njegova tragična sudbina zbog pokušaja otpora mletačkim vlastima, vodila je k zaključku da je pragmatičnije bilo vjerno služiti većega i jačega te čekati bolja vremena. Druga polovica 18. stoljeća obilovala je ratovima i ratnim događajima u kojima su se prelamali interesi monarha,

³²⁴ „Koliko su naši sinovi tečajem vijekova svojom krvlju natopili stranu zemlju, o tome hladnom službenošću spominju valjda samo anali cesarske vojske. Radjalo se i odgajalo tek za handžar i za britku palu. Čete su odlazile na talijanska, francuska, pruska i španjolska bojišta na zapovijed, a vraćale se kljaste i bogaljaste po milosti božjoj, da pričaju budućim četama o krasotama krvavih razboja i da ih odgajaju – kako su i same bile odgojene. Napoleon je takodjer poveo sa sobom ono, što je bilo biranije, da se bori na ruskim poljanama za francusku slavu! I od svega toga nije nam ništa ostalo za novo doba osim potomaka nesprennih za tihi rad, na koji ih nitko ne će i ne može da priuči. Jači i žilaviji strani elemenat otima potomcima „vojničkih“ predaka jedan komad livade za drugim, dok ne postane sâm nad svime autohtoni gospodar. I tako se nestaje tiho i nečujno bez topova i bez ratne buke.“ Nikola Andrić, Dr., *Iz ratničke književnosti Hrvatske. Literarna slika WVIII. vijeka*, Tisak Antuna Scholza, 1902., str. 3.

³²⁵ Andrić, *Iz ratničke književnosti Hrvatske*, str. 4.

odnosno velikih carstava. Malobrojniji narodi nisu imali ništa od toga osim što su u njima morali sudjelovati. U sastavu Habsburškoga Carstva nalazio se i veći dio hrvatskih zemalja koje su, kao i drugi, morale ispunjavati carske ratne naredbe. Ratovi i vojni pohodi koji su kretali iz hrvatskih krajeva bili su uzrokom pojavi hrvatske ratničke književnosti. Hrvatski ratnički gen očitovao se u formi viteštva i pravedne borbe za Boga i Cara a iznjedrili su ga književni stvaratelji iz crkvenih struktura, u najvećem broju slavonskoga roda: fra Emerik Pavić, fra Josip Pavišević, fra Ivan Stojanović, don Antun Ivanošić, fra Blaž Bošnjak, požeški odvjetnik Ivan Matković te Ličanin fra Joso Krmpotić, Slunjanin fra Šimun Štefanec, Ogulinac Franjo Fustinioni (Francisko, vjerojatno talijanskog podrijetla), Senjanin pjesnik Mateša Antun Kuhačević, Bunjevac fra Bono Mihaljević, Bunjevac fra Grgur Peštalić, dubrovački pjesnici Petar Bašić i Đuro Ferić i na kraju kajkavski književnik Juraj Malevec (pater Gregur Kapucin).

Andrija Kačić Miošić već je bio poznat u Slavoniji te je živo slavljen preko popularne narodne pjesme: „Pisma od Marijana Terzijića iz Kobaša.“ Emerik Pavić izdaje 1768. u Budimu „Nadodanje glavnih događaja Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga,“ a prije toga anonimni izdavač *Kalendar* (Budim, 1766.) priopćuje prve četiri pjesme o Kastriotiću i obećaje kako će se nastaviti s objavom pjesama. Šimun Štefanec u svojoj pjesmi također spominje Kačića.³²⁶

Ratnička književnost koja se razvila u Slavoniji, u drugoj polovici 18. stoljeća u jednom dijelu je našla svoju domaću inspiraciju u Kačićevom *Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga* (1756.), ali u drugom dijelu sigurno se radilo o pretežitijem utjecaju mnogobrojnih stranih tiskovina uglavnom na njemačkom jeziku. Naime, u raznim novinama, letcima i kalendarima njemački izdavači su izvjestiteljski pratili aktualne ratne događaje i društveno-političke teme što se prenijelo i u naše krajeve. U ratnim vremenima nameću se prikladni obrasci za slavljenje vlastite vojske i oružja te veličanje ratnih i junačkih djela znamenitih ljudi. Tematizirano razdoblje do početka francuskih ratova 1792. pokriva tri rata u kojima su morali sudjelovati i hrvatski ljudi nastanjeni u Habsburškom Carstvu: Sedmogodišnji rat (1756. – 1763.), Bavarski nasljedni rat (1778. – 1779.) i Habsburško-turski rat (1787. – 1791.). Književni žanr koji je pratio ovo razdoblje naziva se povijesno-ratnička epika, u stihu ili u prozi, ili pak u proznim komentarima uz stihove. Na samom početku potrebno je istaknuti kako je slavonsko epsko pjevanje, odnosno ratničku književnost

³²⁶ Usp. Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća. Izdala Matica hrvatska, Zagreb, 1913., str. 343.

pokrenuo franjevac Josip Pavišević³²⁷ (1734. – 1803.) svojim prozno stihovanim djelom *Kratkopis poglavitijih događaja sadašnje vojske među Marijom Terezijom kraljicom od Mađarske i Friderikom IV. kraljem od Brandiburske. Od početka godine 1756. Do svrhe godine 1759.*³²⁸ koje je tiskano u Pešti 1762. Za vrijeme Habsburško-turskog rata Pavišević je bio provincijal Kapistranske provincije.

3.1. AUTORI I NJIHOVA DJELA PREMA RATOVIMA

3.1.1. Sedmogodišnji rat (1756. – 1763.)

3.1.1.1. Josip Pavišević, „Kratkopis poglavitijih događaja“

Paviševićev „Kratkopis poglavitijih događaja sadašnje vojske među Marijom Terezijom kraljicom od Mađarske i Friderikom IV. kraljem od Brandiburske“ (1762.) prozno stihovano je djelo za koje se mogu vezati počeci slavonske ratničke književnost. Autor se nije htio predstaviti vlastitim imenom i zvanjem nego se koristio pseudonimom, imenom nepostojećeg dubrovačkog svećenika don Ivana Zaničića. Književna historiografija utvrdila je da je autor ovog djela franjevac i u tri mandata provincijal Kapistranske provincije Josip Pavišević (1734. – 1803.). Djelo započinje posvetom pješačkom satniku Martinu Špoljaroviću od Novske³²⁹ iz koje proizlazi da je isti satnik od franjevačkog svećenika Paviševića zatražio neka piše o Sedmogodišnjem ratu (1756. – 1763.). Posveta se ovdje donosi u cijelosti:

Bog dade, i srića junačka pomože, da se ja s tobom, a Ti sa mnom, nigda nevideni, na jedan put sastanemo, poznademo i od ove knjižice, koja evo jurve po Tvome dobročinstvu svitlost gleda, razgovorimo. Ja neki, da ovi moi trud u istinu malen, i malog nauka na svitlost doide; Ti si zapovidio: jer, budući tolike dosad izišle knjige u različitim jezici, kako no Talianskom, Francuzkom, i Alamanskom, koje široko, ali ugodno događaje voiske sadašnje uzdržaju, scinio si, da, za utišenje Naroda Iliričkoga

³²⁷ Josip Pavišević, pedagog, književnik, provincijal (Požega, 8. VIII. 1734. – Osijek, 24. XI. 1803). Postao je 1750. član Bosne Srebrene, a prijelaz u novoosnovanu Provinciju Sv. Ivana Kapistranskoga dočekao je kao student bogoslovne škole u Budimu (1755. - 1757.). Svojim pak književnim djelima iz ratničke proze započeo je prvi među slavonskim književnicima pisati o temama koje ne slijede uobačajeni program katoličke književnosti u posttridentskom vremenu; vjerojatno ih je zato objavio pod pseudonimom. *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, str. 550-551. Ovdje je potrebno korigirati navod iz leksikona jer nije riječ o prozi nego je Pavišević prvo djelo *Kratkopis* (1762.) napisao kombinirano u stihu i u prozi dok je drugo *Polazenje na vojsku* (1779.) napisao samo u stihu.

³²⁸ KRATKOPIS POGLAVITII DOGAGJAJAH SADASSNJE VOISKE MEGJU MARIOM TEREZIOM KRALJICOM OD MACXARSKE, I FRIDERIKOM IV. KRALJEM OD BRANDIBURSKE. OD POCSETKA GODINE 1756. DO SVERHE GODINE 1759. KOJE U DESET POGLAVJI METNU, I TOLIKO PISAMAH SLOXI DON IVAN ZANICSICH CERKVE S. KATARINE U DUBROVNIKU NADPOP, I MUDROZNAJNA NAUCSITELJ. DIO PERVI. S-DOPUSSTENJEM STARESSINAH. Naipervo u Venecii kod Francesska Pitteri; a sada u Pesfti s - Drugim Pritiskopifom kod FRANCCESSKA ANTUNA EITZENBERGERA 1762. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, sign. R IIE-8°)

³²⁹ „PRISVIETLOM, I PLEMENITOMU VITEZU, I GOSPODINU MARTINU SPOLLJAROVICH OD NOVSHKE KRAINE GRADISSKE JEDNE CSETTE PISSACSKJE STOTNIKU. DON IVAN ZANICSICH SRICHU, I NAPRIDAK.“

barem poglavitie iste voiske događaje saberem, i složim. Privoljio sam zapovidi Tvojoi Plemeniti Gospodine; i premako u Crkve moje poslovi, i u Poznanju Mudroznanja tia do vrata zakopan, ništa ne manje tražio sam *subcesiva & subsecundaria*, to jest zarišce vriemenah, potli kako bi prve, i pričie poslove dovršio, gdi sam zabilježiti štogod mogo, i u nekoliko listićah prvih četiriu godinah voisku izpisati. Ali nie mi se opet vidilo cielo, i podpuno dilo, dok ga Tvome nisam prikazao Imenu. Ti si ne razglasit hotio Ime, i Pleme Tvoje: ja sam kako no usilovao. Ja sam Tebi pokoran bio, da sam pod moim imenom stvarčicu ovu malenu, i nejaku Iliričkom Narodu očitovao: Ti si mene poslušao (premake od poniznosti volio si skrovitost) da svietu prid oči stavim, koliko si od mladosti Tvoje dosada trudio, i na koje si sada Dostojanstvo Ti, i Tvoi dolazeći Rod uzašao. Ti dakle ako mučiš, ja mučat ne mogu: ako li ja mučim, govori ona široka, i obilna tvoja Plemeština, koju ti priuzvišena, i Primoguća Cesarica, i Kraljica MARIA TEREZIA, poznavši Tvoiu viernu za Kuću Njezinu službu, dade. U istoi izpovida, i tolmači, da Ti, budući sada Stotnik od jedne Čete Pišačke, Kraíne Gradiške, jurve si prvo toga još u mladosti Tvojoi počeo vojevati, i vierno Kući Austriackoi služiti. I ne samo da si na poslidnjoj protiva Turčinu voiski; nego također u Italii protiva Španjulom u dviema boevih na miestu *Camposanto* zvanom, i u *Velletrii*: kako no po isti način u sadašnjoj voiski protiva Brandiburu kod *Friedlandta*, i *Troppave* na vtrah bio, junački se podnio, Tebe, i Tvoje sačuvajuć krv nepriateljsku prolio. Svrhu toga na mlogih miestih u Boemii, Moravii, Saxonii, kada bi se s' nepriateljskim četam sastao, potvrdio si, što i koliko Tvoja desnica može. Ako si prid nepriateljom bio, niesi odmico, već prsa Tvoja za ljubav Kralja, i Domovine Tvoje nestrašljiv otvorao: ako li si za njim stajo, pozno je, što je Tvoje veliko, i junačko srce. I da bi ne tajat hotio, istinu bi sam ovu potvrdit mogao. Zaradi toga budući ti Njiovo Veličanstvo Kraljevsko, kako no i Kuću Njiovu Kraljevsku, i Arci – Ercegsku, svidočanstvom sve Vojačke Gospode; vierno za trideset godinah, i veoma podpomagao; videći, velim, junaštvo Tvoje veliko, i poznavši viernost, koju si svagda Kralju Tvome, i Gospodinu ukazivao, Cesarica i Kraljica Tebe i Tvoje poslidnjeg muškog i ženskog Spola uzdignula je na Dostojanstvo Plemenštine u Svemu Svetom Rimskom Cesarstvu, davši istoi Tvojoi Plemeštini nadpis, da se š njime služiš, i od drugih osobito razlučuješ, to jest, *de Novszka; od Novszke*, tako; da u Cesarstvu Rimskom, i po drugim Njiova Veličanstva Državah nadpis rečeni svi Tebi odsele davati mogu, i moraju. Hotila je također Cesarica i Kraljica, da se Ti, i od Tvoga kolina unapridak dolazeći svi Spola jednog, i drugog Persone Plemenite poštuju, slušaju, i nazivaju, koliko kod svitovnjih, toliko kod Crkvenih ljudih. Ovo za potvrdit obilnie Dostojanstvo Tvoje, dala ti e Pečat osobiti, koi mloga Tvoje vierne službe zlamenja ukazuje. Dvie ruke na Tvojem Pečatu Sablju držeće izpovidaju nestrašljivo srce, koim si protiva nepriatelju kano sliep, jerbo si za nemar tvoi život meto, dobro želeći občno: al opet otvorenim očima, jerbo si mudro i pametn uvijek vojevao. Dvie Turpie zlamenuju Tvoje trude i poslove, po koima si na ovo Dostojanstvo Plemeštine došo. Crni Orao raširenih krilah na znanje daje, da kakogodir on s' krilih raširenih, da poleti, pripravan stohi; tako si Ti svega vojačkog života tvoga il protiva nepriatelju oružan stajao: il, kad si se u sried bojevah dogodio, letio si s' krilih oružja u sried vatre, život tvoi niesi mario; i volio si Ti isti ne žieviti, da drugih život sačuvaš, nego živući, ostalih Tvoih krv prolivenu gledati. Liep zaisto i krasan Tvoih kripostih Pečat; koi sve ono što si, i brez licumirstva, ukazuje. Pečat ovi Tebi zarad Tvoih kripostih dajuć hotila je Priuzvišena Kraljica Cesarica, da il na knjigah pisanih, il Pritiskopisnih; u kući, il na drugomu miestu; u Tvojoi Zemlji, il u drugoi Cesarstva Rimskoga; skrovito, il očitometnuti moreš, i smieš. I da Tebe takvoga, to jest Plemenitoga, Tebe velim, i Tvoje došaste muškoga i ženskoga Spola svi Svetoga Rimskoga Cesarstva Izaberitelji, Vlastitelini koliko svitovnji, toliko Crkveni, Knezovi, Starešine, ili podložnici rečene Cesarice sada i odsele poznaju, svagdi slobodna puste, i poštuju. Ovo u Beču bi dato Tvome Imenu Dostojanstvo sedmi dan Ožuika, Godine hiljadu sedamsto šestdesete i prve, podpisom iste Priuzvišene Cefarice MARIE TEREZIE, i njezina Vićnika Ivana Gatek Kneza. Oprosti međuto Plemeniti Gospodine, da nisam sve ono ispisao, što sam

u Tvojem onomu širokomu Kraljevskomu Pismu od Tvoga Plemena viedio, i pročatio: sve ono, što Ti, i Plemenito Tvoje Ime, vierna služba, i dobročinstvo zaslužilo. Mloge sam stvari propuščio, da Tvojoi povoljan budem poniznosti, i kraći u mojoj knjižici. Primi u dakle, ne kako no moje čedo, već Tvoje, koje bi duboko u tmina nepoznanje zakopano bilo, da ga Ti s Tvojom blagodarnostju nisi obasjao. I dokle god se uznaodi premako paradžik ove knjižice, blagodarnost Tvoju će isti ukazat.

Pavišević je imao ozbiljnu namjeru napisati i čitateljima ponuditi, kako i sam kaže, dva dijela svojega *Kratkopisa*. Zato prvi dio i završuje slovima većega formata na 350. stranici: *Sverha Dila Pervoga*. Prvi dio kao što stoji u drugom dijelu naslova pokriva razdoblje od 1756. do 1759. godine i sastoji se od sljedećih deset prozih poglavlja s pjesmama koje im slijede:

POGLAVJE I. Osobiti razlog sadašnje Voiske. Unilazenje sillovito Kralja Brandiburskog u Saxoniu, i iste porušenje.

POGLAVJE II. Suprotivost Kralja od Brandiburske Piismu Cesarskomu, Vojske njegove uzmnokavanje, i parvi kod Loboscitza boj.

POGLAVJE III. Pridavanje Saxonie Brandiburu. Ujedinjenje triu Krunah. Boi kod Aiiwala. Pod Brandeisom Becka Junastvo. Boi kod Kotzenitza. I Praga oslobogjanje.

POGLAVJE IV. Zadobitje Gradovah Gabela, i Zittave. Boi kod Landshuta, i Holtzberga. Unilazenje u Lignicz, i Hadicka Pervovlastnika u Berlin. Priotimanje Schweidnitza; i malo potli istog izgubljenje.

POGLAVJE V. Unilazenje Moskovah u Königsbergu. Prikazanje Krixa Velikoga Reda Marie Terezie Karli Ercogu, i Daunu. Unilazak Brandiburah u Bamborgu. Hannoveranacah pridobitje sverhu Francuzah. Obkolenje Olmitza, i oslobogjenje istoga.

POGLAVJE VI. Boi kod Zorndorffa. Prolivenje kervi kod Hochkirchena. Obkoljenje Neissa, i od iskoga odstupanje.

POGLAVJE VII. Unilazenje Brandiburah u Pomeraniu Svedesku, i u Thuringiv. Takogjer u Poloniu. Uhitjenje Straxaninah od Greiffemberga po Becku Pervovladaocu Austrianskomu. Boi kod Bergema.

POGLAVJE VIII. Priotimanje Cassela po Francuzih. Boi kod Zullickava. Sjedinjenje Laudona, Haddicka s' Moskovih.

POGLAVJE IX. Boi kod Cunnersdorffa. Boi kod Mindena.

POGLAVJE X. Boi kod Meissena. Pridobitje Kraljičinih sverhu Brandiburah kod Maxena.

Dakle, kao što je rečeno, iza svakog prozno napisanog poglavlja slijedi *PISMA* kojom su u četverostihovima s grafičkim razmacima opjevana relevantna ratna događanja.

Je li Pavišević napisao drugi dio i je li imao *dopuštenje starješina* za objavu još sa sigurnošću nije utvrđeno. Ukoliko nije objavio najvjerojatnije se radilo o cenzuri, ali za to treba pronaći dokaze. Moguće je i da se taj drugi dio nalazi u rukopisu u arhivu nekog

samostana. Ipak, na temelju prvog dijelu može se zaključiti kako se Pavišević čitatelju iskreno povjerava i pojašnjuje svoje namjere. Glavni motiv mu je bio iskorjenjivanje laži i izmišljanje priča jer, kako kaže, *Iliričani od oraha čine vola*. Drugi motiv mu je ljubav prema svojem narodu, kako se ne bi zaboravili mnogi pravi vitezovi. Ovdje se donosi jedan dio njegova obraćanja čitatelju:

Ja, da zločastom ovom običaju na put, koliko sam moguć, stanem, i tolikim lažma koren pritrgnem, usilovao sam se po molbah mnogih dobrih mojih Priateljah Voiske sadašnje veće i glasovitie događaje, baš onako, kako se dogodiše, u kratko polak u ovom Prvom Dilu, ostalo (ako vidim, da ti po čudi bude) u Drugom Dilu metnuti. U kratko velim, jerbo znadem, da nit toliko vrimenta imadeš, nit bi volje more bit imo prigledati, i pročatiti, kad bi vidio, cielo jedno stvarih izpisano More. Jezgru dakle pridate mećem, to jest, kratko, i Gradovah, gdi boevi bijau, izpisanje; i Vitezovah glasovitih koliko Roda Alamanskog, Frencuzkog, Talianskog, i Madžarskoga, toliko Roda Slavonskoga, i Hervackoga: broi također izgubljenih, koliko je moguće bilo, istinitii; da ko rekavši jednim pogledom malenu ovu Knjižicu prigledati, i sve kolike stvari moreš razumiti. Deset imade u svemu Prvi ovi Dio Poglavljih, za svakim Poglavljem Pisma sliedi, koja sve ono malo manje, ili malo više pripieva, što Poglavlje izpisuje. Uzrok različitoga ovoga izpisanja, premako jedne stvarčice, jest različitah ljudih volja, i želja. Nije l istina, da jedan veli: ja crno; a drugi, ja bielo volim. Tako u mojoj Knjižici, komu ne bude po volji Prosa, to jest Prosto Izpiisanie, neka mu barem po volji budu Versus, to jest Sklad Pismeni. Ljubav me je Pobre Čatioče Naroda Iliričkoga na ovo natirala, koi ne služeći se mlogo z drugih jezici, vridno jest bilo, da za utišenje u svojem barem Jeziku Voiske ove, zaisto dugačke, složeno u kratko izpiisanje imade: ljubav Krainah Naroda Slovinskoga, da poznavši iz ove Knjižice kakve. I koliko srčane Viteze imadu, više ji odsele poštovat počmeš, i po tome srca drugiu na srčanie u napridak vojevanje probudiš. Nemoi reći (ako si mi Priatelj) da nije ovo moi poso bio: jer scinim, da sam se istog podfatit mogo, zato sam hotio. Liepo mi moi ovai razlog potvrđuje Ovidio glasoviti Pivalac, govoreći:

Ako znaš pivati, a ti popivai:
Ako znaš, igrati, a ti poigrai;
I š čim god bit moreš po volji budi,
Ne mari što fali drugi, il kudi.³³⁰

Kao što se vidi iz narečenog obraćanja čitatelju, kod Paviševića je ipak prevagnuo narodnjački duh i želja da se na vlastitom jeziku zabilježe junačka djela i pothvati domaćih vitezova. Ovdje se može isčitati i nastojanje pisca da se približi vlastitom narodu što sigurno ne može na učenom latinskom ili njemačkom jeziku. Strane knjige koliko god doprinose razvitku domaće kulture još više je razaraju ukoliko domaćih knjiga nema. Zato je Pavišević velikan hrvatske ratničke književnosti tim više što nije bio uvježbani vojni časnik nego *samo* franjevac. Svojoj temeljnoj dužnosti duhovne potpore pridodao je informativnu, psihološku, promidžbenu, pa i zabavnu dimenziju, a to ne bi bilo moguće da se *držao samo brevijara*, kako to veli Bošnjak u dijelu svojeg ratnog angažmana.

³³⁰ Usp: Pavišević, *Kratkopis*, u podnaslovu K-CSATTIOCU. (čitatelju), bez oznake stranice.

Ele Pobre čui stvari nemirne
Frido³³¹ poče odstupljat od Pirne:
Svoiu voisku u redak metati,
Pak i odanle Českoj okretati.

To načuvši Madžarska Kraljica,
Kam ti, veli, Knez Broune sabljica,
Kamo nadžak, puška, fišekluci?
Eto Fride jurve u begluci.

Browne (Brown, Broune), Maximilian Ulysses, knez, feldmaršal, vitez Reda zlatnoga runa, umro je nakon ranjavanja u bitci kod Praga 26. lipnja 1757. Pavišević ga opisuje ovako: „I svemu bi tomu koliko Časna Kraljica, koliko i Voiska njezina bila odolila; al smrt Maximiliana Ulissa Voivode kneza Broune, koja potli oslobođenja Praga sledi na 29. lipnja, jest mlogo ožalostila sve ozgor rečene. I s razlogom zaisto jesu ga požalili, koi više putah u mlogim Voiskama za Kuću Austriačku vierna i kripostna jest se ukazo; kako no poslidnje Voiska u Madžarskoj protiva Turčinu: u Bavarskoj kod Dingelfing, i Vilshoven: u Italii kod Velletrie: i godine 1746. Kod Gjenue. Umro je pedesete i osme godine svoje dobi.“³³²

Hoć' da stupi u moje države
Da m' potlači gore, i dubrave:
Kupi voisku Broune, i bori se
Kano s brda na njegov obori se.

Odgovara Broune, ô Kraljico!
Što se boiš moja Gospoico
Sedam deset hiljadah voinika,
Niel meni imat mloga dike?

Nut promotri samo tvê Slavonce,
Koi od bubnja kako čuju zvonce,
Ustati će, rasut, rastirati,
Čak u Prusku Fridu protirati.

Znai, da neima takvoga vojaka
Niedna Kruna kô ti imaš jaka:
Slavonac je vieran, i slobodan,
Ili bilo obnoć, ili obdan.

³³¹ Fridrik II. (Friedrich II.), Veliki, pruski kralj i prosvjetitelj, rođen je u Berlinu 24. siječnja 1712. a umro u dvorcu Sanssouci 17. kolovoza 1786. Uzdigao je Prusku na status velesile pokazavši svoju vojnu moć 16. prosinca 1740. kad je prešao granicu i zaposjeo habsburšku Šleziju. Glavni je uzrok i motiv habsburško-ruskog savezništva. Vidi: Ranke, Leopold von, "Friedrich der Große" in: Allgemeine Deutsche Biographie 7 (1878), S. 656-685, dostupno na: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118535749.html#adbcontent> (pristup: 7.06.2020)

³³² Pavišević, *Kratkopis*. str. 94-95.

Način Paviševićeva pisanog pripovijedanja ovdje je predstavljen isječkom iz II. poglavlja: *POGLAVJE II. Suprotivost Kralja od Brandiburske Piismu Cesarскому, Vojske njegove uzmnoxavanje, i parvi kod Loboscitza boj*. Potom slijedi isječak iz, za isto poglavlje navezane, pjesme: *PISMA*.

Ne postaja mlogo vrimenta, i stiže u Tabor Knez *Luchesi* Prvovladalac³³³ Konjanikah, i taki mu biaše određeno miesto u Voiski. Koi osim ostalih četah imadiaše dvadeset i dvie hiljade i četerdeset Pišacah; a Konjanikah četiri hiljade šest stotinah i osamdeset: koima se također ujedini i četa *Addikova*.³³⁴ Potli kako Voiska pristupi *Loboscitzu* i Tabor postavi; uhode dokazaše Kraljčinim, do čete Brandiburske, s' kojima upravljaše Kralj isti, odilivši se od Pirne, biau jurve na putu. Ovo isto bi potvrđeno od jednog Stotnika četah *Baranyaje*, koi biaše poslat s jednom četom Pišacah, i šestdeset Konjanikah na brdah od miesta, zvatog *Pascapoli*, da bi ondi pozor na Brandiburah došastje imali. Zarad šta udilj biau određeni Slavonci, i Hervati u svemu dvie hiljade, da se popnu na brdašca, u vinograde svrhu *Loboscitza*, da ondi čekaju Brandibura, i da mu na put srčano stanu. Voiska među to Brandiburska sliđaše svoj put, i nagazivši oko dva sata noći na četeh Madžarah, Slavonacah, i Hervatah po brdih razređenih; vatru dava svrhu istih ze jednu samo uru; i ostalo noći vrieme u miru postaja.³³⁵

Pisac i pjesnik Pavišević izravnije se obraća čitatelju kroz stihove nudeći mu bližu i upečatljiviju sliku o boju i o tomu kako su *naši razbili Borusa*.³³⁶

Da s' Brajane mogo pogledati,
Da si mogo voisku prigledati,
Kako krasno, i liepo stajaše,
Koja sila, i kakva biaše.

Biaše se do Elbe razteglo
Krilo desno, a lievo proteglo
Do *Tiscovitz*, da mloga straota
Biše gledat, ne gledat griota.

Toliki su s' barjaci viali,
Koje da nisu nigda saviali,
Sunčane bi zrake zastirali,
Il oblake bili raztirali.

Lz međ' ove voiske uređene
Biše dvie čete naređene,

³³³ Pavišević inzistira na uporabi riječi prvovladalac ili prvovlasnik umjesto general, kako i pojašnjuje u *Kratkopisu* na dijelu stranice ispod teksta: „*Pervovlastnik*, illiti *Pervovladalac* u voiski dobrofe Slovinski govori; à zlocfesto *General*, kakomi potvergjuju recfeni ozgor *Ardelio Della Bella*, s'koim *Ricsma*, da znadefs, odfelechu *General* razumiti.“ Pavišević, *Kratkopis*. str. 9.

³³⁴ Feldmaršal Hadik (Haddick), austrijski vojskovođa opjevan i kod Bošnjaka kao vrhovni zapovjednik Austrijske vojske u turskomu ratu koji je zamjenio neuspješnog Lascyja ali je uskoro car Josip II. i njega morao zamijeniti zbog bolesti i postaviti umirovljenog velikog vojskovođu Loudona. Vidi: Bazilije Bošnjak, *Ispisanje rata turskoga*, Osijek, 1792., str. 65-66.

³³⁵ Pavišević, *Kratkopis*. str. 23-25.

³³⁶ Pavišević, *Kratkopis*. str. 32-33.

Da s' na brdah popnu svrhu sela,
I da braća ond' stoje vesela.

Gdi Brandibur na nji – dok nasrne,
Nasrnuvši nazade posrne:
Kako bia baš oko pol noći,
Kad ne mišlja nitko da će doći.

Saht se jedan onde protukoše,
Brandihurah ništo utukoše
Što Slavonci, što slavni Horvati,
Koi stajaše sili baš na vrati.

3.1.1.2. Antun Mateša Kuhačević, „Pláč Saksonije i veselje vile Slovinjkinje“

Antun Mateša Kuhačević (1697. – 1772.) javlja se kao jedini predstavnik Hrvatskoga Primorja koji se u promatranom razdoblju dijelom svoga opusa bavio ratničkom književnošću. Napisao je sedam prigodnih epskih pjesama u dvanaesteru i osmercu o Sedmogodišnjem ratu i uspjesima habsburških generala:

- (1) Pláč Saksonije po vili Slovinjkinji vrh čemerna nje stališa, na koga ju je spravil rat Friderika kralja od Borusije prot prislavnoj kući austrijskoj od leta 1756. Do leta 1760.
- (2) Veselje vile Slovinjkinje vrh čestite vitorije pod dnevom 12. Miseca augusta 1759. Na konfinu od grada Krosen blizu Fronkfurta nad rikom Oder od cesarsko-moskovitske i del cesarsko-kraljevske austrijske armade pod previsokom zapovidjom razglašene gospode generalov grofa von Šoltikov i barona von Laudon nad samim kraljem od Borusije viteško obdržane.
- (3) Radostno glosiranje vile Slovinjkinje vrh čestito na 28. Miseca Junja 1760. U Šleziji kod Landshuta od gospodina general feldzeugmeštra barona von Laudon nad prusijanskim generalom Fouquet obdržane izvrsne vitorije.
- (4) Razgovor vile Slovinjkinje vrh radostnoga glasa, da se je u Šleziji grad Schweidnic na prvi oktobra 1761. Od N. E. *)³³⁷ gna gna general feldzeugmeštra barona v. Laudon u termen tri ure čestito na juriš vazel.
- (5) Muklo narikovanje grada Schweidnic na 8. Augusta 1762. Od kralja od Borusije Friderika II. obsedjena i na 9. Miseca oktobra istoga leta vazeta i posvojana, po vili Slovinjkinji.
- (6) Razgovor vile Slovinjkinje vrh nepovoljna glasa, da se je u Šleziji grad Schweidnic na 9. Oktobra 1762. Kralju od Borusije na patte pridal.
- (7) Veselje vile Slovinjkinje vrh mira u Saksoniji u kaštelu Hubertsburg med Austrijom, Borusijom i Saksonijom sklopljena i na 15. Febrara 1763. Sricno podpisana.

³³⁷ Mile Magdić, *Život i djelo Mateše Antuna pl. Kuhačevića, hrvatskoga pjesnika XVIII. vieka*, Senj, 1878., str. 139. U pojašnjenju ispod teksta nalazi se opaska: *) Njih Ekscelencije. Op. izdavačelja.

„Kritika je u njegovim pjesmama, napose u ideologemima junaštva i ratničke slave, prepoznala utjecaj *Odiljenja sigetskoga* P. Vitezovića Rittera (D. Dukić), ugledanje na njemačke i austrijske pseudopovijesne spjeveve te izravno preuzimanje građe iz vojnih izvješća.“³³⁸ Ovdje se donosi nekoliko njegovih stihova iz knjige Mile Magdića, *Život i djelo Mateše Antuna pl. Kuhačevića, hrvatskoga pjesnika XVIII. vieka*, iz 1878. godine:

Zvelič' dušo gospodina,
Ki zveliči moć desnice.
Tvrdokorna dušmanina
U jakosti on posiče.
Po Šolt'kovu i Laudonu
Slava, dika njeg'vom tronu.³³⁹

Ili jedan dio iz duge sage o viteštvu i izvrsnim karakteristikama vojskovođe Loudona:

Vrat slomil dušmanu austrijanske kuće,
Bil slava i dika hrvacke obuće.
Ova ga porodi, š njom viteštvo steče,
Sve dobro, kô ima iz ove poteče.
Stupil još na više, srićno tratil vrime,
Velikoga stigal Eugenija ime.³⁴⁰

Iz sadržaja većine pjesama vidljivo je svekoliko Kuhačevićovo oduševljenje Loudonom te se može zaključiti kako je on bio prvi Hrvat koji je napisao hvalospjeve velikom vojskovođi, kasnije najopjevanijem austrijskom zapovjedniku za vrijeme turskoga rata. Stoga je nemoguće pobiti činjenicu kako je Loudon bio slavljn među Hrvatima najmanje 40 godina (minimalno do 1794. kad je kapelan gradiške pukovnije Stojanović po zapovijedi morao tiskati nagovor koji se redovito čitao na misama zadušnicama nakon Loudonove smrti 1790.). Kuhačević je za razliku od Paviševića opjevao cijeli Sedmogodišnji rat te bi bilo zanimljivo napraviti potanku analizu i usporedbu njihovih djela. Kuhačević je bio obrazovan vojni časnik sa završenom vojno-tehničkom akademijom u Beču ali je završio kao uznik. Nakon umirovljenja optužen je za pobunu i osuđen na doživotni zatvor. Pisao je u zatvorskim tamnicama u kojima je proveo 25 godina, a umro je mjesec dana nakon puštanja na slobodu.

³³⁸ Vidi: Mateša Antun Kuhačević, *Hrvatski biografski leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb., dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10873> (pristup: 27.04.2020.)

³³⁹ Magdić, *Život i djelo Mateše Antuna pl. Kuhačevića*, str. 116. Citirano u članku: Zlata Derossi, „U susret 300. godišnjici rođenja A. M. Kuhačevića,“ zb. 23, 197-208 Senj, 1996., str. 204.

³⁴⁰ Magdić, *Život i djelo Mateše Antuna pl. Kuhačevića*, str. 137.

3.1.2 Bavarski nasljedni rat (1778. – 1779.)

3.1.2.1. Josip Pavišević, „Polazenje na vojsku prusko-bavarsku“

Dana 19. ožujka 1778., na Josipovo, Matija Petar Katančić izvodi sa studentima teologije pastoralu u heksametrima na akademiji posvećenoj Paviševiću pred Matijom Antunom Relkovićem, Martinom Pustaićem i časnicima Brodske pukovnije odlazećim u rat s Pruskom.³⁴¹ Pavišević u svojem spjevu „Polazenje na vojsku prusko–bavarsku svitli krainah Slavonie, Srima, i Potisja, godine 1778 i povrachenje istih godine 1779.“ (1779.), između ostalog, pjeva kako je *Slavna Brodska kraina* prikupila dosta junakah, na petnaest biaše, baš ožujka:

U svemu i hiljad šest sto biše,
Reci manje, ili malo više,
Svi u redu i jednake stope,
I uz puške, i ki su uz tope.³⁴²

Važno je pripomenuti kako je Josip Pavišević svoj spjev podijelio u dva dijela. Prvi dio koji se sastoji od 32 stranice i ima 8 podnaslova (*Brogjani; Varadinci; Gradishcsani; Po dva stotnicstva svake od pridni krainah, koja zaostasse, zajedno na jedan put; Potisci, Konjanici; Dorat Jovana Johssicha; te Kod Rumburga i na Bezdiezu Brogjani*) on je zaključio zabilježbom 1778. godine, dok je drugi dio koji ima 16 stranica i sastoji se od samo jednog podnaslova (*Sverha vojske i povrachenje svitli krainah*) završio zabilježbom 1779. godine. Stranice nisu obrojčane nego je na svakoj, osim tamo gdje ima podnaslov, u zaglavlju stavljena ista oznaka: (o) Već iz ovih podataka može se zaključiti kako pjesnik nije sustavno i konceptualno razvijao svoje stvaralaštvo nego je bilježeći ratna zbivanja i koristeći slavonsku narodnu umotvorinu kreirao spjev za slavonsku prostu dušu. Na određeni način riječ je o ratnom dnevniku koji pjesnik vodi bez propisane forme ali zato to nadoknađuje začinom iz domaće tradicijske kulture. Tako npr. pjeva o situaciji kad su Brođani zajedno sa svojim kapelanom Stojanovićem kod Rumburga bili prisiljeni bježati pred Prusima:

³⁴¹ LJETOPIS MATIJE PETRA KATANČIĆA (*Vitam suam auctor*), stranica 59., dostupno na: <http://www.matica.hr/media/knjige/izabrana-djela-1081/pdf/ljetopis-i-izabrana-bibliografija-m-p-katancica.pdf> (pristup: 29.04.2020.)

³⁴² Vidi: Josip Pavišević, *Polazenje na vojsku prusko-bavarsku svitlih krajina Slavonije, Srima i Potisja godine 1778. i povrachenje istih godine 1779.* Slovim MARTINA DIVALTA. 1779. (Brogjani, str. 2), dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=89jAAAACAAJ&pg=PT1&lpg=PT1&dq=polazenje+na+vojsku&source=bl&ots=5UxAjG1r-O&sig=ACfU3U0bJntI29deQVslII7jipKe57xulg&hl=de&sa=X&ved=2ahUKewia3-ugxvzoAhUB06YKHbXCB-0Q6AEwAHoECACQAQ#v=onepage&q=polazenje%20na%20vojsku&f=false> (pristup: 29.04.2020.)

Ali naver opet kod Rumburga
Friderika brat Kralja drugoga:
Nike rasu, nike i pofata,
Nikim biše zemlja i lopata.

Sila biše Praizah tu napala,
A sermia Cesarovi mala:
Der odmiči, Brođani mi vele,
Jer k' očima pristupaju vile.

Za šest satih Prajzi nje tiraše,
Al sve oni natrag odmicaše:
Svekolike svoje sačuvaše,
Osim što civ Vincjanu pribiše.

Al i Joze Stojanović prti,
Konja bode, a kandžiom vrti:
Hihti, nebil do Gabele stigo,
U uzdano misto živ dostigo.

Da imade svoj perčin na glavi
(Kog u Baču po srići ostavi)
Bi se bio o rastu obvio,
(Ko Abfalu³⁴³) tako je hitio.

Brandiburah što s' plašis Stojane,
Što li si se zazopo dragane?
Ti si barem iz podrietla vojak,
Srčan jošter kad si bio nejak.

To prvi dan bia Kolovoza:
A poslidnji planinu Bezdjeza
Obkoliše, i gor se popeše,
Čem' Brođani svem' muka et biše.³⁴⁴

3.1.2.2. Filip Stanković, „Govorenje svima brodske regemente csetama“

„Govorenje svima slavonskim brodske regemente csetama voinickim, kadano one sadashnjeg ratta opet trechi put na voisku pohodishe..... / koje u slavonskom jeziku ucsini priposhovani gospodin Filip Stankovich” (1779.)

Knjižica od 15 stranica nalazi se u knjižnici Franjevačkog samostana u Šarengradu a zavedena je pod signaturom: Slavonski Brod: RII-8*-166 (vjerojatno na restauraciji).

³⁴³ *Abfall*, otpad, smeće (njem.)

³⁴⁴ Vidi. Pavišević, *Polazenje na vojsku prusko-bavarsku* (Podnaslov: Kod Rumburga i na Bezdiezu Brođani, str. 2. i 3.) dostupno na:
<https://books.google.hr/books?id=89jAAAacAAJ&pg=PT1&lpg=PT1&dq=polazenje+na+vojsku&source=bl&ots=5UxAjG1r-O&sig=ACfU3U0bJntI29deQVslII7jipKe57xulg&hl=de&sa=X&ved=2ahUKewia3-ugxvzoAhUB06YKHbXCB-0Q6AEwAHoECacQAQ#v=onepage&q=polazenje%20na%20vojsku&f=false>
(pristup: 22.04.2020.)

3.1.2.3. Ivan (Johann) Vukasović, „Kratak govor“

„Kratak govor“ (*Kurze Anrede*) (1779.) župnika Vukasovića vojnicima koji su se vratili nakon prvog ratnog pohoda u Otočac nije sačuvan na hrvatskom jeziku nego u njemačkom prijevodu.³⁴⁵ Govor je održan 3. siječnja 1779., a povezan je i sa isticanjem zaplijenjene pruske zastave na crkvi. Govor je na hrvatski preveo dr. Arapović (2000.).

3.1.2.4. Josip Stojanović, „Kratak pridgovor duhovni“

Stojanovićev³⁴⁶ „Kratak pridgovor duhovni“ (1780.) primjer je obraćanja slavonskim vojnicima i uvjeravanja istih u opravdanost i svrhovitost njihove borbe. U pozadini je dizanje borbenog morala vojnicima a sadržaj govora se veže uz dvije okosnice, Boga i cara. Ovdje se donosi jedan isječak govora:

Spomenite se one zakletve koju učinili jeste tri prsta dižući, isto PRISVETO TROJSTVO za svidočanstvo zazivajući, i obećajući, da će te virno, i srčano, za kuću AUSTRIANSKU tja do smrti protiva nepriatelju vojevati, i tja do podlidnje kapi krvi čuvati ju, i braniti. Ovu zakletvu dužni jeste izvršiti; jerbo drugačie plaću od BOGA vičnjega ne ćete primiti. Zazovite na pamet kriposna dila starih Rimljana, koi opazivši svojega Cesara, da on prvi protiva nepriatelju vojevati ustaje; udilj jedan drugoga zazivati poče govoreći: ajdemo o Rimljani! Srčano na nepriatelje udarimo! Evo CESAR ide prid nami, nemojmo se bojati; lasno ćemo silu nepriateljsku satrti. Ovo isto i vi izvršiti nastojte, jedan drugoga, kako no Rimljani, na vojevanje zazivajući: ajdemo, Bratjo SLAVONCI! Jedino na nepriatelja udarimo! Evo isti naš veliki kripostni CESAR JOZIP s nami vojuje, lasno ćemo svu silu nepriateljsku satrti.³⁴⁷

Cjelokupni govor kapelana Stojanovića opseže ukupno 11 stranica a na kraju je donesena i *MOLITVA S. Ivana Kapistrana, protiva nepriatelju*, ovdje u izvornom prijepisu:

³⁴⁵ „Kurze Anrede, womit Herr Johann von Vukassovich, katholischer Pfarrer zu Ottochaz in Kroatien, seine Pfarrkinder, als Sie nach geendigter ersten Kampagne auf Urlaub nach Hause kamen, und eine eroberte, ihnen allergnädigst geschenkte preussische Fahne in ihrer Hauptpfarrkirche aussteckten, aufgenommen hat: Gehalten, den dritten Jänner im Jahre 1779, und aus der kroatischen Sprache ins Deutsche übersetzt. Vukassovich, Johann von [Verfasserin]“

³⁴⁶ Josip Stojanović, pisac (Slavonski Brod, 12. IX. 1746. – Vukovar, 31. I. 1814), pristupio je 1763. Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. Od 1778. kapelan je brodske krajiške regimente s kojom je sudjelovao u Ratu za bavarsko nasljeđe (1778. – 1779.). Za vrijeme protuturskog rata bio je ponovno u istoj službi, ali kod gradišćanske regimente (1788. – 1791.). HRVATSKI FRANJEVAČKI BIOGRAFSKI LEKSIKON. Str. 639-640. Iako je u leksikonu navedeno: „Po svemu sudeći on nije autor Pisme od uzetja Turske Gradiške iliti Berbira grada (Matić), premda mu Jakošić pripisuje pjesmu u slavu gradišćanske regimente (1788)“ ipak je Vladoje Dukat utvrdio kako je Jakošić bio u pravu. (Vidi: Dukat, 1915: 200-201)

³⁴⁷ Vidi. Josip Stojanović, *KRATAK PRIDGOVOR DUHOVNI O. P. JOZIPA STOJANOVICHIA, REDA S. O. FRANCESHKA OD OBSLUXENJA, PROVINCIJE S. IVANA KAPISTRANA CESSARSKO – KRALJEVSKE, I SLAVONSKO – BRODCKE REGEMENTE KAPELLANA. KOI GODINE 1779. U PEMSKOJ VAROSHI SCHLUKENAVI KOD SAKSKE KRAINE RECSE, I PRIKAZA PERVOMU BATAILLONU RECSENE BRODCKE REGEMENTE*. Po zaktivanju sve privitile Gospode Officirah na fvitloft izdan. U OSSIKU, Kod Ivana Martina Diwalt. 1780. str. 7-9. Primjerak u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (signatura R IIE-8*-217).

Gospodine BOXE, koi štotinika k' tebi dolazechege niš odbio, virru pofalio, i vojevanje sliditi dopuštio: pogledaj name, Gospodine, i branime od zle, i nagle šmerti, uzderxime u vrime boja; da kadgod nenadvlada nepriatelj moj protiva meni. Ukripime, BOXE, i obucime oklopom pravde, obaštrime mačšem duha, i karigom špašenja pokri glavu moju; da nefamo vidjenim, nego takogjer i nevidjenim nepriateljom u dan zlocfešti šuprotivitife mogu, i švagdi izverštan štajati, i nenadvladan. Kada boj bude, udili perlam moim jakolt, odmetni bojazljivošt, uzmlloxaj kripošt, dašam jak, i da boj Gospodnji biem. Zaogernime plashtom tvoje millošti, i razbaci zernje topovah; da me šmertno neudare, nego neranjem izajdem po onomu, koimeje upišo pod barjak švoj, i na šfelu mojemu metnio zlamenje † slavnoga pridobitja, nadpis šlukeršta Špašitelja, Kralja slave, Kralja xudinskoga. U Ime Otca, † i Sina, † i Duha Svetoga †. Amen.³⁴⁸

Zanimljivo je pripomenuti kako je ista molitva tiskana ponovno 1795. godine kao dio drugoga Stojanovičeva djela *USPOMENA OPCHENSKOGA SUDA*. Podnaslov je ovaj put *MOLITVA VOJNICKA U VRIME RATA* a priređivač navodi kako je molitva bila pripisana vojnicima pod Beogradom za vrijeme turskoga rata.³⁴⁹

3.1.2.5. Šimun Štefanac, „Pisma od Ivana Salkovicha“

Šimun Štefanac³⁵⁰ rođen je u Slunju, a bio je župnik vrhovački u Slavoniji. Svoju dosta dugačku pjesmu „Pisma od Ivana Salkovicha silnoga viteza i junaka, svemu narodu illyricskomu za vikovitu uspomenu od jednoga Illyra sloxita.“ (1781.) na 50-ak stranica podijelio je u tri dijela: DIO I. SALKOVICHA JUNACSTVA UKAZUJE., DIO II. UKAZUJE, DA JE SALKOVICH OD RODA, I KERVI JUNACSKJE. te DIO III. SALKOVICHU OD OSTALIH JUNAKA ILYRICSKI POZDRAVU DONOSI. Ovdje se donosi nekoliko stihova u kojima pjesnik upozorava Hrvatsku kako mora junaka Ivana Salkovića vratiti Slavoniji:

Po imenu želiš sine znati?
Ne stidim se, i to ću ti dati.
Jedno Ivan vridni Oberstare,
Daruj Bože da oba ostare!

Prvoga nam uzeše Ervati;
Der Ervatska, što s' uhzela, vrati!
Vrati namih domorodce vridne,
Pak ne čini Slavonie bidne.

³⁴⁸ Stojanović, *KRATAK PRIDGOVOR*. str. 14.

³⁴⁹ Josip Stojanović, *USPOMENA OPCHENSKOGA SUDA PRIKAZANA BOGOLJUBNOM PUKU KERSTJANSKOMU. JOSIPA STOJANOVICHA, REDA S. FRANCESKA, DERXAVE S. IVANA KAPISTRANA GODINE 1795. NA SVERHI*. Molitva juternja Principa Eugenie. NAJPOSILI. Molitva vojnicka S. Ivana kapištrana, pod Biogradom u vrime ratta turskoga vojnikom pripišana. U BUDIMU, SLOVIMA MUDROSKUPSHTINE KRALJEVSKE. 1795. str. 28-29. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb. RII E-8*-142)

³⁵⁰ Šimun Štefanac, *Pisma od Ivana Salkovicha silnoga viteza i junaka, svemu narodu illyricskomu za vikovitu uspomenu od jednoga Illyra sloxita*. Na sverhi godine gospodinove MDCCLXXX, U Osiku: kod Martina Diwalta, 1781. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, sign. RIII-8*-141)

On na vojski sada gori bie,
Pak mirovat Prajzu dao nie.
On s' Klebekom udari jedino,
To ne bie ni jednom polino.

Pak razbiše, oteše barjake,
Odnesoše sve Prajzom do jake.
I slaše ji po Krajna svuda,
Tu ne treba već drugoga suda.

I kod nas se eno jedan vie,
Pak se vidi, da istine bie.
Junak prvi još ratova biše,
Zato znade jošte ljudi više.³⁵¹

3.1.3. Habsburško-osmanski rat (1787. – 1791.)

Ovaj posljednji rat je naravno najbogatije obrađen u književnosti, a jedan sveobuhvatan pregled književnih djela koja ga prate dao je Vladoje Dukat u svojoj knjizi *Pater Gregur Kapucin (Juraj Malevac)* iz 1915. godine.³⁵² Dukat je napravio najjednostavniju podjela književnih djela s tematikom rata na tri skupine: (1) djela koja tematiziraju cijeli turski rat, (2) djela koja se bave pojedinačnim ratnim događajima i (3) ona djela koja pripadaju graničnoj kategoriji, odnosno ne opisuju izravno ratna zbivanja ali upućuju na njih i rat je u fokusu. Osim već spomenutih književnih povjesničara Nikole Andrića i Branka Vodnika o hrvatskoj ratničkoj književnosti pisali su također Ivan Kovačević i Tomo Matić.³⁵³ Vladoje Dukat posebno nad ostalim pjesnicima ističe Josipa Krmpotića: „Krmpotić zadaću svoju najpjesničkije shvatio i tijem se uzdigao nad drugove svoje, ali njemu je i namjena njegova drukčija: dok Gregur, Bošnjak i Matković prosto hoće da opišu rat, Krmpotić, koji crta samo neke važnije zgode prvoga ratnoga godišta, hoće pjesmom svojom pobuditi narod i podići ga na oružje.“³⁵⁴

³⁵¹ Štefanac, *Pisma od Ivana Salkovicha*. str. 20-21.

³⁵² Vladoje Dukat, *Pater Gregur Kapucin (Juraj Malevac) kajkavski književnik XVIII. vijeka*. Tisak dioničke tiskare. U Zagrebu, 1915.

³⁵³ Vidi: Ivan Kovačević, „Neki prigodni pjesnici hrvatski iz Slavonije pod konac 18. vijeka i na početku 19.“, *Nastavni vjesnik*, knj. XXIII, Zagreb, 1915.

Tomo Matić, *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*, Djela HAZU, KNJ. XLI, Zagreb, 1945.

³⁵⁴ Vladoje Dukat, *Pater Gregur Kapucin*, str. 205 (69)

3.1.3.1. Josip Krmpotić, „Katarine i Jose put u Krim”, „Pjesma Crnogorcem“ i „Pjesma voevodam austrijskim i rusijskim“

U svezi s habsburško-rusko-turskim ratom Josip Krmpotić je u kratko vrijeme objavio tri djela: „Katarine II. i Jose II. put u Krim” (1788.), „Pjesma Crnogorcem i vojvodi Filipu od Vukasović” (1788.) te „Pjesma voevodam austrijskim i rusijskim pripjevana od Jose Krmpoticha c. k. dvora i vojničkoga sveshtenika” (1789.)

Prvo Krmpotićevo djelo, na kojem se autor potpisuje kao *Joso svetomisnik Ličanin*, objavljeno je u Beču 1787. godine, a u njemu je opjevao put i susret ruske carice Katarine II. i habsburškog cara Josipa II. koji se dogodio u Hersonu (po Krmpotićevom slovopisu *Korzonu*) i na Krimu uoči početka rata protiv Turaka 1787. godine. Pjesme su napisane u osmercu i objavljene su naredne godine.³⁵⁵ Za razliku od Bošnjakovih stihova, Krmpotićevi su lomljeni u ulomke, grafički su izdvojeni, te su stoga pregledniji i logičnije složeni. Premda je ovo književno djelo u naslovu označeno kao jedna *Pjesma*, autor je u nastavku uglavio nekoliko slijedno korespondirajućih podnaslova. Radi se o 11 potpoglavlja, i to kako slijedi:

- (1) Muhamed S Sergiom od Bogovah u sovjetu pomoch hupi.,
- (2) Muhamed i Sergio iz sovjeta protirani, sverha sovjeta, Juno Katharini II. pishe, Katharina odpisuje Juni.,
- (3) Katharina II. Josi II. pishe, Joso odpisuje Katharini.,
- (4) Katharina, i Joso putujuchi.,
- (5) Katharina II. S-Stanislaom II. poljskim Kraljem u Kanjevu.,
- (6) Joso II. S-Stanislaom II. u Korzunu.,
- (7) Katarina II. S-Josom II. u Korzunu.,
- (8) Zbori, gosti, igre i Veselja u Korzunu.,
- (9) Katharine s – Gostom Josom put po Krimu.,
- (10) Muhameda na Crnom Moru pogibel, bjeg u Asiu, placs, i proklinjanje. i
- (11) Sergja pokora.

Krmpotić pjeva o višestoljetnom turskom preotimanju kršćanskih kraljevina te slaveći i veličajući svoga i rimskoga cara Josipa II. objavljuje kako Muhamedancima ozbiljna prijetnja dolazi s druge strane Europe:

Ali vajme žalost ljuta!
Žena od zemlje Rosijske
Stiže iz svjeta stražnjeg kuta,
Hara, i pleše grade turske.

Eto jaku kraljevinu
Svetca moga srdce, i slavu
Krim, i Kuban pod se ukinu,
U Kerzonu diže glavu.

³⁵⁵ Josip Krmpotich, *Katharine II i Jose II put u Krim*, izpjevan po Josi Krmpotichu, svjetomisniku Licsaninu. U Beccu, slovotiskom od Jose Hraschanky. MDCCLXXXVIII.

Eto svetca blago milo
Glasovito crno more
Svih Sultana desno krilo,
List Rosjanske jagme gore.

Krmpotić Muhameda ruži i proriče mu nesretnu budućnost:

Odluka je od vieka,
Tašte tvoje oholosti,
Moć, i slava brez lieka
Strmoglavce ima pasti.

Poberi se, savi krila,
Europa nie za te
Nagrđna te tvoja dila
Nedostojna iz nje prate.

Kako bi se proročanstva ispunila i sva kraljevstva oko Krima za kraljeve imali Ruse potrebna je habsburška pomoć i savezništvo:

Ali, KATE, da se izpuni,
Što se u vječnoj knjizi čita,
Potrebno je TVOJOJ kruni,
U Kerzonu držat svita,

S glasovitim Rimskim Carom,
Od Dunaja, i Moldave
Prjvelikim gospodarom
Kraljem, Tise, Drave, i Save.

U dijelu pod naslovom *Muhameda Cvil i Sržba*, Krmpotić opisuje sve vrste osjećaja koji zaokupljaju Muhameda. Što bi ga sve moglo zadesiti i kako je potrebno ohrabriti se te poraziti Ruse na bojnopolju:

A Muhamed pun nevolje
Jao! Viče pada nice,
U jadu se grize, i kolje,
Oči magli grebe lice.

Sam se na se srdi, i breca,
Smućen skače ne zna gdje.
Od straha mu srdce jeca,
Pri razumu više nie.

Još sloboda tvog života
Pita, tko te plašit smie!
Ruska slava, tva sramota
Dosadjela tebi nie?

Nu buzdovan zlatni digni,
I razmotaj tvu zastavu!
Srdca turska na boj prigni,
Brani vjeru čistu i pravu.

U dijelu pod naslovom *Katharina II. Josi II. piše, Joso odpisuje Katharini*. opisano je obostrano veličanje i pouzdanje u čvrsto savezništvo. Carica ne haje za tursku silu nego Josi piše *knjigu bilu* da mu je u Kerzonje³⁵⁶ putovati:

U knjizi mu besedjaše:
Prijatelju Rimski Care!
Nu radosti slušaj naše,
I promisli slavne dare.

Ne će Rusi gospoditi
Po sjenjemu crnom moru,
Nit u Krimu stolovati,
Navjesta se u Saboru.

Ako slavna od sjevera
U Kerzonu vladalica
S moćnim carom od Tevera
Ne pokaže svoga lica.

Po svjem mjestih, i državah
Od široke moje vlasti,
Slavno zvoni tvoja slava,
A glas puca od jakosti.

Što god moći, i jakosti
Od visinah zemlji Ruskoj
Daruje se, tog će pasti
Polovina Austrijskoj.

U Kerzonu od ostalih
S tobom ću se svjetovati,
I velikih stvarih, i malih,
Vjeće ćemo saviati.

Nakon što je primio poziv preko dvora ruskog kneza *GALICINA*, osim kojeg je dobio i *ljubeznive* pozdrave kneza *POTENKINA*, car Josip II. obećaje *Vječnju volju izpuniti*:

Sestri puta navistiva,
Dvoraninu velikomu
Skrb država ptjeručiva
Knez KAUNTZU vjernu svomu.

³⁵⁶ Kerzon, Herson (*Cherson*), na rijeci Dnjepar blizu ušću u Crno more.

A ostalim dvoraninom,
I glavarem od sovjetah,³⁵⁷
Običajno Carskom rukom
Rukopisno daje svjeta.

U poglavlju *Katharina, i Joso putujući* uz nabranje hvalospjeva o carici Katarini i njezinoj raskošnoj pratnji opisuje se njezin svečan dolazak u Kiev gdje se treba sastati s poljskim kraljem Stanislavom. Premda je naveden u naslovu o Josipu II. ni riječi:

Ah živi nam Samovlatko!
Zdravo, dugo, i slobodno,
Dok se izpuni želja slatko
TVOJA svjetu, Nebu ugodno.

I vječnja ti odpre ruka
K Carigradu put ugodan,
Da pravoslavna krjepiš puka,
Koi cvili i noć, i dan.

I PO TVOJOM srićnom vlasti
U Sofie Crkvi slavu,
Bogu dati, brez napasti
Želi, i krunit TVOJU glavu.

Iz mjesta se još ne diže
Put Kerzona KATHARINA
PONJATOVSKOG glasnik stiže
Leške zemlje Gospodina.

KATHARINI navistiva
Od podonje Podolie,
Kraj Dnjepra niz Kanjeva
Stanislao svoje želje.

On kraljevske slavne dvore
Pušta, i žudi svom stavnosti,
Preko vode polja, i gore,
KATHARINU da počasti.

STANISLAO iz Kanjeva
Po Dnjepru jadrec sili
KATHARINA iz Kiova
Na sastanak brodi mili.

U dijelu podnaslova *Katharina II. S-Stanislavom II. poljskim Kraljem u Kanjevu* istaknuta je obostrana želja dvaju vladara za razgovorom i razmjena darova:

³⁵⁷ savjetnika, šefovi savjetnika

Po radosnu razgovoru
Jela Carska blagovaše
U nadvodnom oholom dvoru
Sva veselja izpuniše.

A dva stupa mramorita
Kraj Dnjepra ukopana
Kaživat će u vjek ljeta,
I sastanka slavna dana.

U dijelu *Joso II. S-Stanislao II. u Korzunu* opjevana je živa srčanost i radovanje cara Josipa II. što će zajedno s poljskim kraljem iz ropstva izvaditi kršćanske narode, no ipak se pjesnik pred kraj poglavlja vraća na Katarinu:

Car u Korzun stiže selo,
LADISLAO svega srдца
Pozdravlja ga, ljubi bjelo
Carsko, a Car njegva lica.

Razgovore priduboke,
Isrdačne sprovađaše,
Dulje skupa privisoke
Glave zborit poželjaše.

Od rastanka dojde vrime,
Put Kerzona Joso sili,
Gledat je milo svima,
Car od kralja gdi se dili.

Car pun žive srdčenosti
Ukrajnu svu priteče,
I hrabreno u radosti
Do Kerzona vitez teče.

Od Rosianske vojniki vlasti
Turskom bijesu do Kerzona
Pun sve snage, i jakosti
Prjeti ljuto na krainah.

Sjen nebeske pada zrake,
Turci drču ukroćeni,
Bježe srde priopake,
Stižu Cari proslavljeni.

KATHARINA med knezovah,
I plemićah slavnih mnoštvu
Jezdi izpod Očakova,
U svem Carskom veličanstvu.

U dijelu *Katarina II. S-Josom II. u Korzunu* Krmpotić govori o kontaktu dviju *okrunjenih glava* koje su s nestrpljenjem dočekale susret:

Okrunjene svjetle glave
Jedna drugu pretječ želi,
KATHARINI pjeva slave,
JOSO, a' ona njemu veli.

Nu pristani, o putniče!
Za dost je hrabrenosti,
S krstenikom turčin viče,
Zdravo Care pun kriposti!

Živi Majko i Carice!
Srimskim Carom dugo vika,
Vidili smo TVOJE lice,
Iz kog' sjaje naša dika.

S nam ostani privelika
Majko naša i Božice!
U Kerzonu do vieka
Nek nam tvoje sjaje lice.

Zbori, gosti, igre i Veselja u Korzonu:

Samovladi i knezovi
Bistroumne razgovore,
Ihrabreni vitezovi
Oko stola redom tvore.

Vruća ljubav, živa radost
Po svem dvoru slično pjeva,
Iz svih gostih moć, i jakost,
I milinja dika sieva.

Katharine s – Gostom Josom put po Krimu:

Još po mjestim, i gradovim,
Nova Krima vladalica
S gostom JOSOM i s knezovim,
Šeta kano sokolica.

Kad u Bakši Saraj stiže,
Grk, Albanez, i Tatarin,
Vlah, Moldovac, put pristiže,
Gleda ures KATHARININ.

Pak do slavna Sebastgrada
Vodeć s JOSOM razgovara,
Svud kud Ruska oblast vlada
Kraj crnoga ide mora.

KATHARINA razmotriva
S Gostom JOSOM mjesto oholo,
Koga pere, i umiva
Crno more na okolo.

Prid vratima grada stoj
Tvrda luka u svoj snazi,
Gdi se odavni biu boi
Na privaru tursku pazi.

Još da novu hrabrenosti
Prema turkom slavu ima,
Katharina sve jakosti
Tvrđi njega s lađam trimah.

Prvoj DRUGI JOSO ime,
Drugoj DRUGA KATHARINA,
Trećoj da je znano svime
Ime Kneza POTEKINA.

Prie neg se rastadoše
Dva od svjeta poglavara,
Milo KATHE moliaše
JOSU, i njega nagovara.

Da u lađ svojoj slavi
Po crnomu moru šeću,
Muhamedu holoj glavi
Oblast kažu prinajveću.

Nit to JOSO uskratiti
Nekti krasnoj svojoj seli,
Žudi želju priložiti
KATHARINE srdce želj.

Da na more brode tura
KATHARINA okom mignu,
Na mornara koi hura!
Hura hura! glasno kriknu.

Topovi su na svjem trimah
Bojni kripko napereni,
Koino će branit Krima
Turske gizde prjeteć sini.

Kad po moru poplivaše
Tri ohola bojna broda,
Vrhom jadra nadhitiše
Na visoko Sebastgrada.

Ali slava KATHARINE
Gdi no s JOSOM čini zbora,
Kad popliva, krila digne,
Svom krasotom sva tri vara.

Muhameda na Crnom Moru pogibel, bjeg u Asiu, plač, i proklinjanje:

Srdit Marte Pluta tjera
U paklene jame doli,
KATHARINA S JOSOM zvjera
Muhameda mudro obkolli.

U jurišu na zasteve
Muhamedske obe srnu,
Hitre, i mudre Carske glave,
Da ih pod vlast svu' zagru.

KNEZ POTENKIN, i vojvoda,
S ROMANSOVOM dvoranine
Kruži tužna Muhameda,
Turska snaga pada, i gine.

Od četiri stranah stižu
Bojni brodi i Galie,
Rusi brjetke mače dižu,
Krupa olovna more krie.

A Černišev s topom prječi
Po pučini morskoj pute,
Melje, vari, grmi, ječi,
Muhamed se vere u kute.

Četiri ga groba žderu,
Voda, oganj, i olovo,
I pećine tvrde deru
Zlo nevolju stiže novo.

Lađu olovna zrna tuku,
I na dvista mjesta vrte,
Oganj žarki diže prasku
Valovi se na brod prte.

Stoj buka, plač, i vriska
Z dvoraninim Muhameda,
Prošupljena skrozj daska
Smrt vodenu piuć pada.

Tu Muhamed smrtno ubljedi
Pun poraza, i bolesti,
Studeni se, i ledi,
Od nevolje, i napasti.

O Kerzonu zlatno krilo!
Kafo, i Bakši – Saraj gdi si,
Sebastgrade moje tilo!
Što si bio više nisi.

Priote te Ruska sila,
Zlamenjem te orla kiti,
Mjesečine tare krila,
Meni starcu na smrt hiti.

Al joj ni to nije dosti,
Predugačkih oblast rukuh,
Razkriljuje svom jakosti,
Pograža se turskom puku.

Moćna, i silna Rimskog Cara,
Da otimlje kraljevine,
Moje drage nagovara,
I pristolje izkorine.

Sad kad sa svom snagom udru
Lavi, i zmaji ognjeviti,
Slože svoju jakost mudru,
Sve će pod se oboriti!

Krmpotić zadovoljno pjeva o ruskoj vojnoj sili i o tome što su Rusi preoteli Krim Turcima te s optimizmom najavljuje kako će ruska carica Katarina nastaviti otimati kraljevine uz pomoć cara Sv. Rimskog Carstva Josipa II. Pri tom najavljuje kako Crno more pripada Ruskom Carstvu dok je kopno austrijsko. Veseli se skorom povratku Carigrada u kršćansko okrilje:

Idi bjesno crno more!
Men' nevjerno, Rusu vjerno,
Name strašne pružoš gore,
A njemu si pripokorno.

Nek i grada Carigrada,
Moje srdce, diku, i slavu
Kristianska oblast svlada,
Nek s vrh zvjezda diže glavu.

Vidim vidim žalost ljuta!
U Mek je stanovati,
Iz Europe stražnjeg kuta
Dvojvrstna me Sablja prati.

Nakon nabranja svih jada, nevolja i žalosti koje je Muhamed prouzročio, Krmpotić mu na kraju daje savjete u zadnjem poglavlju *Sergje pokora*:

Još Muhamed ne zamuknu
A Sergio u žalostne
Cvili glase, trikrat huknu!
Progovara rječi spasne.

Hotio bi dragovoljan
Dvaest hiljad redom ljeta,
S Muhamedom prinevoljan
Cvilit, i do svrhe svjeta.

Bježmo u Meku stanovati
Muhamede družite virni!
Nebil tamo mogli ostati
Od kristjanske sile mirni.

Krmpotićevo drugo djelo: „Pjesma Crnogorcem izpievana i vojvodi Filipu od Vukassovich pripjevana.” (1788.)

Krmpotić je pjesmu napisao nakon neuspjele vojno-diplomatske misije u Crnoj Gori u kojoj se našao zajedno s Filipom Vukasovićem. Svrha misije bila je potaknuti Crnogorce na rat i otvoriti južno bojište ali Vukasović se nakon nekoliko uspješnih akcija (Spuž) i nesuradnje Crnogoraca morao povući sa svojih 400-tinjak Ličana. U dvodijelnoj deseteračkoj i osmeračkoj *Pjesmi Crnogorcem* Krmpotić veliča crnogorsku prošlost i junaštvo u borbi s Turcima, prikazujući Vukasovića kao mitskoga vođu i osloboditelja crnogorskoga naroda. Joso Krmpotić (Kermpotich, Josip), pjesnik (Barlete kraj Gospića, između 1750. i 1755. — Beč?, nakon 1797). Nakon završene teologije u Senju bio kapelan u krajiškim postrojbama i 1783. u Temišvaru. God. 1788. postao je dvorskim kapelanom u Beču; zbog bolesti umirovljen 1797., nakon čega o njemu nema vijesti. Autor je prigodnih epskih spjevova i pjesama na hrvatskoj ikavsko-jekavskoj štokavštini, nadahnutih suvremenim i povijesnim zbivanjima. Starija književna historiografija ističe ga kao najizrazitijega zagovornika jozefinske politike i panslavizma u hrvatskoj književnosti druge pol. XVIII. st., a novija ga drži glavnim predstavnikom ratničko-političke epike u slavonskoj književnosti (Z. Kravar). Na poziv cara Josipa II., s A. Mandićem, M. Lanosovićem i Stullijem sudjelovao je 1783–85. u radu povjerenstva za doradbu latiničnoga slovopisa (pravopisa) u hrvatskim zemljama – zauzimajući se za slavonsku inačicu nasuprot dubrovačko-dalmatinskoj, zahtijevao je da Stulli preuredi svoj ilirsko-talijansko-latinski rječnik prema slavonskom slovopisnom predlošku – u radu kojega se naziru integracijski postupci u gradnji standardnoga jezika, kojima će konačni biljeg dati reforma Lj. Gaja u XIX. st.³⁵⁸

Krmpotićevo treće djelo: „Pjesma voevodam austrijskim i rosianskim pripjevana od Jose Kermpoticha c. k. dvora i vojnickoga sveshtenika” (1789.)

Krmpotić je već u naslovu, naglasivši svoj status glavnog vojnog kapelana u Beču, najavio temeljnu svrhu pjesme a to je dizanje borbenog morala nakon loših habsburških ratnih

³⁵⁸ Joso Krmpotić, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11295> (pristup: 29.04.2020.)

postignuća prve godine rata. U pjesmi se izvjestiteljski opisuju oružani sukobi saveznika s Turcima te se veliča slavensko zajedništvo.

3.1.3.2. Bono Mihaljević, „Kripost posli smerti xivi“

Fra Bono Mihaljević (1742. — 1788.) bio je somborski kroničar, a pred smrt je napisao spjev pod naslovom: „Kripost posli smerti xivi. Pivaoc Somborski putujuchi pripiva.“ (1788.) Spjev je objavljen u godini njegove smrti u Budimu a prvi pretisak objavljen je u subotičkom mjesečniku *Neven* 1903. godine.³⁵⁹ Ovdje se donosi jedan dio pjesme i to onaj u kojem se, kao i kod Bošnjaka i Peštalića, spominje plemenita ratnička obitelj Sučić:

Gdi ste stari vitezovi sada!
Ko na vojsku uredi vas tada,
Kad zapovid od cesara dojde
Da sva vojska na Turčina pođe

Ovi biše Jakob Sučić zvani
Najstariji među kapetani.
Pod kojim ste vijali barjake,
Pokraj sebe noseć puške jake,

Svitle sablje onda ste pasali.
Na Turčina kad ste polazili,
S vami pođe Martinović Petar
Od države svetog križa fratar

Koji uze križ u svoje ruke
Blagoslovi on zatim vojnike,
Da se mogu svi srićno vladati
I junačko srce ukazati.

Spomente se jošter malo više
Kaka trêšnja i od zemlje biše
Tu strahota i drhtanje biše
Izkazati ne može se više.

Posli toga bolest teška dođe,
Kako vatra u Sombor uniđe
Kada kuga poče sve moriti,
Niti komu hote oprostiti

Već otrova staro i još mlado
Da ostane srce svakom ladno.
Šta je plača a i suza bilo!
Kad je kuga morila nemilo.

³⁵⁹ Bono Mihaljević, „Kripost posli smerti xivi“, *Neven*, br. 4. god. II. Subotica, 1903. str. 51.

Sad mi kaži moj Somboru ravno
Kako tebi jest poznato davno.
Koji u tebi pastiri biše
Kad kod stada toga virno bdiše.

Koji mrtve tvoje pokopaše
A kužnike gorko oplakaše?
Ti bijahu oci Franceškani
Od svih ljudi mnogo poštovani.

Oni tebe vrlo milovaše,
Nit u tugi tebe ostaviše,
Nit u kugi, niti za Turčina
Sviju gori rečenih godina,

Oni tvoju dičicu krstiše
A starije lipo naučiše,
Kakim putem imadu putovat
Ako žele lice božje gledat,

Kako složno svi imadu pivat
Sveto Trojstvo uvike poštivat.
Riči božje jesu kazivali
Kad su nauk svima pridavali,

Da budete pravi naslidnici
Sina božjeg slave dionici.
Dvista godin i još četrdeset
Niki vele dvista i pedeset

Da su tebi virno svi služili
I od lava paklenog branili.
Ovu pismu zato pivam tebi
Da sve misli ti pribereš sebi;

Da se možeš vazda spomenuti,
Kada počmeš ovu pismu ti pivati;
Da s' spomeneš svojih redovnika
I rečenih božjih namistnika.

Ištom godin nekoliko prođe,
Al zapovid od kraljice dođe,
Da imadu putovat vojnici
Sent-Marinci i šnjima Somborci.

Skoči Marko Marković kapetan
Na svog konja koji bi osedlan
Tere skupi katane somborske
Pak jim kaza naredbe kraljevske³⁶⁰

³⁶⁰ Vidi: Milan Stepanović, „Somborska hronika fra Bone Mihaljevića 1717-1787“. Bunjevačko kolo, *Istorijski arhiv Sombor*, Sombor. 2012. str. 200-201.

3.1.3.3. Đuro (Juraj) Ferić, „Uzetje Očakova“ i „Zgode od boja oko Spuža“

Đuro Ferić (1739. – 1820.) dubrovački je pjesnik koji je u pjesmi „Uzetje Očakova“ (1789.) opjevao rusko zauzimanje važne crnomorske luke Očakov. Pjesma je objavljena u Vrazovu *Kolu* 1842. godine, a ovdje se donosi nekoliko stihova:

Grad, ki niegda sloviaše
Kraj Niepera,³⁶¹ i otmanskomu
Carstvu temelj ki biaše
Pogibiu u gorkomu,

Nepriatelja ki svakoga
Sili opre se smiono dosta,
Eto vaimeh! Sred ljutoga
Vojevanja satren osta.

Mač mogući njemu odoli
Rusianske cesarice,
Koj prignuti vrat oholi
Bi usiljen, klanjat lice.

Evo puci predobiti
Od iztočne carske kuće
Ime ustaju proslaviti
Katarine premoğuće.³⁶²

U drugoj pjesmi „Zgode od boja ke slijediše oko Spuža i Žabljaka godišta 1788.“ Ferić potanko opjevava sve događaje koji su pratili Filipa Vukasovića za vrijeme njegove ratne misije u Crnoj Gori.

3.1.3.4. Petar Bašić, „Slave Katarine“ i „Česar i cesarica boj biju s Turcima“

Petar Bašić napisao je prigodničarske pjesme u počast Katarine II. i Josipa II.: „Slave Katarine II.“ i „Česar austrijanski i cesarica moškovska boj biju s Turcima.“ U zbirci pod naslovom *Skup pjesni složenih zgodom boja god. 1787. Koga vojevaše carica ruska i česar austrianski prema Turcima*, s osam naslovljenih pjesmotvora (u posljednjem su i dva kraća prepjeva latinskih pjesmica B. Džamanjića), opjevao je ključne događaje protuturskog rata te uspjehe austrijske i ruske vojske 1787. – 1789. s panegiričkim značajkama (Historijski arhiv u Dubrovniku, Arhiv L. Pavlovića).³⁶³ „U Bašićevim pjesmama nema podataka i preciznih

³⁶¹ rijeka Dnjepar (grad Očakov pokriva morski prilaz dnjeparskom zaljevu)

³⁶² Đuro (Juraj) Ferić, „Uzetje Očakova“ u: *Kolo, Članci za literaturu, umjetnost i narodni život*. Knjiga II. U Zagrebu. 1842., str. 3.

³⁶³ Petar (Pero) Bašić, kulturni djelatnik i pjesnik (Dubrovnik, 19. III 1751 — Dubrovnik, 15. IV 1814). Bio je svjetovni svećenik, a od 1808. kanonik dubrovački. Većina njegovih sastavaka raznolika sadržaja ostala je u rukopisima. Istaknuo se kao njegovatelj hrvatskog jezika, priređivač i sakupljač književne građe. Hrvatski

opisa ratnih zbivanja karakterističnih za ratnu epiku s naglašenom izvještajnom funkcijom, iako se spominju neke važne bitke turskoga rata, a u *pjesancima* druge pjesme čak se katkad javljaju naslovi koji upućuju na pojedine ratne događaje (primjerice: Česar rati u Bosanskoj i u Sarbskoj zemlji, Pjesanca 3.; Vazeće grada Hokima g. g. 1788 od vojske rusoj-njemačke, Pjesanca 5.; Vazeće Biograda 1789. Pjesanca 6.; Vojska moškovska Ocafov Turcima otimlje 1789 na 17 Dbra. Pjesanca. Itd.).³⁶⁴

3.1.3.5. Josip Stojanović, „Pisma od slavne regimente gradiške“

„Pisma od slavne regimente gradiške složena u vrijeme rata turskoga godine 1788.” (1792.) iste je godine pretiskana i u *Kalendaru* Ivana Matkovića te je u ovom radu obrađena pod Matkovićevim naslovom.

3.1.3.6. Juraj Malevec, „Neztranchno vezdassnyega tabora izpiszavanye“

„Neztranchno vezdassnyega tabora izpiszavanye“ od Jurja Malevca ili P[atra] G[regura] C[apuczina] (1789., 1790. i 1791.), oblikovano i kao ep i kao stihovana kronika, izlazilo je tri godine zaredom, 1789., 1790. i 1791., na kraju svake ratne godine. Podatke je autor crpio iz bečkih dvorskih novina *Hofbericht*.³⁶⁵ Zbog načina pojavljivanja u javnosti kao i zbog težnje da vjerno i istinito izvješćuje o događajima rata, djelo se smatra začetkom hrvatskih novina, odnosno svojevrsnim godišnjakom. Nekim žanrovskim karakteristikama — u stihovanu naraciju i kroničko izvješćivanje upletena su brojna nadgrobja, dijaloške pjesme, fiktionalni likovi kao što je vila itd.³⁶⁶

3.1.3.7. Antun Ivanošić, „Pjesma od junačtva Peharnika” i „Pisma od uzetja Berbira“

Izvorni naslovi pjesama su: „Pieszma od junachtva Viteza Peharnika” (1788.) i „Pisma koju piva Slavonac uz tamburu a Licsanin odpiva od uzetja Turske Gradishke illiti Berbira grada kojeg osvoji glasoviti po sveg svita kraljevinah vitez general FeldMarshal vishe nego sedamdesetlitni starac Gedeon Laudon pod neobladanim rimskim carom i macxarskim kraljem Josipom II. cile vojske pervi voivoda zapovidnik i upravitelj“ (1789.)

biografski leksikon, LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA., dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1443> (pristup: 29.04.2020.)

³⁶⁴ Vidi: Davor Dukić, *Sultanova djeca, Predodžbe Turaka u hrvatskoj književnosti ranog novovjekovlja*, Thema i. d., Zadar; Ibis grafika, Zagreb; Zadar, 2004., str. 163.

³⁶⁵ Usp. o Kapucinovu epu: Vladoje Dukat, Pater Gregur kapucin (Juraj Malevac), kajkavski književnik XVIII. vijeka; Dunja Fališevac, „Pisac epa u nastavcima: Grgur Kapucin“ u knjizi: *Smiješno i ozbiljno u staroj hrvatskoj književnosti*, Zagreb, 1995., str. 207-221.

³⁶⁶ Dunja Fališevac, "Epika na razmeđu 18. i 19. stoljeća." *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* 23.1 (1997): 61-95. str. 83

Antun Ivanošić³⁶⁷ (1748. – 1800.) svršivši gimnaziju u Požegi i Zagrebu, filozofiju u Beču, teologiju u Bolonji i Zagrebu, proveo je svoj život kao kapelan i župnik u različitim graničarskim župama, a kratko vrijeme i u Zagrebu. Umro je u Križevcima kao župnik graničarske župe Štefanje.³⁶⁸ Bio je slavonski svjetovni svećenik a kao pjesnik poznat je po gornje dvije deseteračke pjesme s protuturskom tematikom. Obje pjesme odišu s puno više sklada i poetičnosti nego što je to slučaj s Bošnjakovim spjevom. Obzirom na vrijeme izdavanja ovih pjesama vrlo je vjerojatno kako ih je Bošnjak čitao pripremajući se za konceptualiziranju vlastitoga spjeva, isto kao što se služio i Stojanovićevim djelima.

„Pieszma od Junactva Viteza Peharnika“ koja je tiskana u Zagrebu 1788. godine pisana je stihovima u kontinuitetu (bez grafičkih razmaka) na osam stranica bibliografskog formata 8° (21 cm). Pjesma govori o borbama za Drežnik i imala je promidžbeni karakter jer je trebalo podići moral hrvatskih ljudi za rat protiv Turaka. Pjesma započinje s percepcijom Turaka oko gubitka Drežnika kojeg je potrebno osloboditi:

Doletiše dva vrana gavrana,
Priko gore, iz Travnika ravna,
U Ostrosac k-Begu na Kapiju
Gdino turci ladno Šerbe piju.

Krvava im do ramena krila
Zar leteća ranila ji sila?
Krvava im iz kljunovah pina,
Nuz noge se cidi od ljutinah.

Ovo je jedina pjesma iz toga razdoblja koja nadmašuje jednostavnu formu rime i dopadljivog izvješćivanja o nekom ratnom događaju. Pjesnik je vještiji i okretniji na riječima te ima puno dinamičniji stil pjevanja:

A kad ove junačine brajne,
Udariše na turke pomamne;
Sve kud koja leti z glave čalma,
I š njom turska po mejdanu glava.

Što kad vidi Beže Ibraime,
Da će čete poginuti š njime:
Mudro se je natrag reteriro,
Kao da se je k tomu exercziro;

³⁶⁷ Antun Ivanošić, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristup: 27.4.2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28187>>.

³⁶⁸ Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, II. izdanje, Matica Hrvatska, Zagreb, 1961., str. 374-375.

Pak u hrpi jato kao pomamno,
Biži brate nuz to polje ravno:
Sve naglavce čisti brez obzira,
Jer je naša brza vojska tira.

„Pisma od uzetja Turske Gradishke illiti Berbira“ još i više podsjeća na Bošnjakov stil pjevanja. Primjer stiha s poznatim maršalom koji upravlja topništvom trenutačno osvježuje istu scenu kod Bošnjaka, što vodi prema očiglednoj vezi i zaključku:

Nad njima je Vezir zvan RUVROA,
Od Kaurskih Gospodar topovah:
Mislim da je ova Junačina,
Od Vulkanskog otpala kolina:

Jer nit Vulkan Bog vatreni bolje
Ne bi mogao bojno žarit polje:
Neg RUVROA svoima topovih,
Pali brade Turkom po gradovi,

A među to priko brze Save
Ćuprije se na vrat, na nos prave:
Mostari su š njim LAUDONNOVI,
Začas bili da rečem gotovi.

Kraj Gradiške dakle z-desne strane,
Prik Ćuprie višto osnovane;
Bieli Labud LAUDON Vezir ide:
Kog' Junaci kao svog Otca slide.³⁶⁹

³⁶⁹ Antun Ivanošić, *Pisma koju piva Slavonac uz tamburu a Licsanin odpiva od uzetja Turske Gradishke illiti Berbira grada kojeg osvoji glasoviti po sveg svita kraljevinah vitez general FeldMarshal vishe nego sedamdesetltni starac Gedeon Laudon pod neobladanim rimskim carom i macxarskim kraljem Josipom II. cile vojske prvi voivoda zapovidnik i upravitelj*. Godine 1789. dana 29. Serpnja, pritiskano kod Josipa Kotche. U Zagrebu, 1789. str. 8. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb. R IIE-8°-106a)

3.1.3.8. Francisko Paul Fustinioni, „Razgovor u prilici slavodobicha Csetina“

Fustinioni³⁷⁰ je napisao „Razgovor u prilici slavodobicha Csetina“ 1791. godine. Za vrijeme turskoga rata bio je kapelan ogulinskoga zapovjedništva i, kako proistječe iz podnaslova njegova književnog djela, svećenički pomoćnik zapovjednika Hrvatskoga korpusa. U prigodi osvajanja Cetingrada (Csetina) 20. kolovoza 1790. napisao je duhovno poticajni govor koji je godinu kasnije objavio u Zagrebu. Iz sadržajnog i počesto pogrješno tiskanog teksta dâ se zaključiti kako je govor bio održan i pred vojnicima i pred vodećim zapovjednicima. Fustinioni se na nekoliko mjesta izravno obraća auditoriju: (1) *Ali ô Vođe i Junaci Priviteški!* (2) *Vi o Vođe! Kojih Božanski vladanje, i osobita milost Carska na veću čast jest uzdigla; spomenite se ...* (3) *Činite Vođe! Ali ukupno s nima činite i vi ô Junaci! Pak da u svemu izvrsni budete pri Bogu, kod Kralja, i među ljudima ...*³⁷¹ Tekst govora je donekle nespretn i malo teže razumljiv što upućuje na strano podrijetlo narečenog kapelana. Ovdje se za orijentaciju donosi prijepis prve stranica koji uvodno govori o Cetingradu te, kao ilustracija, jedan zanimljiviji dio koji govori o *bratskoj ljubavi*:

O Četinu, tvrdo na kraini vele ponosita! Kadi onomadna ljepota tvoja? Kadi uzvišena slava? Kadi nepridobita jakost? Kamo tako na brzo iz očiuh izgiboše ognjeviti zmaji tvoji, koji svrhu sviuh Bosniaka a slaveć se, i Pri-hrabrena Vojvodu Viteza De Vinsa i najboljeg reda vojsku našu s' razdračenima očima i naperenim čelom dočekaše; tebe kada obside, i s' grčevitim smihom priše, i bjesno, pak po svojem ajidučkom običaju nemilo izružiše. Kadi sva ova tebi? Koj u danas po Njemu i vojski našoi postao jesi kamen na kamenuj obratiše slava na jauk; učiniše se objesni lavi tvoji za ukor bližnjemu narodu.³⁷²

Ne budi među vami *smućanja*; ne pravdajte se: ja jesam Nimac, ja Ugar, ja Ilir, ja Pemac; ja Toskanac, ja Nisko-stalac *gg* među vami neima razlike, sviuh jest Isti i Jedan Gospodin *hh* po kojemu *ii* svi Jednomu i Istomu Kralju virnost jednako jeste prisegli, i pod Njegovom Zastavom vjerno vojujete. Ako vi među vami grizli se budete i izjidal, pažite da vi jedan od drugoga ne skončate se *jj* Potrebno jest, da smučne bude, ali vaime čoviku onomu, po kojemu smučna izlaži *kk* Jao meni, maiko moja! Zašto ti mene rodila jesi, čovika smučne? Čovika nezloga? Svi kunu mene *ll* a nie li svakim razlogom? Ne rečite mi moliu vaš, nie li? Kada smučna dili braću, raztavlja družinu, razgoni priatelje, razmiće kuće, satire gradove, skončiva kraljeistva, i u ništa

³⁷⁰ Francisko Paul (Franjo Paulski) Fustinioni, *Razgovor u prilici slavodobicha zverhu Csetina kroz velikoga topova vladavca Josipa slobodna gospodina De Vinsa, sloxen od plemenitoga Franciska od Paula Fustinioni, Ogulinske Vojske Otca i zasluxena Pod-Poglavara kod Vojskah Horvatske Kraine*. Pritiskan s' slovima Plemenit. Od Trattnera. U Zagrebu, 1791. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb. R IIC-8°-120.) Fustinion je objavio slično djelo pet godina kasnije: 1796. Fustinioni Fr.: *Razgovor u prilici kad vojska ogulinska jest odhajala suproti Francuzu*. U Zagrebu Slovotiskom Novoselovim. 1797.-8. Vidi: Velimir Deželić, "Biskupska a zatim Novoselska tiskara u Zagrebu 1794. - 1825." *Narodna starina* 4.10 (1925): 96-126. str. 112. Mrežno izdanje: NS_1924_10_6_Dezelic (2).pdf. (Na latinskom jeziku je 1789. napisao pohvalnicu Loudonu za osvajanje Beograda: „Sermo occasione habitae victoriae super Belgradum per supremum belliducem Gedeonem I.b. de Laudon factus a Francisco de Paula de Fustinioni...“ *Zagrabiae: Typis nob. de Trattnern, 1789.* (NSK Zagreb RIIF-8°-1325 (sig. vet. 64.560). - NSK Zagreb RIIF-16°-44 (sig. vet. P 21.110))

³⁷¹ Fustinioni, *Razgovor u prilici slavodobicha zverhu Csetina*, str. 5-11.

³⁷² Fustinioni, *Razgovor u prilici slavodobicha zverhu Csetina*, str. 3.

meće vlasti. Slusaite nebeskoga Mestra, slusaite i u srдца vaša čvrsto usadite: svako Kraljestvo samo u sebi neskladno razrusiti će se, i svaki grad ali kuća u sebi nesložna ostati će pusta *mm*)³⁷³

3.1.3.9. Grgur Peštalić, „Dostojna plemenite Bacske starih uspomena.“

Grgur Peštalić³⁷⁴ (1755. – 1809.) bio je profesor filozofije na filozofskim učilištima u Baji i Mohaču. Filozofska djela pisao je latinskim, a književna hrvatskim, odnosno tada zvanim slovinskim ili iliričkim jezikom. Godine 1790. U Kaloči je objavio spjev pod nazivom „Dostojna plemenite Bacske starih uspomena.“ Spjev opseže 48 stranica i jednim dobrim dijelom korespondira s Bošnjakovim spjevom. Ponajviše je tu riječ u stihovanom nabranju mnogih junaka. Međutim, pogibija Pave Sučića u bitci za Uj Palanku opjevana je prilično emotivno i kod jednog i kod drugog pjesnika. Kako znamo da je Bošnjak sudjelovao u toj bitci a Sučić je bio bunjevački Hrvat, vrlo vjerojatno je da je Bošnjak pročitavši Peštalićev spjev dobio motivaciju za pisanje vlastitog. Ovaj spjev otvara jedan novi pogled na franjevačku usmjerenost na kršćansku slogu protiv nevjernika, slično proznom pisanju Fustinionija, samo što se ovdje radi o kršćanskoj slozi, tj. slozi s pravoslavnima:

Al eto ti velike žalosti!
Da ostade brez svake radosti;
Ier neslogu željno su slidili
Sami sebi uvik gospodili:

Svak po seb' hoti Kraljevati,
Baš nikomu dvorenje davati,
Zato kad su nesložni postali,
Gospodareh tuđe su dostali:

Ali sada srićno vrime dojde,
Sve što starih učiniše projde.
Mili rode nanovo složi se,
Pravoslavan da si ukaži se,

Sad je vrime sad da se dignete,
Na prvašnje poštenje popnete:
Sad je vrime sabljeh pripasati
I s konjicah na turkeh kasati:

³⁷³ Fustinioni, *Razgovor u prilici slavodobicha zverhu Csetina*, str. 13-14. (oznake za pojašnjenja ispod teksta Fustinioni povezuje s biblijskim poslanicama i evanđeljima: *ff*) Hæb. XIII. *gg*) I. Corint. I. *hh*) Ester XIII. Rom. X. *ii*) Prov. VIII. *jj*) Galat. V. *kk*) Math. XVIII. *ll*) Jerem. XV. *mm*) Math. XII. Lucæ XI.

³⁷⁴ Grgur Peštalić (Pestalics Gregorii Nafica - Bajenfs Hung. Ord. S. Franc.), *Dostojna plemenite Bacske starih uspomena. Sadashnji i drugi slavisnke kervi delliah slava. Bacschim Plemichem s'-prigodom csuvanja svete krunne, i okrunjenja LEOPOLDA IIga*. Od domorodca u Baji prikazana. Shtampano u Kalacsi 1790. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, R IIE-8°-108)

Zagrните rukeh svrh' lakatah,
Da zgrabite jezero dukatah:
Da rodbinu vašu osvetite,
Omačita mista posvetite:

Eto vami! živoga izgleda
Iunačineh jastrebskog pogleda,
Et' General snažni Gvozdanović,
I General jaki Davidović,

Ioš General Ielačić prevredni,
I na boju Delia uredni,
Slavne krvi General Peharnik,
Kog' junačstvo ukaza nam Drežnik,

Knez i Oberst Antun Peačević,
Nad Gradiškom slavni Kovačević,
Samovoljski Oberst Mihaljović,
Rad gorice crne Vukasović,

Petar Terzić, slavonski sokolić,
Drugi Sokol Barun je Bajalić,
Na glasu je po svud i Knežević,
Mižić, Sakić, Stojanić, i Devčić,

Silni vitez jest Miloradović,
Od LAUDONA proslavljen Dedović,
I Kapetan virni Sokolović,
Najsrićnii Kapetan Suković

3.1.3.10. Blaž Bošnjak, „Ispisanje rata turskoga“

Temeljna značajka Bošnjakovog spjeva „Ispisanje rata turskoga pod Josipom carom II.“ (1792.) je što obuhvaća cijeli tijek rata, pa čak i jedan dio savezničkih rusko-habsburških operacija. Kao što je dokazano u drugom dijelu ovog rada, Bošnjak se koristio raznim novinskim izvješćima, dijelove kojih je ugrađivao u pjesme. Stoga je njegovo djelo stihovana kronika, isto kao i djelo Jurja Malevca.

3.1.3.11. Ivan Matković, „Novi i stari svetodanik“

Ivan Matković (1763. – 1820.) bio je doktor prava i odvjetnik. U Osijeku je 1792. dao tiskati pučki kalendar „Novi i stari svetodanik illiti kalendar Illyricski za pristupno godishte 1792 na korist i zabavu Slavinačah sloxen“³⁷⁵ u sastavu kojeg je izdano *IZPISANJE VOJSKE, Među nashim i Turskim Dvorom kojafe zache godine 1788.* te je unutar toga opisa donesena i *PISMA. Od Slavne Regimente Gradishke sloxena u Vrime ratta Turskoga Godine 1788.*

³⁷⁵ NOVI I STARI SVETODANIK ILLITI KALENDAR ILLYRICSKI ZA PRISTUPNO GODISHTHE 1792 NA KORIST I ZABAVU SLAVINACAHA SLOXEN Po Jednomu Domorocu iz Poxege Rodom. U OSSIKU, Slovima MARTINA DIVALDA. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, R IIE-8° -191)

Kalendar sadržajem i formom odgovara onodobnim kalendarima koji su se tiskali u Beču na njemačkome jeziku, ali i kalendarima koji su se tiskali u Budimu i Osijeku ranije na hrvatskome jeziku. U predgovoru je zabilježio nadnevak: 27. rujna 1791. i mjesto: u Požegi. Na kraju je najavio nastavak opširnijeg pisanja o ratu u narednom kalendaru, međutim to se nije obistinilo. Ovdje se donosi put u turski rat:

Puče na jednom glas, u Carigradu, da su se u gornjoj nimačkoj iliti Niderlandu Podložnici Kraljestva našega jako uzbanili, i taku neslogu među sobom učinili, pokoini Cesar Josip Drugi usilovat biaše, da svoje glave podložnike uthišiti može sto hiljada vojske u istu zemlju poslati.

Lukavi Turci koi, i onako odavna na Moskove vrebali, i režali jesu, misliše oni ovo bi najbolje vrime bilo, moskove nad vladati, i vojsku pridobiti; Jerbo Turci ovako naumiše, da dok Josip Cesar svojie Podložnike umiri, i uthiši imaće on posla više od godine dana, i tako da obećanu pomoć moskovskoj Kraljici dati neće moći, jerbo će se morati svoima Podložnici zabavljati: zaradi taga Turci Kano mameni Moskovom vojsku navistiše.

Ali Turci u onome Što su bili naumili, jedno su se privarili, zasto bo pobuniti u Niderlandu Podložnici, na skoro umirili se jesu, jerbo kada oni svojom pametjom dokučiše, da pokoini Josip Cesar ništa Više imati ad novi uredba hotiaše, neg samo da pravice neuredne bolje uredi, i zle običaje, koi po Cerква bili jesu sa svime satare: i zbog toga kako se malo umiriše, taki Josip Cesar zapovid dade, da se one vojničke Čete kojie joštere priko Baburske prišle nisu na svoia stara mista iliti Štacie povratiti moraju.

Za malo vrime kada su se veće čete natrag povratile na svoja stara mista, istom na jedan put doide glas u Beč, da su Turci sa svime Moskovom vojsku navistili, i oglasili, da veće nepriateljstva među sobom čine, i da su Elćiu u tavnicu sedam Torana zatvorili.

Josip Cesar mislio je Turke ponukovati, da se oni svega toga proudu, i da Elćiu Koga su u sedam Torana zatvorili pusće, znade bo on, da to Turci dopustiti neće: zato po Kraljestvu svome zapovid dade da se sve naredbe za vojsku učiniti moraju, i sva navrat nanos gotova budu.

Matković nadalje navodi zapovjednike koje je imenovao *Josip Cesar* i to *nai poglavitięa vojvodom Kneza Lacij*³⁷⁶ te potom drugog *Vojvodu Principa Lichtensteina* kojemu je dodijelio 40 000 vojnika za obranu Hrvatske od Turaka. Da je kao pravnik razumio ratne planove prepoznaje se i u njegovom nazivanja Koburgova korpusa *trećim krilom vojske*

³⁷⁶ Franz Moritz von Lascy (Lacy), grof, feldmaršal i vrhovni zapovjednik Habsburške vojske. Njegov irski otac služio je kao ruski časnik. Lascy se školovao u Njemačkoj, a u habsburšku službu stupio je 1743. Tijekom rata za sukcesiju Austrije (1740. – 1748.) služio je u Italiji, Bohemiji, Šleziji i Nizozemskoj a tijekom Sedmogodišnjeg rata (1756. – 1763.) brzo je napredovao u karijeri. Bio je feldmaršal 1765., a zatim predsjednik vrhovnog ratnog vijeća (1766. – 1773.). U ratu za bavorsku sukcesiju (1778. – 1779.) Lascy i Gideon Ernst von Loudon bili su glavni habsburški zapovjednici protiv Prusije, a kad je Josip II. došao na prijestolje (1765.), Lascy je postao njegov najvjerniji suradnik. Bio je izvrstan vojni administrator. Prerano ostario (možda zbog brojnih rana), bio je neuspješan u turskom ratu 1787. – 1792. i morao je predati zapovjedništvo svom suparniku Loudonu. Encyclopædia Britannica., dostupno na: <https://www.britannica.com/biography/Franz-Moritz-Graf-von-Lacy> (pristup: 7.06.2020.)

koje se kod Kocima u Moldaviji trebalo združiti s *Moskovskim Voivodom Romanzovom*. U svezi zapovjednika Slavonskog korpusa Mitrovske Matković piše kako je on preko *majora Harbacha* navijestio rat turskom paši u Beogradu. Ta ista činjenica kod Bošnjaka je u stihu:

Harpak Major u Biograd
Da navisti turkom on rat.
Baša njega liepo prima,
I glasove mirn' uzima,

Pripovijedanje o ratu pravnik Matković prekida naslovom: *SLIDI PISAMA. Od Slavne Regimente Gradiške sloxena u Vrime ratta Turskoga Godine 1788*. U pjesmi se prenose epske slike borbe za Bribir ili Bosansku Gradišku, veličaju se slavonski junaci a stil i način pjevanja neodoljivo podsjećaju na Bošnjakov. Autor pjesme Josip Stojanović i sam je bio vojni kapelan. Kao takav (duhovnik) spomenut je u spjevu Josipa Paviševića *Polazenje na vojsku prusko-bavarsku* tiskanom u Osijeku 1779. godine:³⁷⁷

Duovnik mi za njim Stojan Joze,
I Valkoni na koli se voze:
Živi bili, u dobri čas pošli
Zdrav' i kripki k nam i opet došli.

Stojanovićevo pjevanje o *Gradiškoj Regimenti* 1788. za vrijeme dugotrajne i neuspjele opsade Bribira poslužilo je Bošnjaku kao ogledni obrazac za spjev o cijelom ratu. Previše je tu sličnosti i nema mjesta primisljima na slučajnost. Stojanović pjeva o travničkom paši koji preko svoje sestre prima vijest o napadu na Bribir. Ovdje se donosi nekoliko isječaka:

Ustam gori, bržje sablju paši
Bratac Paša šarca Konja jaši
Kupi vojsku s' njom ovamo hodi
Znaćeš onda što se danas zgodi.

Kad ie Paša razumio ova,
Od strah njie mogo izreć slova.
Brzo skupi nekoliko četah.
Kojie Turak, koje Turski kmeta.

Prie nego su Turci Gradu pošli
Slavonci su Savu vodu prošli.
Kita Cvita Gradiških Junakah
To će Kazat Regementa svaka.

³⁷⁷ Vidi. Pavišević, *Polazenje na vojsku prusko-bavarsku* (3. str. u podnaslovu BROJANI.), dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=-89jAAAAcAAJ&pg=PT1&lpg=PT1&dq=polazenje+na+vojsku&source=bl&ots=5UxAjG1r-O&sig=ACfU3U0bJntI29deQVslI17jipKe57xulg&hl=de&sa=X&ved=2ahUKEwia3-ugxvzoAhUB06YKHbXCB-0Q6AEwAHoECACQAQ#v=onepage&q=polazenje%20na%20vojsku&f=false> (pristup: 22.04.2020.)

Prid njima je Gvozdanović Vide,
Kak' Oberster baš pišice ide.
Theresie Križa su njem dali
I Junaka velikog nazvali.

On je sebi svaku slavu steko
Jer ni jedan Preis njem nije uteko.
Na koga je sablju on potego
Udilj mrtav jest na zemlju lego.

Zato sada i Brigadu ima
General je to je slava svima.
Brodanović i on je naprida
Obristlieutnant ide pokrai Vida.

I on junak motri što će biti
Želeći se Turkom osvetiti.
Major Prešern često obtrkuje,
I Voinike živo ponukuje,

O Junaci! Draga Bratjo moja
Njie vrime više od Pokoia.
Jer vam valja na Grad udariti
I Kapie Turske oboriti,

Za ovima evo Kapetani
Hite Kano da su na Pir zvani.
Leikauf i s' njim Kovačević ide
Pavić, Gerard, Petanr, Zecz, Getz slide

Ilijašević mal mi nje osto
On je skoro Kapitanom posto.
Druge ovdi spominjati neću
Jer bi meni dao brigu veću.

Već na prvu upada u oči velika sličnost sa stihovima kapelana Bošnjaka koji bira i rabi iste riječi pa čak i oblike imena istih junaka. Također je razvidno često zazivanje Boga i vjerovanje u Božju pomoć na sličan način kao i kod Bošnjaka, ali usporedba Turaka s vucima je standardna i neizbježna, samo što u ovoj pjesmi Turci *biže od nas kako vuci* ili su *kano mrki vuci* dok kod Bošnjaka *viju kako vuci* ili su *mamni kano vuci*:

Hei nesrićo! Te gdi si nas stigla
Zašto nisi ti od nas odbigla.
Da se Danas ogledamo s' Turci
Koi biže od nas kako vuci:

Al' ako će jošter bit' će vrime
Upravit će Bog naš bolje s time.
Što želiše to i dočekaše
Sveg se lita s' Turci puškaraše

Mloge Turke oni prostrilise
I njiove bule ucviliše.
Izmed Drugih, i Kolak ie osto
On je bio Turski junak posto

Pak mlad momak Glavu sad izgubi
Topčia ga naš na mistu ubi
Tako čineć skoro lito projde
ali kada listopad nam dojde;

Pjesnik Stojanović prepoznaje kako je opsada potrajala dulje nego što se očekivalo. Kolak je *posto Turski junak* najvjerojatnije zato što je bio kršćanin koji se zatekao u turskoj vojnoj službi, inače ga pjesnik ne bi spominjao. Nadalje, slijedi nabranje junaka, vlasnika postrojba, žar borbe i bijeg paše Šaranlije:

Major Prešern na prid konja jaši,
Da nazove dobro jutro Paši.
Kokanović Kumpaniu vodi
S' kojom svagdi skoro prvi hodi.

I Vojvodić ide s' njime skupa
S' Kumpaniom sve lagano stupa
Za njima su Madžari u strani
Gjulay, Palffy, i Karoli zvani

Kada Major blizu Turak dojde,
Vatru daite govoriti poide.
To Slavonci kada izvršiše,
Po jedanput Puške izpružiše:

Pak se udilj Turkom zatrkaše
Kod Šatorah njiovih svi staše
Pogubiše koga zastadoše
I šatore krasne popadoše.

Uteče im Šaranlia Paša,
Ali vele još je srića naša.
Mi dobismo sad njegovo blago,
Nek on ide kud je njemu drago.

Skoro će nama, i on doći ruke
Makar išli mi do Banje Luke.
Kad se blaga Turskog dobaviše,
Priko Save sobom odbaviše;

Slijedi još jedan niz mudroslovnih stihova u kojoj je opet važno istaknuti nezamjenjivu ulogu vojnog kapelana koji ne propušta vojnicima pružiti duhovnu potporu. Zanimljivo je kako je Stojanović istaknuo i svoju ulogu i stavio svoje ime unutar pjesme, a i Bošnjak je iskoristio tu ideju na sličan način:

U Logoru svomu se ustaviše
I na svemu Bogu zafališe,
Kako je nji Josip ponukovo
Stojanović kad je pridikovo,

Što ste srićni o junaci! Bili
To je reče uzrok Bog vaš mili
Želite li opet srićni biti
Nemoite se u tom poholiti

Vi vojujuć Boga zazivaite
U pameti uvek ga imajte.
Jerbo Boga tko kod sebe ima
On od njega svaku sriću prima

Tko brez Boga, u polju vojuje
On u vike doisto kvaruje.
Kada ova oni razumiše
Od Pastira duhovnog primiše

Svi se skupa jako razljutiše,
I u Gradu Turkom popritiše.
Bribirčani vi se ne mučite
Jegduralaj vičuć ne bučite,

Gradišćanci ne plaš se toga
Imademo i mi s' nami Boga
Mi idemo k vami sad pivajuć
Ime Boga našeg nazivajuć

U nastavku feldmaršal Loudon dolazi iz mirovine te, nakon osvajanja Dubice i Novog, izviđa teren kako bi isplanirao opsadu i naredne godine osvojio Bribir. Loudon je bio 72-godišnji vojskovođa kojeg je Josip II. ponizno molio da preuzme vodstvo nakon razočaravajućeg prvog ratnog pohoda. U Lici i Slavoniji kalio je svoju svijetlu vojnu karijeru, bio je pripadnik Trenkovih pandura, vodio Hrvate u bojeve protiv Prusa i vrlo dobro je poznao dušu i srce hrvatskog vojnika. Kad je trebalo pokrenuti rat s Osmanskim Carstvom ponudio se caru Josipu II., međutim car mu je odgovorio kako je i previše napravio za Monarhiju te neka uživa u mirovini. Grof Gideon Ernst von Loudon (Laudon) potječe iz stare škotske plemićke obitelji koja je nekoć doselila iz Normandije. Rođen je 1716. i s 15 godina pristupio kao kadet u rusku službu. Godine 1733. sudjelovao je u osvajanju Danziga, a od 1736. – 1739. u ratu protiv Turaka kada su osvajeni gradovi Azov, Očakov te Hotin (Choczim). Godine 1740. dolazi u Beč odakle preko nećaka nastoji ući u prusku službu. Međutim, kralj Friedrich II. ga odbija te se vraća u Beč gdje mu je princ Eugen obećao jednu satniju draguna. Na kraju postaje satnik novoutemeljene satnije u korpusu pandura Franje Trenka. Godine 1745. svjedok je u sudbenom procesu protiv Trenka u Beču. Nakon toga

dobija mjesto bojnika u ličkoj graničarskoj pukovnji te kao protestant prelazi na katoličanstvo 1747. Na različitim graničnim postajama studira ratno umijeće sve do izbijanja Sedmogodišnjeg rata 1756. Na čelu postrojbe od 500 Hrvata osvaja Tešen, a potom Hirschfeld. Dana 17. ožujka 1757. postaje brigadir.³⁷⁸

Mnogobrojne pobjede koje su uslijedile donijele su mu 1760. godine čin maršala topništva i zapovjedništvo nad korpusom brojnijim od 36 000 vojnika. Pjesme nisu jedini podsjetnik na ovog vojskovođu u hrvatskoj predaji. Postoji Loudonov prsten s gravurom na hrvatskom jeziku koji je vojni zapovjednik Zagreba Ritter von Seethal 1861. darovao prigodom sjedinjenja južnoslavenske Akademije i Nacionalnog muzeja (*Pesth – Ofner Zeitung* 1861, Nr. 266.). Godine 1753. Loudon je vlastitim sredstvima izgradio crkvicu u Buniću (pukovnja Otočac) u koju je potom postavio nadgrobne ploče za svoja dva sina: „Anno 1752 den 28. October ist Anton Petrus, Sohn des Majoren Gedeon von Loudon, gestorben. Anno 1753 den 9. September ist Leopoldus Filipus, zweiter Sohn des Oberstlieutenants Gedeon von Loudon, im Alter von 4 Jahr 1 Monat gestorben. Ruhe ihrer Asche, Heil ihrer Seele“. Crkvica je srušena 1857. ali je izgrađena nova Božja kuća u kojoj je postavljena ploča s natpisom: „Zur Erinnerung an Gid. Ern. Freiherr von Loudon, kais. FM, dem Sieger von Dubica, Novi, Berbir und Belgrad. Auch sind diese gottgeweihten Räume für zwei seiner geliebten Kinder, Anton und Leopold, als Ruhestätte“. (novine *Der Kamerad* 1864, Nr. 79). U blizini Bunića nalazio se, a nalazi se i danas, „Laudonov gaj“ koji je on osobno zasadio i održavao uz pomoć vojske dok je bio vojnik (1747. – 1752.).³⁷⁹ Kapelan gradiške pukovnije Josip Stojanović mu je nakon smrti 1790. najbiranijim riječima napisao oproštajni govor koji je govorio na misama zadušnicama, kako i sam kaže po naredbi vojnih starješina.³⁸⁰ Loudon je bio najslavniji i najopjevaniji časnik kod Hrvata a Austrijanci su ga, uz Eugena Savojskog, držali za najvećeg vojskovođu u 18. stoljeću:

³⁷⁸ Conversations Lexicom oder Encyclopädisches Handwörterbuch für gebildete Stände. Fünfter Band. I bis L. Stuttgart, bei a. F. Macklyt. 1817., str 738-740.

³⁷⁹ Više u: Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich - Sechzehnter Teil...* 1867., (str. 66-92.) str. 91-92.

³⁸⁰ Završni dio nekrologa: „Uzmite dakle izgled, o Vojnici! Od ovoga pokojnoga glasovitoga Vojvode vašega. Naučite se iz života njegova ugoditi Bogu, i Kralju vašemu. Iz njegova života primite dužnost podložiti se starjim vašim Upraviteljom. Naučite odbaciti svaki strah, i bojzljivost, a priuzeti jakost, i u vojevanju srdce kriposno, i slobodno; da se reći može, da ste sinovi, i pravi naslidnici jednoga kripostnoga Vojvode, koji premda je umro; sasvim tim još živi u vas srdčanih Vojnicih. Spomenite se najposli i duše njegove, od koje premda sumnje nejmamo, da ne posiduje nebesko Kraljestvo; ništa ne manje ako bi mu po nedokučutih sudih Božjih na drugomu svitu još bilo štogod potribito u pomoć, prikažimo Bogu vičnjemu za njega današnje naše molitve, i službu crkvenu, i najposlu Svi iz srca recimo: Pokoj vični daruj njemu Gospodine i svitlost vičnja neka mu svitli. Amen.“ Vidi. Smert priuzvishenoga gospodina Gedeona Loudona, sve skupštine vojničke viteza najkripostniega i generala najstarijega. Navishtena vojnikom slavne regemente Gradishke, u Shlezij u sellu Shimrovitz. Od Josipa Stojanovicha, iste slavne regemente, u vrime ratta turskoga, duhovnoga pastira. Kada Po naredbi Stareshinah Vojničkih, kod svake Regemente Cessarsko-Kraljevske, osobito u Moravskoj, i Shlezij

Istom vojska nakani da poide
Ali Laudon od Novog dojde.
Kako dojde priko Save pride
Oko Grada Turskoga obide

Na čilašu mladu Starac jašec
Nit se Turak u Bribiru plašec
To učini i dva, i tri puta
Niti vatra bi na njeg prosuta

Kad je svaka dobro izvidio
Vojnikom je svojim besidio
O junaci! Draga Bratjo moja!
Sada Valja tražit vam pokoja.

Kokošinjak turski ostavite
Zimno misto vami pripravite,
Do prolitja budite u miru
Počivaite u vašem kvartiru

Kada dojde pramalitno vrime
Ja ću onda brigu imat s time
To čuiuci polje ostaviše
Na zimni se kvartir od praviše.

Za ovo Lito nekti bude dosta
Ja na službi svima vami osta
Na godinu imaćete više
Jer mi kratko vrime ovdı biše.

Matković nakon svršetka pjesme nastavlja s osebujnim opisom rata i to s epizodom brigadira Peharnika koji osvaja tursku utvrdu Drežnik tako što *dade on jednu goruču Gumbaru iz Topa u varoš baciti i mlogi turci u vatri izginuše*. Hrvati su Turke koji su se sklonili u kulu zarobili a *žene pako i dicu u turski vilajet otirali*. Oko situacije na Dubici piše:

Po kraina Banovi 9 dan Veljače među Turci, i našima nepriatestvo začē se: zapovidi General Devins da Oberstlietenant Knezević priko Une u Tursku pride, i da na turski Grad Dubicu udari, ali Paši Grada Dubičkoga uhode (Spioni) dokazaše da idu harvati, koj će iznenada silom na Grad udariti. Dade on taki sve kapie dobro utvrditi, i topove sve s' Kartači puniti, kada turci pucati začēse mlogi Harvati mertvi padoše a još više, izraniše, Knezević morade taki natrag odstupiti, ali Turci za njime u potiru nisu se smili usuditi. Ali kako veće naši uzeše Drežnik, tako udilj desnom krilu Voiske korisnu Horvacke snagu dobavili jesu. Turci hotiše iz Drežnika Oberstera Peharnika iztirati, ali su i s' Topovi jako rastirali, niti ono što su bili pusti naumili dobiti mogaše.

sluxba cerkvena za dushevno spasenje istoga pokojnoga Viteza obderxavana biashe, godine 1790. S' dopushtenjem Stareshinah., U Budimu: Slovima Mudroskupštine Kraljevske. 1794. Str. 13-14. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb. (u knjizi s više autora) R VI-8*-181)

Narativni prikaz rata nastavlja se do početka opsade Šapca u travnja 1788., gdje pisac staje zbog nedostatka prostora te obećaje nastavke u narednim *Kalendarima*. Međutim od nastavaka nije bilo ništa.

3.1.3.12. Ivan Velikanović „Molitve u vrime vojske protiv turkom“

„Molitve koje u vrime vojske protiv turkom, najvećim vire kerstjanske neprijateljom i progoniteljjom, O B I C S A J N I K to jest RITUAL RIMSKI govoriti jest naredio“ Velikanović je priredio i izdao 1788. godine.

Premda nema izravne veze s ratnim događajima ova knjižica je za hrvatsku ratničku književnost važna zato što je bila motivirana ratom i namijenjena slavonskim vojnicima. Ona je poslužila kao *duhovno oružje* u kojem se zrcalio kršćanski diskurs molitve za oprostaj grijeha i za uništenje neprijatelja. S obzirom da su sve tri zaraćene strane pripremile i tiskale podulje tekstove (na njemačkom, ruskom i turskom jeziku) svojih propisanih molitava kojima se tražila Božja pomoć, tako je i hrvatski vjerski pisac Velikanović na 14 stranica objavio prikladne molitve. Nakana molitava se učituje u samom naslovu, a tijekom rata bilo je i pojedinačnih nakana. Tako se npr. tri dana molilo na otvorenom za osvajanje Beograda (20., 21. i 22. rujna 1789.). Velikanovićeva knjižica sadrži četiri cjeline (1) Molitve, (2) Litanie sviu Svetih, (3) Pisma LXXVIII., te na kraju (4) Molimo se. Ovdje se donosi završni dio zadnjeg dijela:

Svemogući vičnji Bože, u koga ruci jesu sviu moći, i pravica sviu kraljestvah: pogledaj na pomoć krstjanah; da narod turski, koji u svoju silu ufaju se, desnice tvoje pomoću sataru se. Po Gospodinu našem Isukrstu, koi s' tobom živi i kraljuje, u jedinstvu Duha svetoga, posve vike vikah. Amen. Uslišao nas Gospodin. Amen.³⁸¹

³⁸¹ Ivan Velikanović, *Molitve koje u vrime vojske protiv turkom, najvećim vire kerstjanske neprijateljom i progoniteljjom, O B I C S A J N I K to jest RITUAL RIMSKI govoriti jest naredio*. S' dopushtenjem stareshinah. Utishtene u Ossiku, slovima Mart. Ivana Divalda. 1788., str. 14. Knjižnica Franjevačkoga samostana u Vukovaru. / Ljubaznošću Ivice Jagodića i Marka Keve / R II-m8°-70

3.1.4. DJELA BEZ UTVRĐENOG AUTORSTVA

3.1.4.1. „Pesma od cara Joseffa“ („Peszma od Josefa Czeszara“)

Radi se o ratno-promidžbenoj pjesmi za koju Vladoje Dukat navodi kako je tiskana na četiri stranice, bez naslova i u formi letka, bez autora i oznake tiskare, a na kraju pjesme je zabilježena godina 1789. „Jezik je pjesme štokavski, no tekst je nagrđen stamparskijem griješkom – kao da je štampan u stampariji, gdje nije bilo hrvatskoga korektora.“³⁸² Dukat donosi nekoliko stihova u izvornom prijepisu a ovdje je početak pjesme transkribiran, zbog lakše razumljivosti:

Sad se ova pesma štie
Da se Cezar z-Turci bije;
Krsćani se Bogu mole
Jer svomu Caru volje
A sada te Bose moliu
Ti izpuni našu volju
Za veliko Ime tvoje
Čavoli se tebe boje
A kamoti nehte turci
Koji hode kako vuci

Kako je pjesma pretiskana 1796. u *Novoselskoj slovoiskari*³⁸³ vrlo vjerojatno je autor ogulinski kapelan Franjo (Francisko) Fustinioni za kojeg je već utvrđeno da je iste godine u istoj tiskari tiskao *Razgovor u prilici kad vojska ogulinska jest odhajala suproti Francuzu*. Jezik je također nevješit i s puno pogrješaka kao i kod Fustinionieva *Razgovora u prilici slavodobicha zverhu Csetina* tiskanog 1791. u istoj tiskari (tada je vlasnik bio Trattner).

3.1.4.2. „Hrvatski mirospis“

Hrvatski mirospis iz 1778. neobičan je govor neimenovanog hrvatskoga duhovnika zabilježen u prijevodima na više jezika dok je hrvatski izvornik zagubljen. Hrvatskoj javnosti prva ga je predstavila švedska slavistica Greta Hjelm-Milczyn na simpoziju u Zagrebu 1988. godine. Do tada govor je bio dostupan na njemačkom, nizozemskom, švedskom i latvijskom jeziku, a prijevod naslova s njemačkog glasi: *Neobičan govor jednoga hrvatskog duhovnika održan onima koji u rat krenuše 1778*. „Bilješka u latvijskom prijevodu spominje sudbinu autorovu: zbog zastrašivanja vojske bačen u okove i priveden njemačkom caru, a ovaj ga

³⁸² Dukat, Pater Gregur Kapucin, str. 208 (72)

³⁸³ Dukat, Pater Gregur Kapucin, str. 209 (73)

oslobodi krivnje i postavi za prvoga dvorskog kapelana.“³⁸⁴ Iz ovog navoda moguće je pretpostaviti da se radi o Josi Krmpotiću jer je poznato kako ga je car Josip II. imenovao dvorskim kapelanom 1788., ali ne znamo još iz kojih razloga, te zašto je nakon umirovljenja netragom nestao u Beču 1797. godine.

Međutim, veća je vjerojatnost da je govor napisao Stojanović koji je bio vještiji proznom pisanju, a u to vrijeme se nalazio u Češkoj s Brodskom pukovnijom gdje je ispred jedne bojne izrekao svoj poznati *Kratak pridgovor duhovni* godinu dana kasnije. Knjigu koja tematizira *Neobičan govor iz 1778.* objavio je 1999. godine Borislav Arapović u izdanju koje donosi pretpisak svih deset poznatih izdanja *Neobičnog govora*. Prvi je njemački prijevod iz 1778., a deseti latvijski iz 1805.) U govoru se ne veliča rat nego se ističu prednosti mira: „Rat, braćo moja, riječ je strašna!“, „O miru! Miru! ne odstupio ti od nas!“ ali također ima i elemenata vojne etike: „...hoću vas samo opomenuti da ne počinjate nikakve okrutnosti, da ne otimate, ne pljačkate, ne pustošite vatrom kućišta nedužnih...“³⁸⁵

Osim što je bio obrazovan i produhovljen Josip Stojanović je vrlo dobro znao kako funkcioniraju vojne vlasti. Kao pisac i autor čuvenog govora predosjećao je kako njegovo filozofsko shvaćanje rata ne će proći cenzuru te ga zato nije ni autorizirao. Iz samog početka govora vidljivo je kako se ideja kosi s carskim ratnim nastojanjima u Pruskoj:

BOŽE! Ljubitelju mira. Neprijatelju rata, prolijevanja krvi i svega strašnoga zla koje rađa ta neman, rat. Zapovjedi svakom ratnom požaru, koji sada buktu Tvojom zemljom, da se odmah ugasi. Zapovjedi i ratnoj vatri, koja još u pepelu tinja, da se navijek ugasi; i ušćuvaj ljudskom rodu, ušćuvaj i nama mir!... mir!... Amen.³⁸⁶

Ali zato Stojanović nije zaboravio autorizirati svoj sljedeći govor (*Kratak pridgovor duhovni*) koji je također napisao u Češkoj iduće godine bez suvišnih emocija i biblijskog moraliziranja, jer je znao kako je takav sadržaj vlastima prihvatljiviji. Na naslovnici nizozemskog izdanja iz 1778. vidljivo je istaknuto kako je čuveni govor napisan u Češkoj (Croätischen geestelijken, in Bohemen.)³⁸⁷ te stoga ostaje još za provjeriti vjerodostojnost navoda latvijskog prijevoda o bacanju nadarenog duhovnika *u okove* i navodnom postavljanju

³⁸⁴ Matica Hrvatska, Vijenac 167, Matica hrvatska Mostar 1999., Članak Vesne Zednik, dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/167/hrvatski-mirospis-1778-17694/> (pristup: 30.04.2020.)

³⁸⁵ Prijevod cijelog govora na hrvatski i engleski jezik (s preslikama izvornih naslovnica njemačkog i nizozemskog izdanja) dostupan je na: <http://www.croatia.org/crown/articles/10326/1/Dr-Borislav-Arapoviae-A-Remarkable-Address-Given-by-a-Croatian-Minister-to-Those-Going-to-War-1778.html> (pristup: 30.04.2020.)

³⁸⁶ Isto.

³⁸⁷ Isto.

na visoku dužnost *prvog dvorskog kapelana*. Argumentu se može pridodati i Jakošićeva³⁸⁸ tvrdnja kako je Stojanović tiskao *Kratak pridgovor duhovni* odmah u Pragu pa tek onda 1780. u Osijeku.

3.1.4.3. Anonimni stihovi „Die Heimkunft der Kroaten 1779“

Stihovi koje na hrvatskom donosi Arapović (2000.) nastali su 1779. godine od ruke neimenovanog Hrvata kao što je vidljivo iz naslova knjižice prevedene na njemački (*Ein Lied nach dem Kroatischen.*). Pjesma je tiskana na 13 stranica s grafički odvojenim četverostihovima, a svakoj kitici od četiri stiha dodijeljen je redni broj. Ukupno ima 37 kitica, a kao siguran dokaz hrvatskog izvornika ovdje se donosi strofa pod rednim brojem 31.:

Wie gierig man Oreskovich
Und Klebeck, Belling da,
Quasdanovich und Burich dort
Mit Heldenkreuzen sah.³⁸⁹

O ovoj pjesmi u Hrvatskoj su prvi pisali Dražen Budiša i Ennio Stipčević 1990. godine u članku „Die Heimkunft der Kroaten 1779“ – Nepoznati prijevod jedne hrvatske pjesme (predmet: Muzikološka otkrića).³⁹⁰ Imenovani autori članka pjesmu pripisuju Paviševiću (u članku: Pavišiću) ali istodobno ostavljaju prostor i za drukčije mišljenje i uvjerljivije dokaze s obzirom da im Pavišićev spjev *Polazenje na vojsku prusku-bavarsku...*, tiskan iste godine na hrvatskom, tada nije bio dostupan za usporedbu. Danas se može zaključiti kako su Budiša i Stipčević točno pretpostavili jer previše je njemačkih stihova iz „Die Heimkunft der Kroaten“ koji odgovaraju stihovima iz drugog dijela Pavišićevog *Polazenja na vojsku (Sverha vojske i povrachenje svitli krainah.)*. Tu je i ista narativna misao koja prati priču kroz obje pjesme. Kao dokaz služi sljedeća usporedba:

³⁸⁸ Josip Jakošić, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na: <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28562>>. (pristup: 2.05.2020.)

³⁸⁹ Die Heimkunft der Kroaten 1779. Ein Lied nach dem Kroatischen. Bey Augustin Bernardi. Wien, 1779., dostupno na: <https://opacplus.bsb-muenchen.de/Vta2/bsb10036527/bsb:BV001493077?lang=de&view=default&c=default&allDigIds=false&queries=%7C> (pristup: 30.04.2020.)

³⁹⁰ Vidi: *Arti musices*, God. 21 (1990), br. 2., dostupno na: <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&id=40863> (pristup: 1.05.2020.)

„Die Heimkunft der Kroaten 1779“ (12 – 21 strofa)	Sverha vojske i povrachenje svitli krainah 1779. (5 – 6 stranica ovog poglavlja)
12. Der Krieger streichelt feinen Bart, Und küßet Weib und Kind. Gott sey gedanket, daß wir nun Beysammen wieder sind! 13. Und nun o küße, liebes Weib! Nun küße dieses Rohr! Dieß ziehn wir künftig, ich und du, Weit allen Schätzen vor. 14. Durch Laxenburg gieng unser Zug, Und Unser waren viel. Theresia geboth uns da Zu schießen auf ein Ziel. 15 Sie war dabey, der Kaiser auch, Und mancher Fürst und Graf. Wohlan, Kroat! Ha, Blitz und Knall! Mein Rohr am besten traf. 16. Da lächelte die Kaiserinn, Und war fo schön und hold, Und wog mit ihrer weißen Hand Mein Rohr, und gab mir Gold. 17. Nun hängt bey Kind und Kindeskind Dieß Rohr an meiner Wand. Die Gränitz siehts und fagt: Es war In unsrer Fürstinn Hand. 18. Und o wie nützlich ist das Gold, Das mir dieß Rohr erschöß! Wir bessern unsern Ackerzeug, Und kaufen Rind und Roß. 19. Ja, lieber Mann! Das kaufen wir; Doch sage mir nun auch, Wo ist mein Bruder? Hielt er sich Nach unsrer Krieger Brauch?	Matan slisa, brke zasukuje, Stažo Stažo dva put podvikuje: Živila mi, da i naši dvojci, Bili Caru čestiti junaci. Ja se vrati, i tebe zateko, Koi sam bio veoma daleko: Srića moja, a Božja je milost, Koi, živ da sam , tu m je dao kripost. Zagrli der sada pušku ovu, Jer imamo po njoj sriću novu: Više vridi neg naše pokućstvo, Marva, polja, da li sve mogućstvo. Iz nje sam ja uprav nišanio, U okruge baš sridu nanio Zrno, kroze i istu probio, Od Carice krasan dar dobio. U Laxburgu Car bi, i Carica, Med Gospodom sviteć ko Danica, Reč ne sidi, usan, noge pruži, Pušku zapni, digni, i opruži. Puče puška, zrno pad' u zvrka Polovinu, i u dilje trka Motriteljah stade, i viknuše: Zvrku trbu Slavonac probiše. Tad se grotom Carica nasimia, Što ja u srid pogodit umia Pući zvrka, i kroz probiti ga, Jer bi teško istom viditi ga. U biele svoje ruke uze Moju pušku, a men pojdoš' suze Od dragosti: vrati pušku, dade Zlata meni, i još ga imade. Kupićemo ovce, volke, krave, Ti mi bila, da i one zdrave; Al visiće puška na duvaru, S' priporukom kuće Poglavaru: Da u njojzi uvike ostane, Faliti u nitko ne pristane, Što je bila Terezi u ruci, Nafsoj miloj Carici i Majci.

20. Bey Joseph und Theresia! Dein Bruder war ein Held. Wo ist er? – Ha bey Schwedeldorf Da decket ihn das Feld.	Još Matana dilje pita Staža, Što se čuje od mog brata Blaža, Kako se je na vojski vladao, Je li junak koga savladao?
21. Es traf ihm ja den Rücken nicht? Nein! Hier, die Stirne dicht. Wohlan, so sey er Gott geschenkt! Er fiel in seiner Pflicht.	Veli Matan, jest i nikoliko; Ali zaludo to bi svekoliko: Jer najposli i on junak pade, Nepriatelj kad dat vatru stade. Pita Staža, a gdi ga pogodi, Strag u pleća, ili s prida zgodi? Veli Matan, baš u polak čela, Ko kad Trutnja tu ubode pčela.

Ovime je dodan još jedan argument za Paviševićevo autorstvo pjesme „Die Heimkunft der Kroaten 1779“ na hrvatskom jeziku. Međutim, još je preostala moguća opcija prepisivanja ili posuđivanja stihova. Arapović primjerice pjesmu nepoznatog autora „Die Heimkunft der Kroaten“ (Povratak Hrvata 1779.) povezuje s Križevcima.³⁹¹ Kako je Pavišević umro upravo u Križevcima njegovo autorstvo pjesme je nepobitno.

3.1.4.4. „Pogibija pod Dubicom“

Na početku turskoga rata nastala je pjesma nepoznatog autora *Pogibija pod Dubicom* a zabilježio ju je Vuk Stefanović Karadžić, kako to u svojem članku navodi Milivoj Rodić.³⁹² Nije navedeno tko je bio kazivač niti kada ju je sakupljač čuo i gdje ju je zapisao. Međutim, s godinama se pojavio nešto dopunjeniji naslov pjesme koji i danas stoji na mrežnoj stranici *Dubičke priče*. Taj dopunjeniji naslov glasi: *Pogibija srpska pod Dubicom*.³⁹³ Premda se u pjesmi pjeva o hrvatskim vođama iz Hrvatske motiv ipak nije nacionalno buđenje ili osjećaj. Ako bi netko (naknadno) prepoznao nacionalni motiv onda bi se prije radilo o hrvatskom a ne srpskom motivu:

Kad je bila pod Dubicom vojska,
U toj vojsci Ivo Kneževiću:
U subotu sakupio vojsku,
U nedjelju rano podranio,
Nit's' umio, ni Bogu molio,
Nit' je pravo danak osvanuo,

³⁹¹ Croatian History, dostupno na: <http://www.croatianhistory.net/etf/et22b.html#arapovic> (pristup: 1.05.2020.)

³⁹² Vidi članak: Rodić, Milivoj: NARODNOOSLOBODILAČKA BORBA U NARODNOJ POEZIJI KOZARČANA, str. 421, dostupno na: http://znaci.net/00001/165_29.pdf (pristup: 3.05.2020.)

³⁹³ *Dubičke priče*, mrežno izdanje, dostupno na: <https://dubickeprice.com/narodna-pjesma-pogibija-srpska-pod-dubicom/?script=lat> (pristup: 3.05.2020.)

Ni u crkvi zvono zazvonjelo,
 Knežević je rano podranio,
 Podranio i kafu popio.
 S njim je pio Mikašinoviću,
 I pio je Šimić kapetane,
 I pio je Medved kapetane,
 I Bisažija od Petrinje Pavle,
 Onda veli Kneževiću Ivo:
 "Oficiri, draga braćo moja,
 Da idemo složno i jedino,
 Da na Turke danas udarimo,
 I da našu sreću oprobamo."
 Onda veli Mikašinoviću:
 "Gospodine, Kneževiću dragi,
 Da na Turke danas ne idemo,
 Grehota je u nedelju mladu."
 Pomami se Kneževiću Ivo,
 Komandira, evo kompanije,
 Bačinu Unu prebrodiše,
 Kod Dubice tabor postaviše.
 Kad visoko iskočilo sunce,
 Turci oganj žestok prosipaše.
 A kad bilo na pol dana sunce,
 Nesta Turkom praha i olova,
 Ne imali s' odbraniti čime,
 Branili se drvljem i kamenjem.
 A kad bilo pokasno doba,
 Viče Ture s brda visokoga:
 "A ne boj se, paša gospodine,
 Eto tebi dobra pomoć ide."
 Prepade se Kneževiću Ivo,
 Te on svoju vojsku sakupio,
 Na Crkvini Unu prebrodio.
 Koliko su potrošili vojske –
 Trista i pojače nešto,
 I pogibe Mikašinoviću,
 Pa pogibe Šimić kapetane,
 I pogibe Medved kapetane,
 Od Petrinje Bisažija Pavle,
 Nadadžija rane zadobio.
 Još je Medved u životu bio,
 I soldatom tio govorio:
 "O soldati, draga braćo moja,
 Prenes'te me preko Une hladne;
 Imam nešto i srebra i zlata,
 Bolje vam je u vinu popiti,
 Neg' da otme vjera nekršćena."
 Soldati su srca milostiva,
 Preko Une njega prenesoše.
 Svatko svoga žali na krajini:
 Nekog žali roditelj i majka,
 A nekoga bratac i sestrice,
 A nekoga iz sela komšija,
 A nekoga i vijerna ljuba,
 Kompanija Mikašinovića,

Stara majka Šimić-kapetana,
A sestrice Bisažiju Pavla,
A Medveda trista rabotaša
A koji su kod Petrinje bili,
I na vodi ćupriju delali.
Veli majka Šimić-kapetana:
“Čedo moje, Šimić-kapetane,
Što će tvoja starana majka
A bez tebe sina jedinoga?!”
Veli sestra Bisažije Pavla:
“Brate dragi, Bisažija Pavle,
Šta će tvoja sestra jedinica
A bez tebe brata jedinoga?!”
Vele onda Ćurački soldati:
“Gospodine Mikašinoviću,
Blažena ti sreća kapetane,
Gde ti osta kompanija pusta.”
Vele onda trista rabotaša:
“Gospodine, Medved-kapetane,
Što te prije i nestalo nije!”³⁹⁴

3.1.4.5. „Uzimanje Novoga“

Slično kao i u *Pogibiji pod Dubicom* ova pjesma također ima motiv i pohvalnicu austrijskom vojskovođi Loudonu, međutim sabiraču Vuku S. Karadžiću to nije smetalo da, osim jezičnih prekrajanja i intervencija, na kraju malo *posrbi* pjesmu:

Uteče im Šaranlija paša,
Srbi viču: „Još je sreća naša,
Neka bježi kuda njemu drago
Kad njegovo oduzesmo blaga.
Skoro će nam i on doći ruke,
Makar išli mi do Bajne Luke!“

3.1.4.6. „Urlaub der Kroaten von Loudon“

Pjesma hrvatskih vojnika na njemačkom jeziku posvećena feldmaršalu Loudonu u prosincu 1788. Pjesma je nastala nakon zauzimanja Bosanske Dubice i Bosanskog Novog te govori o rastanku i odmoru Hrvata koji će ponovno sa svojim omiljenim zapovjednikom na proljeće udariti na Bosansku Gradišku. Ovdje se donosi cijela pjesma u slobodnom prijevodu:

³⁹⁴ Isto.

So ziehst du, Vater, aus dem Feld Von deinen Kindern fort? Erlaub' uns noch, erlaub', o Held, Den Kriegern noch ein Wort. Wir danken dir für all den Ruhm, Dem du uns zugeführt; O nimm für dieß dein Eigenthum Den Zoll, der dir gebührt. Des Feindes Schwert war nicht so hart, Als dieser Abschied ist: Vor ihm floß nicht auf diesen Bart Das Leid, das jetzo fließt. Was ruft dich doch von uns zurück. Zu der beglückten Stadt? Des Winters Grimm scheut nicht dein Blick, Das Eis nicht dein Soldat. Der feige Muselmannt entfloht, Wie Störche, vor dem Froßt; – Auf's Jahr entkommt er nimmer so; Ihr Brüder fasset Trost. Denn, nicht wahr, Vater! Du kommst früh Zu deiner Krieger Schaar? Dann läßt, bei diesem Säbel! Sie Nicht Einen fliehn aufs Jahr. Dann strömen wir, wie Meeresfluth, Uns bis vor Stambul aus, Und drängen diese Räuberbrut In Asien hinaus. Und eilen, eh uns in die Quer Ein andrer Feind noch tritt, Und schlagen, jeder Mann ein Heer, Ihn schneller, als er sieht; Denn in den grauenvollen Gaun Hat Vater Joseph ja Gar viel den Enkeln anzubaun – O Lenz, wärst du schon da! So bald er kommt, komm, Vater, Du Zu deinen Kindern mit! Ein Sommer gibt uns Friedensruh; Der nächste Frühling – blüht! –³⁹⁵	Tako se ti, oče, odmičeš sa bojišta Daleko od svoje djece? Dopusti ipak dopusti o junače, Ratnicima još jednu riječ. Zahvaljujemo ti za svu slavu, Kojoj si nas doveo; O, uzmi za to svoje imanje Davanja koja ti pripadaju. Neprijateljski mač nije bio tako težak Kao što je ovaj oproštaj: Pred njim nije teklo ništa na ovoj bradi Tuga, koja sada teče. Što te ono natrag zove od nas. U sretan grad? Zimski bijes ne zazire od tvogjega pogleda, Led nije tvoj vojnik. Kukavički musliman je pobjegao, Poput roda, prije mraza; - Nikad ne pobjegne tako na kraju godine; Njegovu braću, hvata utjeha. Jer, nije li istina, oče! da dolaziš rano Svojem ratnom stadu? Onda, sa ovom sabljom! Daj da od njih Niti jedan ne pobjegne nagodinu. Tada ćemo nagrnuti poput morske plime Sve do ispred Stambula, I izbaciti ovo razbojničko leglo Van u Aziju. I požuriti, prije nego što nam se na putu Još jedan neprijatelj ispriječi, I udariti, svaki čovjek jedna vojska, Brže nego što vidi; Jer u strašnoj odori Ima otac Josip Mnogo toga unucima dograditi – O Lenz, da si već bio tamo! A kad dođe, ti oče dođi, K svojoj djeci! Ljeto nam daje duševni mir; Sljedeće proljeće – cvjeta! –

³⁹⁵ Vidi: Joseph Salomon, Johann Paul Kaltenbaeck, *Austria oder Oesterreicher Universal-Kalendar für das Jahr 1845*. Sechster Jahrgang. Im Verlage bei Ignaz Klang, Buchhändler. Wien, str. 96.

Slika 17. Portret feldmaršala Loudona (Laudona).³⁹⁶

³⁹⁶ Vlasništvo: Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka. *Feldmarschall Freiherr von Laudon*, tisak: Verlag der Kunst des Oestr. Lloyd in Trieste, grafika: visina 29,2 cm; širina 23 cm, Signatura: KPO-LZ 2160, Inv. br.: PPMHP 120841. /Ljubaznošću Margite Cvijetinović i Antonelle Vlaše/

4. ZAKLJUČAK

Rat je poseban oblik ljudske komunikacije, pisanje o ratu počesto ovisi i o sentimentalnim značajkama samih autora. Neiscrpnost ratne tematike glavni je uzrok velikom broja izdanja djela o ratovima, čime se potvrđuje i činjenica da autori teško mogu precizno odrediti, slijediti i do kraja obraditi konkretno područje interesa. Autori odlučuju o vrsti djela, načinu pisanja i stajalištu ali istodobno njihovo stvaralaštvo nastaje u specifičnom ozračju i kulturi u koju su uronjeni i s kojom žive. Druga polovica 18. stoljeća obilovala je ratovima što je rezultiralo razvojem hrvatske povijesno-ratničke epike. Najveći prinos tom žanru dali su hrvatski vojni kapelani slavonskoga roda, djelujući unutar svojih postrojba. Svakodnevno su pružali duhovnu i moralnu potporu slavonskim vojnicima ali imali su i širu perspektivu o događajima te intelektualni i stvaralački naboj. Europsko prosvjetiteljstvo bilo je u manjoj mjeri prisutno i u hrvatskim zemljama te je, osim širenja racionalnih znanja i vjerskih tema, nametnuta potreba zapisivanja i opisivanja ratnih događaja kao i aktera u njima. I tu je nositelj prosvjetiteljskih proplamsaja, suprotno europskoj protuvjerskoj praksi bilo uglavnom svećenstvo kao najobraženiji sloj. Epika u stihu za koju se odlučio kapelan Blaž Bošnjak bila je izraz vremena i okolnosti u kojima je djelovao. Njegov spjev nema romantičarsku niti estetsku notu ali ima poriv i motiv za slavljenjem pobjede kršćanstva nad islamom. U stihovima se primjećuje samo utjecaj njegovih suvremenika, drugih vojnih kapelana slavonsko – bunjevačkog roda. Bošnjak ne odstupa od povijesnih činjenica, točno opisuje bitke i slavi junake koji su u njima sudjelovali. Napisao je spjev jer nije htio dopustiti da turski rat u našim krajevima padne u zaborav te se vlastitom narodu htio obratiti na njemu razumljivom narodnom jeziku. Ističući njegove glavne odlike, prije svega lojalnost, dužnost i istinoljubivost, potrebno ga je izdvojiti kao primjer današnjim hrvatskim vojnim kapelanima.

Rat koji je Blaž Bošnjak opjevao završio je vraćanjem skoro svih osvojenih osmanskih teritorija, uključujući i Beograd. Mučnim pregovorima Habsburgovci su zadržali samo uski pojas na granici Hrvatske i Bosne te Staru Oršovu na granici Banata i Srbije. S druge strane Rusi su zauzeli područje sve do rijeke Dnjestar te, unatoč snažnom diplomatskom pritisku Engleza i Prusa, nisu htjeli Osmanlijama vratiti strateški važan Očakov na Crnom moru. Vojno-strateškom analizom utvrđeno je kako je glavni uzrok habsburškog neuspjeha neaktivnost glavnine vojske kod Zemuna, odnosno izostanak ranog osvajanja glavnog strateškog cilja – Beograda. Pozicijsko i opsadno ratovanje dovelo je Habsburgovce u defenzivnu situaciju pri kojoj su previše kalkulirali i izgubili mnogo vremena. Ponovno je

potvrđena ključna važnost početnog uspjeha svakog vojnog pohoda, kao i najvažnije borbene funkcije – **zapovijedanja**.

5. IZVORI I LITERATURA

Izvori

1. Bošnjak, Blaž, *Ispisanje ratta turskoga pod Josipom Cesarom II. pocetog godine 1787. Po jednome Regemenskom Patru skupljeno, i u stihoveh sloxeno, za razgovor narodu illyricskom prikazano*, U Osiku: Pritiskano sa slovih Martina Divalt. 1792.
2. Bošnjak, Bazilije (Blaž), *Sermo spiritualis de Passione Christi* (propovijed), Franjevačka crkva, Osijek. 1795.
3. Ferić, Đuro (Juraj), *Uzetje Očakova; Sgode od boja ke sljedisce oko Spuscja i Scabljaka godischia 1788*, u piesan po G. F.. u pohvalu gospodina Filipa Vukassovichia is Segnia. Dubrovnik 1789.
4. Fustinioni, Francisko (Franjo) Paul, *Razgovor u prilici slavodobicha zverhu Csetina kroz velikoga topova vladavca Josipa slobodna gospodina De Vinsa, sloxen od plemenitoga Franciska od Paula Fustinioni, Ogulinske Vojske Otca i zasluxena Pod-Poglavara kod Vojskah Horvatske Kraine. Pritiskan s' slovima Plemenit. Od Trattnera. U Zagrebu, 1791.*
5. Ivanošić, Antun, *Pieszma od Junachtva Viteza Peharnika, Regementa Ogulinszkoga Oberstara*, koju Ogulinacz pieva nuz Tamburu, kako on, i Regiment nyegov, tri turszke Chete, koje biu z-jurišem navalile na Drežnika Grada, posziče i u bieg natira, 4ga dana Maloga Travnja, Godine 1788. U Zagrebu pritizkano kod Josipa Karola Kotche.
6. Ivanošić, Antun, *Pisma koju piva Slavonac uz tamburu a Licsanin odpiva od uzetja Turske Gradishke illiti Berbira grada kojeg osvoi glasoviti po sveg svita kraljevinah vitez general FeldMarshal vishe nego sedamdesetlitni starac Gedeon Laudon pod neobladanim rimskim carom i macxarskim kraljem Josipom II. cile vojske prvi voivoda zapovidnik i upravitelj. Godine 1789. Dana 29. Serpnja, pritiskano kod Josipa Kotche. U Zagrebu, 1789.*
7. Krmpotić, Josip, *Katarine II. i Jose II. put u Krim*, 1788.
8. Krmpotić, Josip, *Pjesma Crnogorcem i vojvodi Filipu od Vukasović*. 1788.
9. Krmpotić, Josip, *Pjesma voevodam austrianskim i rosianskim pripjevana od Jose Kermpticha c. k. dvora i vojnickoga sveshtenika*, U Becsu: Slovtiskon od Jose Hraschansky. 1789.

10. Malevec, Juraj (pater Gregur Kapucin), *Neztranchno vezdassnyega tabora izpiszavanye* od P[atra] G[regura] C[apuczina], Vu Zagrebu: pritzk. Pri Josefu Karolu Kotche. 1789., 1790. I 1791.
11. Matković, Ivan, *Novi i stari svetodanik illiti kalendar Illyricski za pristupno godishte 1792* na korist i zabavu Slavinacah sloxen po jednomu domorocu iz Poxege rodnom. U Ossiku, Slovima Martina Divalda. 1792.
12. Mihaljevića, Bone, *Kripost posli smerti xivi*. Pivaoc Somborski putujuchi pripiva, 1788.
13. Pavišević, Josip, *Kratkopis poglavitii dogagjajah sadassnje voiske megju Mariom Tereziom kraljicom od Macxarske, i Friderikom IV. kraljem od Brandiburske: od pocsetka godine 1756. Do sverhe godine 1759* koje u deset poglavji metnu i toliko pisamah sloxi don Ivan Zanicsich Cerkve S. Katarine u Dubrovniku nadpop, Naipervo u Venecii kod Franceska Pitter, a sada u Pessti s drugim pritiskopisom: kod Franceska Antuna Eitzenbergera. 1762.
14. Pavišević, Josip, *Polazenje na vojsku prusko-bavarsku svitlih krajina Slavonije, Srma i Potisja godine 1778. I povraćenje istih godine 1779*. Slovima Martina Divalta. 1779.
15. Peštalić, Grgur (Pestolics Gregorii Nafica — Bajenfis Hung. Ord. S. Franc.): *Dostojna plemenite Bacske starih uspomena*. Sadashnji i drugi slavinske kervi delliah slava. Bacskim Plemichem s'-prigodom csuvanja svete krunne, i okrunjenja LEOPOLDA IIga. Od domorodca u Baji prikazana. Shtampano u Kalacsi 1790.
16. Stanković, Filip, *Govorenje svima slavonskim brodske regemente csetama voinickim*, kadano one sadashnjeg ratta opet trechi put na vojsku pohodishe..... / koje u slavonskom jeziku ucsini priposhovani gospodin Filip Stankovich, 1779.
17. Stojanović, Josip, *KRATAK PRIDGOVOR DUHOVNI O. P. JOZIPA STOJANOVICHA, REDA S. O. FRANCESHKA OD OBSLUXENJA, PROVINCIJE S. IVANA KAPISTRANA CESSARSKO – KRALJEVSKE, I SLAVONSKO – BRODCKE REGEMENTE KAPELLANA. KOI GODINE 1779. U PEMSKOJ VAROSHI SCHLUKENAVI KOD SAKSKE KRAINE RECSE, I PRIKAZA PERVOMU BATAILLONU RECSENE BRODCKE REGEMENTE*. Po zaktivanju fve prifvitle Gospode Officirah na fvitloft izdan. U OSSIKU, Kod Ivana Martina Diwalt. 1780.
18. Stojanović, Josip, *Pisma Od Slavne Regimente Gradiške sloxena u Vrime ratta Turskoga Godine 1788*. 1792.

19. Stojanović, Josip, *Smert priuzvishenoga gospodina Gedeona Loudona, sve skupštine vojničke viteza najkripostniega i generala najstarjega*. Navishtena vojnikom slavne regemente Gradishke, u Shlezij u sellu Shimrovitz. Od Josipa Stojanovicha, iste slavne regemente, u vrime ratta turskoga, duhovnoga pastira. Kada Po naredbi Stareshinah Vojničkih, kod svake Regemente Cessatsko-Kraljevske, osobito u Moravskoj, i Shlezij sluxba cerkvena za dushevno spasenje istoga pokojnoga Viteza obderxavana biashe, godine 1790. S' dopushtenjem Stareshinah., U Budimu: Slovima Mudroskupshtine Kraljevske. 1794.
20. Štefanac, Šimun, *Pisma od Ivana Salkovicha silnoga viteza i junaka*, svemu narodu illyricskomu za vikovitu uspomenu od jednoga Illyra sloxita. Na sverhi godine gospodinove MDCCLXXX, U Osiku: kod Martina Diwalta, 1781.
21. Velikanović, Ivan, *Molitve koje u vrime vojske protiva turkom, najvechim vire kerstjanske nepriateljom i progoniteljom, O B I C S A J N I K to jest RITUAL RIMSKI govoriti jest naredio*. S' dopushtenjem stareshinah. Utishtene u Ossiku, slovima Mart. Ivana Divalda. 1788.
- ____, *Augspurgische Ordinari Postzeitung*, „Turkische Grenze, den 23. Marz.“ Nro. 96. Montag, den 21. April. Anno 1788.
22. ____ , *Augspurgische Ordinari Postzeitung*, „Ein anders aus Wien, den 14. May.“ Nro. 121. Dienstag, den 20. May. Anno 1788.
- ____, *Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Rußland, Oesterreich und der Turkey, und des darans entstandenen nordischen Krieges*. Erster Band. Gedruckt und verlegt von Joseph Georg Oehler., Wien, 1791.
23. ____ , *Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Rußland, Oesterreich und der Turkey und des daraus entstandenen nordischen Krieges*. Fünfter Band. Joseph Georg Oehler. Wien, 1792.
24. ____ , *Geschichte der kaiserl. Königl. Regimenten seit ihrer Errichtung bis auf gegenwärtige Zeiten*, bey Gräffer dem jüngern., Wien 1791.
25. ____ , *Grundriß einer Geschichte der merkwürdigsten Welthändel neuerer Zeit*.
26. ____ , *Historische Darstellung der österreichisch – russisch – türkischen Kriegsbegebenheiten des Jahrs 1788*. In Briefen von J. W. Von Bourscheid, Zweyter Band. Grätz, verlegt bei Franz Xaver Miller, Buchhändler.
27. ____ , *INTELLIGENZBLATT der ALLGEM. LITERATUR – ZEITUNG* Num. 67. Nekrolog: „Georg Friedrich von Tempelhoff“. Sonnabends den 22ten August 1807., str. 537-542.

28. _____, *Kriegs Kalendar für das Jahr 1791* bey Löschenkohl in Wien. „Ausführlichere Erzählung der Kriegsbegebenheiten des Jahres 1790.“
29. _____, *Neue militärisch Zeitschrift*, „Die Belagerung und Einnahme von Belgrad“, Wien, 1812.
30. _____, *Oestreichische militärische Zeitschrift*. Zweyte Auflage der Jahrgänge 1311 und 1812 Zweyter Band, Im Verlage der Redaction, und in Commiffion bey J. G. Heubner, Buchhändler, am Bauernmarkt Nr. 629. Wien, 1820.
31. _____, *Oesterreichische militärische Zeitschrift*. Siebentes Heft. Wien, Gedruckt bei Anton Strauss, 1823.
32. _____, *Oestreichische militärische Zeitschrift*. „Feldzug des k.k. galizischen armee-korps gegen die Türken im jahre 1788.“ Zehntes Heft. Gedruckt bei Anton Strauss, Wien, 1824.
 _____, *Real Zeitung*., Num. 80., Erlangen, den 7. Oktober 1788.
33. _____, *Real Zeitung*. Num. 89. Erlangen, den 7. November 1788.
34. _____, *Sammlung aller Merkwürdigkeiten welche in meinem ganz neuen Kalender vom Jahre 1789 bis 1800 enthalten find*. Augsburg, gedruckt und zu finden bey Johann Bapt. Rösl Lit, B, Nro. 211. Nächst St. Moriz, 1800.
35. _____, *Schlesische privilegirte Zeitung*. No. LXXXVIII. Mittwochs den 29 Julius, 1789.
36. Ujfalvy von, S., k.k. Rittmeister. „Das Gefecht bei Negotin am 6. Jänner 1790.“ Nach der osterreichischen Originalquellen, 1790.
37. _____, *Vollständige Geschichte des itzigen Krieges zwischen Oesterreich, Rußland und der Ottomanischen Pforte von 1788*. Erstes Heft, Wien, zu finden bey Sebastian Hartl Buchhändler in der Singerstrasse, und gedruckt mit Edl. Von Schuidbauerischen Schriften.

LITERATURA

Knjige:

1. Aksan, Virginia (2007) *Ottoman Wars, 1700–1870: An Empire Besieged*, Harlow.
2. _____, *Allgemeine Militär-Encyclopädie* (1861) Leipzig. Verlag von Ernst Schäfer.
3. _____, *Allgemeiner Armeebefehl* (1805) Beilage A., bez. ozn. str. (Österreichische Nationalbibliothek 308.817-D)
4. _____, *Allgemeine Deutsche Biographie* (1894) Leipzig. Verlag von Duncker & Humbolt.
5. Arapović, Borislav (1999) *Hrvatski mirospis 1778*. Mostar: Matica hrvatska.
6. Arapović, Borislav (2000) *Povratak hrvatskih pukovnija 1779: I. Vukasovićev nagovor (Kurze Anrede) i anonimni stihovez (Die Heimkunft der Kroaten 1779)*, nastanak, poruka, pisac, prijevod. Mostar: Matica hrvatska.
7. Arneth von, Alfred Ritter, Flammermont, Jules (Hrsg.) (1889) „Correspondance secrète du Comte de Mercy-Argenteau avec l'Empereur Joseph II et le Prince de Kaunitz.“ 1. Band, Paris.
8. Arneth von, Alfred Ritter (ur.) (1869) *Joseph II. und Katharina von Russland. Ihr Briefwechsel*. Wien.
9. Balzer, Anton (1795) *Vorstellung der Krieges Geschichte in Kupferstichen zwischen den drey Kaiserhöfen*, PVII g , 19. 1.Bd (Sammlung der merkwürdigsten Städte und Festungen welche in den Jahren 1788. 1789. Und 1790. Von den K.K. österreichischen, und Kais. Russischen Armee der Pforte abgenommen worden, nach ihrer wahren Lage gezeichnet und illuminirt 1790), Wien.
10. Beales, Derek (2009) *Joseph II.* Band 2, Cambridge.
11. Beloff, Max (1962) *The Age of Absolutism 1660-1815*, New York, USA, Harper Torchbook.
12. Biti, Vladimir (1997) *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb.
13. Biti, Vladimir (2000) *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb.
14. Bodart, Gaston (1908) *Militär-historisches Kriegs-lexikon, (1618-1905)*, Wien und Leipzig, C. W. Stern.
15. Browning, Peter (2002) *The Changing Nature of Warfare. The Development of Land Warfare from 1792 to 1945*. Cambridge, UK, Cambridge University Press.

16. Büfch, Johann Georg (1811) *Grundriß einer Geschichte der merkwürdigsten Welthändel neuerer Zeit* in einem erzählenden Vortrage von ehemaligem Profeffor der Mathematik, und Vorfteher der Handlungs Akademie in Hamburg. Neueste Ausgabe, durchgesehen und von 1796 bis 1810 fortgesetzt von G. G. Bredow. Zweyte Abtheilung. Wien, Verlegt bey B. Ph. Baner.
17. Ciriacy von, Ludwig-Friedrich, Königl. Preuss. Major (1824) *Versuch einer militärischen Beschreibung des osmanischen Reichs, in besonderer Darstellung seines Kriegswesens, und der topographisch – militärischen Beschaffenheit seiner europäischen Provinzen*, Berlin, Gedruckt und verlegt bei G. Reimer.
18. Constant Wurzbach (1856., 1857., 1858., 1859., 1863., 1864., 1865., 1866., 1867., 1870., 1885., 1886.) *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, Wien.
19. _____, *Conversations Lexicon oder Encyclopadisches Handwörterbuch für gebildete Stande* (1817) 5. sv. . (I bis L.) Stuttgart, bei a. F. Macklyt.
20. Criste, Oskar (1904) *Kriege unter Kaiser Josef II*, Nach den Feldakten und anderen authentischen Quellen, bearbeitet in der kriegsgeschichtlichen Abteilung des k. und k. Kriegsarchivs, Wien, Verlag von LW. Seidel & Sohn.
21. Currie, Bruno (2016) *Homer's Allusive Art*, Oxford University Press, Oxford, U.K.
22. Decker von, Carl, Blesson, Ludwig, (ur.) (1839) *Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und Geschichte des Krieges*. Fünf und vierzigster Band. Erstes bis drittes Heft, Berlin, Posen und Bromberg, bei Ernst Siegfried Mittler.
23. _____, *Die Donau von Turn-Severin bis Semlin-Belgrad* (1884) aus anlass der reise ihrer K.u.K. Hoheiten des Kronprinzen und der Kronprinzessin, zusammengestellt in der Abtheilung für Kriegsgeschichte des K. K. Kriegs-Archivs. Wien: K.K. Generalstabes.
24. Ducaunnès-Duval, Ariste (1901) *Notes médites de l'Empereur Napoleon Ier sur les mémoires militaires du Général Lloyd*, Bordeaux.
25. Dukat, Vladoje (1915) *Pater Gregur Kapucin (Juraj Malevac) kajkavski književnik XVIII. vijeka*, U Zagrebu. Tisak dioničke tiskare.
26. Đukić, Davor (2004) *Sultanova djeca, Predodžbe Turaka u hrvatskoj književnosti ranog novovjekovlja*, Zagreb; Zadar, Thema i. d., Zadar; Ibis grafika.
27. Đukić, Avram (1891) *Učešće titelskog krajiškog šajkaškog bataljona u austro-turskom ratu godine 1788.-1791*.
28. Fališevac, Dunja, „Pisac epa u nastavcima: Grgur Kapucin“ u knjizi: *Smiješno i ozbiljno u staroj hrvatskoj književnosti*, Zagreb 1995., str. 207-221.

29. Fališevac, Dunja (1997) „Epika na razmeđu 18. I 19. Stoljeća.“ *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 23.1: str. 61-95.
30. Fras, Franz Julius (1835) *Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze mit besonderer Rücksicht auf die Beschreibung der Schlösser, Ruinen, Inscriptionen und andern dergleichen Ueberbleibseln von Antiquitäten nach eigener Anschauung und aus den zuverlässigsten Quellen dargestellt für Reisende, und zur Förderung der Vaterlandsliebe*. Ein Versuch von k.k. Schulendirektor der Karlstädter Militärgrenze, und mehrerer gelehrten Gesellschaften Mitglied. Zagreb: Franz Suppan.
31. Galletti, Johann Georg August (1810) *Geschichte des Oesterreichischen Kaiserthumes*. Leipzig, bei Johann Friedrich Gleditsch.
32. Gat, Azar (1989) *The Origins of Military Thought: From the Enlightenment to Clausewitz*, Oxford University Press.
33. Gross–Hoffinger von, Anton Johann, Dr. (1837) *Lebens und Regierungsgeschichte Josephs des Zweiten und Gemälde seiner Zeit*. Vierter Band. Stuttgart. Fr. Brodhag'sche Buchhandlung.
34. Gugomos von (1812) *Reise von Bucharest, der Hauptstadt in der Wallachei, über Giurgewo, Rustschuk, durch Oberbulgarien. bis gegen die Grenzen von Rumelien, und dann durch Unterbulgarien über Silistria wieder zurück, im Jahre 1789*. Gedrukt bei Joseph Thomann, Landshut.
35. Hart, Liddell Basil (1933) *The Ghost of Napoleon*, London.
36. Hartley, Janet M. (2008) *Russia, 1762-1825, Military Power, the State, and the People*. Westport, Connecticut, London, Praeger.
37. Hochedlinger, Michael (2013) *Austria's Wars of Emergence; War, State and Society in the Habsburg Monarchy 1683-1797*, London and New York, Routledge.
38. Hölder, Alfred (1880) *Österreich und Preussen (1780-1790)*. Wien. Von G. Wolf.
39. ____, *Hrvatski franjevački biografski leksikon* (2010) Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
40. Jančula, Julije (2011) *Franjevci u Cerniku*, Drugo izdanje, Nova Gradiška, Cernik, ARCA d.o.o.
41. Jomini de, Antoine-Henri, Baron (1862) *The Art of War, General and aid-de-camp of the Emperor of Russia*. A New Edition, with Appendices and Maps. Translated from the French by Capt. G.H. Mendell, Corps of Topographical Engeeners, U.S. Army, and Lieut. W.P. Craighill, Corps of Engineers, U.S. Army.

42. Kapitanović, Vicko i Hoško, Emanuel (ur.) (2001) *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
43. Kissinger, Henry (2000) *Diplomacija*, Zagreb, Golden marketing. (Kissinger A. Henry, *Diplomacy*, A Touchstone Book, New York, 1994.)
44. Kombol, Mihovil (1961), *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, II. izdanje, Zagreb: Matica hrvatska.
45. Magdić, Mile (1878) *Život i djelo Mateše Antuna pl. Kuhačevića, hrvatskoga pjesnika XVIII. vieka*, Senj.
46. Martemont de, Malorti (2013) *Dietrich Heinrich von Bülow, The Spirit of the Modern System of War*, trans. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
47. Martens von, Carl (1829) *Allgemeine Geschichte der Türken – Kriege in Europa, von 1356 bis 1812.*, Zweiter Band, von 1670 bis 1812. Stuttgart. Bei F. C. Löflund und Sohn.
48. Matić, Tomo (1945) *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*, Zagreb, Djela HAZU, KNJ. XLI.
49. Mckay, Derek and Scott, Hamish M. (2014) *The Rise of the Great Powers 1648 – 1815*, Routledge, London and New York. (First published 1983 by Pearson Education Limited)
50. _____, *Militär-Almanach*. (1792) Nro. III., „Kriegsnachrichten, Gyurgewo in der Wallach., F. M. Coburg.“
51. Palmer, Robert Roswell (1986) *Origins of Modern War*. Chapter 3. Frederick the Great, Guibert, Bülow: From Dynastic to National War. (u: Paret Peter, *Makers of Modern Strategy: from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, Princeton, N.J.
52. Paret, Peter (1986) *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, New Jersey.
53. Parry, Milman, Lord, Albert B. and Bynum, David E. (1953) *Serbocroatian Heroic Songs (Srpskohrvatske junačke pjesme)*. Collectors, eds., and trans., Cambridge, MA.
54. Salomon, Joseph and Kaltenbaeck, Johann Paul (1845) *Austria oder Oesterreicher Universal-Kalendar für das Jahr 1845*. Sechster Jahrgang. Wien, Im Verlage bei Ignaz Klang, Buchhändler.
55. Schmarda, Carl (1898) *KURZGEFASSTE GESCHICHTE DES K. U. K. OTOČANER INFANTERIE-REGIMENTS GRAF JELLAČIĆ NO. 79 UND SEINER STAMMREGIMENTER. IM AUFTRAGE DES HERRN K. UND K. OBERSTEN*

UND REGIMENTS-COMMANDANTEN HEINRICH HENNEVOGL VON EBENBURG ZUSAMMENGESTELLT VON CARL SCHMARDA. K. U. K. HAUPTMANN. IM SELBSTVERLAGE DES REGIMENTS. DRUCK VON C. ALBRECHT (JOS. WITTASEK). AGRAM.

56. Schubart, Christian Friederich Daniel (1789) *Vaterlandschronik von 1789*. Zweites Halbjahr. S. 434-908. Stuttgart. LXVIII. Dienstags den 25sten August 1789.
57. Scott, Hamish M. (2001) *The Emergence of Eastern Powers, 1756–1775*, Cambridge.
58. Skork, Ernst (1829) *Das Volk und Reich der Osmanen*, In besonderer Darstellung ihrer Kriegs verfassung und Kriegswesens. Nach den besten ältesten und neuesten Quellen bearbeitet, Virna, bei August Robert Friese.
59. Stanka, Julius, k.u.k. Major (1894) *Geschichte des k. und k. Infanterie-Regimentes Erzherzog Carl Nr. 3*. Erster Band. Im Selbstverlage des Regiments. Wien.
60. Stein, Johan Adam und Graeffter dem jüngern (1790) *MILIZ – ALMANACH, Oestreichischer Miliz-Almanach für das Jahr 1790.*, Nro. I. Nürnberg und Wien.
61. Stepanović, Milan (2012) *Somborska hronika fra Bone Mihaljevića 1717-1787*. Sombor, Bunjevačko kolo, Istorijiski arhiv Sombor.
62. Tempelhof, Georg Friedrich und Unger, Johann Friedrich (1783-1801) *Geschichte des Siebenjährigen Krieges in Deutschland zwischen dem könige von Preussen und der kaiserin königin mit ihren alliirten*, vom General Lloyd. Aus dem Englischen aufs neue übersetzt, mit verbesserten planen und anmerkungen, Berlin.
63. Thürheim, Andreas, Graf (1866) *Die Reiter-Regimenter der k.k. österreichischen Armee*. II. Band. Die Hussaren. Zweite Auflage. Wien.
Thurheim, Andreas, Graf (1880) *Gedenkblätter aus der Kriegsgeschichte der k. k. Oesterreichischen Armee*, I. Band. Wien und Teschen.
64. Thurheim, Andreas, Graf (1880) *Gedenkblätter aus der Kriegsgeschichte der k. k. Oesterreichischen Armee*, II. Band, Wien und Teschen.
65. Treuenfest von, Gustav Ritter Amon (1879) *Geschichte des k.k. Infanterie-Regimentes Hoch- und Deutschmeister Nr. 4*. Ergänzungs-Bezirks-Station Wien. Nach den Feldakten und sonstigen Originalquellen der k.k. Archive. Verlag des Regiments. – Druck von Ludwig Mayer, Wien.
66. Vaniček, Franz (1875) *Specialgeschichte der Militärgrenze*, III. Band., Wien.
67. Vodnik, Branko (1913) *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća. Zagreb, Izdala Matica hrvatska.

68. Walenta, Joseph (1790) *Die Schlacht bey Martinjestie, und die Eroberung Belgrads, die herrlichsten Denkmäler österreichischer Tapferkeit, aus dem Feldzuge gegen die Türken, vom Jahre 1789.* : Mit illuminirten Planen nach Originalzeichnungen, Prag,
69. Wenedikt, Albert A. (1836) *Kaiser Josef II. in seinem Leben und Wirken.* Historische Schilderung von Friedrich Steinebach. Mit 9 Original-Illustrationen. Verlag Lobkowitzplatz 1100, Wien.
70. Wess, Mitchell A. (2018) *The Grand Strategy of the Habsburg Empire,* Princeton & Oxford, Princeton University Press.
71. Wolf, Gerson und Hölder, Alfred (1880) *Österreich und Preussen (1780-1790),* K. K. Hof und Universitäts Buchhändler, Wien.

Članci:

1. Ferić, Đuro (Juraj) (1842) „Uzetje Očakova“ u: *Kolo, Članci za literaturu, umjetnost i narodni život.* Knjiga II. Zagreb. 1-4.
2. Freedman, Lawrence (2018) „The Meaning of Strategy“, Part II: The Objectives, *Texas National Security Review,* Volume 1, Issue 2 (March), 35-56.
3. Derossi, Zlata (1996) „U susret 300. Godišnjici rođenja A. M. Kuhačevića,“ *zb.* 23, 197-208, Senj.
4. Deželić, Velimir (1925) „Biskupska a zatim Novoselska tiskara u Zagrebu 1794.-1825.“ *Narodna starina* 4.10: 96-126.
5. Essame, Hubert, Major General, British Army, Retired (1961) „The Suvorov Legend,“ u: *Military Review,* U.S.Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas, Volume XLI, Number 1, January. (14-23).
6. Kovačević, Ivan (1915) „Neki prigodni pjesnici hrvatski iz Slavonije pod konac 18. vijeka i na početku 19.“, *Nastavni vjesnik,* knj. XXIII, Zagreb.
7. Laxa, Vladimir (2009) *Prirodoslovlje,* časopis Odjela za prirodoslovlje i matematiku Matice hrvatske, 9(1-2), 113-142.
8. Mayer, Matthew Z. (2004) „The Price for Austria's Security: Part I – Joseph II, the Russian Alliance, and the Ottoman War, 1787-1789.“ *The International History Review,* Vol 26. No. 2 (Jun.), pp. 257-299.
9. Mihaljević, Bono (1903) „Kripost posli smrti živi“, *Neven,* br. 4. God. II. Subotica, str. 51.
10. _____, *Oesterreichischer Soldatenfreund.* (1850) Nr. 54. Samstag, III. Jahrgang., den 4. Mai., str. 244.

11. Roider, Karl A. Jr. (1976) „Kaunitz, Joseph II and the Turkish War“, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 54, No. 4 (Oct.), pp. 538-556.
12. Roth, Franz Otto (1982) „Genealogisches und Türkisches 1788 bis 1790 in einer Neuerwerbung des Steiermärkischen Landesarchivs“ in: *Mitteilungen* 32, (51 bis 66).
13. _____, *The Royal Military Chronicle; or, The British Officer's Monthly Register, Chronicle, and Military Mentor*. (1814) Vol. I. A New Series. From May to October, London, str. 223.
14. _____, *Vjesnik biskupije đakovačke* (1951) „Iz galerije naših predšasnika, Župa Kamenica“ God. IV., Broj 7, 8, srpanj-kolovoz, str. 103.

Diplomski radovi:

1. Mayer, Matthew Z. (1997) „Joseph II and the Campaign of 1788 against the Ottoman Turks,” Department of History, Master Thesis, McGill University, Kanada. A thesis submitted to the Faculty of Graduate Studies and Research in partial fulfilment of the requirements of the degree of Master of Arts (c), July, str. 23., 32.
2. Hubmayer, Thomas (2012) „Hieronymus Löschenkohl im Kontext der Kultur- und Sozialgeschichte des Josephinismus,“ Diplomstudium Geschichte, Universität Wien, Austria. Diplomarbeit, angestrebter akademischer Grad Magister der Philosophie (Mag. Phil.), Wien, str. 341.

Doktorske disertacije:

1. Gramm, Ernst Rainer (2008) „Der unglückliche Mack – Aufstieg und Fall des Karl Mack von Leiberich“, Neulengbach, Dissertation, Universität Wien, im Februar, str. 687.
2. Şimşek, Veysel B.Sc., MA (2015) „The Grand Strategy of the Ottoman Empire, 1826-1841“, A Thesis Submitted to the School of Graduate Studies in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy, McMaster University, Hamilton, Ontario, str. 17.

Mrežna izdanja:

1. *Arti musices*, God. 21 (1990), br. 2., dostupno na: <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&id=40863> (pristup: 1.05.2020.)
2. Bašić, Petar (Pero), *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1443> (pristup: 29.04.2020.)

3. Cetinski sabor. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. dostupno na:
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=11356> (pristup: 29. 11. 2020.)
4. *Croatia, CROWN*, dostupno na: <http://www.croatia.org/crown/articles/10326/1/Dr-Borislav-Arapoviae-A-Remarkable-Address-Given-by-a-Croatian-Minister-to-Those-Going-to-War-1778.html> (pristup: 30.04.2020.)
5. *Croatian history*, dostupno na: <http://www.croatianhistory.net/etf/et22b.html#arapovic> (pristup: 1.05.2020.)
6. Ćorović, Vladimir, *Istorija Srba*, dostupno na: https://www.rastko.rs/rastko-bl/istorija/corovic/istorija/6_15.html (pristup: 30.05.2020.)
7. *Die Heimkunft der Kroaten 1779*. Ein Lied nach dem Kroatischen. Bey Augustin Bernardi. Wien, 1779., dostupno na: <https://opacplus.bsb-muenchen.de/Vta2/bsb10036527/bsb:BV001493077?lang=de&view=default&c=default&allDigIds=false&queries=%7C> (pristup: 30.04.2020.)
8. Divaldova tiskara u Osijeku, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na:
<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4849> (pristup: 28.06.2020.)
9. *Encyclopædia Britannica.*, dostupno na: <https://www.britannica.com/biography/Franz-Moritz-Graf-von-Lacy> (pristup: 7.06.2020.)
10. *Grabatzer Heimatblatt*, 4. Ausgabe, Heimatortsgemeinschaft Grabatz, 2006., str. 27-28., dostupno na: <http://www.grabatz.de> (pristup: 28.11.2020.)
11. *Hungaricana, Library, Mitteilungen des k.u.k. Kriegsarchives, Mittheilungen des k.u.k. Kriegs-Archivs – Supplement*. 1903., str. 265., dostupno na:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/MitKuKKriegsArch_1903_Supplement/?pg=284&layout=s (pristup: 1.06.2020.)
12. Jelačić, Franjo, *Hrvatski biografski leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=8315> (pristup: 2.06.2020.)
13. *Kaiserliche und k.k. Generale (1618-1815)*, Österreichisches Staatsarchiv/A. Schmidt-Brentano, 2006., str. 38., dostupno na: https://www.oesta.gv.at/documents/551235/556044/Kaiserliche+bzw_+k_+k_+Generale+1618-1815+_Liste_.pdf/0439d680-3551-4c0f-839a-6a7effb821f9 (pristup: 29.05.2020.)
14. Kriegsarchiv, 53. *Inf. Reg. Musterlisten und Standestabellen*, 1753-1820, Salt Lake City, Utah : Gefilmt durch The Genealogical Society of Utah, 1984. Film Nr. 007609148, Aufnahme 525 von 746., dostupno na: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G9VW-8DD7?cat=322010> (pristup: 6.06.2020.)

15. Kuhačević, Mateša Antun, *Hrvatski biografski leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10873> (pristup: 27.04.2020.)
16. Krmpotić, Joso, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11295> (pristup: 29.04.2020.)
17. *LJETOPIS MATIJE PETRA KATANČIĆA* (Vitam suam auctor), str. 59., dostupno na: <http://www.matica.hr/media/knjige/izabrana-djela-1081/pdf/ljetopis-i-izabrana-bibliografija-m-p-katancica.pdf> (pristup: 29.04.2020.)
18. Pavišević, Josip, *Polazjenje na vojsku prusko-bavarsku svitlih krajina Slavonije, Srima i Potisja godine 1778. I povraćenje istih godine 1779.* Slovima MARTINA DIVALTA 1779., dostupno na: https://books.google.hr/books?id=-89jAAAACAAJ&pg=PT1&lp_g=PT1&dq=polazjenje+na+vojsku&source=bl&ots=5UxAjG1rO&sig=AcfU3U0bJntI29deQVslII7jipKe57xulg&hl=de&sa=X&ved=2ahUKEwia3-ugxvzoAhUB06YKHbXCB-0Q6AEwAHoEAcQAQ#v=onepage&q=polazjenje%20na%20vojsku&f=false (pristup: 22.04.2020.)
19. Ranke, Leopold von, „Friedrich der Große“ in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 7 (1878), S. 656-685., dostupno na: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118535749.html#adbcontent> (pristup: 7.06.2020.)
20. _____, *Schlesische privilegierte Zeitung*. No. CXVIII. Mittwochs den 7 Oktober, 1789., str. 1334-1335., dostupno na: http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/77523/GSL_P_31292_IV_1789_118.pdf (pristup: 6.06.2020.)
21. Schütz, C., 1788, *Gestochen von F. Müller: 1788 - _Kriegstheater_ oder _Graenzkarte _Oesterreichs, _Russlands, _und _der _Turkey*, dostupno na: <https://www.zvab.com/karten/Kriegstheater-Graenzkarte-Oesterreichs-Russlands-T%C3%BCrkey-enthaltend/8409925070/bd> (pristup: 23.05.2020.)
22. Uzefovich, Alexis M. „Alexander V. Suvorov, Generalissimo.” *The Military Engineer*, vol. 23, no. 127, pp. 62–66. *JSTOR*, 1931., dostupno na: www.jstor.org/stable/44575916. (pristup: 3.06.2020.)
23. Vlasi. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65061> (pristup: 5. 12. 2020.)
24. Zednik, Vesna, *Matica Hrvatska, Vijenac 167*, Matica hrvatska Mostar 1999., dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/167/hrvatski-mirospis-1778-17694/> (pristup: 30.04.2020.)

6. ŽIVOTOPIS

Frano Stojić rođen je 1. travnja 1962. godine u Dragićini, općina Čitluk, Hercegovačko-neretvanska županija, Republika Bosna i Hercegovina. Nakon završene osnovne škole u Čerinu, srednje u Sarajevu, te vojnog roka na Brijunima, upisao je diplomski studij tekstilne tehnologije, tekstilno-mehanički smjer, na Tehnološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Diplomirao je 1989. godine.

Godine 1991. radio je na analitičkoj obradi podataka u Državnom zavodu za statistiku u Zagrebu te se u mjesecu rujnu priključio naoružanom dragovoljačkom odredu Narodne zaštite Velika Gorica – Podbreznica. U veljači 1992. godine pristupa Oružanim snagama RH te služi na različitim dužnostima u Vojnoj policiji OS RH. Godine 1998. u organizaciji UN-a završava jednomjesečnu izobrazbu u području operacija održavanja mira, ljudskih prava i humanitarne pomoći. Godine 2000. odlazi na petomjesečno stručno usavršavanje u Školu Vojne policije Vojske SAD-a, Fort Leonard Wood, Missouri. Po povratku provodi nastavu u Nastavnom središtu za obuku Vojne policije u Zagrebu u okviru predmeta ustrojstvo i operacije inozemnih Vojnih policija te operacije potpore miru. Godine 2001. imenovan je glavnim koordinatorom za obuku i pripremu prve postrojbe OS RH koja je bila ustrojena i namjenjena za sudjelovanje u međunarodnim vojnim operacijama. U tom svojstvu planira, organizira i nadgleda više od 30 obučno–nastavnih aktivnosti povezanih s certificiranjem i raspoređivanjem prve postrojbe Hrvatske vojske u međunarodnu operaciju. Godine 2003./2004. zapovjednik je hrvatskog nacionalnog kontingenta koji po prvi puta sudjeluje pod operativnim zapovjedništvom NATO saveza u misiji ISAF (International Security Assistance Force) u Islamskoj Republici Afganistan. Istodobno, u združenom zapovjedništvu NATO ISAF misije služi kao časnik za vezu s afganistanskim vlastima. Nakon završene Zapovjedno-stožerne škole u Hrvatskom vojnom učilištu (HVU) „Dr. Franjo Tuđman“ 2005. godine raspoređen je u Kopnene snage, najprije u zapovjedništvo u Karlovcu, a potom u Središte za borbenu obuku kod Slunja. Nakon kratkotrajne dužnosti u Osijeku i Belom Manastiru, u kolovozu 2008. godine preuzima dužnost nastavnika međunarodnih operacija na Katedri združenih vojnih operacija HVU-a. Predaje suvremene vojne operacije te protupobunjeničku borbu. Od mjeseca listopada 2014. godine obavlja dužnost časnika za izobrazbu u Odsjeku za nadzor i vrjednovanje sustava izobrazbe Dekanata HVU-a. Od 2016. do 2019. voditelj je Odsjeka hibridnih i kibernetičkih operacija na Katedri taktike HVU-a. U ožujku 2019. imenovan je šefom povjerenstva za popis i inventarizaciju građe Hrvatskog vojnog muzeja. Od ožujka 2020. raspoređen je na dužnost časnika za međunarodnu vojnu suradnju u Upravi za logistiku Glavnog stožera Oružanih snaga RH.

Frano Stojić odlikovan je Spomenicom domovinskog rata 1991. – 1992., Spomenicom domovinske zahvalnosti i Redom hrvatskog trolista, a 2000. dodijeljena mu je njemačka zlatna značke vojne učinkovitosti te 2004. medalja NATO-a za misiju ISAF u Afganistanu.

Popis radova:

1. Frano Stojić (2010) Zdržena obavještajna priprema operativnog okruŹja. Prijevod ameriĉkog vojno-obavještajnog priručnika za potrebe Hrvatskog vojnog učilišta.
2. Zdravko Matić, Frano Stojić (2015) Moritz Merz, od Pilsena do Zagreba. Źivotni i ratni put jednog austrougarskog časnika. Historijski zbornik, Vol. 68 No. 1, prosinac 2015. Izvorni znanstveni članak.
3. Frano Stojić, Zdravko Matić (2016) The War in Bosnia and Herzegovina, 1992-1995: An Assessment of the War's Historical Context and Typology, SMALL WARS JOURNAL, September 2016. On-line članak za ameriĉki časopis.
4. Zdravko Matić, Frano Stojić (2017) Razvoj katoliĉke akcije u Hrvatskoj nakon Ivana Merza. Crkva u svijetu, Vol.52 No. 2, lipanj 2017. Pregledni rad.
5. Zdravko Matić, Frano Stojić (2017) Djelovanje hrvatskog kulturnog društva Napredak na području Dalmacije (1925. – 1949.). Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Vol 52., prosinac 2017. Izvorni znanstveni članak.
6. Frano Stojić, Zdravko Matić (2017) „The Staff Ride“ metodologija prouĉavanja bitaka i operacija. Polemos: časopis za interdisciplinarna istraŹivanja rata i mira, Sv. 20, br. 39-40. Stručni rad.
7. Frano Stojić (2017) Jezik hrvatskoga preporoditelja Relkovića i rjeĉnik vojnih pojmova. Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu, Vol. 8, No. 1-2. Pregledni rad.

Skupovi:

Frano Stojić, Zdravko Matić (2017) „Learn to Learn Scientifically“ Military Sciences – The Backbone of Military Educational Institutions? *International Society of Military Sciences - ISMS* (Annual Conference), 15-17 November 2017. Norwegian Defence University College, Oslo, Norway. Izlaganje na međunarodnom znanstvenom skupu.